

PREDRAG NOVAKOV

Studije iz englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola

Novi Sad, 2023.

Predrag Novakov

Studije iz englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola

Novi Sad, 2023.

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Za izdavača
Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš

Predrag Novakov
Studije iz englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola

Recenzenti
Prof. dr Tvrtko Prčić, Odsek za anglistiku, Filozofski fakultet, Novi Sad
Prof. dr Ivana Antonić, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, Filozofski fakultet, Novi Sad
Prof. dr Biljana Mišić Ilić, Departman za anglistiku, Filozofski fakultet, Niš

Lektura i korektura
Autor

Tehnička priprema
Igor Iekić

ISBN
978-86-6065-783-3

URL
<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-783-3>

Novi Sad, 2023.

Zabranjeno preštampavanje i fotokopiranje. Sva prava zadržava izdavač i autor.
Sadržaj i stavovi izneti u ovom delu jesu stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove
Izdavača, stoga Izdavač ne može snositi nikakvu odgovornost prema njima.

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	5
I DEO ENGESKI MODALI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI.....	7
ENGLESKI MODAL <i>CAN</i> – PROMENE I TENDENCIJE.....	8
ENGLESKI MODAL <i>COULD</i> – DISTRIBUCIJA I SRPSKI EKVIVALENTI	19
UPOTREBA MODALA U SAVREMENOM ENGESKOM JEZIKU I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI.....	32
MODALNI GLAGOLI U ENGESKOM I SRPSKOM NAUČNOM DISKURSU	46
ZNAČENJE U KONTEKSTU – ENGESKI MODALI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI	58
II DEO VIŠEČLANI GLAGOLI	73
OD FIZIČKOG DO KOGNITIVNOG PROSTORA – ENGLESKI VIŠEČLANI GLAGOLI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI ..	74
IDIOMATIZOVANOST ENGESKIH FRAZNIH GLAGOLA I NJIHOVIH SRPSKIH EKVIVALENATA	89
PARTIKULE <i>UP</i> , <i>OFF</i> I <i>DOWN</i> U ENGESKIM FRAZNIH GLAGOLIMA I SRPSKI GLAGOLSKI PREFIKSI: PROSTORNA I PROŠIRENA ZNAČENJA	104
ENGLESKI VIŠEČLANI GLAGOLI SA GLAGOLIMA KRETANJA <i>COME</i> , <i>FALL</i> , <i>WALK</i> I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI.....	120
ENGLESKI <i>FRAZNO-PREDLOŠKI GLAGOLI</i> I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI	133
IDIOMATIČNOST ENGESKIH <i>FRAZNO-PREDLOŠKIH</i> GLAGOLA I NJIHOVIH SRPSKIH EKVIVALENATA.....	148
III DEO GLAGOLSKI VID: ENGESKI I SRPSKI JEZIK.....	163
POJEDINE KOMPONENTE GLAGOLSKOG VIDA U ENGESKOM I SRPSKOM JEZIKU.....	164
GRANICE ZNAČENJA: GLAGOLSKA SEMANTIKA I GLAGOLSKI VID.....	178

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA.....	190
LITERATURA	192
REČNICI	196
IZVORI ZA KORPUS.....	196

PREDGOVOR

Naučni tekstovi sabrani u ovoj monografiji objavljuvani su u zbornicima radova i časopisima od 2012. do 2020. godine, izuzev prvog članka u trećem delu koji se ovde objavljuje prvi put, a zasniva se na saopštenju sa naučne konferencije. Podaci o tome gde su radovi prvobitno objavljeni nalaze se u bibliografskoj napomeni na kraju monografske publikacije, pre spiska literature.

Radovi su podeljeni u tri tematske celine tako da prva celina sadrži radove koji se bave modalima, a druga radove koji se bave engleskim višechlanim glagolima. Radovi o modalima razmatraju pojedine engleske modale (*can, could*), zatim engleske modale i njihove srpske ekvivalente, kao i engleske modale u određenom funkcionalnom stilu (naučnom). Radovi koji obrađuju engleske višechlane glagole odnose se na dvočlane kombinacije (frazne glagole) i na tročlane kombinacije (frazno-predloške glagole), kao i na njihove srpske ekvivalente. Treća tematska celina sadrži dva rada o pojedinim komponentama glagolskog vida u engleskom i srpskom jeziku. Dakle, radovi su većinom kontrastivni i zasnivaju se na analizi paralelnog korpusa, pa omogućavaju uvid u tipične ekvivalente ili korespondente u dva proučavana jezika. Uz to, treba napomenuti da radovi odražavaju teorijske postavke (na primer, kognitivne lingvistike) iz perioda u kojem su pisani.

Većina tekstova koji se ovde objavljuju napisana je u okviru rada na tadašnjem naučnom projektu *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (broj 178002) koji je finansiralo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Nadam se da će ova monografska publikacija dati naučni doprinos tematici koja se u njoj obrađuje, podstaći druge na nova istraživanja i dovesti do sveobuhvatnijeg sagledavanja proučavanih jezičkih pojava.

Novi Sad, decembar 2022.

Autor

I DEO
ENGLESKI MODALI I NJIHOVI
SRPSKI EKVIVALENTI

ENGLSKI MODAL CAN – PROMENE I TENDENCIJE

1. UVOD

U anglističkoj literaturi, engleski modali (a i modalnost uopšte) predstavljaju uvek aktuelnu temu, kako sa teorijskog stanovišta, sa stanovišta upotrebe i nastave, tako i sa stanovišta upoređivanja engleskog sistema modalnih glagola sa sistemima drugih jezika (na primer, Coates 1983, Palmer 1990, Krug 2000, Trbojević-Milošević 2004, Novakov 2008, Prtljaga 2008). U poslednjih desetak godina, međutim, u središte pažnje došla je tema koja se odnosi na dijahroniju – promene u upotrebi i frekventnosti engleskih modala tokom poslednjih pedesetak ili više godina. Naime, proučavajući relevantne korpusne, anglisti su zapazili da se frekventnost pojedinih modala upadljivo smanjuje, kao i upotreba datih modala u određenim modalnim značenjima. Prvi je na taj trend ukazao Dž. Lič (Leech 2003), a kasnije su i drugi lingvisti proučavali takve promene da bi proverili Ličeva zapažanja (na primer, Millar 2009).

1.1. Ranija relevantna proučavanja

Džefri Lič je u svom članku iz 2003. godine prikazao proučavanje upotrebe engleskih modala u britanskom i američkom engleskom u periodu od trideset godina (1961-1991) i izneo zapažanja o smanjenju upotrebe modala kada se uporede korpus iz 1961. i korpus iz 1991. godine. Na primer, on navodi je modal *would* prisutan 11% manje 1991. godine u britanskom engleskom, a 6,1% u američkom engleskom; najveći pad zabeležio je kod modala *ought to* (-44,2% u britanskom i -30% u američkom engleskom), kao i kod modala *shall* (- 43,7% u britanskom i -43,8% u američkom engleskom, up. Leech 2009: 228). Ukupno smanjenje upotrebe modala u britanskom engleskom je 9,5%, a američkom 12,2% (Leech 2009: 228). Zanimljivo je da u delu korpusa sa američkom varijantom engleskog jezika ni za jedan modal nije zabeleženo povećanje upotrebe, dok je u britanskom korpusu povećanje zabeleženo jedino za *can* (+ 2,2%) i *could* (+ 2,4%), up. Leech 2009: 228. Pokušavajući da nađe objašnjenje za opšte smanjenje frekventnosti gotovo svih modala, Lič (Leech 2009: 229) je proučio i frekventnost takozvanih polumodala (na primer, *be to, have to, had better, used to*) koji mogu da preuzmu ulogu modala, ali su samo neki od njih pokazali povećanje frekventnosti, na primer *have to* (britanski engleski 9%, američki engleski 1%), a posebno *need to* (britanski engleski 249%, američki engleski 123%). Prema tome, veća upotreba polumodala ne može da objasni smanjenje frekventnosti modala. Imajući sve ove podatke u vidu, Lič navodi

tri moguća razloga za pomenute trendove: a) amerikanizaciju, b) kolokvijalizaciju i c) demokratizaciju (Leech 2003: 237), odnosno činjenice da se varijeteti engleskog jezika pomeraju ka američkom engleskom, da se i pisani jezik pomera ka govornom, kolokvijalnom jeziku, da postoje promene u izražavanju modalnih značenja zbog, uopšteno govoreći, indirektnijeg obraćanja i komunikacije, odmerenijeg izražavanja autoriteta i pozicije moći.

Od novijih relevantnih istraživanja može se pomenuti proučavanje N. Milara (Millar 2009) koji takođe analizira frekventnost modala na velikom elektronskom korpusu tekstova iz američkog časopisa *Tajm (Time)* – *The TIME Corpus* - i to u periodu od 1923. godine do vremena pisanja tog članka, dakle od prvog broja objavljenog u martu 1923. godine do 2006. godine. Taj korpus obuhvata oko 100 miliona reči u preko 275 000 članaka tokom 83 godine objavljivanja časopisa *Time*. Upoređujući frekventnost modala u svom korpusu, Milar prikazuje podatke po dekadama i na kraju naznačava procentualno smanjenje ili povećanje kada se uporede 1920-e i 2000-e godine. U sledećoj tabeli prikazaće se neki od Milarovih podataka:

Tabela 1: Razlike u frekventnosti modala u Milarovom proučavanju
(Millar 2009:199)

Br.	Modal	Procentualna razlika (1920-e godine – 2000-e godine)
1	can	+ 113,4%
2	could	+103,0%
3	may	+59,7%
4	might	+15,7%
5	must	-48%
6	ought to	-44,9%

Kao što je već pomenuto, Milar je svoje brožčane podatke prikazao po dekadama, počevši od 1920-ih godina, a završavajući 2000-im godinama. Kada se uporede brojevi iz te dve dekade, dobijaju se procenti koji su navedeni u Tabeli 1. Dakle, ovo istraživanje je pokazalo i porast i smanjenje nekih modala; tako je frekventnost modala *can* u 2000-im godinama povećana za 113,4% u odnosu na 1920-te godine, modala *could* za 103%, modala *may* za 59,7%, a modala *might* za 15,7%; frekvencija modala *must* smanjena je za 48,4%, a modala *ought* za 44,9%.

Prema tome, pomenuta dva istraživanja na dva korpusa pokazala su da zaista postoje promene u učestalosti i upotrebi pojedinih engleskih modala, a posebno su zanimljivi podaci za modale *can* i *could*. To je bio i povod da se na manjem korpusu prouči upotreba modala *can*.

1.2. Značenja i upotreba modala *can*

Da bi se proučili frekventnost i upotreba engleskog modala *can*, potrebno je prvo odrediti teorijski okvir za takvo proučavanje. Naime, modal *can* sreće se u nekoliko značenja od kojih su neka primarna (mentalna ili fizička sposobnost, dozvola i mogućnost, up. Quirk et al. 1985: 97) i ona se svrstavaju u epistemička (procena govornika o mogućnosti realizacije date situacije), deontička (dozvole, naredbe, upustva, zabrane) i dinamička (fizička ili mentalna sposobnost subjekta/agensa da realizuje datu situaciju) (up. Palmer 1987:107-121). Uz njih, postoje i sekundarna značenja (karakteristično ponašanje/tipična osobina, molbe i zahtevi, upotreba ispred glagola percepcije, up. Palmer 1987: 113-114). Pomenuta značenja treba posmatrati u kontekstu, jer se mogu javiti dvosmislenosti, pa skup leksičkih i sintaksičkih komponenti upućuje na određeno tumačenje.

U ovom radu će se sinhrono proučiti upotreba modala *can* u savremenom engleskom jeziku (američka varijanta), a primeri u korpusu klasifikovati po značenjima u epistemičku mogućnost, deontičku dozvolu, dinamičku sposobnost i opštu karakteristiku.

2. ANALIZA KORPUSA

U centralnom delu rada prikazaće se tipični primeri iz korpusa uz komentare o upotrebi modala *can* i problemima koji se javljaju prilikom klasifikacije konkretnih primera u data značenja; uporedno s engleskim primerima, navodiće se i njihovi srpski prevodni ekvivalenti koji mogu da doprinesu potpunijem sagledavanju prisutnog modalnog značenja.

2.1. Prikaz korpusa

U ovom radu analizira se deo korpusa koji čine primeri sa engleskim modalima iz aktuelnog romana Dena Brauna (Brown) *The Lost Symbol* objavljenog 2009. godine, kao i primeri iz prevoda na srpski *Izgubljeni simbol* objavljenog takođe

2009. godine (prevod: Radmila B. Šević i Aljoša Molnar)¹. Dakle, radi se o američkoj varijanti engleskog jezika i savremenom proznom tekstu koji sadrži kako dijaloške, tako i narativne i opisne delove. Tekst je pisan standardnim jezikom razumljivim za široku publiku, a priroda radnje (zaplet u kojem glavni junaci žele da otkriju zločinca, a pri tome su i sami progonjeni) pruža dosta situacija u kojima se podrazumeva sposobnost i mogućnost da se nešto učini, što stvara kontekst za upotrebu odgovarajućih modala. Roman ima oko 500 strana, a za ovu analizu pregledano je 206 strana (odnosno prvo 51 poglavlje) na kojima su zabeležena 343 primera sa modalima. Nisu beleženi primeri sa *shall/will* koji se odnose na izražavanje budućeg vremena, niti *should/would* koji nemaju modalno značenje i rezultat su pomeranja zbog slaganja vremena u indirektnom govoru; dakle, beleženi su samo oni primeri koji prenose modalno značenje. Naredna tabela sadrži broјčane podatke o modalima u korpusu:

Tabela 2: Broјčani podaci o modalnim glagolima u korpusu

Br.	Modal	Broј primera	Procenat
1	Can	114	33,2%
2	could	123	36%
3	will	4	1,1%
4	would	38	11%
5	may	19	5,5%
6	might	16	4,7%
7	shall	1	0,3%
8	should	16	4,7%
9	must	11	3,2%
10	ought to	1	0,3%
	UKUPNO	343	100%

Kao što tabela pokazuje, ubedljivo najveći broj primera zabeležen je sa modalima *can* i *could* – ukupno 237 primera, što čini 69,2% modala u korpusu. Već i taj podatak ukazuje na dominaciju modala *can/could* u odnosu na druge modale, odnosno na činjenicu da taj modal možda potiskuje druge modale sa kojima deli modalna značenja. U ovom radu ćemo se usredsrediti na modal *can* koji je posebno zanimljiv, jer je u Ličovom istraživanju pokazao porast u britanskom delu korpusa (+2,2%), a smanjenje u američkom delu korpusa (-1,5%), dok je u Milarovom

¹ Potpuni bibliografski podaci o izvorima za korpus za sve radove nalaze se na kraju knjige, iza spiska literature.

proučavanju pokazao veliki porast (+113,4%). Uz engleske rečenice navodiće se i komentarisati i prevodi na srpski.

2.2. Modal *can* u korpusu

Već je pomenuto da u korpusu postoji 114 primera (u 112 rečenica) sa modalom *can*; taj modal se javlja u sledećim strukturama:

- CAN + perfekatski infinitiv 0 primera
- + progresivni infinitiv 2 primera
- + negacija 33 primera (29%)
- + glagol percepcije 11 primera (*hear, see*) (9,6%)

Ovakva distribucija modala *can* je i očekivana, jer se on (za razliku od *could*) retko javlja uz perfekatski infinitiv, a ni progresivni infinitiv sa tim modalom nije čest. Očekivan je i izvestan broj primera sa glagolima percepcije, jer tekst na osnovu kojeg je sačinjen korpus sadrži situacije u kojima bi se oni mogli javiti.

U proučavanom korpusu, primeri sa modalom *can* imaju značenja dinamičke sposobnosti, epistemičke mogućnosti, deontičke dozvole/uputstva, kao i značenje opšte karakteristike. Brojčani podaci prikazani su u sledećoj tabeli:

Tabela 3: Brojčani podaci o značenjima modala *can*

Br.	Značenja	Broj	Procenat
1	Sposobnost	57	50%
2	Mogućnost	49	43%
3	Dozvola/upustvo	4	3,5%
4	Opšta karakteristika	4	3,5%
	UKUPNO	114	100%

2.3. Dinamička značenja

Kao što pokazuje Tabela 3, polovina modala *can* iz korpusa označava dinamičku sposobnost, što i jeste najčešće značenje ovog modala. Već je pomenuto da sposobnost može biti fizička (snaga, veština) ili mentalna (sposobnost da se reaguje na adekvatan način, da se razreši data teškoća). Kao što je uobičajeno, u primerima koji slede analizirani glagoli su podvučeni, a broj u zagradi iza primera označava stranicu sa koje je primer preuzet:

1) a) The boy felt ashamed to disappoint his father, but he could barely hear through the ringing in his ears. I can't breathe. (6)

b) Dečak se postide što je razočarao oca, ali jedva da ga je čuo od zvonjave u ušima. Ne mogu da dišem. (18)

2) a) "Who can tell me what George Washington is doing here?" (28)

b) „Ko bi da mi kaže šta ovde radi Džordž Vašington?" (35)

Jasno je da u primeru (1a) glagol *can* označava fizičku nesposobnost da se realizuje situacija naznačena leksičkim glagolom *breathe*. U primeru (2a) svakako je u pitanju mentalna sposobnost, odnosno znanje. Prevod na srpski u (1b) je tipičan, jer se ovo modalno značenje najčešće prevodi srpskim modalom *moći*. U primeru (2b) modalna komponenta prevedena je potencijalom, mada se mogao uvesti i glagol *znati*, jer bi se značenje engleskog originala bolje prenelo kao „Ko bi znao da mi kaže” uz jasniju implikaciju mentalne sposobnosti.

Prilikom klasifikovanja modala iz korpusa u značenje sposobnosti, ponekad se javljala nedoumica da li se radi o dinamičkoj sposobnosti ili epistemičkoj mogućnosti. U tom slučaju presudan je bio už i širi kontekst, odnosno animatnost subjekta, glagolska semantika, glagolske dopune. Na primer:

3) a) I can head him off. (48)

b) Ja ću da mu preprečim put. (53)²

4) a) "Then why does he think you can find it?" (77)

b) „Zašto onda on misli da vi možete da je pronađete?" (76)

Oba ova engleska primera (3a) i (4a) svrstana su u dinamičku sposobnost zbog animatnog subjekta koji je u stanju da realizuje događaj označen leksičkim glagolom ili izražava rešenost da to učini. Na takvo tumačenje uticala je i govorna situacija, odnosno činjenica da subjekat u (3a) procenjuje sopstvenu sposobnost, a ne okolnosti i mogućnost da se nešto učini. Isto je i u (4a): subjekat superordinirane rečenice (*he*) izražava stav da je osoba o kojoj je reč (*you*) u stanju da nešto pronađe, a ne da postoji mogućnost za to. Srpski prevod u (3b) ne sadrži modalni izraz, ali konstrukcijom sa budućim vremenom i finitnom klauzom sa *da* naglašava se rešenost

² U skladu sa komentarom jednog od recenzenata treba naglasiti da bi adekvatniji prevod bio „Ja mogu da mu preprečim put”, a tako se jasnije upućuje i na komponentu mogućnosti. U narednim fusnotama takođe se, na osnovu komentara recenzenta, ukazuje na moguće adekvatnije prevode. Kao što je poznato, prevodni ekvivalenti odražavaju stil prevodilaca i njihovu procenu o prevodu u datom kontekstu, ali po pravilu postoje i drugačija prevodilačka rešenja.

subjekta; prevod u (4b) modalom *moći* prenosi značenje sposobnosti, ali ne isključuje ni značenje mogućnosti.

Naredni primeri ilustruju modal *can* uz glagole percepcije:

5) a) All of the fingertips have tattoos, although I can't quite see what the other – " (69)

b) Svi prsti imaju tetovažu, premda ne mogu sa sigurnošću da kažem šta se na ovima ... " (68)

6) a) "In fact, you can still see the marks in the floor from the railing ..." (83)

b) „Zapravo, još uvek se na podu mogu videti tragovi gde se nekad nalazila ograda ..." (81)

7) a) "Can you see her on the monitors?" (178)

b) „Možete li da je vidite na monitorima?" (160)

U korpusu postoji 11 primera u kojima iza modala *can* sa dinamičkim značenjem sledi glagol percepcije i to je glagol *see*. Kao što pokazuju navedeni primeri (5a), (6a) i (7a), modal *can* naglašava sposobnost percepcije ili njeno odsustvo, pa ga treba i prevesti, što je u prevodima na srpski i učinjeno.

Dakle, primeri sa dinamičnim *can* iz korpusa pokazuju ceo spektar ovog modalnog značenja, od fizičke sposobnosti (percepcije), do veštine, voljnosti i mentalne kompetencije.

2.4. Epistemička značenja

Epistemički modal *can* ukazuje na procenu govornika/pisca/subjekta da postoji mogućnost realizacije situacije označene leksičkim glagolom. Prema očekivanjima, to značenje je takođe znatno zastupljeno u korpusu (43%). Na početku navodimo nekoliko tipičnih primera iz korpusa:

8) a) "Is this as close as you can get?" (24)

b) „Zar ne možete da priđete bliže?" (32)

9) a) Can't that just be coincidence?" (29)

b) Možda je to samo slučajnost. (36)³

Ovi primeri svrstani su u epistemičku mogućnost jer se u njima ne implicira sposobnost subjekta da nešto uradi, već okolnosti koje omogućavaju da se situacija realizuje. Na takvo tumačenje upućuju semantička struktura predikata (glagol *get* i imenica *coincidence* u komplementu subjekta), odnosno uloga subjekta u tom

³ Precizniji i tačniji prevod bi bio „Ne može biti da je to samo slučajnost”.

događaju koji ne koristi svoju snagu, veštinu ili znanje, već čini ono što mu okolnosti dopuštaju. Srpski prevodi sadrže modal *moći* i modalni prilog *možda* koji dobro prenose epistemička značenja iz engleskog originala.

Naredni primeri takođe pokazuju uticaj konteksta na tumačenje modalnog značenja:

10) a) Human thought can literally transform the physical world. (56)

b) Ljudska misao bukvalno može da menja fizički svet. (58)

11) a) Modern physics can help us remember! (60)

b) Moderna nauka nam može pomoći da se setimo! (62)

U ovim primerima bitan je neanimatan subjekat kome se ne može pripisati fizička ili mentalna sposobnost, već samo činjenica da prema uobičajenom stanju stvari postoji mogućnost da se navedeni događaj realizuje. Srpski prevodi i u ovim slučajevima dosledno koriste modalni glagol *moći* koji može da označi i epistemičku mogućnost i dinamičku sposobnost.

Kao što je već naznačeno u prethodnom odeljku, u nekim slučajevima epistemička značenja se približavaju dinamičkim, pa na osnovu komponenti koje se sreću u širem kontekstu treba proceniti o kom značenju se radi. Na primer:

12) a) "Your brother missed an appointment this morning, and I can't reach him on any of his numbers. (90)

b) „Vaš brat jutros nije došao u zakazano vreme, a ja ne mogu da ga dobijem ni na jedan od brojeva koje imam ... (87)

U ovom slučaju, rečenica (12a) je svrstana u epistemičku mogućnost, a ne u dinamičku sposobnost, jer se ne upućuje na nesposobnost subjekta da ostvari situaciju označenu predikatom *reach*, već o okolnostima koje to onemogućavaju. Dakle, ovaj, kao i neki od prethodnih navedenih primera, ukazuju na ponekad suptilnu razliku između modalnih koncepata sposobnosti i mogućnosti.

2.5. Deontička značenja

U korpusu postoje samo četiri primera u kojima modal *can* ima deontičko značenje, što je mali broj ukoliko se ima u vidu da deontička značenja spadaju u primarna značenja modala *can*. Ti malobrojni primeri u proučavanom kontekstu možda ukazuju na činjenicu da se menja distribucija deontičkih značenja, odnosno da drugi engleski modali preuzimaju neka deontička značenja koja je izražavao modal *can*, na primer odmerenije dozvole, uputstva ili zabrane.

U kopusu postoje sledeći primeri:

- 13) a) "For starters, you can stop calling me 'sir'." (66)
 b) „Za početak, hoću da prestanete da me oslovljavate sa 'gospodine'. "
 (66)⁴
- 14) a) "Chief, can you look at the other fingertips for us, please?" (69)
 b) „Zapovedniče, hoćete li pogledati i ostale prste, molim vas?" (68)
- 15) a) ... you're not a man I can ask to believe ... only to trust. (104)
 b) ... pa zato od tebe neću tražiti da mi poveruješ ... već samo da veruješ.
 (98)
- 16)) a) "It cannot be communicated," Newton wrote... (128)
 b) Njutn doslovce piše: „Ono se ne može obelodaniti..." (119)

Situaciju iz navedenih primera treba objasniti u širem kontekstu; naime rečenicu (13a) izgovara visoka funkcionerka američke obaveštajne službe i ona u stvari predstavlja indirektnu naredbu; (14a) se ne odnosi na sposobnost ili spremnost navedenog zapovednika da pregleda otiske prstiju, već na deontičko upustvo, na šta ukazuje reč *please*; u rečenici (15a) leksički glagol *ask* implicira da se traži dozvola i da se ne radi o dinamičkoj voljnosti subjekta. Poslednji primer (16a) dobro ilustruje kompleksnost analize engleskih modala: mada se stiče utisak da se radi o epistemičkoj neophodnosti da se određeni ezoterični tekst ne objavi, širi kontekst implicira opasnost koja bi nastala ako bi se taj tekst objavio, dakle Njutnova rečenica podrazumeva odbijanje dozvole, odnosno indirektnu zabranu, pa bi bolji prevod na srpski bio *ne sme objaviti*.

2.6. Opšta karakteristika

U korpusu takođe postoje samo četiri primera u kojima modal *can* označava tipično ponašanje animatnog ili karakteristiku neanimatnog subjekta i to su sledeći primeri:

- 17) a) "Can he be discreet?" (109)
 b) „Ume li da bude diskretan?" (103)
- 18) a) „He's a hacker. Of course he can be discreet. ..." (109)
 b) „Haker je. Naravno da ume da bude diskretan. ..." (103)
- 19) a) "Appearances can be deceiving, Professor. ..." (173)
 b) „Ono što je očigledno, može i da prevari, profesore..." (156)
- 20) a) "Language can be very adept at hiding the truth." (196)

⁴ Precizniji prevod bio bi „ Za početak, mogli biste prestati...”.

b) „Jezik može vrlo vešto da se iskoristi i kada se istina želi sakriti.“
(175)

Rečenice (17a) i (18a) sadrže animatni subjekat, međutim predikacija se ne odnosi na specifičnu pojedinačnu situaciju u kojoj bi taj subjekat iskazivao sposobnost ili veštinu (što bi činilo dinamično značenje), već na opštu karakteristiku datog subjekta, odnosno njegovo uobičajeno ponašanje. Rečenice (19a) i (20a) sadrže neanimatni subjekat i podrazumevaju tipičnu odliku koju treba razlikovati od epistemičke mogućnosti da neanimatni subjekat bude uključen u dati događaj. U srpskim prevodima to značenje dobro se prenosi modalima *moći*, a naročito *umeti*.

3. ZAKLJUČAK

Ovo proučavanje engleskog modala *can* na manjem korpusu koji sadrži primere američke varijante savremenog engleskog jezika ima za cilj da utvrdi frekventnost i značenja pomenutog modala, posebno kada se ima u vidu da engleski modali poslednjih nekoliko decenija prolaze kroz izvesne promene. Naime, anglistička literatura (na primer, Leech 2003, Millar 2009) beleži smanjenje ili povećanje učestalosti određenih modala, a modal *can* je posebno zanimljiv: kao što je naznačeno u uvodnom delu rada, dva pomenuta istraživanja beleže veće ili manje povećanje njegove frekventnosti u dva različita korpusa, za razliku od nekih drugih modala koji beleže pad.

U ovom sinhronom proučavanju, modal *can* (kao i *could*) najzastupljeniji je modal u korpusu i čini 33,2% od svih primera, a zajedno sa *could* čak 69,2% od modala zabeleženih u korpusu. Kada se radi o modalnim značenjima, prema očekivanju najzastupljenija su dinamička (50%) i epistemička (43%) značenja, dok su deontička značenja izuzetno malo zastupljena (3,5%), isto koliko i karakteristično ponašanje ili odlika datog entiteta. Pošto je proučavani korpus relativno mali i odnosi se samo na stil savremenih popularnih romana, treba biti oprezan u izvođenju krupnijih zaključaka; ipak, može se konstatovati da u ovakvom korpusu modal *can* ima znatnu frekventnost, posebno u svojim tipičnim dinamičkim i epistemičkim značenjima, dok su deontička značenja možda ipak u opadanju i možda ih preuzimaju drugi engleski modali, pa bi to bilo zanimljivo proveriti na nekom drugom, većem korpusu.

Konačno, ova analiza potvrdila je svu kompleksnost i isprepletanost modalnih značenja, odnosno činjenicu da se ta značenja mogu jasnije odrediti tek u širem kontekstu, pri čemu su bitne komponente animatnost subjekta, leksičko značenje glagola i uticaj dopuna. Navedeni srpski prevodni ekvivalenti mogli su

takođe (u određenim slučajevima) da ukažu na nijanse između dinamičkih, epistemičkih i ponekad deontičkih značenja.

ENGLISKI MODAL *COULD* – DISTRIBUCIJA I SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

Engleski modali, koji pružaju čitav spektar lingvistički zanimljivih tema za proučavanje, u novije vreme privlače pažnju i zbog zapažanja da je tokom poslednjih nekoliko decenija došlo do promena u njihovoj upotrebi i frekventnosti. Među prvima je na to nakon empirijskog istraživanja ukazao Lič (Leech 2003), a kasnije su njegova zapažanja barem delimično potvrdili i drugi (na primer, Millar 2009). Imajući u vidu te analize, kao i novija uporedna proučavanja engleskih i srpskih modala (Trbojević-Milošević 2004, Prtljaga 2008, Novakov 2008), započeto je šire istraživanje o engleskim modalima i njihovim srpskim ekvivalentima na korpusu savremenog engleskog jezika (njegove američke varijante); opšti prikaz upotrebe modala u tom korpusu, a zatim i modal *can* prikazani su u dva rada (Novakov 2012a i Novakov 2012b), te ovaj rad predstavlja dalju analizu korpusa i usredsređuje se na modal *could*. Naime, modalima *can*, odnosno njegovom formalnom parnjaku u prošlom vremenu *could*, posvećena je posebna pažnja jer su s jedne strane bili najbrojniji u proučavanom korpusu, a s druge jer se u pomenutoj literaturi (Leech 2003: 228) u britanskom engleskom u periodu od 1961. do 1991. godine jedino za ta dva modala zapaža povećanje u frekventnosti: za *can* +2,2% i za *could* +2,4%. Kao i u Ličovom proučavanju, i u ovom radu se modal *could*, mada formalno prošlo vreme modala *can*, obrađuje posebno zbog specifičnosti u njegovoj upotrebi. Naravno, kada to kontekst bude zahtevao, *could* će se povezati sa *can* u okviru odgovarajućeg značenje ili upotrebe.

1.1. Korpus

Ovom prilikom ukratko će se prikazati osnovne karakteristike proučavanog korpusa koji je opisan i u dva prethodna rada (Novakov 2012a, Novakov 2012b). Naime, da bi se proučila upotreba engleskih modala, njihova frekventnost i njihovi tipični ekvivalenti u srpskom jeziku, sakupljeni su primeri iz savremenog popularnog američkog romana *The Lost Symbol* autora Dena Brauna i njegovog prevoda na srpski jezik *Izgubljeni simbol* (prevod: Radnila B. Šević i Aljoša Molnar). Taj roman je odabran jer dobro prikazuje stanje u savremenom engleskom jeziku (njegovoj američkoj varijanti) – objavljen je 2009. godine, sadrži kako deskriptivne, tako i narativne i dijaloške delove, a pouzdani prevod (objavljen takođe 2009. godine) omogućava sagledavanje srpskih ekvivalenata. Primeri su preuzeti iz prve

polovine romana (sa 206 od ukupno 509 strana, odnosno iz 51 od ukupno 134 poglavlja). Zabeleženi primeri sadrže sledeće modale u naznačenim brojevima:

Tabela 1: Engleski modali u korpusu i njihova brojnost

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Can	114	33,2%
2	Could	123	36%
3	Will	4	1,1%
4	Would	38	11%
5	May	19	5,5%
6	might	16	4,7%
7	Shall	1	0,3%
8	Should	16	4,7%
9	Must	11	3,2%
10	ought to	1	0,3%
	UKUPNO	343	100%

Kao što se može videti iz Tabele 1, od ukupno zabeležena 343 primera iz prve polovine romana, 123 primera sadrži modal *could* (36%). Ti primeri iz korpusa omogućili su da se provere postavke o promenama u učestalosti i distribuciji ovog engleskog modala, odnosno da se utvrdi koja su njegova modalna značenja prisutna u korpusu i u kom procentu. Pošto relevantna literatura u primarna značenja modala *could* ubraja dinamičku sposobnost, epistemičku mogućnost i grupu deontičkih značenja (dozvola, upustvo, zabrana i slično), primeri su klasifikovani u te modalne grupe, a uz engleske primere navode se i srpski prevodni ekvivalenti. U zaključku rada komentarišu se brojčani podaci o distribuciji ovog modala u korpusu, kao i zapažene tendencije u njegovoj upotrebi.

2. ENGLESKI MODAL *COULD*

Engleski modal *could* (zajedno sa formalnim parnjakom za oblik sadašnjeg vremena *can*) spada među najfrekventnije engleske modale i modale sa širokim opsegom značenja. Ta značenja, posebno opisana u gramatikama engleskog jezika, obuhvataju i centralna modalna značenja. Ovom prilikom će se u osnovnim crtama prikazati modalna značenja tipična za modal *could* (a samim tim i za *can*) od kojih se polazi u analizi korpusa.

2.1. Quirk et al. (1985), *A Grammar of Contemporary English*

U ovoj značajnoj obimnijoj gramatici, autori R. Quirk S. Greenbaum, G. Leech i J. Svartvik sažeto, u tabeli prikazuju značenja modala, a zatim takođe sažeto, razmatraju izražavanje sadašnjeg i prošlog vremena kod modala (1985: 97-98, 103-104). Zanimljivo je napomenuti da ovi autori uz podnaslov *Can/could* odvojeno navode značenja za *can* i za *could*. Tako se *could* povezuje sa tri centralna značenja: a) sposobnost (*ability*), b) dozvola (*permission*) i c) teorijska ili činjenična mogućnost (*possibility, theoretical or factual*). Kada se radi o prošlom vremenu, autori navode da se prošli oblici modala (poput *could*) često javljaju sa delimično različitim značenjem u odnosu na oblik za sadašnje vreme (poput *can*), posebno naglašavajući da *could* u značenju sposobnosti često ne podrazumeva prošlo vreme, već veću uzdržanost ili učtivost u iskazu. Međutim, u sažetom prikazu engleskih modala, ova gramatika ne navodi više detalja o značenjima i kontekstima u kojima *could* može da predstavlja prošlo vreme od *can*, što je još jedno pitanje kome se može posvetiti pažnja u analizi korpusa. Naime, engleski gramatičari (na primer, Palmer 1989) navode pravilo da *could* u nekim situacijama označava prošlo vreme od *can*, kad su u pitanju značenja sposobnosti i dozvole, a da se u slučaju mogućnosti propozicija obeležava kao prošla pomoćnim glagolom *have* i prošlim participom (*could have Ven*). Uz to, prema tom pravilu, čak i kada se radi o značenjima sposobnosti i dozvole, *could* se na gramatičan način u standardnom engleskom koristi za prošlost samo da označi opštu sposobnost ili dozvolu, a ne sposobnost ili dozvolu u konkretnoj pojedinačnoj situaciji. Ipak, *could* može da označi prošlu sposobnost ili dozvolu i u pojedinačnoj konkretnoj situaciji ako je modal negiran, tj. ako postoji odsustvo sposobnosti ili dozvole.

2.2. Huddleston i Pullum (2002), *The Cambridge Grammar of the English Language*

Urednici i autori ove novije obimne gramatike kompleksnije pristupaju proučavanju modalnosti i prvo sasvom kratko nabrajaju engleske modale (2002: 108-115), a zatim pišu o modalnosti kao načinu da se izrazi stav govornika/pisca prema faktualnosti date situacije (2002: 173) i razlikuju tri glavne dimenzije modalnosti: snagu, vrstu i stepen (*strength, kind, degree*) (2002: 175-179). Po snazi, razlikuju se jaka (*strong*) i slaba (*weak*) modalnost, po vrsti epistemička, deontička i dinamička modalnost, a stepen se odnosi na obim u kojem se jasno može identifikovati i izdvojiti modalno značenje (2002: 179). Ostavljajući po strani snagu i stepen modalnosti, za analizu koja sledi u ovom radu treba navesti da epistemička

modalnost podrazumeva odnos govornika/pisca prema faktualnosti situacija u prošlosti i sadašnjosti (2002: 178), odnosno mogućnost za realizaciju situacije; s druge strane, deontička modalnost podrazumeva odnos govornika/pisca prema aktualizaciji budućih situacija (2002: 178), to jest odnosi se na obaveze, zabrane, dozvole i slično. Konačno, dinamička modalnost tiče se sposobnosti i predispozicija osoba koje se pominju u klauzi, najčešće subjekta (2002: 178).

Nakon ovih opštih teorijskih postavki, autori obrađuju engleske modale u okviru pojedinih pomenutih vrsta modalnosti. Prema očekivanjima, modal *can* se povezuje sa epistemičkim značenjem mogućnosti i nužnosti (*possibility* i *necessity*), zatim sa dinamičkim značenjem sposobnosti (*ability*), kao i sa deontičkim značenjem obaveze (*obligation*) (2002: 178-185). Modal *could* (zajedno sa *might*, *would*, *should*) obrađuje se u okviru odeljka o prošlim oblicima (2002: 196-197) uz napomenu da se ti oblici koriste za prošlost, pomeranje prilikom slaganja vremena i za „modalnu udaljenost” (*modal remoteness*, 2002: 196). Uz odgovarajuće primere za značenja dozvole, mogućnosti i sposobnosti, naglašava se da postoje ograničenja u upotrebi *could* za prošlo vreme u potvrdnim kontekstima kada se aktualizuje jedna konkretna situacija (2002:197), što odgovara već pomenutom pravilu koje navodi Palmer (1989).

3. ANALIZA PRIMERA IZ KORPUSA

Kao što je naznačeno u uvodnom delu, korpus sadrži 123 engleska primera sa modalom *could* i njihove srpske prevodne ekvivalente. Detaljniji prikaz strukture glagolske fraze u engleskim primerima dat je u Tabeli 2.

Tabela 2: Struktura glagolske fraze u engleskim primerima iz korpusa

<i>Could</i> +prosti infinitiv	<i>Could</i> +progresivni infinitiv	<i>Could</i> +infinitiv perfekta	Ukupno
118 (95,9%)	0	5 (4,1%)	123

Uz to, dodajmo i da modal *could* prethodi glagolima percepcije (*see*, *hear*, *see*, *sense*, *smell*) u 24 primera (24,5%), a da je negiran u 30 primera (21,5%). Ovi podaci o strukturi engleske glagolske fraze izdvojeni su jer mogu imati uticaja na upotrebu i značenje modala.

Ciljevi analize primera iz korpusa koja sledi jesu da se ustanovi frekventnost centralnih značenja modala *could* (epistemičkog, deontičkog, dinamičkog), zatim da se prouči izražavanje prošlosti pomoću ovog modala, kao i

da se ukaže na moguće srpske prevodne ekvivalente. Kao što je uobičajeno, glagolski izraz u primerima koji se komentariše podvučen je, a broj u zagradi iza primera označava stranu sa koje je primer preuzet.

3.1. Engleski primeri i komentari

Tabela broj 2 pokazuje da u velikoj većini primera (čak 95,9%) iza *could* sledi prosti infinitiv, da postoji samo pet primera sa infinitivom perfekta (*have Ven*), te da nije bilo primera sa progresivnim infinitivom (*be+Ving*). Počnimo zato malobrojnim primerima u kojima iza *could* sledi infinitiv perfekta:

1) a) This novel could not have been written without the generous assistance of countless individuals who.... (Acknowledgments)

b) Ovaj roman ne bi mogao biti napisan bez velikodušne pomoći brojnih pojedinaca koji ... (Izjava zahvalnosti)

2) a) For this reason, a university campus or hospital lab wouldn't work, but a deserted pod at the SMSC could not have been more perfect. (54)

b) Iz tog razloga univerzitetski kampus ili bolnička laboratorija ne bi mogli da posluže, ali zato, od puste čaure u CPSM-u ne postoji savršenije mesto. (50)

3) a) You've told me nothing I could not have learned from my own staff. (88)

b) Ništa mi niste kazali što ja ne bih mogla da saznam i od mog osoblja. (85)

4) a) The doors abutted one another so closely that the rooms behind them could not have been more than ten feet wide. (145)

b) Ona su bila toliko blizu jedna drugima da prostorije ka kojima su vodila nisu mogle biti šire od tri metra. (134)

5) a) Nuñez could have sworn that he had just heard three gunshots down here... (150)

b) Nunjez bi se mogao zakleti da je čuo tri prigušena pucnja iz pištolja negde dole... (138)

Svih pet rečenica sa infinitivom perfekta predstavljaju tipične primere epistemičke modalnosti u kojoj se propozicija, a ne sama komponenta modalnosti, markira za prošlost. Naime, kako navodi Palmer (1989: 99), klauze sa modalima mogu se raščlaniti na komponentu modalnosti i na propoziciju na koju modalnost kvalifikuje. Kada se radi o obeležavanju prošlosti, ona se može naznačiti uz komponentu modalnosti ili uz propoziciju, što zavisi i od tipa modalnosti. Tako se u

engleskom jeziku, po pravilu, kod epistemičke modalnosti propozicija, a ne modalnost, obeležava za prošlost i to uvođenjem pomoćnog glagola *have* i participa perfekta, koji zajedno čine infinitiv perfekta. Kao što je poznato iz pomenute literature, ova struktura podrazumeva da subjekat iz sadašnjeg trenutka procenjuje mogućnost realizacije date propozicije u prošlosti uz implikaciju da je realizacija propozicije bila moguća ili čak skoro nužna, ali da do nje nije došlo iz određenih razloga. U primeru (5a), koji jedini ne sadrži negaciju, razlog za nerealizaciju moguće propozicije (*zaklinjanje*) implicitna je kondicionalna klauza „da ga je neko pitao” koja sama nije realizovana. Ostala četiri navedena primera (1a, 2a, 3a, 4a) uz takvu stukturu glagolske fraze sadrže i negaciju, pa postoji implikacija da propozicija u prošlosti jeste realizovana, ali da realizacija ne bi bila moguća da nije bilo određenih uslova (1a, 2a), ili da je procena o propoziciji validna u okviru koji specifikuje negacija (3a, 4a).

Narednih nekoliko primera dobro ilustruju nedoumice i moguće dvosmislenosti kada se radi o pojedinim modalnim značenjima, odnosno uticaj konteksta na određivanje modalnog značenja:

6) a) "I suppose I could consider it. What date is the event?" (17)

b) „Verujem da bih mogao. Kada se održava prijem?" (27)

7) a) Langdon patiently showed the student that the same exact shapes could be formed on a street map of Detroit. (26)

b) Langdon je onda strpljivo pokazao studentu da se isti takvi oblici mogu izvući i na mapi Detroita. (34)

8) a) „It occurred to me that because nobody is using the space, maybe you could use it." (43)

b) „Pošto niko ne koristi taj prostor, pomislio sam, možda bi ti mogla da ga koristiš." (48)

9) a) Intellectually, he knew the room was so large that the Statue of Liberty could stand comfortably inside it... (50)

b) Dobro je znao da je prostorija toliko ogromna da bi i Kip slobode mogao komotno da stane unutra... (54)

10) a) Even so, the claim that a talisman could impart any power at all was absurd... (104)

b) Uprkos tome, sama pomisao da talisman može ikome dati bilo kakvu snagu bila je više nego apsurdna... (98)

Naime, uzimajući u obzir centralna modalna značenja, postavlja se pitanje da li modal *could* u primerima (6a) i (8a) označava epistemičku mogućnost ili

dinamičku sposobnost. U oba slučaja subjekat je animatan i može se govoriti o njegovoj sposobnosti (mentalnoj, odnosno fizičkoj) da nešto realizuje. Ipak, oba ova primera svrstana su u epistemičku mogućnost, jer širi kontekst ukazuje na činjenicu da se radi o mogućnosti, odnosno o okolnostima koje omogućavaju realizaciju propozicije, a ne o eksplicitnoj sposobnosti subjekta da je realizuje. I ostali primeri iz ove grupe svrstani su u epistemičku mogućnost: (7a) podrazumeva neanimatni subjekat u pasivu (*oblici*); pasivizirana rečenica stavlja u drugi plan veštinu neodređenog animatnog subjekta u aktivu, pa se implicira da je dati oblik moguće kopirati na drugom mestu ne zbog veštine agensa koji bi to učinio, nego prvenstveno zbog postojanja okolnosti koje to omogućavaju. Slično objašnjenje važi i za primere (9a) i (10a): neanimatni subjekti (*statua* i *talisman*) ne poseduju sposobnost, već pružaju mogućnost da se nešto realizuje.

Naredni primeri ilustruju dinamičku sposobnost:

- 11) a) Langdon couldn't imagine it. (35)
- b) Langdon jednostavno nije mogao da zamisli tako nešto. (42)
- 12) a) Katherine could barely speak. (43)
- b) Ketrin jedva uspe da progovori. (49)
- 13) a) Katherine could not even see her hand directly in front of her face. (45)
- b) Ketrin nije mogla da nazre ni sopstvenu ruku ispred lica. (50)⁵
- 14) a) Katherine could only stare. (93)
- b) Ketrin je gledala zabezegnuto. (89)⁶

Navedena četiri primera dobro ukazuju na situacije u kojima subjekat/agens koristi mentalne i fizičke sposobnosti u datoj situaciji označenoj u propoziciji. Subjekat je animatan i ljudski (glavni junak ili junakinja romana), a leksički glagoli koji slede iza modala svojom denotacijom upućuju na mentalne procese (11a, *imagine*), na vizuelnu percepciju (13a, 14a, *see, stare*) i na sposobnost govorenja (12a, *speak*). Dakle, animatnost subjekta i značenje leksičkih glagola u ovim slučajevima predstavljali su komponente koje ukazuju na dinamičku sposobnost, a ne na epistemičku mogućnost.

Pošto sposobnost može biti fizička (rezultat fizičke snage ili spretnosti, odnosno naučene manuelne veštine) ili mentalna (kognitivna ili perceptivna), u okviru dinamičke sposobnosti u korpusu uočavaju se dve podgrupe, prema značenju

⁵ Preciznije: „Nije mogla čak ni da...”.

⁶ Preciznije: „Ketrin je mogla samo da zuri/gleda zabezegnuto”.

leksičkog glagola koji sledi iza modala *could*: a) sposobnost povezana sa dinamičkim leksičkim glagolima (fizička sposobnost) i b) sposobnost povezana pojedinim stativnim leksičkim glagolima, onima koji označavaju mentalne procese i percepciju (što su dve tipične grupe engleskih stativnih glagola, up. Quirk et al. 1985: 96).

Nedvosmislenih primera iz prve podgrupe u korpusu ima svega nekoliko, a ovo je jedan od njih:

15) a) She began talking about how Architeuthis could beat a sperm whale in a fight. (152)

b) Počela je da govori o tome kako bi arhiteutis mogao da pobedi ulješturu ako bi se pobili. (140)

Jasno je da se u ovoj situaciji sposobnost odnosi na fizičku snagu, a zanimljivo je naglasiti da u korpusu, verovatno zbog prirode priče i naracije koja gotovo isključivo podrazumeva zadatke koje glavni junaci rešavaju pomoću mentalnih sposobnosti i perceptivnih veština, preovlađuju primeri iz druge pomenute podgrupe.

Naredni primeri ilustruju upravo tu drugu podgrupu značenja koja je tipična za proučavani korpus:

16) a) Langdon, with a pencil and paper, could do it under sixty seconds. (184)

b) Langdon, uz pomoć olovke i papira, mogao bi to da uradi za šezdeset sekundi. (164)

17) a) ... Nuñez improvised as best as he could, hoping to protect his chief. (192)

b) ...Nunjez smisli kako da slaže i zaštititi šefa. (171)⁷

Naime, u ova dva primera jasno se ukazuje na veštinu subjekta da izvede date proračune jer ima određene mentalne sposobnosti i znanje (16a) ili na njegovu veštinu da iskoristi mentalne sposobnosti kako bi ostvario dati cilj (17a).

Kao što je naznačeno, u domenu dinamičke sposobnosti, posebnu, znatnu grupu glagola koji se javljaju iza modala *could* čine glagoli percepcije; neki od njih su pomenuti u prethodnim primerima (13a, 14a), a slede još dva primera:

⁷ U ovom prevodu je izostavljena modalna komponenta („najbolje što je mogla”), kao i u primeru (18b).

- 18) a) Langdon could hear the distrust in her voice, and he wanted no part of it. (98)
 b) Langdon oseti nepoverenje i njenom glasu, što mu nije baš prijalo. (94)
- 19) a) Trish could see Katherine was dead serious. (108)
 b) Triš je mogla da vidi da je Ketrin mrtva ozbiljna. (102)

Ovakvi primeri u korpusu su brojni; dok su raniji primeri (13a, 14a) bili tipični slučajevi za situacije kada modal *could* samo naglašava fizičku percepciju posmatranja (uz glagole *see* i *stare*), dva upravo navedena primera podrazumevaju povezivanje fizičke percepcije i kognitivnog procesa: tako (18a) označava izvođenje zaključka na osnovu percepiranog prizvuka u nečijem glasu, a (19a) procenu nečijeg stava na osnovu vizuelne percepcije. Naime, dopune leksičkih glagola *hear* i *see* u ta dva primera ukazuju na činjenicu da se ne radi samo o fizičkoj percepciji, jer se ne može direktno percepirati nečije nepoverenje ili mentalni stav.

Pomenimo i dva primera koja ilustruju kognitivne sposobnosti:

- 20) a) She could now picture where in Pod 5 she was located. (188)
 b) Sada je mogla da shvati gde se tačno nalazi u Čauri 5. (168)
- 21) a) Mal'akh could understand why. (151)
 b) Malak je mogao da shvati zašto. (139)

U primeru (20a) glagol *picture* u prenesenom smislu označava spoznaju subjekta, a u primeru (21a) glagol *understand* direktno ukazuje na odgovarajući mentalni process.

Nakon dva od tri centralna modalna značenja, epistemičkog i dinamičkog, treba prokomentarisati i treće – deontičko. Naime, u primerima iz korpusa ovo značenje, koje obuhvata uputstva i dozvole, nije bilo izraženo modalom *could*, što može predstavljati indikator da se deontička upotreba *could* smanjuje i da tu funkciju, pretpostavimo, preuzima modal *may/might* i drugi modalni izrazi. Naravno, treba naglasiti da se ta pretpostavka odnosi samo na situaciju u proučavanom korpusu i da je treba proveriti kako na većem broju primera, tako i u drugim vrstama teksta. Dva prisutna modalna značenja u korpusu zastupljena su gotovo ravnopravno: postoji 60 primera epistemičke i 63 primera dinamičke upotrebe modala *could*.

Konačno, treba prokomentarisati i izražavanje prošlog vremena pomoću modala *could* u korpusu. Kada se radi o epistemičkom *could*, u primerima iz korpusa poštuje se pravilo o obeležavanju propozicije za prošlost (pomoću *have* i prošlog participija, primeri 1a, 2a, 3a, 4a, 5a). U ostalim primerima sa epistemičkim značenjem, *could*, takođe u skladu sa postavkama iz pomenute relevantne literature, implicira niži

stepen mogućnosti ili barem manju uverenost govornika/pisca u mogućnost aktuelizacije date situacije, a ne prošlost. Nakon analize primera sa dinamičkom modalnošću, može se konstatovati da se *could* koristi za prošlost uz glagole percepcije, kao što i navodi Palmer (1989: 118); naime, u naraciji, opisima i dijaloškim delovima u proučavanom romanu *could* iza kojeg sledi glagol percepcije označava prošlost čak i ako se radi o aktuelizaciji pojedinačne, nenegirane situacije. U ostalim slučajevima, *could* takođe označava uzdržaniju procenu o nečijoj mentalnoj sposobnosti u sadašnjosti, a ne prošlost, kao u sledećem primeru, na šta ukazuje i prevod potencijalom:

22) a) "Anyone could decipher this engraving. ..." (173)

b) „Svako bi mogao da je dešifruje, ...” (156)

Isto tako, ranije navedeni primer (15a) ilustruje nenegirano *could* koje označava opštu dinamičku prošlost, fizičku sposobnost da se data situacija redovno aktuelizuje u prošlosti ako do nje dođe, a ne konkretnu pojedinačnu situaciju. Ta upotreba je takođe u skladu sa pomenutim gramatičkim pravilima.

3.2. Srpski prevodni ekvivalenti

Imajući u vidu modale i modalne izraze u srpskom jeziku koje pominju Piper i dr. (2005: 636-649), u srpskom delu proučavnog korpusa sreću se očekivani prevodni ekvivalenti – najčešći ekvivalent i za epistemičko i za dinamičko značenje je srpski modal *moći*. Od 60 primera epistemičke upotrebe modala *could* u korpusu, samo u 18 primera (30%) prevodni ekvivalent nije modal *moći*, a od 63 primera dinamičke upotrebe modala *could*, u 35 primera (56%) prevodni ekvivalent nije modal *moći*. Za početak će se navesti nekoliko tipičnih ekvivalenata sa modalom *moći*:

23) a) Langdon couldn't imagine it. (35)

b) Langdon jednostavno nije mogao da zamisli tako nešto. (42)

24) a) ... he saw that the situation had been contained as well as could be expected. (62)

b) ... Enderson se uveri da je situacija pod kontrolom u onoj meri koliko se moglo i očekivati. (63)⁸

25) a) In the event, for example, of a terrorist attack, the government could use data fields to measure the shift in America's psyche and better advise the president ... (74)

⁸ Ispravnije „...onoliko koliko se moglo i očekivati”.

b) U slučaju, na primer, terorističkog napada, vlada bi mogla da iskoristi podatke i izmeri koliki je pomak u psihi Amerikanaca i da bolje savetuje predsednika ... (73)

26) a) Langdon wondered what a simple college professor could possibly do for the man who had everything. (102)

b) Langdon se pitao šta bi jedan profesor univerziteta mogao da učini za čoveka koji ima apsolutno sve. (96)

Kao što ovi primeri pokazuju, srpski modal *moći* javlja se kao prevodni ekvivalent i uz negaciju (23b), u prošlom vremenu (24b) i u potencijalu (25b, 26b).

Naredni primeri pokazuju da ekvivalent može biti i glagol *uspeti*:

27) a) Langdon doubted he could ever find his way out of here alone. (120)

b) Langdon se zapita da li bi sâm ikada uspeo da izađe odatle. (113)

28) a) Langdon peered into the darkness but could see nothing at all. (138)

b) Langdon se zagleda u mrak, ali nije ništa uspeo da vidi. (127)

U oba ova primera engleski modal ima dinamičko značenje sposobnosti, koje se može adekvatno preneti srpskim glagolom *uspeti*.

Kada se radi o dinamičkoj upotrebi modala *could* uz glagol percepcije, prevod je često i nulti ekvivalent:

29) a) ... she could see perfectly – almost as if it were daylight. (189)

b) ...videla je savršeno – skoro kao da je dan. (169)

30) a) As she neared the corner of Pod 5, she could hear his footsteps quickly overtaking her in the darkness. (189)

b) Dok se približavala uglu Čaure 5, čula je njegove korake kako je sustižu u mraku. (169)

Ovakav nulti ekvivalent je često prevodilačko rešenje kada se radi o glagolima percepcije, mada nije neuobičajeno zadržati modal *moći* (na primer, „mogla je da čuje...”). Ta činjenica objašnjava i ranije navedeni podatak da se među prevodnim ekvivalentima dinamičkog *could* u korpusu modal *moći* ne sreće u 56% primera, što je veći procenat nego kod epistemičkog *could*.

Konačno, među prevodnim ekvivalentima sreće se i izraz *moгуće je*:

31) a) Chief Anderson wondered how this night could possibly get any stranger. (115)

b) Enderson se u sebi pitao da li je uopšte moгуće da se noćas desi nešto još gore od ovoga. (107)

4. ZAKLJUČAK

Na osnovu korpusa sastavljenog od rečenica sa modalom *could* koje su preuzete iz aktuelnog popularnog romana Dena Brauna *The Lost Symbol* i njihovih prevodnih ekvivalenata u prevodu tog romana na srpski jezik (*Izgubljeni simbol*), u ovom radu se proučava frekventnost i upotreba pomenutog modala *could*. Osim činjenice da engleski modali i njihovi srpski ekvivalenti uvek predstavljaju zanimljivu temu za proučavanje, povod za ovu analizu bila su i saznanja iz anglističke literature (Leech 2003) da se tokom poslednjih nekoliko decenija zapažaju promene u upotrebi engleskih modala. Polazeći od tih saznanja i opštih postavki o modalnim značenjima koja se povezuju sa modalom *could*, u ovom radu postavljeni su sledeći osnovni ciljevi proučavanja: a) frekventnost centralnih modalnih značenja koja se odnose na modal *could* u korpusu, b) izražavanje prošlog vremena modalom *could* i c) srpski prevodni ekvivalenti modala *could* u korpusu.

Kada se radi o centralnim modalnim značenjima modala *could* (epistemičkom, dinamičkom i deontičkom značenju) i njihovoj frekventnosti, ustanovljeno je da u korpusu od 123 primera postoje samo dinamička i epistemička značenja, dok su deontička značenja izostala. Brojčani podaci prikazani su u narednoj tabeli:

Tabela 3: Centralna značenja modala *could* u korpusu

Br.	Modalna značenja	Broj primera	Procenat
1	Dinamička	63	51,3%
2	Epistemička	60	47,7%
3	Deontička	0	0%
	UKUPNO	123	100%

Dakle, dva prisutna značenja su gotovo izjednačena. Odsustvo deontičkih značenja može ukazivati na opštu tendenciju u upotrebi modala *could* (što treba proveriti na većem broju primera i na različitim vrstama teksta, kako američke, tako i britanske varijante engleskog jezika), odnosno na činjenicu da ta značenja možda postepeno preuzimaju drugi modali i modalni izrazi.

U skladu sa relevantnom literaturom, modal *could* u korpusu, kao formalno prošlo vreme modala *can*, upotrebljavan je da označi kako sadašnje, tako i prošlo vreme. Slučajevi kada je označavao prošlo vreme takođe su u skladu sa pravilima koja se navode u gramatikama engleskog jezika. Naime, u okviru epistemičke mogućnosti prošlo vreme je obeleženo strukturom *could have Ven*, odnosno propozicija je obeležena kao prošla pomoću infinitiva perfekta. U primerima sa dinamičkom sposobnošću, modal *could* je označavao prošlost ispred glagola percepcije, kao i u situacijama u kojima se podrazumevala opšta sposobnost subjekta, a ne aktuelizacija pojedinačne potvrđne situacije.

Konačno, kada se radi o srpskim prevodnim ekvivalentima, u oba potvrđena modalna značenja očekivano najčešći ekvivalent bio je srpski modalni glagol *moći*, koji adekvatno pokriva kako epistemičku mogućnost, tako i dinamičku sposobnost. Brojčani podaci prikazani su u sledećoj tabeli:

Tabela 4: Prevodni ekvivalenti modala *could*

Br.	Modalna značenja	Modal <i>moći</i>	Ostalo
1	Dinamička	28 (44%)	35 (56%)
2	Epistemička	42 (70%)	18 (30%)
	UKUPNO	70 (57%)	53 (43%)

Uz modalni glagol *moći*, nulti prevodni ekvivalent javljao se najčešće u slučajevima kada je iza modala *could* sledio glagol percepcije, što je takođe bilo očekivano. Naime, u srpskom jeziku se obično značenje percepcije ne pojačava modalom, kao što se to često čini u engleskom jeziku. Konačno, kao srpski predvodni ekvivalenti javljali su se glagol *uspjeti* i izraz *moguće je*, prvi uz značenje dinamičke sposobnosti, a drugi najčešće uz značenje epistemičke mogućnosti.

UPOTREBA MODALA U SAVREMENOM ENGLLESKOM JEZIKU I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

Dobro je poznato da engleski modali predstavljaju zatvorenu, definisanu grupu pomoćnih glagola sa karakteristikama koje ih izdvajaju kako od leksičkih, tako i od ostalih pomoćnih glagola⁹. Tako se u engleskim gramatikama modali po pravilu obrađuju u okviru posebnog odeljka i navode se njihove karakteristike i njihova upotreba. S druge strane, u srpskom jeziku obrađivala se kategorija modalnosti/modusa, kao i modalne upotrebe pojedinih glagolskih oblika (na primer, Stevanović 1981: 576, 578), ali se u starijim srpskim gramatikama modalni glagoli uglavnom nisu obrađivali kao grupa koja se svojim morfosintaksičkim odlikama jasno izdvaja od leksičkih glagola, niti kao grupa sa definisanim brojem članova. Tako, na primer, u već pomenutoj gramatici *Savremeni srpskohrvatski jezik* M. Stevanovića (1981), koja je dugo bila ključni jezički priručnik, nema posebnog odeljka o modalima niti se navodi lista tih glagola u srpskom jeziku. Međutim, u jednoj gramatici srpskog jezika za strance (Mrazović i Vukadinović 1990: 143-156) navode se glagoli koji ispunjavaju uslove za svrstavanje u grupu modala: *hteti, imati, moći, morati, smeti, trebati, umeti, znati, želeti*. U toj gramatici se razrađuju i značenja i upotrebe tih modala. Konačno, u najnovijoj sintaksi srpskog jezika (Piper i dr. 2005; odeljak o modalnosti, strane 636-648, napisao je Predrag Piper) obrađuje se kategorija modalnosti, kao i modalni izrazi.

Kada se radi o monografskim izdanjima o modalima, poslednjih desetak godina objavljeno je nekoliko studija koje upoređuju srpske modale sa engleskim (Trbojević-Milošević 2004, Prtljaga 2008) i mađarskim modalima (Zvekić-Dušanović 2011), što svakako ukazuje na potrebu za takvim sistematskim upoređivanjima.

Prema tome, polazeći od postavki iz postojeće literature, u ovom radu će se prikazati empirijsko istraživanje koje proučava značenja i upotrebu engleskih modala, a zatim i njihove prevodne ekvivalente u srpskom jeziku.

⁹ Pri tome treba naglasiti da se modali u engleskim gramatikama tretiraju kao jasno definisan skup sekundarnih pomoćnih glagola, dok u gramatikama srpskog jezika to ne mora biti slučaj.

1.1. Engleski modali

Sve engleske gramatike, od starijih pedagoških do novijih deskriptivnih gramatika, modale uglavnom obrađuju na sličan način: navode se njihove morfosintaksičke karakteristike (dobro poznate činjenice da engleski modali nemaju bezlične oblike, nemaju nastavak za treće lice jednine prezenta, da iza njih sledi infinitiv bez partikule *to*, osim u slučaju modala *ought to* i drugo), a zatim se navode značenja, upotrebe i diskursne funkcije svakog modala.

Uz takvu uobičajenu obradu modala, u anglističkoj tradiciji (na primer, u pojedinim gramatikama i monografijama kao Huddleston i Pullum 2002, Palmer 1989) navode se i opštije podele modala na semantičke grupe u skladu sa postavkama modalne logike, uglavnom na epistemičke, deontičke i dinamičke modale. Kao što je poznato, epistemički modali označavaju procenu govornika/pisca o mogućnosti ili nužnosti (necesitativnosti) realizacije propozicije, deontički modali odnose se na dozvole, naredbe ili uputstva da se realizuje data propozicija, a dinamički na sposobnost određenog subjekta da realizuje propoziciju. Modali sa pojedinim od ovih značenja po pravilu pokazuju i neke zajedničke osobine kada se radi o obeležavanju prošlosti ili negacije (Palmer 1989: 98-102), a za ovaj rad je značajna činjenica da među engleskim modalima postoje preklapanja kada se radi o izražavanju ovih značenja, odnosno isti modali mogu izražavati više od jednog od tih značenja, što može dovesti do dvosmislenosti koje se razrešavaju u kontekstu. Uz to, kada se razmatraju promene u upotrebi modala u savremenom engleskom jeziku, značajno je i da pojedini modali postaju frekventniji i preuzimaju pojedine upotrebe drugih modala, o čemu će više biti reči prilikom analize konkretnih primera.

Dakle, u savremenoj anglističkoj literaturi navode se zapažanja da se kod engleskih modala zapažaju promene: renomirani lingvista Džefri Lič (Leech), koji je 1971. godine objavio prvo izdanje knjige *Meaning and the English Verb* u kojoj između ostalog opisuje i modale, u članku iz 2003. godine (*Modality on the move: The English modal auxiliaries 1961-1992*) ukazuje upravo na takve promene. Polazeći od tih zapažanja, u ovom radu će se prikazati rezultati početnog empirijskog istraživanja o frekventnosti i upotrebi engleskih modala. Korpus za to istraživanje sačinjen je na osnovu primera preuzetih iz aktuelnog romana *The Lost Symbol* savremenog američkog pisca bestselera Dena Brauna (Brown) koji obuhvata oko 500 strana teksta. Taj roman je odabran zbog savremenog, uglavnom neformalnog jezika (američke varijante) koji omogućava da se sagledaju tendencije u eventualnim promenama kod engleskih modala.

1.2. Modalnost u srpskom jeziku

Kao što je već pomenuto, u srpskom jeziku modali po pojedinim morfosintaksičkim odlikama pokazuju i sličnosti razlike u odnosu na punoznačne leksičke glagole; naime, tipični glagoli koji se ubrajaju u modale (na primer, *moći*, *hteti*, *morati*) primaju nastavke za vreme i lice, imaju bezlične oblike, a iza njih slede dopune kako ličnom klauzom (uz subordinator *da*), tako i bezličnom infinitivnom klauzom. Verovatno se zbog toga u srpskoj gramatici nije ni osećala potreba da se modali svrstaju u posebnu grupu pomoćnih glagola, kao što je to učinjeno u engleskom jeziku na osnovu činjenice da se modali ponašaju kao pomoćni glagoli, jer učestvuju u inverziji u pitanjima i direktno primaju negativnu partikulu *not*, što engleski leksički glagoli ne čine. Stoga se, utisak je, modali u srpskom uglavnom sagledavaju kao semantička klasa glagola koja učestvuje u aktuelizaciji kategorije modalnosti, odnosno modusa. Isto tako, treba još napomenuti da spisak modalnih glagola u srpskom nije konačan, jer autori u taj spisak ponekad svrstavaju različite glagole i modalne izraze.

U uvodu je već pomenuto da M. Stevanović u svojoj gramatici srpskohrvatskog jezika (1981) ne piše o modalima kao posebnoj grupi glagola. Međutim, P. Mrazović i Z. Vukadinović u svojoj gramatici koncizno pišu o modalnim glagolima u odeljku „Glagolski kompleksi sa modalnim glagolima“ (1990: 143-156). Autorke navode da su modali glagoli sa nepotpunim značenjem, da zahtevaju dopunu samostalnim glagolom i označavaju ocenu govornika o radnji izraženoj samostalnim glagolom ili sposobnost subjekta da ostvari tu radnju. U toj gramatici, u modalne glagole u užem smislu ubrajaju se glagoli *hteti*, *moći*, *morati*, *smeti* i *trebati*, a zatim se bez kompleksnije lingvističke terminologije opisuju njihove morfosintaksičke odlike i značenja. Na primer, za glagol *moći* navodi se da on izražava mogućnost na osnovu objektivnih činjenica i sposobnost subjekta da nešto učini, a modal *morati* povezuje se sa značenjima neophodnosti i nužnosti koja može poticati od tuđe volje ili volje subjekta.

U najnovijoj sintaksi srpskog jezika (Piper i dr. 2005: 636-649) u punoj meri se i uz relevantnu lingvističku terminologiju razmatra kategorija modalnosti koja se određuje kao kvalifikacija koju govorno lice daje o svom iskazu ili o situaciji koju taj iskaz označava. Navodi se da se modalnost često izražava modalnim glagolima, ali i drugim leksemama i izrazima sa sličnim značenjem, a ukoliko se u strukturi rečenice nalazi modalni glagol ili modalni izraz, sadržaj te rečenice, odnosno iskaz je modalno određen. Modalnost realnosti/irealnosti odnosi se na prikazivanje propozicionog sadržaja rečenice kao realnog ili kao irealnog. Kao najčešći modalni glagoli i modalne reči/izrazi navode se *moći*, *trebati*, *morati*, *smeti*, *hteti*, *želeti*, *zabraniti*, *biti u stanju*, *biti dužan*, *biti obavezan*, *biti dozvoljen*, *biti zabranjen* i slično (Piper i dr. 2005: 638). Uz to, ova sintaksa obrađuje deontičku modalnost, koja situaciju kvalifikuje kao obaveznu ili

neizbežnu (na primer, glagol *trebati* implicira značenje nužnosti), kao i optativnu modalnost, epistemičku modalnost (uverenost govornog lica u istinitost onoga što je izraženo iskazom, za šta se, na primer, mogu upotrebiti modalni izrazi *verovatno*, *možda*, *svakako*, *sigurno*), metajeziku modalnost, ekspresivnu modalnost i aksiološku modalnost.

2. ANALIZA KORPUSA

Pošto je cilj ovog rada uočavanje eventualnih promena u upotrebi modala u savremenom engleskom jeziku, a zatim i opis njihovih srpskih ekvivalenata, sastavljen je korpus od relevantnih engleskih primera i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata. Tako će se u ovom delu rada analizirati odabrani primeri iz već pomenutog romana Dena Brauna *The Lost Symbol*, odnosno njegovog prevoda na srpski jezik *Izgubljeni simbol* (2009, prevod Radmila B. Šević i Aljoša Molnar).

2.1. Opšti podaci o korpusu

Od oko 500 strana teksta romana *The Lost Symbol* pregledano je 206 strana (odnosno prvo 51 poglavlje) na kojima su zabeležena 343 primera sa modalima. Pri tome treba naglasiti da nisu beleženi primeri sa *shall/will* koji se odnose na izražavanje budućeg vremena, niti *should/would* koji nemaju modalno značenje i rezultat su pomeranja zbog slaganja vremena u indirektnom govoru; beleženi su samo oni primeri koji prenose modalno značenje. Ubedljivo najveći broj primera zabeležen je sa modalima *can/could* (237), zatim sa *will/would* (42), *may/might* (35), *shall/should* (17), *must* (11) i *ought to* (1). U procentima to izgleda ovako:

MODAL BROJ PROCENAT

CAN /COULD 237 69.1%

WILL/WOULD 42 12.3%

MAY/MIGHT 35 10.2%

SHALL/SHOULD 17 4.9%

MUST 11 3.2%

OUGHT TO 1 0.3%

UKUPNO 343 100%

Detaljniji broječni podaci o primerima iz korpusa su sledeći:

- a) Modali CAN/ COULD

Zabeleženo je ukupno 237 primera, od čega CAN u 114 primera (48.4%), a COULD u 123 primera (51.6%). Osim uz prosti infinitiv, ovi modali se nalaze u sledećim strukturama:

COULD + perfekatski infinitiv 5 primera
+ progresivni infinitiv 0 primera
+ negacija 30 primera (25%)
+ glagol percepcije 24 primera (*feel, hear, see, sense, smell*) (20.3%)

CAN + perfekatski infinitiv 0 primera
+ progresivni infinitiv 2 primera
+ negacija 33 primera (29%)
+ glagol percepcije 11 primera (*hear, see*) (9.6%)

Glagoli percepcije kao dopune posebno su naznačeni jer uz njih modal *can/could* nema puno modalno značenje i najčešće se ne prevodi, već samo pojačava dinamičko značenje sticanja određene percepcije. Relativno veliki procenat glagola percepcije u korpusu sa modalom *could* (20.3%) može se objasniti prirodom teksta u kojem je često bilo potrebno označiti da neki od junaka romana tokom potere ima određenu percepciju.

b) Modali MAY/ MIGHT

Zabeleženo je 35 primera, od čega MAY u 19 primera (54%), a MIGHT 16 primera (46%). Sa modalom MIGHT zabeležene su dva primera sa negacijama (6%).

c) Modali WILL/ WOULD

Zabeležena su 42 primera, od čega WILL u 4 primera (9.6%), a WOULD u 38 primera (90.4%).

Modal WILL zabeležen je samo uz prosti infinitiv, a modal WOULD se, osim prostog infinitiva,

javio i uz:

+ perfekatski infinitiv 5 primera
+ progresivni infinitiv 1 primer
+ negacija 1 primer

d) Modal MUST

Osim uz prosti infinitiv, ovaj modal je zabeležen u 11 primera i to uz:

+ perfekatski infinitiv 2 primer
+ progresivni infinitiv 1 primer

e) Modali SHALL/ SHOULD

Ovi modali zabeleženi su u 17 primera; modal SHALL samo u jednom primeru (6%) i to u pitanju *Shall we go?*. Modal SHOULD zabeležen je u 16 primera (94%), i to u sledećim strukturama koje nisu prosti infinitiv:

+ perfekatski infinitiv 2 primera

+ progresivni infinitiv 1 primer

+negacija 4 primera

f) Modal OUGHT TO

Ovaj redak modal zabeležen je samo u jednom primeru u kojem iza njega sledi prosti infinitiv.

2.2. Upotreba modala u korpusu

Pošto najbrojniji modal iz korpusa (*can/could*) zahteva posebnu analizu (na primer, kao u Novakov 2012a i Novakov 2013, radovima koji su deo ovo monografije), ovom prilikom razmotriće se upotreba ostalih engleskih modala koji čine oko 30% primera iz korpusa. Brojevi u zagradi iza primera označavaju stranice na kojoj se primer nalazi u engleskom originalu i srpskom prevodu, a modal koji se komentariše je podvučen.

Modali koji se u korpusu javljaju samo jednom su *shall* i *ought to* i njihova upotreba je očekivana:

1) a) "Shall we go?" (126)

b) „Idemo?" (117)¹⁰

2) a) This ought to be good, he thought, reaching for the receiver. (175)

b) Ovo će sigurno biti nešto dobro, pomisli, posegnuвши za slušalicom. (158)¹¹

Primer (1a) predstavlja tipičnu upotrebu modala *shall* za iznošenje predloga; u korpusu nije bilo primera za druge upotrebe, izražavanje naredbi ili naloga, odnosno za izražavanje odlučnosti govornika/pisca da se nešto uradi. Prevod (1b) ne sadrži modal, već samo leksički glagol i odgovara pragmatičkom dejstvu engleskog originala. Modal *ought to* u primeru (2a) je veoma redak, posebno u neformalnom stilu, pa je mali broj primera očekivan. Značenje je takođe tipično, velika verovatnoća ili necesitativnost, u ovom slučaju praćena uverenjem govornika u nužnost situacije koja se implicira u celom govornom činu. Prevod ne sadrži srpski modalni glagol *trebati* koji bi bio prvi

¹⁰ Imajući u vidu kontekst i pragmatičku funkciju ovog iskaza, prevod bi mogao da glasi i „Hoćemo li?“.

¹¹ Adekvatniji prevod modalnog značenja engleskog modala *ought to* ovde bi bio „*trebalo bi da...*“.

ekvivalent, već modalni prilog *sigurno*; međutim, modalni prilog *sigurno* implicira veću snagu uverenosti od engleskog originala i glagola u potencijalu *trebalo bi*.

Naredni modal čije će se funkcije u korpusu prikazati jeste *should*, koji se javlja u 16 primera. U engleskim gramatikama taj modal se prvenstveno povezuje sa deontičkim značenjem blaže obligatornosti, odnosno preporukom ili savetom, zatim sa epistemičkom procenom o mogućnosti realizacije situacije. U ovom relativnom malom delu korpusa sreću se primeri za oba značenja:

3) a) You should have stayed on the ground." (6)

b) *Trebalo je* da ostaneš dole." (18)

4) a) Katherine should worry less about her brother and more about herself. (100)

b) Ketrin bi trebalo da se manje brine za brata, a više za sebe. (95)

5) a) "Then let this be a sting to your consciousness"... "as well as instant death should you ever

betray the secrets to be imparted to you." (4)

b) „Onda neka ti ovaj žalac bude na savesti," ... "neka ti donese trenutnu smrt ako ikad izdaš

tajne koje ti budu poverene." (16)

Prvi navedeni primer (3a) ilustruje značenje koje se u gramatikama navodi kao epistemička necesitativnost u prošlosti, o čemu svedoči i način na koji je propozicija obeležena za prošlost – pomoćnim glagolom *have* iza kojeg sledi prošli particip leksičkog glagola. Drugi primer (4a) sadrži tipičan deontički modal uz blažu dozu obligatornosti, a treći primer (5a) ilustruje specifičnu konstrukciju koja se navodi u engleskim gramatikama kada se u realnim kondicionalima umesto subordinatora *if* koristi inverzija i modal *should*; implikacija je da se ostavlja vrlo mala mogućnost za takav razvoj događaja. U prva dva slučaja prevod sadrži očekivani srpski modalni glagol *trebati*, a u trećem odgovarajuću kondicionalnu konstrukciju, u kojoj se engleski modal u stvari ne prevodi, ali se mogao dodati adverbijal (na primer adverbijal *možda*) da ukaže na malu verovatnoću realizacije.

Naredni primeri ukazuju na moguće varijacije u prevodu:

6) a) "Maybe you should leave your bag above," Sato offered behind him. (145)

b) „Možda biste moгли da ostavite svoju torbu gore", reče Sato iza njega. (134)

7) a) They should have arrived by now. (163)

b) Morali su već stići. (148)

Naime, u indirektnoj, dakle ublaženoj naredbi u primeru (6a) odgovarajući prevod je *mogli biste*, a pretpostavka o verovatnoći iz primera (7a) prevedena je jačim epistemičnim modalom *morati*, koji ukazuje na izvođenje zaključka od strane govornika i njegovo snažno uverenje u tačnost tog zaključka.

Naredna grupa primera odnosi se na modalni glagol *must*, koji se takođe u korpusu javlja u vrlo malom broju primera – samo 11, a postoje značenja snažne verovatnoće i obligatornosti:

- 8) a) " ... You must be doing something cool." (34)
- b) „... Mora biti da radite nešto strašno zanimljivo." (41)
- 9) a) As secretary, I must take that charge seriously. (43)
- b) Kao njegov sekretar, moram ozbiljno da shvatim tu dužnost. (49)
- 10) a) He brought you all the way to Washington – and he must have done it for a reason. (78)
- b) Pa doveo vas je sve do Vašingtona – verovatno je to učinio s nekim razlogom. (76)

U primeru (8a) *must* izražava snažan stav govornika o verovatnoći propozicije, što je tipična epistemična upotreba ovog modala, a i u prevodu se nalazi srpski modal istog intenziteta - *morati*. Primer (10a) izražava isto modalno značenje, snažnu epistemičku necesitativnost uz oznaku da se propozicija smešta u prošlost; srpski prevod prenosi osnovno značenje, ali uz nizak stepen verovatnoće čime se odstupoa od originala: adverbijal *verovatno* implicira nevoljno slaganje govornika. Konačno, primer (9a) izražava deontičku obligatornost visokog stepena, što je u spskom prevodu takođe izraženo modalom *morati*.

Sledeći primeri takođe sadrže modal *must*:

- 11) a) "He must trust you deeply. ..." (110)
- b) „Sigurno vam iskreno veruje. ..." (104)

Primer (11) takođe ilustruje epistemičnu necesitativnost, a ovde se navodi zbog prevoda na srpski adverbijalom *sigurno*, koji i po značenju i po intenzitetu odgovara engleskom originalu.

Naredni modal iz korpusa koji će se prikazati jeste modal *may*, odnosno njegovo formalno prošlo vreme *might*; oni su takođe malobrojni u korpusu (*may* 19, *might* 16 primera). Modal *may* se u korpusu u velikoj meri sreće u ustaljenim diskursnim izrazima, na primer:

- 12) a) "May this wine I now drink become a deadly poison to me ... should I ever knowingly or

willfully violate my oath." (5)

b) „Neka ovo vino koje sada ispijam postane za mene smrtonosni otrov ... ukoliko ikad svesno i

namerno prekršim ovaj zavet." (17)

13) a) "This is Anthony. May I help you?" (15)

b) „Entoni na vezi. Izvolite." (26)

14) a) " ... May I help you?" (36)

b) „ ... Šta mogu da učinim za vas?" (42)

15) a) "This is Chief Anderson. How may I – " (64)

b) „ Govori šef službe Trent Enderson. Kako bih mogao – " (64)

16) a) "If I may point this out ... your lunatic deftly manipulated two fairly smart individuals already

this morning." (77/8)

b) „Ako smem da istaknem ... vaš umobolnik je već vešto izmanipulisao dve prilično pametne osobe

od jutros." (76)

U ovim primerima primarna je diskursna funkcija, odnosno učtiv, zvaničan način obraćanja, deontičko, a ne moguće epistemično značenje ovog modala. Tako se u prvom primeru modal koristi za uvođenje želje, odnosno zdravice (12a), što je tipična jezička formula. Isto tako, tu činjenicu veoma dobro pokazuje srpski prevod kroz izraz *izvolite* (13b); prevodi u primerima (14b) i (15b) su možda previše doslovnii, ali se, utisak je, doslovan engleski prevod *šta mogu da učinim za vas* polako odomaćuje kod nas. Poslednji primer (16a) takođe sadrži ustaljeni izraz kojim se traži dopuštenje (*If I may*), što spada u deontička pitanja, a prevod srpskim modalom *smeti to* potvrđuje.

Druga, manja grupa primera sa modalom *may* izražava epistemičku mogućnost:

17) a) a) Those may not be numbers. (97)

b) To možda i nisu brojevi. (93)

18) a) 287) a) He may be injured. (170)

b) Moguće je da je povređen. (153)

Naime, u ova dva primera, (18a) i (19a), *may* uz prosti infinitiv izražava stav o verovatnoći sadržaja propozicije (19a), odnosno sumnju u istinitost propozicije (18a). Srpski prevodi dobro prenose ta značenja adverbijalnim izrazima *možda* i *moguće je*.

Dakle, u proučavanom korpusu modal *may* se većinom javlja u ustaljenim izrazima, a manje u epistemičkim značenjima; po svemu sudeći, tu njegovu ulogu sve više preuzima modal *can/could*, što bi trebalo dodatno proučiti u analizi ovog korpusa.

Formalno prošlo vreme modala *may* – modal *might* u korpusu se sreće u epistemičnom značenju, u uzdržanoj proceni o verovatnoći sadržaja u propoziciji. Na primer:

19) a) "I suppose maybe he thinks a visit might help our discussions, ... (110)

b) „Pretpostavljam da misli da će poseta pomoći našem razgovoru, ... " (104)

20) a) Anderson was starting to suspect that if Sato had her way, Robert Langdon might suffer a similar fate. (116)

b) Enderson se zapita neće li takva sudbina zadesiti i Langdona, samo ako Sato tako odluči. (109)

U ovim primerima (19a) i (20a) uočava se blago ili nenametljivo uverenje govornika u mogućnost sadržaja propozicije. U prevodu se ta nijansa izgubila, a naznačio bi je modal *moći* ili adverbijal *možda* (*mogla bi pomoći/možda bi pomogla*).

U samo jednom primeru iz korpusa *might* izražava svoj deontički potencijal:

21) a) "Trish, might I ask about the ethical dilemma posed by your work?" (75)

b) „Triš, moгу li da vas pitam o etičkoj dilemi koja proističe iz vašeg rada?" (74)

U ovom primeru govornik uzdržano traži dozvolu da postavi pitanje, više retorički nego istinski; ova upotreba modala *might* takođe spada u uobičajene jezičke konverzacione strukture.

Modal *will* se u korpusu javlja samo u četiri primera:

22) a) It offered a kind of cosmic consciousness barometer, if you will. (74)

b) Pomoglo je da se izradi neka vrsta barometra za kosmičku svest, ako vam je tako draže. (73)

23) a) "You will unlock SBB Thirteen for me," Sato said, "or I will call OS and send in a team with a battering ram." (115)

b) „Vi ćete sad lepo da mi otključate SBB trinaest", reče Sato, „ili ću ja pozvati KB, a oni će poslati

tim sa spravom za razvaljivanje vrata." (108)

24) a) "My word! Will you look at that!" (144)

b) „Tako mi svega! Pogledajte samo ovo!" (132)

25) a) "... you will do as I say. ...' You will decipher the engravings for me. ..." (173)

b) „... uradićete onako kako vam kažem. ... *Dešifrovaćete* je za mene. ..."

Ovako mali broj primera ukazuje na nisku frekventnost ovog modala kada se izostavi njegova upotreba kao markera za buduće vreme. Ipak, u ovim primerima postoje dve funkcije modala *will*: prva je ustaljena diskursna fraza kojom se izražava ili odmerena ograda od onoga što je rečeno (primer 23a) ili iznenađenje (primer 24a); prevodi na srpski odražavaju pragmatičke funkcije tih izraza, jer se modal ne može doslovno prevesti (22b, 24b). Druga funkcija je deontička i podrazumeva odlučnost subjekta da se nešto uradi, praktično blaže saopštenu naredbu, pri čemu je modal *will* naglašen (primeri 23a i 26a). Prevod takođe iskazuje ti implicitnu naredbu pomoću izraza *sad lepo* (23b) ili samom konstrukcijom rečenice (25b).

Konačno, modal *would* se nalazi u 38 primera iz korpusa. Prema očekivanju, ovaj modal se najčešće javlja u učtivim, formalnim pitanjima, kao i izrazima koji podrazumevaju voljnost govornika ili pisca:

26) a) "Wonderful! Would you be willing to meet the jet there at say ... five o'clock?" (17)

b) Sjajno! Možete li onda tamo da sačekate avion u, recimo ... pet sati?" (27)

27) a) "Would you consider Coca-Cola a secret society?" (30)

b) „Da li vi smatrate da je Koka-Kola tajno društvo?" (37)

28) a) "I think Chief Anderson would prefer –" (141)

b) „Mislim da bi šef Enderson više voleo ..." (130)

29) a) "Why would you assume that?" (164)

b) „A zašto pretpostavljate tako nešto?" (149)

Dva navedena primera ilustruju pitanja u kojima se uzdržano, uz pomoć modala *would*, pita o nečijem stavu ili spremnosti da nešto učini. Prevodi na srpski takođe imaju tu implikaciju uz upotrebu odgovarajućeg modalnog glagola *možete li* u upitnom obliku, mada bi izraz *da li biste mogli* bolje preneo uzdržanost prisutnu u engleskom originalu (26b), ili uz upotrebu potencijala (*bi više voleo*, primer 28b). U prevodu primera (27b), a posebno primera (29b), izgubio se deo uzdržanosti

sadržane u engleskom pitanju sa modalom *would*; bolji prevod primera (29b) glasio bi *A zašto biste pretpostavljali ...*

Konačno, *would* u nekoliko primera označava epistemičnu mogućnost, na primer sa perfekatskim infinitivom:

30) a) "I thought by now you would have gotten over this." (6)¹²

b) „Mislio sam da si se već navikao na ovo." (18)

31) a) "... I would have expected guards posed everywhere." (143)

b) „...Očekivao bih da na svakih par metara stoji po jedan čuvar." (132)

Dakle, u ovim primerima govornik iznosi svoje procene o istinitosti date situacije, odnosno svoje uverenje da je pretpostavka do koje je došao verovatna, mada je stvarno stanje stvari ne potvrđuje. U prevodu se to očekivanje izražava potencijalom (31b) ili strukturom same rečenice i adverbom *već* (30b).

3. ZAKLJUČAK

Kao što je ranije već pomenuto, ovo empirijsko istraživanje obuhvata široku temu upotrebe modala u savremenom engleskom jeziku, a cilj je da se na konkretnom korpusu proveriti frekventnost modala i eventualne nove nijanse u njihovoj upotrebi. Da bi se to učinilo, sastavljen je korpus od 343 primera sa engleskim modalnim glagolima preuzetim sa prvih 206 strana (51 poglavlje) romana Dena Brauna *The Lost Symbol* i njihovih srpskih ekvivalenata iz prevoda tog romana *Izgubljeni simbol*. Dakle, zaključci do kojih se došlo odražavaju stanje u proučenom korpusu i odnose se na američku varijantu engleskog jezika, na stil romana pisanog za široku publiku, prozni tekst koji uz naraciju ima i dosta dijaloga.

Kada se radi o brojcima, statističkim podacima, oni već otkrivaju neke zanimljive činjenice. Naime, gotovo 70% primera zabeleženih u korpusu sadrži modale *can* i *could* (237 primera), a svi ostali modali u korpusu čine 30% primera. Prema očekivanju, odsutni su modali *dare* i *need*, mada su prisutni kao leksički glagoli. Na primer, u proučenom delu romana, leksički glagol *dare* se javlja jednom u primeru *...by establishing points beyond which she dared not pass* (187), a pri kraju romana se javlja još jednom u primeru *...but none dared unleash its true power by using it for real purpose* (445). Takođe očekivano, modal *ought to* javlja se samo jednom u korpusu. Svi ovi podaci mogu se sumirati u tabeli:

¹² Da bi se zadržalo puno modalno značenje engleskog originala, prevod bi mogao da glasi: „Mislio sam da bi trebalo da si...”.

Tabela 1: Statistički pregled modala u korpusu

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	can	114	33.2%
2	could	123	36%
3	will	4	1.1%
4	would	38	11%
5	may	19	5.5%
6	might	16	4.7%
7	shall	1	0.3%
8	should	16	4,7%
9	must	11	3.2%
10	ought to	1	0.3%
	UKUPNO	343	100%

Vrlo je indikativno da je izrazito najfrekventniji modal *can/could*, koji se pojavljuje u 237 primera, što čini 69.1%; i posmatrani odvojeno, *can* i *could* su ubedljivo najfrekventniji: kao što je naznačeno u Tabeli 1, *can* se javlja u 33.2%, a *could* u 36% primera. Sama činjenica o tolikoj brojnosti modala *can/could* ukazuje na mogućnost da ti modali preuzimaju i neke funkcije modala *may/might*, pa i *must*, posebno kada se ima u vidu da sa *may/might* i *must* dele epistemička i deontička značenja. Ipak, u korpusu se modal *must* zadržava kada treba označiti snažnu epistemičku necesitativnost. S druge strane, modal *may/might* se u korpusu u velikoj meri koristi u konverzacionim frazama.

Ostali modali prikazani u ovom radu pojavili su se u malom broju primera, pa se treba uzdržati od donošenja dalekosežnijih zaključaka i pretpostavki. Ipak, može se konstatovati da se modal *would* takođe u znatnoj meri javljao u diskursnim frazama, a modal *should* uglavnom u deontičkom značenju.

Kada se radi o srpskim prevodnim ekvivalentima, sreću se kako srpski modali (*moći, morati, trebati*), tako i adverbijalni izrazi sa modalnim značenjem, odnosno konstrukcije koje prenose određeno pragmatičko dejstvo engleskog originala. Tako se modali *can/could* u korpusu gotovo uvek prevode modalom *moći*, kako u značenju epistemičke verovatnoće i mogućnosti, tako i u značenju dinamičke fizičke i mentalne sposobnosti; uz to, u prevodu se koristi potencijal, a sreću se i modalni izrazi (*nije moguće* i *nemoguće*; u malom broju primera javljaju se i glagoli *uspeti* (za mentalnu sposobnost), *umeti* (za uobičajeno ponašanje) i izraz *hoćete li* u značenju deontičkog predloga da se nešto uradi. Modal *may/might* se takođe prevodi modalom *moći* i potencijalom, zatim izrazima *šta mogu da*, *ako smem da*, *moguće je*, kao i adverbijalima *možda* i *verovatno*. Modal *will/would* se u korpusu uglavnom

sreće u konverzacijama, pa se prevodi frazama *želeo bih, možete li, ako vam je tako draže*. Modal *must* se, prema očekivanjima, prevodi modalom *morati*, kao i modalnim adverbijalom *verovatno*, a u jedinom primeru sa modalom *ought to* u prevodu stoji modalni adverbijal *sigurno*. Modal *shall* se u korpusu sreće u izrazu *shall we go?*, pa se i prevodi ustaljenim pragmatičkim ekvivalentom *idemo?*, modal *should* se prevodi modalom *trebati* i izrazima tipa *ako ikad*, koji su ekvivalenti engleskog *should you/if you should*. Najčešći i tipični prevodni ekvivalenti mogu se predstaviti tabelarno:

Tabela 2: Srpski prevodni ekvivalenti engleskih modala iz korpusa

Br.	Modal	Najčešći prevodi u srpskom delu korpusa
1	can/could	<i>moći, potencijal, uspeti, umeti, (nije) moguće, nemoguće</i>
2	may/might	<i>moći, potencijal, smeti, konverzacijoni izrazi, možda, verovatno, moguće je</i>
3	will/would	<i>potencijal, konverzacijoni izrazi</i>
4	must	<i>morati, verovatno</i>
5	shall/should	<i>trebati, konverzacijoni izrazi</i>
6	ought to	<i>sigurno</i>

Istraživanje prikazano u ovom radu predstavlja početnu fazu u proučavanju prikupljenog korpusa, pa se u daljem radu planira proučavanje upotrebe najbrojnijeg modala u korpusu (*can/could*), kao i detaljnija analiza upotrebe ostalih modala iz korpusa i njihovih srpskih ekvivalenata (na primer, kao u Novakov 2012a i Novakov 2013, u radovima koji su deo ove monografije).

MODALNI GLAGOLI U ENGLISKOM I SRPSKOM NAUČNOM DISKURSU

1. UVOD

Kompleksna tema kao što su modalnost i modalni glagoli izučavana je sa različitih stanovišta i u okviru različitih teorijskih postavki, pa i u analizi diskursa. Naime, veoma relevantna veza između modalnosti i analize diskursa može se uspostaviti ako se pođe od činjenice da modalnost, uopšteno govoreći, izražava stav govornika/pisca prema propozicionom sadržaju, odnosno prema konkretnom iskazu u datom kontekstu. Dakle, jezička sredstva za izražavanje modalnosti (modalni glagoli i modalni izrazi) predstavljaju bitnu komponentu kada treba analizirati pojedine diskursne markere, one koji se odnose na naznačavanje stava. Polazeći od te osnovne postavke, u ovom radu će se prvo sažeto prikazati relevantne karakteristike kategorije modalnosti i modalnih glagola u engleskom i srpskom jeziku, a zatim opšte odlike naučnog diskursa. U centralnom, empirijskom delu rada uporediće se upotreba modala kao markera stava u engleskom i srpskom naučnom diskursu i izvesti odgovarajući zaključci.

2. TEORIJSKI UVOD

U ovom odeljku razmatraju se odlike engleskih i srpskih modala, kao i odlike naučnog diskursa relevantne za ovu temu.

2.1. Modalnost i modalni glagoli u engleskom i srpskom jeziku

Kategorija modalnosti, kao što je poznato, obično se definiše kao stav govornika prema sadržaju iskaza, odnosno gramatikalizacija stavova i mišljenja govornika (Prtljaga 2008: 5). Uz svest o kompleksnosti pojma modalnosti i moguće različite pristupe njegovom izučavanju, u ovom radu usredsredićemo se na termine i određenja koji su relevantni za ovo proučavanje. Sem toga, imajući u vidu različite načina za izražavanje modalnosti (modalni izrazi, modalni glagoli), fokusiraćemo se na modalne glagole kao temu ovog rada.

U engleskom jeziku modalni glagoli predstavljaju jasno definisan zatvoren skup elemenata koji se po svojim dobro poznatim morfosintaksičkim odlikama razlikuje od leksičkih glagola, a delimično i od ostalih pomoćnih glagola. Značenja koja se izražavaju modalnim glagolima su mogućnost, verovatnoća, nužnost, obaveza, sposobnost i druga. Na osnovu ovih i drugih modalnih značenja izvodi se

podela na vrste modalnosti i podela po intenzitetu modalnosti, koje su relevantne za ovo proučavanje.

Kada se radi o osnovnim modalnim značenjima, u anglističkoj (a i opštelingvističkoj) literaturi najčešće se pominju dva modalna značenja - ona koja označavaju mogućnost i nužnost (necesitativnost) (up. Lyons 1977: 787-791); na osnovu toga razlikuju se i dve osnovne vrste modalnosti – epistemička i deontička. Kao što je poznato, epistemička modalnost odnosi se na procenu govornika/pisca (na osnovu njegovog znanja i iskustva) o verovatnoći date propozicije, čime se stvara mogućnost da on izrazi svoju uverenost, sumnju ili da se distancira od onoga što data propozicija govori o svetu. Uz to, nekad se u literaturi (na primer Lyons 1977: 823) pravi razlika i između objektivne i subjektivne epistemičke modalnosti; prva podrazumava da govornik/pisac izražava opšti stav, a druga da izražava svoje sopstveno mišljenje. Drugi pomeniti tip modalnosti (deontička modalnost) odnosi se na obavezu, dozvolu, obećanje ili potrebu da se izvede neki čin, zbog čega ova modalnost često podrazumeva i performativnost, odnosno uticaj ili nastojanje, stav nekog agensa da se dati čin izvrši.

Osim ove binarne podele, neki autori iznose i tročlanu podelu modalnosti (na primer, Palmer 1989, Huddleston & Pullum 2002). Naime, Palmer (1989: 96-97) piše o tri tipa modalnosti koje naziva epistemički, deontički i dinamički (*dynamic*); ovaj treći označava sposobnost (*ability*) nekog agensa da realizuje dati propozicioni sadržaj. Uz sposobnost, ovaj tip modalnosti može da izražava i rešenost agensa (*willingness*). Osim Palmera, pomenuti autori (Huddleston and Pullum 2002: 173-180) takođe razlikuju tri vrste modalnosti (što ne čudi, jer je jedan od saradnika u izradi ove gramatike bio i F.R. Palmer). Polazeći od određenja modalnosti kao odnosa govornika prema faktualnosti ili aktualizaciji situacije izražene klauzom (Huddleston and Pullum 2002: 173), autoti konstatuju da klauza može biti modalizovana ili nemodalizovana i da se modalizovanost može naznačiti modalnim pomoćnim glagolima, pridevima i adverbima. Dakle, autori razlikuju tri vrste modalnosti – epistemičku, deontičku i dinamičku; prva vrsta odnosi se na stav govornika prema faktualnosti situacija, druga podrazumeva postavljanje obaveza ili zabrana, davanje dozvola. Treća vrsta, dinamička modalnost, odnosi se na odlike i sposobnosti osoba i drugih entiteta u klauzi. Uz ovu podelu na tri vrste, važno je pomenuti da autori pišu i o snazi modalnosti (*strength of modality*) i u tom okviru razlikuju slabu, srednju i jaku modalnost (*weak, medium, strong*). Jedan od primera kojim ilustruju snagu modalnosti je sledeći:

- 1) a) The meeting must be over by now. (jaka)

- b) The meeting should be over by now. (srednja)
c) The meeting may be over by now. (slaba) (Huddleston and Pullum 2002: 177)

Dakle, uz vrstu modalnosti u analizu treba uključiti i snagu ili intenzitet modalnosti, što će se u ovom istraživanju i učiniti. Uz to, treba imati u vidu i činjenicu da engleski modali, po pravilu, mogu da izražavaju različite vrste modalnih značenja, pa se određeno značenje može odrediti tek u konkretnom kontekstu.

Kada se radi o srpskom jeziku, modalni glagoli kao jedan od načina izražavanja modalnosti ne predstavljaju jasno razgraničen skup, niti imaju morfosintaksičke odlike po kojima se suštinski razlikuju od leksičkih glagola. Navedimo pojedina određenja iz novije obimnije sintakse proste rečenice u srpskom jeziku (Piper i dr. 2005) u kojoj se obrađuju kategorija modalnosti i modalna značenja; modalnost se shvata kao semantičko-pragmatička kategorija, kvalifikacija govornog lica o iskazu ili situaciji (Piper i dr. 2005: 636). Kategorija modalnosti se gramatički izražava kategorijom glagolskog načina, a izražava se i leksičko-gramatičkim sredstvima kao što su modalni glagoli i lekseme koje su im slične po značenju (na preimer, *moguće, nužno, zabranjeno*) (Piper i dr. 2005: 636). Za razliku od engleskog jezika u kojem modalni glagoli čine ograničen skup, u srpskom jeziku modali čine otvorenu klasu reči (Zvekić-Dušanović 2011: 39), pa u zavisnosti od kriterijuma koji se primenjuju postoje kraći i duži spiskovi modalnih glagola¹³. Konačno, Piper i dr. (2005: 637-649) razrađuju i modalna značenja realnosti/irealnosti, optativne modalnosti, subjektivne modalnosti, metajezičke modalnosti, aksiološke modalnosti, kao za ovo istraživanje posebno relevantne deontičke i epistemičke modalnosti. Tako deontička modalnost (koja se naziva i necesitativna ili obligatorna modalnost) predstavlja kvalifikaciju situacije kao potrebne, obavezne ili neizbežne (modali *trebati, morati, smeti*), a epistemička modalnost podrazumeva stepenovanu kvalifikaciju uverenosti govornog lica u istinitost situacije označene iskazom (Piper i dr. 2005: 643-644), za koju se (između ostalog) mogu koristiti modali *morati* ili *trebati*.

2.2. Naučni diskurs

Diskurs se može shvatiti kao koherentna komunikaciona celina veća od rečenice sa specifičnim strukturalnim i leksičkim odlikama, a za takvu celinu koristi

¹³ U užem smislu modalni glagoli su *moći, morati, trebati, hteti* i *smeti* (Zvekić-Dušanović 2011: 38).

se i termin funkcionalni stil (Kristal 1988: 50). Uz pomenute karakteristike, diskurs sadrži i naglašene socio-kulturološke komponente, pa su moguće razlike u okviru istog tipa diskursa u zavisnosti od sredine koja ga koristi. U ovom radu izučavaju se pojedine komponente određenog tipa diskursa, naučnog ili akademskog (u oblasti lingvistike). Kako navodi S. Blagojević, termin akademski diskurs potiče iz anglističke literature, a sreće se i termin funkcionalni stil naučno-tehničke literature (Blagojević 2012: 13). Jedna od karakteristika ovog diskursa jeste i izražavanje stava govornika prema sadržaju koji se iznosi, na primer autorove uverenosti, sumnje, ograđivanja, distanciranja (up. Blagojević 2008: 129-148), za šta se mogu koristiti i modalni glagoli kao specifični diskursni markeri, što je i tema ovog rada.

2.3. Korpus i ciljevi istraživanja

Da bi se proučila upotreba modala kao diskursnih markera u naučnom diskursu sastavljen je engleski i srpski korpus na osnovu naučnih članaka iz oblasti lingvistike, uključujući i primenjenu lingvistiku. Engleski deo korpusa sastoji se od dva dela: prvi deo čine modali zabeleženi u relevantnim člancima objavljenim u štampanom časopisu *Folia Linguistica* (45/2 iz 2011. godine), a drugi deo iz elektronskog časopisa *International Journal of Linguistics* (3/1 iz 2011. godine). Engleski korpus sastoji se iz dva dela da bi se ustanovilo da li postoje razlike u broju i upotrebi modala u štampanom časopisu renomiranog izdavača sa dugom tradicijom i u relativno novom časopisu koji postoji samo u elektronskom obliku i čiji autori uglavnom nisu iz engleskog govornog područja. U oba dela korpusa pregledan je približno isti broj strana teksta, s tim što su članci u prvom časopisu znatno duži od članaka u drugom. Treba još naglasiti da nisu beleženi *shall/will* koji funkcionišu kao pomoćni glagoli za označavanje budućeg vremena niti *should/would* koji su rezultat slaganja vremena i nemaju izraženo modalno značenje.

Prvi deo engleskog korpusa (*Folia Linguistica*) obuhvata 3 članka (115 strana) sa ukupno 189 rečenica i 197 modala u njima, što čini 1.7 modala po strani. Konkretni brojevi podaci prikazani su u narednim tabelama:

Tabela 1: Opšti podaci za prvi deo engleskog korpusa (*Folia Linguistica*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Can	98	49.8%
2	Could	22	11.2%
3	May	40	20.3%
4	Might	12	6.1%
5	Should	17	8.6%

6	Must	6	3%
7	Need	1	0.5%
8	Ought to	1	0.5
	UKUPNO	197	100%

Tabela 2: Podaci za modal *can* iz prvog dela engleskog korpusa (*Folia Linguistica*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Can	88	90%
2	Can + not	9	9.2%
3	Can...?	1	0.8%
	UKUPNO	98	100%

Tabela 3: Podaci za modal *could* iz prvog dela engleskog korpusa (*Folia Linguistica*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Coud	19	86%
2	Could + not	2	9%
3	Could...?	1	5%
	UKUPNO	22	100%

Drugi deo engleskog korpusa (*International Journal of Linguistics*) obuhvata 8 članaka (110 strana), sa ukupno 204 rečenice i 224 primera modala u njima, što čini 2.03 modala po strani. Časopis se priprema u SAD, a autori su uglavnom iz azijskih zemalja. Konkretni brojevi podaci prikazani su u narednim tabelama:

Tabela 4: Opšti podaci za drugi deo engleskog korpusa (*International Journal of Linguistics*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Can	105	47%
2	Could	21	9%
3	May	33	15%
4	Might	17	7.5%
5	Should	31	14%
6	Must	16	7%
7	Need	1	0.5%
	UKUPNO	224	100%

Tabela 5: Podaci za modal *can* iz drugog dela engleskog korpusa (*International Journal of Linguistics*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Can	87	83%
2	Can + not	18	17%
	UKUPNO	105	100%

Tabela 6: Podaci za modal *could* iz drugog dela engleskog korpusa (*International Journal of Linguistics*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Could	18	86%
2	Could + not	3	14%
	UKUPNO	21	100%

Tabela 7: Podaci za modal *may* iz drugog dela engleskog korpusa (*International Journal of Linguistics*)

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	May	31	94%
2	May + not	2	6%
	UKUPNO	33	100%

Osim opštih podataka, u tabele su uneti i podaci za one modale koji se javljaju u negiranom ili upitnom obliku. Tako su za drugi deo korpusa prikazani i podaci za modal *may* (Tabela 7), što nije učinjeno za prvi deo korpusa u kojem se *may* javlja samo u potvrdnim neinterogativnim rečenicama.

Srpski deo korpusa sastoji se od primera preuzetih iz lingvističkih članaka iz časopisa *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* (XXXIV-1, 2009. godine) sa 10 članaka, odnosno 111 strana teksta. Ukupno ima 217 rečenica sa 232 modala, što je 2.09 modala po strani. Konkretni brojevi podaci prikazani su u narednim tabelama:

Tabela 8: Opšti podaci o srpskom delu korpusa

Br.	Modal	Broj primera	Procenat
1	Moći	170	73%
2	Trebati	52	22%
3	Morati	10	5%
	UKUPNO	232	100%

Tabela 9: Podaci o modalu *moći*

Br.	Modal MOĆI	Broj primera	Procenat
1	Moći	70	41%
2	Moći + ne	14	8.3%
3	Potencijal	12	7%
4	Refleksivno	59	34.7%
5	Refleksivno sa negacijom	8	4.8%
6	Refleksivno sa potencijalom	7	4.2%
	UKUPNO	170	100%

Tabela 10: Podaci o modalu *trebati*

Br	Modal TREBATI	Broj primera	Procenat
1	Trebati	38	74%
2	Trebati + ne	1	2%
3	Potencijal	12	22%
4	Refleksivno	1	2%
5	Refleksivno sa negacijom	0	0%
6	Refleksivno sa potencijalom	0	0%
	UKUPNO	52	100%

Tabela 11: Podaci o modalu *morati*

Br	Modal MORATI	Broj primera	Procenat
1	Morati	5	50%
2	Morati + ne	2	20%
3	Potencijal	0	0%
4	Refleksivno	2	20%
5	Refleksivno sa negacijom	1	10%
6	Refleksivno sa potencijalom	0	0%
	UKUPNO	10	100%

Dakle, korpus za ovo istraživanje sadrži primere sa modalima iz tri lingvistička časopisa; sva tri dela korpusa imaju približno isti broj strana, što omogućava upoređivanje kako dva engleska dela korpusa, tako i engleskog i srpskog dela korpusa. Svi primeri iz korpusa označeni su šiframa u zagradi iza primera; šifra

obuhvata inicijale autora i broj strane sa koje je primer preuzet. Svi podaci o tri konsultovana časopisa i šiframa nalaze se u dodatku, na samom kraju ovog rada.

Pri kraju ovog odeljka još treba konstatovati da se u analizi primera kao teorijski okvir koristi podela na tip modalnosti (epistemički, deontički i dinamički) i podela po snazi modalnosti (jaka, srednja, slaba). Uz to, srpski i engleski modali sagledaće se i kao diskursni markeri u naučnom (lingvističkom) tekstu kojima autor teksta izražava svoj stav prema sadržini iskaza. Dakle, glavni cilj istraživanja je da se utvrdi frekventnost upotrebe engleskih i srpskih modala u ovom kontekstu, da se utvrdi koji modali preovlađuju i kakvi su po tipu i snazi modalnosti. Na osnovu takve analize, u zaključku će se izvršiti i opšte poređenje upotrebe modala u engleskom i srpskom lingvističkom tekstu.

3. ANALIZA PRIMERA

U centralnom delu rada komentariše se opšta struktura engleskog i srpskog dela korpusa, navode se tipični primeri i analizira se upotreba modala u njima.

3.1. Engleski deo korpusa

Kao što se može videti iz tabela 1 i 4, engleski deo korpusa sadrži gotovo sve engleske modale: u prvom delu korpusa javljaju se čak i nefrekventni modali *ought to* i *need*, dok je izostao takođe redak modal *dare*. Međutim, vrlo je upadljivo da se u gotovo polovini primera javlja modal *can* (49.8%), koji zajedno sa *could* čini preko 60% primera u korpusu. Značajnije je prisutan i modal *may* (20.3%), dok su ostali modali prisutni u procentu manjem od 10%. Slična je situacija i u drugom delu engleskog korpusa: ubedljivo najčešće javlja se modal *can* (47%), u znatnoj meri prisutni su i *may* (15%), *should* (14%) i *could* (9%). Dakle, uz male razlike (posebno kada se radi o modalima *should* i *must* koji su više prisutni u drugom delu engleskog korpusa), u oba dela engleskog korpusa preovlađuje modal *can* koji može da izrazi kako epistemička, tako i deontička i dinamička značenja, a upadljivo je malo prisustvo modala *must* kojim se izražava snažna deontička ili epistemička modalnost.

Navešćemo nekoliko tipičnih primera iz prvog dela engleskog korpusa. Prva grupa primera sadrži modal *can*:

- 2) Admittedly, a more nuanced view has to recognize that such groupings can be arbitrary and lack (full) semantic motivation... (MJ, BJ & GV 237)
- 3) In Dutch, there are a few rules of thumb that can be used to derive the gender... (LV & GV 247)

- 4) ...while not much can be said about the other three.... (AF 301)
- 5) To exemplify how layers of sub-systems can serve to uphold an overall tripartite gender system.... (BJ 317)
- 6) ...and many deviations from the traditional system cannot easily be explained ... (LV & GV 262)

U navedenim primerima modal *can* izražava epistemičku mogućnost (*moguće je da...*) koja je rezultat procene autora; deontičko i dinamičko tumačenje su isključeni jer su formalni subjekti neanimatni i ne može se govoriti o dozvoli ili sposobnosti subjekta. Upotrebljeni modal je slabe snage i predstavlja vrlo odmerenu procenu autora, bez implikacije obligatornosti. U primeru (4) modal je upotrebljen u ustaljenoj frazi koja autoru omogućava bezlično saopštavanje sadržaja. Poslednji primer (6) sadrži negirani modal koji negacijom dobija na epistemičkoj snazi i implicira stav da ne postoji drugačija mogućnost, mada je ublažen adverbom *easily*.

Naredna grupa primera ilustruje modal *could*:

- 7) ...the impact of semantically motivated assignment on agreement rates could not be assessed.... (AF 296)
- 8) ...and the total number of instances in which agreement could be marked. (AF 292)

Ovaj modal dodatno ublažava asertivnost iskaza, svodeći ga na uzdržani predlog (primer 8), a uz negaciju dobija na snazi gotovo isključujući druge mogućnosti (7).

Sledeće grupa primera ilustruje ostale modale u korpusu:

- 9) Although the interpretation of the Proto-Indo-European two-gender system as a formal instead of semantic system may be controversial... (MJ, BJ & GV 240)
- 10) Defining deviant gender assignments might therefore prove problematic... (AF 292)
- 11) In addition, some arguments can be given indicating that the relevant changes should not be explained as diffusions from ... (LV & GV 270/1)
- 12) ...and argues that different types of rules should be counted rather than ranked... (BJ 322)
- 13) ...the southern Dutch gender system must be described as a hybrid system... (LV & GV 262)

- 14) In the gender systems of many languages, the details of these need not be discussed here. (BJ 320)
- 15) ...further research ought to be conducted with larger samples. (AF 312)

Kao što je već pomenuto, i u ovom delu korpusa u manjem broju sreću se modal slabe snage *may* (9) i dodatno ublaženi *might* (10) koji ne naglašavaju autorovu uverenost, već pre ukazuju na uobičajeno stanje stvari. Nisu frekventni ni snažni modal *must* (13) niti modal srednje jačine *should* (12); prvi izražava potpunu uverenost autora uz isključivanje ostalih mogućnosti, a drugi uverenost autora koja ima oblik preporuke. Ukoliko je negiran, *should* (11) se penje na skali snage i približava se modalu *must*. Prema očekivanjima, modal srednje jačine *ought to* javlja se samo jednom uz naglašavanje uverenosti autora (15).

Drugi deo engleskog korpusa ilustrovaćemo takođe tipičnim primerima:

- 16) ...insist that the whole grammar, or nearly all of it, can be placed in the lexicon... (JO 4)
- 17) 12) However, they cannot naturally display a changing relation that involves actual persons, events, and relations... (JO 4)
- 18) Otherwise, no reasonable doubts—no comprehensible ones—could either be expressed or understood. They could not even be represented. (JO 14)
- 19) Language users might employ presupposition as a kind of *avoidance* strategy. (AB MS 2)
- 20) This strategy is not restricted to idiomaticity or fixed expressions and may be used to make up for any loss or meaning, emotional force, or stylistic effect, which may not be possible to reproduce... (KM ST 3-4)
- 21) Given this, the two morphemes should no longer be considered equal... (WL 7)
- 22) ... the route-path must be explicated or demonstrated by route-path compensation. (WL 6)
- 23) ...and thus that a syntactic representation need not be consulted for pronoun resolution. (SOK 9)

Već je pomenuto da se drugi deo engleskog korpusa malo razlikuje od prvog, pa navedeni primeri prikazuju slabi modal *can* (16), koji uz negaciju postaje snažan (17); isto tako, dodatno ublaženi *could* uz negaciju dobija na jačini (18). *May* (20) i *might* (19) takođe odmereno ukazuju na autorovu uverenost, ali ostavljaju mogućnosti i za drugačije stavove; negirano *may* (20) postaje modal srednje jačine, još uvek ne dostižući snagu

modala *must* (22), slično kao i redak modal *need not* (23), dok je *should* (21) i u navedenom primeru modal srednje jačine.

3.2. Srpski deo korpusa

U srpskom delu korpusa (Tabela 8) registrovana su samo tri modalna glagola: *moći*, *trebati* i *morati*, pri čemu je ubedljivo najzastupljeniji modal *moći* koji, kao i engleski modal *can*, izražava i epistemička i deontička i dinamička značenja. Takođe je upadljivo i malo prisustvo snažnog modala *morati*, pa i modala srednje snage *trebati*.

Ovo su tipični primeri iz srpskog dela korpusa (ovde se navode onim pismom na kojem su objavljeni):

- 24) Исто тако, употребом реченичних кондензатора, односно номинализованих конструкција, исказ може постати вишезначан, при чему је тумачење оваквих примера, најчешће, условљено ширим контекстом. (JA18)
- 25) Она је често различита и међу народима који су блиски по језику и култури, јер се формира у процесу социјализације и не може да не поприми национално-културна обележја. (MS 31)
- 26) Тада бисмо – у ствари – активирали фонографско начело, јер би се у писању могло полазити од броја акцената... (LJP GŠ 90)
- 27) ...професија треба да се преноси у оквиру породице... (MC 37)
- 28) ... s pravom zastupa stanovište da **bi** definicije i primere u okviru odrednica u rečnicima trebalo uskladiti sa načinom na koji se te pojave konceptualizuju.... (DPS 79)
- 29) U takvim situacijama nastavnik obično mora da pribegne jačim argumentima nego što su njegovo iskustvo i ekspertiza... (BE 178)
- 30) ... просто пребројавање не мора да да поуздане резултате што се тиче заступљености елемената концепта... (MS 33)

Tri modala koja se javljaju u srpskom delu korpusa ukazuju na umereno izražavanje autorove uverenosti, odnosno uzdržanost u iznošenju stava. Naime, ubedljivo najprisutniji modal *moći* (24) ima slabiju snagu, pa podrazumeva odmerenost, a ponekad je dodatno ublažen potencijalom (26), a pojačan negacijom (25) i po snazi blizu je modalu *morati*. Modal srednje snage *trebati* (27) i snažni modal *morati* (29) malo su prisutni u korpusu, što ukazuje na uzdržavanje autora od kategoričkih tvrdnji.

Negacijom u poslednjem primeru (30) umanjuje se snaga modala *morati* i on postaje modal srednje jačine.

4. ZAKLJUČAK

Proučavanje u ovom radu obuhvatilo je upotrebu modala kao diskursnih markera kojima se naznačava stav autora u engleskim i srpskim naučnim tekstovima iz oblasti lingvistike. Primeri iz prikupljenog korpusa omogućavaju da se uporede opšti podaci o frekventnosti modalnih glagola u datim tekstovima, kao i da se sagleda koji modali preovlađuju i kako se njima izražava stav autora. Korpus svakako pruža priliku i za znatno detaljniju analizu upotrebe modala, što prevazilazi obim ovog rada i ostaje za dalja izučavanja. Naravno, izvedeni zaključci odnose se na proučavani korpus, mada mogu dati smernice i za opštije tendencije u naučnom diskursu; međutim, treba imati u vidu i činjenicu da na upotrebu i brojnost modala može da utiče i tematika tekstova, kao i lični stil autora.

Kada se prvo uporede dva dela engleskog korpusa (iz štampanog i elektronskog lingvističkog časopisa), može se zapaziti da postoji znatna podudarnost u upotrebi modala i da su razlike male; u oba dela korpusa ubedljivo preovlađuje epistemički modal *can* slabije snage, a vrlo je mali broj upotrebe snažnog modala *must*. Ta činjenica ukazuje da se engleski autori uzdržavaju od izrazito asertivnih epistemičkih tvrdnji i odlučuju se za odmerenije izražavanje stava ostavljajući i druge opcije otvorene. Stav je donekle snažnije izražen u drugom delu korpusa zbog nešto većeg prisustva modala *should* i *must*.

Srpski deo korpusa pokazuje slične tendencije, jer i u njemu preovlađuje slabiji modal *moći*, kojim autori članaka uzdržano naznačavaju svoje procene, bez naglašenog tvrđenja i insistiranja na njima. Snažni modal *morati* i modal srednje jačine *trebati* su manje prisutni, mada zajedno čine 27% srpskog dela korpusa.

Konačno, uporedimo li engleski i srpski deo korpusa, dolazimo do zaključka da su osnovne tendencije kada se radi o modalima kao diskursnim markerima vrlo slične: preovlađuju modali slabije snage koji podrazumevaju blaže epistemičke konstatacije i veću uzdržanost autora, dok su znatno manje prisutni modali najveće i srednje snage. Ipak, utisak je da se u srpskom delu korpusa (zbog nešto većeg prisustva modala *morati* i *trebati*) stav autora izražava za nijansu asertivnije, posebno u odnosu na prvi deo engleskog korpusa. Uz to, može se primetiti i uticaj negacije na snagu modala i u engleskom i u srpskom delu korpusa: naime, negirani slabi modali u kopusu dobijaju na snazi i impliciraju asertivnije izražavanje stavova.

ZNAČENJE U KONTEKSTU – ENGLJSKI MODALI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

Kontekst kao neposredno lingvističko i nelingvističko okruženje predstavlja jedan od ključnih koncepata u savremenoj lingvistici koji obuhvata tri glavna segmenta (lingvistički, situacioni i kulturološki); on je često presudan (pa neophodan) za ispravno tumačenje značenja date jezičke jedinice, pa može imati posebno važnu ulogu u razrešavanju jezičkih dvosmislenosti. Jedna od jezičkih oblasti gde je kontekst relevantan jeste oblast modalnosti sa brojnim nijansama u značenju koje mogu dovesti i do nesporazuma u komunikaciji. Imajući te činjenice u vidu, u radu se razmatraju moguće dvosmislenosti u engleskim jezičkim modalnim strukturama, te uloga konteksta u razrešavanju tih dvosmislenosti. Uz to, u radu se analiziraju i srpski prevodni ekvivalenti engleskih primera koji mogu da pokažu kako je prevodilac razrešio dvosmisleno englesko modalno značenje.

U prvom delu rada razmatraju se komponente konteksta koje mogu biti relevantne za modalna značenja engleskih i srpskih modala, a u centralnom delu se navode i komentarišu primeri iz paralelnog englesko-srpskog korpusa.

1.1. Kontekst kao komponenta u tumačenju jezičkih struktura

Uticao neposrednog jezičkog i nejezičkog okruženja, kako se najopštije može odrediti termin kontekst, u stručnoj literaturi je još pre nekoliko decenija uočen kao bitan faktor u lingvističkoj analizi. Naime, uticaj jezičkih jedinica koje neposredno prethode ili slede datu jezičku jedinicu svojim značenjem i konotacijama može bitno odrediti ili modifikovati tumačenje analizirane jedinice; uz to, implicirani vanjezički kontekst (vreme, mesto, učesnici u govornom činu) i kulturološki kontekst (uobičajeni obrasci ponašanja u datoj zajednici) takođe utiču na tumačenje. Između ostalih, na to ukazuje i D. Kristal (Crystal 1991: 48-65) navodeći da mnoge odlike jezika stoje u direktnoj korelaciji sa kontekstom, odnosno situacijom u kojoj se dešava komunikacija, izdvajajući posebno vreme, mesto, učesnike, vrstu aktivnosti (svakodnevni razgovor, debata, unakrsno ispitivanje i sl.), kao i oblik poruke (izbor reči, gramatičkih konstrukcija, intonacija, registar), što sve ima suštinsku ulogu u određivanju govornog događaja (Crystal 1991: 48). Dakle, analiza uticaja konteksta obuhvata osnovne nivoe jezičke analize (fonološki, morfosintaksički i semantički), te pragmatički nivo (govorni događaj). Kristal takođe ilustruje kako navedene komponente utiču na komunikaciju; na primer, mesto

određuje komunikaciju u crkvi, na sudu, venčanjima, ono određuje način obraćanja, stepen formalnosti govora, ustaljene izraze koji se koriste. Isto tako, jezik može podrazumevati humor sa specifičnim implikacijama koje treba otkriti, ironičan ton koji iskazu daje značenje suprotno od denotativnog i drugo.

Pišući o kontekstu, slične postavke iznose i Gudvin i Duranti (Goodwin & Duranti 1992: 3), naglašavajući da je kontekst okvir koji pruža podatke za odgovarajuće tumačenje govornog događaja, te je važno ne samo neposredno jezičko okruženje, već i društvena komponenta događaja, njegova kontekstualizacija. Dimenzije konteksta stoga osim jezičkih obuhvataju i prostorne i društvene elemente (učesnici i njihove uloge, situacija), kao i kulturološke obrasce relevantne za komunikacionu situaciju. Pri tome, analizirana jezička jedinica (odnosno situacija) predstavlja fokusnu tačku, a kontekst njeno okruženje. Uz to, treba jasno odrediti granice fokusne tačke, jezičke strukture čija se ekstrakcija iz konteksta sprovodi zbog lingvističke analize, a treba odrediti i opseg konteksta – to može biti fraza (sintagma), rečenica, kao i diskurs/tekst (Goodwin & Duranti 1992: 11). U ovom radu fokusna tačka je glagolska predikacija sa modalnim glagolom, a kontekst je najčešće rečenica, ali može biti i diskurs/tekst.

1.2. Engleski modali, njihova značenja i upotreba

U obimnoj literaturi o kategoriji modalnosti i engleskim modalnim glagolima (up. Novakov 2012b) najčešće se izdvajaju tri opšta modalna značenja: epistemičko, deontičko i dinamičko (na primer, Palmer 1989). Prvo (epistemičko) značenje povezuje se sa pojmom mogućnosti (engl. *possibility*), drugo (deontičko) sa pojmovima dozvole (engl. *permission*), naredbe (engl. *order*) i slično, a treće sa pojmom sposobnosti subjekta (engl. *ability*).

Kad se radi o engleskim modalima, novija obimnija gramatika engleskog jezika (Huddleston & Pullum 2002: 172-208) njihova značenja i upotrebe prikazuje polazeći od postavke da je modalnost semantička kategorija i da postoje modalizovane i nemovalizovane klauze. Ovi autori kao centralna modalna značenja izdvajaju nužnost i mogućnost, a razlikuju i dve dimenzije modalnosti: snagu (engl. *strength*) i vrstu (engl. *kind*). Snaga se odnosi na nivo obaveznosti koji procenjuje govornik i može biti jaka (nužnost) i slaba (mogućnost). Po pravilu, engleski modali *must* i *need* označavaju nužnost, a *can* i *may* mogućnost. Za temu ovog rada (uticaj konteksta na tumačenje modala) relevantni su naredni primeri koji se navode u pomenutoj gramatici:

- 1) a) You must come in immediately.

b) You must have one of these cakes. (Huddleston & Pullum 2002: 176)

Naime, autori konstatuju da u primeru (1b) dolazi do pragmatičkog oslabljivanja (engl. *pragmatic weakening*) modala *must* od snažne nužnosti, gotovo naredbe (1a), do znatno blažeg predloga da se nešto učini; do te promene dolazi zbog neposrednog situacionog konteksta (mesta, uloga učesnika) jer primer (1b) očito implicira opušteno prijateljsko okupljanje.

Kada se radi o vrsti modalnosti, autori razlikuju epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost. Već je pomenuto, epistemička modalnost odnosi se na procenu govornika/pisca ili neke druge osobe da postoji verovatnoća za realizaciju date situacije: veća verovatnoća implicira nužnost, a manja mogućnost. Deontička modalnost obuhvata niz značenja od naredbe, preko uputstva do dozvole, pa podrazumeva uticaj na razvoj situacije i performativnost učesnika. Konačno, treća vrsta modalnosti (dinamička) orijentisana je ka subjektu i njegovoj fizičkoj ili mentalnoj sposobnosti da nešto učini, kao i njegovoj voljnosti da nešto učini, te navikama i uobičajenom ponašanju. Navedimo opet primere iz pomenute gramatike sa mogućnom dvosmislenošću u odnosu na vrstu modalnosti:

2) a) You must be very tactful.

b) You may sleep downstairs. (Huddleston & Pullum 2002: 178)

3) She can speak French. (Huddleston & Pullum 2002: 178)

Naime, u prvom primeru (2a) modal *must* se može protumačiti deontički (upozorenje ili naredba za buduće ponašanje), ali i epistemički (na osnovu nečega što je subjekat učinio ranije govornik izvodi zaključak o nužnosti određene osobine). Primer (2b) zakodje može implicirati dozvolu (deontičko značenje) ili mogućnost (epistemičko značenje) u slučaju da govornik procenjuje da je situacija takva da omogućava realizaciju radnje (*sleep downstairs*). Primer (3) ilustruje moguću dvosmislenost kada se radi o dinamičkoj ili deontičkoj modalnosti: naime, subjekat ili ima sposobnost/znanje da govori francuski ili dobija dozvolu da govori taj jezik.

Dakle, polisemičnost engleskih modalnih glagola ostavlja prostor za dvosmislenosti koje se razrešavaju u kontekstu. Ponekad treba proceniti stepen epistemičke mogućnosti i deontičke obaveznosti (snažna obaveza ili dozvola), na primer:

4) a) He must have been delayed.

b) He may have been delayed. (Huddleston & Pullum 2002: 178)

5) a) You must pull your socks up.

b) You may stay if you wish. (Huddleston & Pullum 2002: 178)

Primeri (4a) i (4b) ilustruju snažniju i slabiju epistemičku mogućnost, što su tipične upotrebe modala *must* i *may*, a primeri (5a) i (5b) snažniju i slabiju deontičku obaveznost uz te iste modale (*must* i *may*); značenja leksema i kontekst (govorne uloge, situacija) pomažu da se ta značenja razgraniče.

1.3. Srpski modali, njihova značenja i upotreba

U *Sintaksi savremenoga srpskog jezika* (Piper i dr. 2005: 636-649; deo o modalnosti napisao je P. Piper) modalnost se određuje kao semantičko-pragmatička kategorija, kao kvalifikacija govornog lica o iskazu. Kao najčešći modalni glagoli (i glagoli sa modalnim značenjem) navode se *moći*, *trebati*, *morati*, *smeti*, *hteti*, *želeti*, *zabraniti* i dr. (Piper i dr. 2005: 638); navodi se i više modalnih značenja, od kojih ćemo ovde (imajući u vidu paralelu sa engleskim modalima) pomenuti deontičku i epistemičku modalnost. Deontička modalnost je obligatorna modalnost i ukazuje na to da li je situacija potrebna ili obavezna, pri čemu stepen prinude može biti manji ili veći; najčešći modali sa ovim značenjem jesu *trebati* (slabija obaveza), *morati* (snažnija obaveza), *smeti*, ali i *moći*. Epistemička modalnost podrazumeva uverenost govornog lica u istinost onoga što je označeno iskazom, a tipični modali sa ovim značenjem su *morati*, *trebati*, ali i *moći*, na primer:

6) Mora da su pošli. (Piper i dr. 2005: 644)

U navedenom primeru (6) modal *morati* označava visok stepen epistemičke uverenosti govornika, ili (u skladu sa anglističkom terminologijom) izražava snažnu epistemičku modalnost.

Prema tome, može se konstatovati da su i neki srpski modali višeznačni (posebno modal *moći*, a i *morati*), što može dovesti do dvosmislenosti, kada kontekst pomaže da se dvosmislenost razreši.

2. KORPUS, POLAZNE PRETPOSTAVKE I CILJEVI

Istraživanje u ovom radu zasniva se na paralelnom englesko-srpskom korpusu, pri čemu su engleski primeri preuzeti iz savremenog američkog romana *The lost symbol* Dena Brauna (Brown 2009), a njihovi srpski prevodni ekvivalenti iz prevoda tog romana na srpski jezik (*Izgubljeni simbol*, Braun 2009; prevod: Radmila B. Šević i Aljoša Molnar). Zabeležene su sve rečenice koje sadrže engleski modalni glagol u prvih 210 strana romana (51 poglavlje). Tabela 1 prikazuje brojčane podatke o engleskom delu korpusa:

Tabela 1: Brojčani podaci o engleskom delu korpusa

Broj	Modal	Broj	Procenat
1	Can/could	237	69,1%
2	Will/would	42	12,3%
3	May/might	35	10,2%
4	Shall/should	17	4,9%
5	Must	11	3,2%
6	Ought to	1	0,3%
	UKUPNO	343	100%

Najfrekventniji u korpusu jeste modalni par *can/could* sa gotovo 70% od ukupnog broja primera, a broj ostalih modala znatno je manji. Očekivan je veći broj primera sa modalom *must*, pa i sa *may/might*, ali njihova frekventnost zavisi i od autorovog stila i situacija koje se u romanu opisuju. U celokupan korpus, naravno, ulaze i 343 srpska prevodna ekvivalenta engleskih primera.

Teorijske postavke od kojih se polazi u istraživanju sažeto su izložene u uvodu: modali izražavaju tri vrste značenja (epistemičko, deontičko i dinamičko), a imaju dva stepena kad se radi o snazi (jaču i slabiju modalnost). Analiza primera u paralelnom korpusu je jednosmerna – polazi se od engleskih primera, a zatim se razmatraju srpski prevodni ekvivalenti, uz pretpostavku da oni mogu da pomognu da se razjasni i englesko modalno značenje, odnosno da pokažu kako ga je prevodilac shvatio.

Osnovni ciljevi istraživanja su da se prouče komponente jezičkog, situacionog i kulturološkog konteksta koje utiču na tumačenje modalnih značenja, te da se pomoću njih razreše eventualne modalne dvosmislenosti u korpusu. Kada se radi o dvosmislenostima, početne pretpostavke su da će najviše dvosmislenosti stvarati parovi epistemička mogućnost i deontička obaveza, te epistemička mogućnost i dinamička sposobnost.

3. ANALIZA PRIMERA IZ KORPUSA

U ovom odeljku analiziraće se engleski primeri iz korpusa i njihovi srpski prevodni ekvivalenti da bi se proučilo modalno značenje koje oni izražavaju i kako kontekst doprinosi tom značenju. Primeri će se navoditi po engleskim modalima, od najfrekventnijih u korpusu ka manje frekventnim.

3.1. Modalni par *can/could*

Od ukupno 237 primera, sa modalom *can* zabeleženo je 114 primera (48,4%), sa *could* 123 primera (51,6%). Iza gotovo svih primera sledi prosti infinitiv bez *to*, jer se progresivni infinitiv javlja samo u dva primera sa modalom *can*, a perfekatski infinitiv samo u pet primera sa *could*. Negacija se javlja u 33 primera sa *can* i 30 primera sa *could*.

Pogledajmo za početak naredne primere:

7) a) The chamber had fallen deathly silent, and he could feel all the witnesses watching him... (5)

b) U dvorani je zavladao mrtvi muk, osećao je kako ga svi prisutni posmatraju... (16)

8) a) Outside the window the sun had set, and Langdon could still make out the slender silhouette of the world's largest obelisk... (7)

b) Napolju je sunce već zašlo, ali Langdon je još uvek mogao da razazna vitku siluetu najvećeg obeliska na svetu ... (19)

9) a) Langdon patiently showed the student that the same exact shapes could be formed on a street map of Detroit. (26)

b) Langdon je onda strpljivo pokazao studentu da se isti takvi oblici moгу izvući i na mapi Detroita. (34)

Modal *could* u primeru (7a) javlja se uz animatni subjekat i glagol percepcije *feel*. Moguća dilema u tumačenju bila bi između epistemičke mogućnosti i dinamičke sposobnosti, odnosno da li je subjekat bio u stanju da oseti poglede ili su okolnosti omogućavale da se ti pogledi osete. Pošto se uz modal javlja glagol percepcije, a subjekat je agens, prednost treba dati dinamičkoj sposobnosti. Na takvo tumačenje ukazuje i prevod (7b): modalni glagol je u prevodu izostavljen (što je moguće uz glagol percepcije koji već implicira sposobnost), a subjekat je aktivan učesnik, a ne samo recipijent (*osećao je*, a ne *imao je utisak*). Primer (8a) implicira istu dvosmislenost, a iz istih razloga tumačenje je ipak dinamička sposobnost (a ne epistemička mogućnost): animatni subjekat (agens) i glagol percepcije (*make out*) upućuju na sposobnost. Srpski prevod (8b) ovog puta zadržava modalni glagol (*mogao je*) koji upućuje na sposobnost subjekta, a ne na sticaj okolnosti. Poslednji primer iz ove grupe (9a) zahteva drugačije tumačenje: predikacija sa modalnim glagolom je u pasivu (*could be formed*), a subjekat (*shapes*) je neanimatan i ima semantičku ulogu pacijensa; zbog svega toga modal *could* ima značenje epistemičke mogućnosti (a ne dinamičke sposobnosti). Naime, situacioni kontekst ukazuje na

procenu subjekta iz glavne predikacije (*Langdon*) da je nešto moguće učiniti. Srpski prevod (9b) odražava englesku strukturu, pa iza modalnog glagola *moći* sledi povratni glagol (*izvući se*) - takve konstrukcije spadaju u zamenički pasiv (Piper i dr. 2005: 624).

Razmotrimo i sledeće primere sa modalom *could*:

10) a) Katherine could not even see her hand directly in front of her face. (45)

b) Ketrin nije mogla da nazre ni sopstvenu ruku ispred lica. (50)¹⁴

11) a) Langdon was close enough now that he could see dried blood, which had... (50)

b) Langdon je sad bio dovoljno blizu da bi video sasušenu krv koja je ... (54)¹⁵

12) a) "Absolutely. I believe metasystems could turn Noetics into real science." (73)

b) „Apsolutno. Verujem da metasistemi moгу da pretvore noetiku u pravu nauku." (73)

I ova grupa primera sa modalom *could* ostavlja prostor za dva tumačenja: dinamičku sposobnost ili epistemičku mogućnost, a primeri upućuju na jedno ili drugo tumačenje. Prvi primer (10a) sadrži negaciju i glagol percepcije (*see*), dakle radi se o negiranoj sposobnosti, na šta ukazuje i prevod (10b): nemoć da se realizuje percepcija. U primeru (11a) situacioni kontekst (blizina subjekta objektu) pokazuje da su okolnosti stvorile mogućnost za percepciju, a ne da je subjekat svojom sposobnošću ostvario percepciju; prevod (11b) sadrži potencijal (v. fusnota 15) kojim se izražava upravo situaciona mogućnost. Poslednji primer iz ove grupe (12a) zbog neanimatnog subjekta (*metasystems*) jasno ukazuje na epistemičku mogućnost da se predikacija realizuje, što se dosledno prenosi u prevodu modalom *moći* (12b).

Najvešćemo još dva primera u kojima iza modala *could* sledi infinitiv perfekta:

13) a) For this reason, a university campus or hospital lab wouldn't work, but a deserted pod at the SMSC could not have been more perfect. (54)

¹⁴ Preciznije: Ketrin nije mogla ni da nazre sopstvenu...

¹⁵ Prema sugestiji jednog od recenzenata, adekvatniji prevod bi glasio: „Langdon je sad bio dovoljno blizu da je mogao da vidi sasušenu krv koja je...”. Ovakav prevod ne sadrži potencijal, ali se modalno značenje mogućnosti prenosi modalom *moći*.

b) Iz tog razloga univerzitetski kampus ili bolnička laboratorija ne bi mogli da posluže, ali zato, od puste čaure u CPSM-u ne postoji savršenije mesto. (50) ¹⁶

14) a) You've told me nothing I could not have learned from my own staff. (88)

b) Ništa mi niste mi kazali što ja ne bih mogla da saznam i od mog osoblja. (85)

Po nekim stručnim izvorima (Palmer 1989), engleski perfekatski infinitiv (*have* + prošli particip) uz modal *could* (retko uz *can*) označava propoziciju u prošlosti, a ne modalnost u prošlosti (odnosno označava modalnu procenu iz sadašnjosti kojom se procenjuje događaj iz prošlosti); markiranje prošlosti tim infinitivom karakteristično je za epistemičku modalnost (Palmer 1989: 99), što potvrđuju i dva navedena primera. U primeru (13a) subjekat je neanimatan i neagentivan (već lokativan) (*deserted pool*) i predstavlja situacionu okolnost koja nešto omogućava; na lokaciju upućuje i prevod *ne postoji ... mesto* (13b). U primeru (14a) subjekat je animatan, ali semantika leksičkog glagola *learn* (glagol kognicije) i situacioni kontekst (*you've told me nothing*) ukazuju na epistemičku mogućnost, te isključuju kognitivnu dinamičku sposobnost subjekta da nešto sazna. Srpski prevod (14b) sadrži polisemični modal *moći* koji ovde ne implicira sposobnost subjekta da nešto sazna, već okolnosti koje pružaju mogućnost da se dobije data informacija.

Na kraju ovog odeljka navedimo i tri primera sa modalom *can*:

15) a) "But this can't be coincidence!" the kid exclaimed. (26)

b) „Ali ovo ne može biti slučajnost" vikao je momčić. (34)

16) Human thought can literally transform the physical world. (56)

b) Ljudska misao bukvalno može da menja fizički svet. (58) ¹⁷

17) a) "For starters, you can stop calling me 'sir'." (66)

b) „Za početak, hoću da prestanete da me oslovljavate sa 'gospodine' ". (66) ¹⁸

Primeri (15a) i (16a) sadrže neanimatne subjekte (*this, human thought*) koji nisu agensi i ne mogu iskazivati dinamičku sposobnost, pa upućuju na epistemičku

¹⁶ Modalno značenje bi se jasnije izrazilo prevodom „...ne može biti savršenijeg mesta”.

¹⁷ Prevod bi bio bolji da umesto „bukvalno” stoji „može zaista...”.

¹⁸ I u ovom slučaju modalno značenje bi bilo jasnije naznačeno ako bi prevod glasio „možete prestati da...”.

mogućnost. U srpskom prevodu u oba primera (15b, 16b) srećemo modal *moći* koji, kao i engleski modal *can*, uz odgovarajući kontekst izražava sve tri vrste modalnosti (sposobnost, mogućnost, dozvolu); dakle, ova dva primera iskazuju epistemičku mogućnost, verovatnoću. Ni primer (17a) nije dvosmislen: situacioni kontekst (dva učesnika u govornom događaju, njihove uloge) i jezički kontekst (semantika glagola u dopuni modala – *stop calling*) jasno pokazuju da se radi o deontičkoj dozvoli ili predlogu da se nešto učini. Srpski prevod (17b) odlučnost govornika prenosi još jasnije, glagolom *hteti* (već je pomenuto da Piper i dr. taj glagol svrstavaju u modalne).

3.2. Modalni par *will/would*

Od ukupno 42 primera sa ovim modalima, 4 primera su sa modalom *will* (9,6%), a 38 primera sa modalom *would* (90,4%). Jedan primer sadrži negaciju, pet perfekatski infinitiv, a jedan progresivni infinitiv. Navedimo četiri primera:

18) a) "You will unlock SBB Thirteen for me," Sato said, "or I will call OS and send in a team with a battering ram."
(115)

b) „Vi ćete sad lepo da mi otključate SBB trinaest", reče Sato, „ili ću ja pozvati KB, a oni će poslati tim sa spravom za razvaljivanje vrata." (108) ¹⁹

19) a) Interrupting a top CIA official's line of questioning was a mistake only a civilian would make. (65)

b) Upasti u reč jednom od direktora CIA dok vas ispituje, takvu grešku može da načini samo amater. (65)

20) a) Ten years ago, the task would have been impossible. (71)

b) Pre deset godina [taj zadatak] bio bi nemoguć. (71)

21) a) Katherine Solomon was sure that Langdon would never joke about something like this, ... (178)

b) Ketrin Solomon je bila sigurna da se Langdon nikada ne bi šalio na ovaj način, ... (159)

Engleski modal *will/would* takođe je višeznačan: uz dinamično značenje voljnosti/navike, može da označi i epistemičku mogućnosti, procenu subjekta o verovatnoći. U primeru (18a) modal *will* upotrebljen je dva puta; prvi uz subjekat u drugom licu jednine predstavlja prikriveni imperativ: animatnom subjektu se nalaže

¹⁹ Kao što napominje jedan od recenzenata, ispravniji prevod bio bi „Vi ćete sad lepo otključati...”.

da realizuje propoziciju, što spada u performativnu deontičku modalnost; druga upotreba *will* uz prvo lice jednine izražava snažnu odlučnost subjekta, te pripada dinamičkoj voljnosti. U primeru (19a) subjekat je animatan i može da iskaže svoju volju, sposobnost, odnosno nesposobnost, dopuna modalnog glagola je glagol *make* koji zahteva agensa, a ton rečenice je blago ironičan. U tom kontekstu treba dati prednost dinamičkom tumačenju koje implicira uobičajeno ponašanje datog subjekta (*a civilian*). Srpski prevod (19b, *može da načini*, mada bi bolji prevod bio *mogao bi da učini*) glagolskom semantikom takođe upućuje na delovanje subjekta, a ne na splet okolnosti. Primer (20a) sadrži perfekatski infinitiv; kao što je već pomenuto, ovaj infinitiv koristi se da obeleži epistemičku prošlost; dakle, ovde se radi o epistemičkoj mogućnosti, na šta ukazuje i srpski potencijal u prevodu (20b). Poslednji primer iz ove grupe (21a) treba razumeti kao dinamičko uobičajeno ponašanje/naviku (naznačeno adverbom *never*) agentivnog subjekta, a ne verovatnoću da se data situacija realizuje. U srpskom prevodu i ovoga puta za to značenje srećemo potencijal (21b).

3.3. Modalni par *may/might*

Od samo 35 zabeleženih primera, modal *may* sreće se u 19 rečenica (54%), a *might* u 16 (46%). Zabeležena su dva primera sa negacijom, oba sa *might*. Navešćemo tipične primere:

22) a) Those may not be numbers. (97)

b) To možda i nisu brojevi. (93)

23) a) "I realize this room may seem unusual," he told them, ... (156)

b) „Ja shvatam da ova prostorija može izgledati neobično", reče im on, ... (141)²⁰

24) a) The stone pyramid was so heavy that Langdon feared the bag's strap might break. (169)

b) Kamena piramida bila je toliko teška, da se Langdon plašio da će se remen prekinuti. (153)

Polisemični modal *may/might* može da označi epistemičku mogućnost i deontičku dozvolu, međutim u sva tri navedena primera kontekst jasno ukazuje na epistemičku mogućnost. Naime, u sva tri primera (22a, 23a, 24a) subjekat je neanimatan (*those, this room, strap*), nije agens već pacijens, te ne može da daje

²⁰ Bolji prevod bi bio „Ja primećujem da ova soba možda izgleda...”.

dozvolu ili uputstva, već ulazi u situaciju kao komponenta čija se verovatnoća razmatra. Srpski prevodi (22b, 23b, 24b) adverbijalom *možda*, modalom *moći* ili futurom (*plašio se da će...*) takođe ukazuju na procenu verovatnoće.

3.4. Modalni par *shall/should*

Sa ovim parom zabeleženo je samo 17 primera, i to samo jedan sa *shall* (6%), a 16 (94%) sa *should*; primeri sa *should* obuhvataju četiri negacije, dva perfekatska infinitiva i jedan progresivni infinitiv. Slede tipični primeri sa *should* jer se *shall* u korpusu javlja smo u pitanju *Shall we go?*.

25) a) You should have stayed on the ground." (6)

b) Trebalo je da ostaneš dole." (18)

26) a) Katherine should worry less about her brother and more about herself. (100)

b) Ketrin bi trebalo da se manje brine za brata, a više za sebe. (95)

27) a) They should have arrived by now. (163)

b) Morali su već stići. (148)²¹

Modal *should* iskazuje kako epistemička značenja slabije snage, tako i deontička značenja slabije snage (savet, preporuka), pa treba odrediti koje je od njih prisutno. U primerima (25a) i (27a) modalizovana glagolska sintagma sadrži perfekatski infinitiv koji upućuje na epistemičku prošlost, pa ti primeri nisu dvosmisleni: modalom *should* iza kojeg sledi perfekatski infinitiv iskazuje se mogućnost koja je postojala u prošlosti, ali koja ili nije realizovana (25a) ili se pretpostavlja da je realizovana (27a). Srpski prevod sadrži očekivani prevodni ekvivalent *trebati* (25b) za slabiju epistemičku mogućnost koja govorniku u ovom kontekstu deluje kao bolji izbor. Primer (27b) sadrži prevod jakim epistemičkim modalom *morati*, pa je u srpskom izražen veći stepen modalne uverenosti. Modal *should* u primeru (26a) označava deontičku preporuku ili savet i performativan je. Deontičko značenje saveta proizilazi iz sprege semantike leksičkog glagola u dopuni (*worry*) i uloga učesnika u govornoj situaciji (govornik preporučuje nešto drugoj osobi).

²¹ Jačina modalnog izraza bolje bi bila preneta prevodom „Trebalo bi da su dosad već stigli”.

3.5. Modali *must* i *ought to*

Kao što je već napomenuto, modal *must* zabeležen je u 11 primera (uz dva perfekatska infinitiva i jedan progresivni infinitiv u dopuni), a *ought to* samo u jednom primeru. Ovo su tipični primeri:

28) a) " ... You must be doing something cool." (34)

b) „... Mora biti da radite nešto strašno zanimljivo." (41)

29) a) As secretary, I must take that charge seriously. (43)

b) Kao njegov sekretar, moram ozbiljno da shvatim tu dužnost. (49)

30) a) „You must have done something important to be invited into the thirty-third degree." (93)

b) „Mora da ste uradili nešto izuzetno kad ste primljeni u trideset treći stepen." (89)

31) a) This ought to be good, he thought, reaching for the receiver. (175)

b) Ovo će sigurno biti nešto dobro, pomisli, posegnuвши za slušalicom. (158)

Engleski modal *must* može da izrazi epistemička i deontička značenja visokog stepena snage. U prvom primeru (28a) iza modala sledi progresivni infinitiv koji upućuje na tekući proces, a govorne uloge i glagolska semantika ukazuju na epistemičku nužnost, snažnu uverenost govornika u svoju procenu. Srpski prevod (28b) dobro prenosi to značenje snažnim modalom *morati*. Primer (29a) ilustruje deontičku nužnost, obavezu koji subjekat nameće sam sebi; na obavezu (a ne na epistemičku mogućnost) ukazuje i semantika imenice u dopuni (*that charge*). Prevod (29b) snažnim modalom *morati* i imenicom *dužnost* prenosi to značenje. Poslednji primer sa modalom *must* (30a) sadrži perfekatski infinitiv koji označava epistemičku nužnost u prošlosti, uz visoku uverenost govornika; u prevodu (30b) modal *morati* izražava isto značenje. Primer (31a), jedini sa modalom *ought to*, označava epistemičku mogućnost slabiju od *must*, zbog neanimatnog subject (*this*), te semantike rečenice i govorne situacije (podizanje telefonske slušalice). Prevod (31b) adverbom *sigurno* prenosi implikaciju epistemičke procene govornika, ali uz veću jačinu modalnosti od one koju podrazumeva modal *ought to*.

4. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Uticaj konteksta na tumačenje engleskih modala i njihovih epistemičkih, deontičkih i dinamičkih značenja obuhvatio je pojedine elemente jezičkog i situacionog konteksta.

Prvo je analiziran najfrekventniji par modala u korpusu *can/could*. Primeri iz korpusa ukazali su na značajnu dvosmislenost, najpre između epistemičke mogućnosti i dinamičke sposobnosti: trebalo je proceniti da li se radi i okolnostima koje omogućavaju da se situacija ostvari ili o sposobnostima (fizičkim ili mentalnim) subjekta da realizuje situaciju. U konkretnim primerima često se radilo o suptilnim razlikama i prilikom procene trebalo je razmotriti nekoliko komponenti konteksta. Bitna komponenta bila je animatnost subjekta modalizovane predikacije, jer animatni subjekat može da iskaže sposobnost da nešto učini i tako implicira dinamičko značenje; neanimatni subjekti ukazivali su na okolnosti koje su stvarale mogućnost za realizaciju situacije (epistemička mogućnost). Uz animatnost, na tumačenje utiče i semantička uloga subjekta: agentivni subjekat takođe ukazuje na dinamičku sposobnost, a subjekat koji je pacijens ili recipijent na komponentu epistemičke mogućnosti da se nad njim realizuje situacija. Važan faktor bila je i glagolska semantika (dinamični ili stativni glagoli): glagoli percepcije i kognicije (podgrupa engleskih stativnih glagola) najčešće su upućivali na sposobnost subjekta da ostvari percepciju/kogniciju. Konačno, tumačenje treba da sagleda i uloge učesnika u govornoj situaciji, jer one mogu da budu presudne u određivanju semantičkih uloga i agentivnosti, odnosno davanja dozvola, uputstava i slično. Napomenimo i da je analiza korpusa potvrdila pravilo koje pominju studije (Palmer 1989) da perfekatski infinitiv iza modala označava epistemičku mogućnost u prošlosti. Kada se radi o srpskim prevodnim ekvivalentima *can/could*, oni najčešće obuhvataju modalni glagol *moći*, koji je takođe polisemičan i može da izrazi dinamičko, epistemičko i deontičko značenje.

Engleski modalni par *will/would* u korpusu većinom označava dinamička značenja (navika, uobičajeno ponašanje, voljnost), a ređe epistemičku mogućnost, što je i očekivano. Naime, modal *would* se u primerima iz korpusa često sreće uz animatni agentivni subjekat, a rečenični kontekst obično ukazuje na iterativnost ili sporadično ponavljanje (ili odsustvo ponavljanja). Kao i u prethodnim slučajevima, perfekatski infinitiv markira epistemičnu mogućnost u prošlosti. Srpski prevodni ekvivalenti u korpusu sadrže potencijal ili modal *moći*.

Naredni engleski modalni par *may/might* iskazuje znatan polisemičan potencijal jer može da označi epistemičku i deontičku modalnost. U korpusu preovlađuje epistemičko značenje uz neanimatne subjekte koji nisu agens, pa isključuju deontička značenja. Srpski prevodi sadrže modalni glagol *moći* i opisne prevode.

Modalni par *shall/should* je malobrojan u korpusu, a značenja obuhvataju slabiju deontičku nužnost (preporuka, savet) i epistemičku mogućnost u prošlosti (sa perfekatskim infinitivom). Elementi konteksta bitni za tumačenje modalnog značenja takođe su animatnost subjekta i semantičke uloge učesnika u govornoj situaciji. Srpski prevod očekivano sadrži modal slabije snage *trebati*, ali u jednom slučaju i snažniji modal *must* za izražavanje epistemične mogućnosti sa višim stepenom uverenosti u realizaciju situacije.

Modal *must* takođe je malobrojan sa značenjem epistemičke nužnosti koja se naznačava glagolskom semantikom leksičkog glagola u dopuni, semantičkim ulogama i perfekatskim infinitivom za prošlost. U prevodu na srpski sreće se prevodni ekvivalent *morati* koji označava i epistemičku i deontičku nužnost.

Samo jedan primer sa modalom *ought to* implicira epistemičku nužnost zbog neanimatnog subjekta i uloga učesnika u govornoj situaciji. U prevodu se značenje nužnosti prenosi adverbom *sigurno* koji pojačava modalno značenje i bliži se značenju engleskog modala *must*.

Dakle, pošto engleski modali iz korpusa (posebno, *can/could, may/might*) izražavaju dve ili sve tri vrste modalnih značenja (epistemičku, deontičku, dinamičku), analizirane su pojedine komponente jezičkog i situacionog konteksta koje obeležavaju određeno modalno značenje. Analiza je potvrdila da se dvosmislenost najčešće javlja kao epistemička mogućnost i dinamička sposobnost, a manje kao epistemička mogućnosti i deontička nužnost. U dvosmislenim primerima za odgovarajuće tumačenje bitni su bili animatnost subjekta i semantičke uloge učesnika u govornoj situaciji, a zatim i semantika glagola u dopuni modala. Srpski prevodi najčešće sadrže tipične modalne ekvivalente, modalne glagole koji takođe mogu biti dvosmisleni (posebno modal *moći*); prevodi primera iz korpusa pomogli su da se proceni i potvrdi modalno značenje u engleskim primerima. Na kraju, treba konstatovati da bi elemente konteksta, koji su se u ovom istraživanju pokazali kao bitni, bilo korisno proveriti na većem korpusu i sa primerima iz drugačijih žanrova.

II DEO
VIŠEČLANI GLAGOLI

OD FIZIČKOG DO KOGNITIVNOG PROSTORA – ENGLESKI VIŠEČLANI GLAGOLI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

Prostor se, kao jedna od osnovnih fizičkih dimenzija, u jeziku izražava pre svega leksemama i izrazima koji označavaju lokacije i prostorne odnose (up. Piper 2001). Uz to, osnovna fizička prostorna određenja u jezičkom sistemu metaforizacijom mogu svoja značenja prošiti ka apstraktnijim domenima, na šta ukazuju postavke aktuelnog kognitivnog pristupa analizi jezičkog materijala. Ovaj rad se usredsređuje na takva pomeranja značenja, a analiziraće ih na primerima engleskih višečlanih glagola (engl. *multi-word verbs*) koji predstavljaju spoj leksičkog glagola i partikule, odnosno fraznu leksemu (Prčić 2008: 164). Pošto se prvenstveno bavi semantičkim pomeranjima u značenju partikule, u ovom radu koristiće se opšti termin *višečlani glagol* (koji je u srpskoj anglističkoj literaturi uobičajen, mada se u novijoj literaturi sreće i opšti termin *glagol sa partikulom*, engl. *particle verb*) i neće se insistirati na razlikama između takozvanih fraznih glagola (koji sadrže adverbijalnu partikulu) i predložkih glagola (koji sadrže predložku partikulu, up. Palmer 1989). Naime, u kognitivističkoj literaturi (na primer, Dirven 2001) već je konstatovano da partikule u višečlanim glagolima mogu imati osnovno fizičko prostorno značenje, a da se u nekim kombinacijama to značenje pomera ka apstraktnijim značenjima kao što je, na primer, potpuna izvršenost situacije. Dobar primer za takvo pomeranje pruža partikula *up*. Ta partikula, u svom osnovnom priloškom ili predložkom značenju, ukazuje na lokaciju na većoj visini ili pokretanje ka gornjem delu date vertikale (na primer, *the flag was run up*). Ipak, u pojedinim kombinacijama sa leksičkim glagolom može da poprimi i apstraktnija značenja (na primer, *run up huge bills*). Upravo takva proširenja značenja se u kognitivnoj lingvistici tumače pomoću pojmovnih metafora poput UP IS BETTER (GORE JE BOLJE; zbog moguće dvosmislenosti, treba naglasiti da se reč „gore” u radu koristi u značenju „na višoj vertikalnoj tački) ili DOWN IS WORSE (DOLE JE LOŠIJE); takve pojmovne metafore omogućavaju da se uspostavi veza između osnovnih prostornih i apstraktnijih značenja višečlanih glagola (i drugih jezičkih jedinica). Uzimajući u obzir takve postavke, ovaj rad analizira korpus koji se sastoji od engleskih višečlanih glagola i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata da bi se sagledali pravci pomeranja prostornih značenja i ponudilo objašnjenje tih pomeranja.

1.1. Korpus

Istraživanje u ovom radu zasniva se na korpusu koji obuhvata engleske frazne glagola sa jednom od sledećih pet partikula: *up*, *down*, *off*, *away* i *on*, kao i srpske prevodne ekvivalente tih glagola. Korpus je književni jer su engleski primeri preuzeti iz savremenog britanskog romana autorke Hilari Mantel (Hillary Mantel) *Wolf Hall* koji je izdat 2009. godine i dobio je Bukerovu književnu nagradu. Srpski prevodni ekvivalenti preuzeti su iz prevoda tog romana Vladimira D. Jankovića – *Vučje leglo* (2013). Pregledani su prvi i drugi deo romana (strane 3-158, od ukupno 650 strana koliko ima ovaj roman). Broj zabeleženih engleskih glagola sa odgovarajućom partikulom dat je u narednoj tabeli:

Tabela 1: Broj engleskih primera u korpusu

Broj	Partikula	Broj glagola
1	<i>up</i>	134
2	<i>down</i>	53
3	<i>off</i>	52
4	<i>away</i>	22
5	<i>on</i>	20
	UKUPNO	281

Tabela 1 pokazuje da je preuzet 281 engleski primer i isto toliko srpskih prevodnih ekvivalenata (dakle, ukupan broj primera u korpusu je 562). Tabela takođe pokazuje da je, prema očekivanjima, najfrekventnija partikula *up* koja se sreće u 48% zabeleženih fraznih leksema.

1.2. Ciljevi istraživanja

Kao što je već pomenuto, glavni cilj ovog istraživanja je proučavanje značenja partikula u okviru engleskih višočlanih glagola, odnosno pomeranje tog značenja od izvornog prostornog domena do apstraktnijeg domena do kojeg se stiže pomoću pojmovnih metafora. Uz to, upoređivanje engleskih primera i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata ukazaće na načine na koje se ta apstraktnija značenja prenose u srpski jezik (u kojem ne postoji direktni prevodni ekvivalent engleskom višočlanom glagolu). Naime, pošto se kao najčešći srpski prevodni ekvivalent očekuju glagoli sa prefiksima, korpus će pružiti priliku da se i funkcija srpskih glagolskih prefiksa sagleda u svetlu prostornih i izvedenih apstraktnijih značenja.

Konačno, upoređivanje će ukazati i na sličnosti i razlike između ta dva jezika u ovoj oblasti.

2. TEORIJSKI UVOD

U ovom odeljku prikazaće se relevantni stavovi iz anglističke i opštelingvističke literature koji se odnose na značenja engleskih višočlanih glagola, a zatim i osnovne postavke kognitivne lingvistike koje se mogu primeniti u analizi tih značenja.

Kada se radi o srpskim prevodnim ekvivalentima, već je pomenuto da se pre svega očekuju glagoli sa prefiksima. Prilikom procene značenja tih prefiksa konsultovaće se monografija I. Klajna (Klajn 2002).

2.1. Značenje engleskih višočlanih glagola

Kada se radi o značenju engleskih višočlanih glagola mogu se zapaziti dva opšta trenda: stariji koji nabroja značenja višočlanih glagola svako za sebe, atomistički (up. Janda 1985: 26; razmatrajući glagolske prefikse, ova autorka konstatuje da je tradicionalni pristup bio atomistički – opisivao je naoko slučajne grupe podznačenja, bez njihovog povezivanja u grupe preko zajedničkih semantičkih komponenti). Noviji pristup je kognitivistički i on pomoću pojmovnih metafora sagledava značenja višočlanih glagola povezujući ih u grupe. Naravno, i u starijim studijama mogu se uočiti elementi kognitivističkog pristupa, ali bez njihove razrade i formulisanja celovitog teorijskog pristupa.

2.1.1. Studije koje prethode potpuno razvijenom kognitivnom pristupu

Od studija koje prethode kognitivizmu izdvojićemo monografije D. Bolindžera (Bollinger 1971) i F. R. Palmera (Palmer 1989).

Nakon prozodijskih i morfosintaksičkih odlika fraznih glagola (autor se opredeljuje za ovaj termin, engl. *phrasal verbs*), Bolindžer razmatra semantiku fraznih glagola, a posebno semantičke odlike partikula (1971: 85-95). On konstatuje (1971: 112-113) da frazni glagoli predstavljaju specifične složenice, a za nivo njihovog značenja koristi upravo termin metafora (koji je suštinski za kognitivnu analizu); naime, ovaj autor povezuje frazne glagole sa tri nivoa metaforizacije i to su: a) metafore prvog nivoa (engl. *first-level metaphors*) kod kojih je doslovno značenje partikule prošireno; tako za razliku od doslovne kombinacije *go up*, *up* figurativno proširuje značenje u *load up*. Na ovom nivou značenje glagola se povezuje sa značenjem partikule, pri čemu je ukupno značenje gotovo potpuno

aditivno („as nearly additive as can be”, Bolinger 1971: 114, fusnota); b) metafore drugog nivoa (engl. *second-level metaphors*) kod kojih je značenje fraznog glagola kao celine figurativno prošireno, pri čemu takav glagol može, ali ne mora da sadrži već metaforizovanu partikulu; prema Bolindžeru, doslovno značenje fraznog glagola *make up* postoji u strukturi *make up a bed*, ali figurativno u *make up a face*; u ovom potonjem slučaju, glagol više nije semantički aditivan; c) metafore trećeg nivoa (engl. *third-level metaphor*) na kojem je ceo glagolski izraz „zamrznut” i postaje idiom (na primer: *put on airs, let off steam*). Povodom ovih nivoa može se (sa vremenske distance od oko 45 godina) dodati komentar da bi se klasifikacija na tri nivoa figurativnosti prema kriterijumima (metaforizacija glagola i partikule) koje navodi Bolindžer mogla formirati i bez uzimanja u obzir imeničke dopune (Bolindžerove metafore trećeg nivoa). Naime, prvi nivo mogao bi biti slučaj u kojem ni glagol ni partikula ne pokazuju figurativno proširenje značenja, drugi nivo onaj na kojem partikula napušta doslovno značenje, a treći nivo onaj na kojem i glagol i partikula proširuju značenje stvarajući fraznu leksemu sa novim, specifičnim značenjem. Idiomi koji obuhvataju i imeničke dopune (metafore trećeg nivoa) mogli bi predstavljati četvrti nivo. Pri tome, naravno, treba uzeti u obzir da prvi nivo u tom slučaju uopšte ne predstavlja niti podrazumeva metaforu, pa ga Bolindžer verovatno zato nije ni uključio u svoju skalu.

U poglavlju o semantičkim odlikama partikula, Bolindžer (1971: 85-95) u stvari dopunjuje tročlanu klasifikaciju koja je pomenuta. Naime, on piše da partikula u bazičnom (engl. *core*) značenju, ali ne obavezno i u figurativnim proširenjima značenja, mora sadržati dve odlike: a) pokret kroz neku lokaciju i b) krajnju tačku, rezultat. Uz to, bitno je da u spoju postoji implikacija rezultirajućeg stanja; iz tog razloga, adverbijali za mesto i stanje ne mogu da funkcionišu kao partikula u fraznim glagolima, pa glagoli stanja i ne formiraju fraznu leksemu sa partikulom. Relevantna je i opaska da su isključeni i adverbijali koji impliciraju pokret, ali ne podrazumevaju rezultat.

U narednom poglavlju o glagolskom vidu (aspektu), Bolindžer (Bolinger 1971: 96-110) konstatuje da rezultirajuće stanje podrazumeva perfektivnost. Neki drugi autori bi smatrali da se radi o teličnosti, ne o perfektivnosti, up. Brinton 1985; i sam Bolindžer (1971: 98) piše da bi termin aspekt verovatno trebalo zameniti terminom akcionsart, te da neke partikule (posebno *up*) u pojedinim slučajevima umesto punih rezultativnih značenja (engl. *full resultative meanings*) označavaju samo značenje dostignutog rezultata (engl. *result achieved*). Dalje u ovom poglavlju (Bolinger 1971: 98-110) autor navodi primere aspektualnih značenja pojedinih

partikula; ukratko ćemo navesti značenja onih partikula koje su prisutne u korpusu prikupljenom za ovaj rad.

Bolindžer smatra da je osnovno značenje smera partikule *up* povezano sa aspektualnim značenjem dovršenosti; pokret vodi prema višoj tački u odnosu na nivo oka posmatrača, odnosno dostiže se viši nivo. Tako postoje a) osnovno značenje smera (doslovno ili metaforičko, na primer *pile up*), b) prošireno značenje smera (ono što je na višoj poziciji je vidljivo/ upadljivo/istaknuto, na primer *grow up*), c) perfektivno značenje kao rezultirajuće stanje (na primer *the ice broke up*), d) perfektivno značenje u smislu dovršetka ili početka (na primer, *give up*) i e) perfektivno značenje u smislu snažnog intenziteta (na primer, *speed up*). Navedena značenja vrlo su bliska kasnijim kognitivnim tumačenjima, jedino nedostaje tumačenje o povezanosti tih značenja koje pruža pojmovna metafora.

Partikula *away* povezana je sa dva semantička domena: a) pozicijom u datoj tački udaljenoj od početne tačke (na primer, *walk away*) i b) aspektualnim domenom koji implicira intenzivnost, bez ometanja (na primer, *sing away*).

Uz osnovno prostorno značenje „spolja, izvan”, partikula *out*, između ostalog, u rezultativnom smislu implicira „vidljivo, izloženo pogledu” (na primer, *dig out*), zatim „potpuno iscrpljivanje” date aktivnosti (na primer, *talk out*). Autor kao metafore drugog nivoa navodi primer poput *drop out of school*.

Partikula *on* podrazumeva horizontalni pokret, a zbog toga i ostajanje u vidokrugu (na primer, *drive on*); sa ovim potonjim značenjem povezano je aspektualno značenje kontinuiteta, trajanja (na primer, *sail on*).

U zaključnom delu pomentog poglavlja (Bolinger 1971: 110) Bolindžer konstatuje da frazni glagoli podrazumevaju semantičku skalu (engl. *semantic gradient*) počevši od sasvim konkretnih značenja smera i pozicije do izrazito apstraktnih značenja povezanih sa aspektom; naime, prostorno napredovanje i dovršavanje situacije prirodno su povezani sa pojmovima pravca i pozicije.

Druga monografija koja se navodi mnogo je tradicionalnija u pristupu. Naime, nakon definisanja i razmatranja odlika višechlanih glagola, Palmer (Palmer 1989: 224-226, 231) konstatuje da frazni glagoli (koji predstavljaju fraznu leksemu sastavljenu od leksičkog glagola i adverbijalne partikule) sa doslovnim značenjem sadrže glagol kretanja i partikulu koja upućuje na smer tog kretanja (engl. *motion plus terminus*); značenje fraznog glagola kao celine podrazumeva završnu rezultirajuću poziciju. Ovaj autor zatim konstatuje da postoji veliki broj fraznih glagola koji nemaju to doslovno (transparentno) značenje ukazivanja na smer kretanja, ali ipak kao celina označavaju konačni rezultat (na primer, *pile up*). Naime, rezultat u tom slučaju nije doslovan (pomeranje datog entiteta u višu tačku), već ima

implikaciju perfektivnosti, dostizanja rezultirajućeg stanja ili potpunog izvršavanja, a implikacija može da podrazumeva i intenzitet (na primer, *speed up*). Dakle, postoji čitav opseg od doslovnih (označavanje smeru) do apstraktnijih značenja, pri čemu su potpuno neprozirna ona značenja koja se ne mogu izvesti iz značenja elemenata koji čine frazni glagol. Već i iz ovog kratkog prikaza uočavaju se sličnosti sa Bolindžerovim postavkama (Palmer ga i pominje u svojoj monografiji na strani 231), ali autor se zaustavlja na opisu i ne čini ozbiljan pokušaj da poveže doslovna i apstraktnija značenja o kojima piše.

2.1.2. Kognitivni pristup proučavanju višočlanih glagola

Već je napomenuto da i u ranijim studijama postoje elementi kognitivnog pristupa, ali se takav pristup kao trend razvijao od osamdesetih godina prošlog veka. U ovom odeljku sažeto će se prikazati postavke koje su relevantne za temu ovog rada, kao i njihova primena u analizi višočlanih glagola.

Dobro je poznato da se kognitivni pristup i pojmovna metafora razvijaju naročito posle izdanja knjige Lejkofa i Džonsona iz 1980. godine (Lakoff and Johnson 1980). Iz obimne literature koja je od tada nastala, ovom prilikom će se prikazati ključne postavke na osnovu nekoliko odabranih izvora objavljenih u inostranstvu i kod nas (na primer Lakoff 1993, Klikovac 2004, Rasulić i Klikovac 2014, Đurović 2017, Stamenković 2017). Naime, u kognitivnoj lingvistici metafora se shvata kao mapiranje između domena na osnovu sličnosti koje postoje kod tih domena, a pojmovna metafora je instrument pomoću kojeg se apstraktniji entiteti razjašnjavaju upoređivanjem sa konkretnijim entitetima. Tako postoje dva domena: izvorni domen je konkretniji, može se opaziti čulima, dok je ciljani domen apstraktniji, teže razumljiv i konceptualizuje se pomoću izvornog domena (Đurović 2017: 10). Osnovni obrazac za takvu konceptualizaciju jeste pojmovna metafora IZVORNI DOMEN JE CILJNI DOMEN. Jedan od mnogobrojnih primera koje navodi Lejkof (Lakoff 1993) jeste povezivanje domena putovanja (izvorni domen) sa domenom života (ciljni domen), a pojmovna metafora glasi ŽIVOT JE PUTOVANJE. Još neke od pojmovnih metafora koje navodi Lejkof jesu LJUBAV JE PUTOVANJE, KARIJERA JE PUTOVANJE, VREME JE NOVAC.

Kada se radi o primeni pojmovne metafore u analizi višočlanih glagola, iz takođe obimne literature (up. Novakov 2015) pomenućemo prvo studiju Geld i Maldonado (2011) koja razmatra obradu u nastavi višočlanih glagola sa partikulom *in* i *out* uz primenu postavki kognitivne lingvistike, a posebno promenu u značenju od topološkog do aspektualnog. Pomenućemo i članak R. Dirvena (Dirven 2001: 44-45) iz kojeg ćemo i navesti primere analize. Naime, značenje glagola sa partikulom

(to je termin koji Dirven koristi u ovom članku, engl. *particle verb*) *figure out* može se objasniti na sledeći način: sam glagol *figure* etimološki je povezan sa korišćenjem brojeva, što se proširuje u značenje razmišljanja uopšte; partikula *out* implicira „ne u granicama nekog sadržatelja” što se zatim proširuje u značenje dostupnosti, na primer dati problem se sagledava kao nedostupan/zatvoren sadržatelj (engl. *container*). Pomoću pojmovnih metafora PROBLEM JE (ZATVOREN) SADRŽATELJ i DOSTUPNO/ VIDLJIVO JE NAPOLJU (engl. ACCESSIBLE/VISIBLE IS OUT) dolazi se do značenja glagola *figure out* (na primer, uz dopunu *a solution*): učiniti da nešto postane vidljivo („napolju”)/poznato razmišljanjem o tome. Relevantno je i navođenje tumačenja za glagol *face up to* (Dirven 2001: 46): glagol *to face* već ima preneseno značenje jer deo tela (lice, imenica u osnovi tog engleskog glagola) predstavlja osobu u celini (metonimijski odnos), a znači „biti postavljen ispred ili naspram nekog entiteta, suočiti se sa nečim” uz implicitnu pojmovnu metaforu PROBLEMI SU PREPREKE. Partikula *up* preko pojmovne metafore GORE JE BOLJE/USPEŠNIJE ukazuje na dostizanje rešenja za dati problem, a partikula *to* označava fizički cilj u prostoru, pokret ka datom entitetu (u ovom slučaju problemu). Dakle, celokupno značenje ovog glagola sa dve partikule može se protumačiti kroz pojmovne metafore kao „uspešno se suočiti sa datim entitetom”.

Elementi analize kakvu prikazuje Dirven (i koja se sreće u kognitivističkoj literaturi) primeniće se u centralnom delu ovog rada.

3. ANALIZA PRIMERA IZ KORPUSA

U centralnom delu rada analiziraće se tipični primeri iz korpusa organizovani po partikulama (od najfrekventnije ka najmanje frekventnoj). Pre toga, navešćemo četiri engleska primera iz pomenog romana da bismo ilustrovali strukture koje nisu ušle u korpus jer ne sadrže višечlane glagole kao frazne lekseme:

- 1) a) ‘I was a fool,’ Rafe says, a forefinger resting on the head of a pawn. (105)
- b) ...Its shadow moves on the wall. (133)
- 2) Then he knocks him down in the yard, kicks him all over, beats up and down his length with a plank of wood that comes to hand ... (7)
- 3) The old king rode down the country, determined to meet her. (28)

Naime, podvučeni izrazi u primerima (1), (2) i (3) sadrže glagol iza kojeg neposredno sledi partikula (u ovim slučajevima predlog), ali taj glagol ne čini celinu

sa partikulom *on* (primeri 1a i 1b). Ostali primeri sadrže koordinirane partikule *up* i *down* (2) i partikulu *down* (3). Sve ove strukture obuhvataju glagol iza kojeg sledi predložka fraza.

3.1. Glagoli sa partikulom *up*

Kao što je već pomenuto, najfrekventnija partikula u korpusu je partikula *up*, a u višočlanim glagolima sa tom partikulom uočavaju se i različite pojmovne metafore, kao i osnovna prostorna značenja (pozicija na višoj vertikalnoj tački). Počnimo sledećim primerima:

4) a) He'll pick up whatever's to hand. (6)

b) Taj uzima prvo što mu se nađe pri ruci. (23)

5) a) Before they dock, the most silent of them will stand up and make an oddly formal speech... (15)

b) Pre nego što će se iskrcati, najćutljiviji među njima će ustati i održati jedan čudnovato zvaničan govor... (31)

6) a) He held up a finger. In warning. (25)

b) Podigao prst. U znak upozorenja. (39)

Ova grupa primera ilustruje osnovno fizičko prostorno značenje višočlanog glagola, naročito partikule. Prvi i drugi navedeni engleski višočlani glagol (primer 4a, 5a), *pick up* i *stand up*, mogu poslužiti kao ilustracija za doslovno značenje partikule, odnosno nulti stepen metaforizacije. U svom osnovnom značenju, glagol *pick* odnosi se na fizički pokret (rukom) tokom kojeg se nešto preuzima, a partikula *up* specifikuje taj pokret, opet svojim osnovnim značenjem „ka višoj tački na vertikali”; ona na taj način predstavlja modifikator leksičkog glagola (up. Prčić 2008: 164). Slično tumačenje važi i za glagol *stand up*: leksički glagol *stand* označava fizički položaj tela, a partikula *up* pokret ka gore, da bi se zauzeo određeni položaj. Srpski prevodi su imperfektivni glagol *uzimati*, koji odgovara implikaciji iterativnosti, uobičajenosti u engleskoj izvornoj rečenici, te perfektivni glagol *ustati* za koji Klajn piše da ga je teško motivisati jer njegovo značenje nije „stati u nešto” (Klajn 2002: 249). Treći primer (6a) takođe podrazumeva kombinaciju u kojoj leksički glagol (u osnovnom značenju) podrazumeva pokret ili položaj, a partikula pomeranje ka višoj tački vertikalne ose. Srpski prevod sadrži perfektivni glagol sa prefiksom *podići* koji odražava pokret ka gore.

Naredni primeri pokazuju pomeranje ka apstraktnijim značenjima:

- 7) a) Then the whole room is in motion: food, wine, fire built up.
(18)
b) Cela soba je u pokretu: hrana, vino, vatra se razgoreva. (33)
- 8) a) ‘Did you know that, or did you make it up?’ (48)
b) – Je l’ ti stvarno znaš to, ili si sve izmislio? (58)
- 9) a) On the days when he turns up in Putney... (115)
b) Kad se ponovo pojavi u Patniju... (113)

Frazna leksema *build up* (primer 7a) predstavlja poludiomatizovanu kombinaciju jer leksički glagol zadržava jedno od svojih osnovnih značenja („sagraditi”, kolokacija sa imenicom *vatra* modifikuje to značenje u „založiti”). Međutim, partikula *up*, uz činjenicu da se drva (ili ugalj) slažu tako što rastu u visinu (fizički pokret), implicira i pojačavanje intenziteta, što se izražava pojmovnom metaforom GORE JE INTENZIVNIJE (engl. UP IS MORE INTENSIVE). Prevod na srpski (7b) sadrži glagol sa prefiksom (*razgorevati*) koji takođe ukazuje na intenziviranje situacije označene glagolom. Primer (8a) takođe ima neprozirno značenje, uz osnovni glagol vrlo uopštene denotacije (*make*) i partikulu koja prostorno značenje proširuje u značenje „do kraja izvesti” (GORE JE DOVRŠENO), ali uz implikaciju neosnovanosti. Prevod perfektivnim glagolom sa prefiksom (8b, *izmisliti*) na sličan način izražava stvaranje određene mentalne konstrukcije; prefiks *iz-* podrazmeva metaforično kretanje iz glave (mozga) (Klajn 2002: 255). U poslednjoj rečenici iz ove grupe (9a) partikula *up* preko pojmovne metafore GORE JE VIDLJIVO ukazuje na prisustvo date osobe; srpski prevod (9b, *pojavit se*) i prenosi to značenje fizičke prustnosti.

Poslednji niz primera sa ovom partikulom takođe označava pomeranje prostornog značenja:

- 10) a) But still he is a tribute to the man who brought him up... (105)
b) Po svemu, međutim, liči na čoveka koji ga je odgojio... (106)
- 11) a) With the arrival of the papal legate in London, the quasi-regal household of Anne Boleyn is broken up. (141)
b) Dolaskom papskog legata u London tobož kraljevski dom Ane Bolen potpuno je rasturen. (135)

Jedan od frekventnih potpuno idiomatizovanih glagola u kojem je partikula izgubila svoje osnovno prostorno značenje jeste glagol *bring up* (primer 10a). I sam leksički glagol pomera osnovno prostorno značenje (od „doneti/dovesti do određene prostorne tačke” do „učiniti da se dostigne određeno stanje”), a partikula *up* preko pojmovne metafore GORE JE BOLJE/DOVRŠENIJE označava dostignutost tog

novog stanja. Klajn piše da srpski glagol s prefiksom *odgajati*, odnosno *odgojiti* (10b) ilustruje čistu perfektivizaciju (Klajn 2002: 265). Konačno, poslednji primer iz ove grupe – *break up* (11a) ukazuje na slučaj kada leksički glagol (*break*) proširuje značenje od fizičkog prekidanja i lomljenja do prekidanja veza/rasturanja grupa ljudi; partikula *up* ovde pomoću pojmovne metafore GORE JE DOVRŠENO dopunjuje to značenje implikacijom svršenosti. Glagol iz prevoda *rasturiti* (11b) takođe iskazuje pomeranje: deljenje, razbijanje nekog predmeta ili rasturanje nekog skupa (Klajn 2002: 278).

3.2. Glagoli sa partikulom *down*

Kao što je poznato, partikula *down* svojim osnovnim prostornim značenjem implicira poziciju nižu na vertikalnoj osi od orijentacione tačke. Sledeći primeri ilustruju to značenje i proširena značenja:

- 12) a) ‘Sit down before you fall down.’ (5)
b) Sedi tu dok nisi pao. (22)
- 13) a) They take down the tapestries and leave the bare blank walls.
(49)
b) Skidaju tapiserije i ostavljaju zidove takve, gole. (58)

Početni engleski primeri ilustruju doslovna prostorna značenja partikula i glagola. U prvom primeru (12a) postoje dva višočlana glagola: *sit down* i *fall down* i u oba slučaja leksički glagol zadržava značenje fizičkog pokreta (*sit*, *fall*), a partikula taj pokret ka dole specifikuje ili pojačava. Drugi primer - *take down* (13a) – sadrži glagol *take* koji takođe označava pokret, a partikula *down* specifikuje da se radi o pokretu sa više ka nižoj tački. U prevodu (12b) glagol *sedeti* svojom semantikom prenosi pokret prema dole, a glagol sa prefiksom *skinuti* (13b) podrazumeva ablativno značenje (Klajn 2002: 281) koje implicira upravo pokret razdvajanja.

Navedimo još dva primera sa ovom partikulom:

- 14) a) The fever breaks out there among the Boleyn family and the lady’s father goes down first. (131)
b) Groznica izbija u kući Bolenovih; prvi u krevet pada Anin otac.
(127)
- 15) a) Have him breaking their doors down? (11)

b) Pa da i njima ide da razvaljuje vrata? (27)

Ove dve rečenice sa partikulom *down* sadrže frazne lekseme sa proširenim značenjem: *go down* (14a) u značenju „razboleti se” dobro ilustruje pojmovnu metaforu DOLE JE LOŠIJE, u ovom slučaju to je pogoršanje zdravlja. Prevodilac je upotrebio uzraz *pasti u krevet*, koji u stvari takođe prenosi tu istu metaforu „padanja” u lošije stanje. U primeru *break down* (15a) partikula implicira pokret ka dole (rušenje) i završenost (DOLE JE OKONČANO), a prevod perfektivnim glagolom sa prefiksom *razvaliti* (15b) ukazuje na deljenje, razbijanje (Klajn 2002: 278).

3.3. Glagoli sa partikulom *off*

U osnovnom prostornom značenju, engleska partikula *off* ukazuje na razdvajanje, udaljavanje. Upravo to značenje sreće se u prva dva primera:

16) a) Down came the Scots; they were well beaten, and at Flodden the head of their king cut off. (30)

b) Krenuli sa severa Škoti; i bejahu potučeni, kralju njihovom na Flodenskom polju odrubljena glava. (43)

17) a) ...silently they trap her, take off her cap... (108)

b) ... one je, bez glasa, dohvate, skinu joj kapicu... (108)

Oba višočlana glagola imaju doslovno značenje: i glagol *cut* i partikula *off* (16a) zadržavaju svoja osnovna značenja, a prevod perfektivnim glagolom sa prefiksom *odrubiti* (16b) takođe ukazuje na razdvajanje, odvajanje od nečega. Drugi primer *take off* (17a) označava razdvajanje, na šta ukazuje i prevod *skinuti* (16b) svojim ablativnim značenjem (Klajn 2002: 281).

18) a) On his left hand he counts off the items... (61)

b) Levom rukom čovek deli zadatke... (69)

19) a) He didn't make off with the candle funds? (110)

b) Nije kidnuo s novcem od prodatih sveća? (109)

Partikula *off* u engleskoj rečenici (18a) pokazuje pomeranje od prostornog značenja i označava dovršenost preko pojmovne metafore ODVOJENO JE DOVRŠENO. Prevod imperfektivnim glagolom *deliti* (18b) odlikava iterativnost

engleskog primera zbog imeničke dopune u množini (*the items*). Frazna leksema u primeru (19a), *make off*, idiomatizovana je, ali sama partikula *off* zadržava značenje prostornog odvajanja (udaljavanja od date tačke), a prevod (19b) je (s pravom) žargonski (*kidnuti*) i ukazuje na to prostorno udaljavanje.

3.4. Glagoli sa partikulom *away*

Osnovno prostorno značenje partikule *away* takođe je udaljavanje ili udaljenost od date tačke, najčešće lokacije govornika/pisca. Navešćemo sledeća tri primera iz korpusa:

20) a) ...and put some money away abroad where they can't get it... (59)

b) ... pa da deo novca iznesem iz zemlje, gde ovi do njega ne bi mogli da dođu...(67)

21) a) Then you see the dismayed faces; they turn away at the sight of you. (101)

b) A onda ugledaš utučena lica; okreću se u stranu čim te oči ugledaju. (102)

22) a) ...and indeed now he wipes away a tear, because he knows the story... (134)

b) ...i stvarno, evo i sada briše oči, jer Kromvelova priča mu je poznata...(139)

U sva tri engleska primera postoji implikacija prostornog odvajanja, ali i uz implikaciju završavanja. Primer (20a), *put away*, označava kako fizički pokret kojim se deo novca odvaja u neku svrhu, tako i apstraktniju implikaciju namere da se deo novca odvoji. Prema tome, partikula *away* može da označi fizičko razdvajanje ili mentalni proces. Kada se radi o prevodu (20b), glagol *izneti* ima prefiks dodat na vezanu osnovu (Klajn 2002: 242), pri čemu prefiks *iz-* čuva prostorno značenje predloga *iz* (Klajn 2002: 254) - udaljiti iz određenog prostora. Primer (21a) još jasnije podrazumeva pokret u stranu (*turn away*), a prevod (21b) *okretati se u stranu* doslovno prenosi to značenje. U poslednjoj engleskoj rečenici (22a) frazna leksema *wipe away* specifikuje način pomeranja od date tačke, uz implikaciju da je to pomeranje završeno (UDALJENO JE OKONČANO). U prevodu (22b) srećemo imperfektivni glagol bez prefiksa jer se prenosi engleski narativni prezent.

3.5. Glagoli sa partikulom *on*

Poslednja partikula iz korpusa u osnovnom prostornom značenju podrazumeva postavljenost na horizontalnu ravan. Navešćemo tri primera iz korpusa:

23) a) He just goes on at his desk, sneezing, aching, and complaining. (120)

b) Samo ode i sedne za radni sto, pa tamo kija, sve ga boli, a on se žali. (117)

24) a) 'Put your cap on,' he says mildly. (128)

b) – Stavi kapu na glavu – kaže on blagim glasom. (125)

25) a) Some prayed and some swore, some just kept on counting. (99)

b) Jedni su se molili, drugi su psovali, treći su, prosto, nastavili da broje. (101)

Od ova tri primera, drugi navedeni primer (24a) ilustruje prostorno značenje partikule: glagol *put* označava fizički pokret, a partikula *on* lociranje na odgovarajuću površinu; prevod *staviti* korektno prati to značenje (24b), a predlog koji sledi je upravo *na*, direktan ekvivalent engleskog predloga *on*. U preostala dva primera (23a, 25a) partikula *on* označava nastavak, kontinuitet situacije označene leksičkim glagolima, pri čemu i sam glagol *keep* (25a) znači nastavljanje, što pokazuje i srpski prevod (25b, *nastaviti*). Prevod u primeru (23b) koristi dva glagola (*otići*, *sesti*) da prenese kontinuirani pokret izražen engleskim višechlanim glagolom i predloškom frazom koja sledi iza njega. Prvi glagol (*otići*) sadrži prefiks sa vezanom osnovom uz ablativno značenje (Klajn 2002: 243, 264), a drugi (*sesti*) je perfektivan i trenutnan.

4. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Analiza tipičnih primera iz korpusa ukazala je na tendencije koje postoje u korpusu i koje će se u ovom odeljku prokomentarisati i iz njih izvesti odgovarajući zaključci.

Prva i najfrekventnija partikula *up* u korpusu zadržava osnovno prostorno značenje u 28,5% primera, a prošireno apstraktnije značenje ima u 71,5% primera, što ukazuje na znatnu metaforičku upotrebu u okviru višechlanih glagola. Pojmovne metafore kojima se mogu objasniti proširena značenja jesu GORE JE VIDLJIVO/IZLOŽENO (na primer, *turn up*), GORE JE

NADOGRAĐENO/DODATO (na primer, *make up*), GORE JE DOVRŠENO/INTENZIVNIJE (na primer, *build up*). Naime, ono što je locirano na višoj tački u prostoru bolje se vidi, upadljivije je, obično predstavlja nešto dodato i podrazumeva povećani intenzitet, što pruža osnovu za proširivanje značenja.

Višćelani glagoli sa partikulom *down* takođe pokazuju visok procenat idiomatizovanosti: ova partikula ima prostorno značenje u 36%, a prošireno u 64% primera iz korpusa. Prisutne su sledeće pojmovne metafore: DOLE JE LOŠIJE (na primer, *go down*, za bolest), DOLE JE BLIŽE - prostorno približavanje od dalje tačke ka bližoj tački (na primer, *come down from the north*). Ovde se može dodati i napomena da se približavanje može odvijati i kroz vreme, od udaljenije tačke u prošlosti ka sadašnjosti; mada sledeći primer nije deo korpusa, jer ne sadrži fraznu leksemu već strukturu glagol + predložka fraza, vredi ga ovde navesti: *These things come down the generations as eyes and noses come down, as meekness or the capacity for passion, as muscle power or the need to take a risk* (41-42). Očito, *come down the generations* ukazuje na temporalno približavanje ka vremenu u kojem se nalazi govornik/pisac.

Kod naredne partikule *off* povećava se broj doslovnih značenja: 42% prema 58% primera sa proširenim značenjima. Pojmovne metafore prisutne u primerima su ODVOJENO JE DOVRŠENO/IZVEDENO (na primer, *dust off, sleep of, play off*), ODVOJENO JE INICIRANO (na primer, *break off*) i ODVOJENO JE PREVAZIĐENO (na primer, *shrug off*). Očito se ono što je odvojeno doživljava kao nešto završeno ili nešto za šta više ne postoji interesovanje.

Partikula *away* u korpusu velikom većinom iskazuje prostorno značenje: 73% prema 27% metaforičkih značenja. Pojmovne metafore pomoću kojih se mogu objasniti apstraktnija značenja jesu UDALJENO JE DOVRŠENO/SPROVEDENO (na primer, *wipe away, carry away*).

Poslednja partikula, *on*, u korpusu se sreće gotovo samo u prenesenom značenju: 89% prema 11% primera sa osnovnim prostornim značenjem. Pojmovne metafore se povezuju sa prostornim značenjem na sledeći način: ono što je na nekoj površini (*on*) prisutno je i nastavlja se (na primer, *go on, carry on*) ili je obuhvaćeno (na primer, *catch on*). S tim u vezi potrebno je naglasiti da partikula *on* može biti predlog i tada označava prostorno lociranje na datoj površini, a kao adverbijalna partikula može imati prostorno značenje (na primer *get on a bus, try a piece of clothing on*), ali i prenesena značenja (na primer, *bring on an illness/pain*).

Sledeće tabela sumira prostorna i proširena značenja iz korpusa:

Tabela 2: Prostorna i proširena značenja partikula u fraznim leksemama

Broj	Partikula	Prostorno značenje	Prošireno značenje
1	<i>up</i>	28,5%	71,5%
2	<i>down</i>	36%	64%
3	<i>off</i>	42%	58%
4	<i>away</i>	73%	27%
5	<i>on</i>	11%	89%

Kada se radi o srpskim prevodnim ekvivalentima, oni su, prema očekivanjima, većinom sadržali glagole sa prefiksima, osim u slučajevima kada je u engleskom originalu postojao narativni prezent ili iterativna situacija. Perfektivni glagoli sa prefiksom su očekivani zbog izražavanja teličnosti koje postoji kod većine engleskih partikula u višočlanim glagolima. Uz to, potvrđene su i postavke iz serbokroatističke i slavističke literature (na primer, Janda 1985, Klajn 2002) o prostornim i metaforičkim značenjima srpskih glagolskih prefiksa, a konstatovano je da u korpusu često postoji podudarnost u tim značenjima između engleskih partikula i srpskih glagolskih prefiksa, pa čak i primena iste ili slične pojmovne metafore u slučaju prenesenih značenja. Na kraju, treba konstatovati bi te sličnosti svakako trebalo dalje proučavati na znatno većem paralelnom korpusu.

IDIOMATIZOVANOST ENGLSKIH FRAZNIH GLAGOLA I NJIHOVIH SRPSKIH EKVIVALENATA

1. UVOD

Engleski višočlani glagoli (engl. *multi-word verbs*), koji obuhvataju spoj leksičkog glagola i jedne ili dve partikule, predstavljaju izuzetno produktivnu vrstu frazne lekseme koja je veoma frekventna u savremenom, posebno neformalnom engleskom jeziku. Zbog kompleksnosti tih spojeva autori su često proučavali ove glagole, a posebno njihovu semantičku strukturu i nivo idiomatizovanosti, kao i status, funkciju i poziciju partikule. U obimnoj stručnoj literaturi o ovim glagolima sreću se i različiti termini, na primer dvočlani glagoli (engl. *two-word verbs*), složeni glagoli (engl. *compound verbs*), glagoli sa partikulom (engl. *particle verbs*) i drugi. U ovom radu koristiće se tri engleska tradicionalna ustaljena termina (up. Palmer [Palmer] 1989: 215-239): a) frazni glagoli (*phrasal verbs*) za dvočlani spoj leksičkog glagola i adverbijalne partikule, b) predložki glagoli (*prepositional verbs*) za dvočlani spoj leksičkog glagola i prepozicione partikule i c) frazno-predložki glagoli (*phrasal-prepositional verbs*) za tročlani spoj leksičkog glagola, adverbijalne partikule i prepozicione partikule.

1.1. Predmet rada i definicija fraznog glagola

Kao što je već napomenuto, ovaj rad bavi se semantikom engleskih fraznih glagola i stepenom njihove idiomatičnosti. Naime, frazni glagoli u engleskom predstavljaju frazne lekseme (up. Prčić 2008) i pokazuju semantičku koherentnost, uz veći ili manji stepen idiomatizacije. Imajući u vidu propisani obim rada, neće se detaljnije prikazivati različiti pristupi iz stručne literature i sa njima povezane definicije ovih fraznih leksema. Pošto se rad fokusira na dvočlane (ne tročlane) kombinacije, u prikupljanju korpusa i analizi pošlo se od uobičajene definicije da frazni (ili dvočlani) glagoli predstavljaju semantički koherentne spojeve leksičkog glagola i adverbijalne partikule. Ta semantička koherentnost i pojedine sintaksičke karakteristike fraznih glagola (na primer, status i pozicija partikule) mogu se proveriti već ustaljenim testovima (up. Palmer 1989).

1.2. Početne pretpostavke, ciljevi i metodologija

Osnovni ciljevi ovog proučavanja jesu da se na osnovu sastavljenog korpusa sa relevantnim primerima iz izvornog engleskog teksta sagledaju nivoi idiomatizovanosti engleskih fraznih glagola, zastupljenost visoko idiomatizovanih

spojeva, kao i pravci proširivanja značenja, najčešće putem metafore. Ti ciljevi ostvariće se kontrastiranjem engleskih i srpskih primera iz korpusa i kognitivističkom analizom proširivanja njihovog značenja. Dakle, u analizi će se koristiti deskriptivna i kontrastivna metoda.

U istraživanju se polazi od početnih pretpostavki (zasnovanih na relevantnoj literaturi) da frazni glagoli iskazuju različit stepen idiomatičnosti i taj stepen zavisi kako od semantike leksičkog glagola tako i od značenja partikule. Kada se radi o partikulama u fraznim glagolima zabeleženim u sastavljenom korpusu, pretpostavlja se da one uz svoje osnovno prostorno značenje (na primer, viša ili niža pozicija, udaljenost od date tačke) pomoću metaforizacije stiču apstraktnija značenja i da će metaforizacija biti prisutnija kod najfrekventnijih partikula (u korpusu su to *up* i *out*).

1.3. Korpus

Kao što je već pomenuto, primeri iz korpusa preuzeti su iz savremenog britanskog istorijskog romana autorke Hilari Mantel (Mantel) *Wolf Hall* koji je objavljen 2009. godine i te godine je dobio Bukerovu nagradu. Srpski prevodni ekvivalenti preuzeti su iz prevoda Vladimira D. Jankovića *Vučje leglo* (treće izdanje, 2013).

Za ovo istraživanje pregledan je prvi deo romana (strane 3 – 44), odnosno oko 22000 reči, i zabeležena su 148 frazna glagola sa sledećih jedanaest partikula:

- *up* 44 glagola
- *out* 40 glagola
- *down* 18 glagola
- *back* 14 glagola
- *away* 12 glagola
- *off* 12 glagola
- *for* 2 glagola
- *in* 2 glagola
- *over* 2 glagola
- *about* 1 glagol
- *after* 1 glagol

Ove partikule su zabeležene u kombinaciji sa oko 70 leksičkih glagola od kojih su najfrekventniji sledeći glagoli:

- *come* 15 kombinacija

- *get* 9 kombinacija
- *take* 7 kombinacija
- *go, look, pick, sit, turn* 5 kombinacija
- ostali glagoli 1-3 kombinacije

Korpus sadrži samo dvočlane kombinacije glagola i jedne partikule, jer je ranije proučavanje tročlanih kombinacija na drugom engleskom korpusu (up. Novakov 2015) utvrdilo da tročlani spojevi velikom većinom (oko 90%) nisu idiomatizovani, a da se u stvari mogu svesti na strukturu dvočlani frazni glagol + selektovani predlog, slično onome što predlažu Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum (2002: 274-277). Naime, ovi autori iznose specifičan pristup višočlanim glagolima, počevši od terminologije pa do tumačenja njihove strukture. Ukratko će se prokomentarisati taj pristup jer je relevantan za izbor primera za korpus, kao i za kasniju analizu u ovom radu. Dakle, ovi autori za sve dvočlane kombinacije koriste termin predložki glagol (engl. *prepositional verb*), pri čemu taj termin pokriva i prepozicione i adverbijalne partikule. Tako se predložki glagoli sastoje od glagola koji selektuje specifikovani predlog i on samo u tom slučaju čini predložki glagol; glagoli sa nespecificovanim predlogom nisu predložki glagoli. Međutim, čak ni ovi predložki glagoli ne čine jednu fraznu leksemu, već se tretiraju kao glagoli koji selektuju predložku frazu (PF) kao svoj komplement, koji se dalje razlaže na selektovani predlog i komplement tog predloga. Tročlane kombinacije (na primer, *look forward to*) analiziraju se kao glagol + specifikovani predlog + prelazni predlog. Uzimajući u obzir ove stavove, kao i činjenicu da se tradicionalne tročlane kombinacije (frazno-predložki glagoli) često sastoje od glagola iza kojeg sledi složeni predlog *out of* (na primer, *stay out of somebody's way*) ili se jasno dele na frazni glagol + PF (na primer, *look up at somebody*), u ovom radu će se analizirati samo dvočlane frazne lekseme iza kojih može, ali ne mora slediti PF.

Uz to, u korpus nisu uključene ni strukture u kojima iza glagola sledi PF čiji predlog sa glagolom ne čini semantički spoj niti fraznu leksemu (na primer, *He could work his way down river*, str.13). Dakle, sakupljeni korpus sastoji se od 148 dvočlanih fraznih leksema.

2. IDIOMATIČNOST ENGLLESKIH VIŠEČLANIH GLAGOLA

Idiomatičnost engleskih višičlanih glagola predstavlja često obrađivanu temu u anglističkoj, kontrastivnoj i opštelingvističkoj literaturi. Ovom prilikom hronološki se prikazuje nekoliko relevantnih studija koje su obrađivale ovu temu.²²

2.1. Bolindžer (Bolinger 1971), *The Phrasal Verb in English*

U jednoj od prvih obimnijih studija o engleskim fraznim glagolima, Bolindžer (Bolinger 1971: 85-90) piše i o njihovim semantičkim odlikama. On naglašava da frazni glagoli kao celina često sadrže rezultatitivnu komponentu, barem ako partikula u fraznom glagolu ima osnovno prostorno značenje. Naime, u tom slučaju partikula obično implicira smer kretanja kroz datu lokaciju i dostignutu krajnju tačku ili rezultat. Pri tome, imenica koja sledi iza predloga obično specifikuje o kakvom se rezultatu radi. Zbog toga, smatra Bolindžer, stativni glagoli ne učestvuju u formiranju fraznih glagola.

Kada se radi o nivou idiomatičnosti, Bolindžer navodi tri stepena (1971: 113): a) metafore prvog stepena (engl. *first-level metaphors*), b) metafore drugog stepena (engl. *second-level metaphors*) i c) metafore trećeg stepena (*third-level metaphors*). Kod prvih dolazi do proširenja osnovnog značenja partikule (na primer, *load up*), kod drugih je celokupno značenje fraznog glagola figurativno prošireno (*make up a face*), a treći nivo čine ustaljeni izrazi – idiomi - koji obuhvataju i specifične imenice (na primer, *put on airs*). Ilustrujući osnovna i proširena značenja partikula, Bolindžer komentariše (1971: 98-102) nekoliko partikula (na primer, *up*, *away*, *out* i druge). Tako osnovno direkciono značenje partikule *up* podrazumeva da se nivo pomera naviše u odnosu na oko posmatrača, dok se izdizanje ne završi i stane. Zato se partikula *up* povezuje sa svršetkom i zaustavljanjem na dostignutom višem nivou, a na taj način se razvija prošireno direkciono značenje (nešto što je *up* je vidljivo, upadljivo) ili značenje rezultata (na primer, *break up*), potpunog dovršetka (na primer *choke up*, *round up*) ili dostizanja visokog intenziteta (na primer, *speed up*, *brighten up*).

Za partikulu *away* (1971: 102-104), ovaj autor navodi osnovno značenje udaljenosti od date tačke (*walk away*, *put away*) i preneseno značenje 'bez ograničenja, prepreka' (*sing away*, *work away*). Osim osnovnog prostornog značenja

²² Postoji brojna novija literatura o engleskim fraznim glagolima i njihovim ekvivalentima u drugim jezicima (na primer Geld [Geld] i Maldonaldo [Maldonaldo] 2011); imajući u vidu propisani obim rada, ovde je moguće prikazati samo nekoliko odabranih referenci.

'izvan, spolja' (*reach out, dig out, push out*), partikula *out* (1971: 104-106) implicira rezultat (*wear out, turn out*), potpunost, do krajnje granice (*talk out, play out*). Kao metafore drugog stepena, Bolindžer (1971, str 106) bez komentara navodi primere *fall out (with a friend), hold out (a promise), bring out (a play)* i druge. Proširenje osnovnog značenja 'izvan' može ići u pravcu 'ono što je izvan je poremećeno' (*fall out with a friend*), zatim apstraktnog postavljanja izvan, prikazivanja publici (*bring out a play*) ili istrajavanja, sprovođenja do kraja, izvan osnovnog prostora (*hold out a promise*). Navedimo još i značenja partikula *on* i *along* koje Bolindžer komentariše zajedno (1971: 106-108); njihovo doslovno značenje (nasuprot *away*) implicira horizontalno kretanje, ostajanje u vidokrugu, nastavljanje, uz mogućnost da situacija bude iterativna (*keep on, go on, move along*). Njihova apstraktnija značenja podrazumevaju napredovanje u odnosima uprkos preprekama (*get on, get along*). Konačno, kao razliku između ove dve partikule Bolindžer (1971: 107) navodi da prva podrazumeva prostorno udaljavanje, nastavak, a druga pridruživanje (engl. *accompanying*).

Može se napomenuti i da Bolindžer razmatranje značenja fraznih glagola povezuje sa kategorijom glagolskog vida ili akcionsarta (1971: 96-98). Naime, on prvo navodi da se značenje rezultirajućeg stanja može povezati sa perfektivnošću, uz implikaciju da je rezultat dostignut (na primer, *write up*). Ipak, kasnije piše da bi ispravnije bilo reći da se radi o povezivanju sa akcionsartom kao leksičkim vidom (a ne sa glagolskim vidom).

2.2. Palmer (1989), *The English Verb*

Pišući o višečlanim glagolima, F. R. Palmer (Palmer 1989: 215-239) navodi tri tradicionalne vrste tih glagola (frazne, predloške i frazno-predloške), a bavi se i njihovom semantikom. Kada se radi o semantici fraznih glagola (1989: 224-228), ovaj autor konstatuje da doslovne kombinacije podrazumevaju glagol kretanja sa partikulom koja označava smer tog kretanja, pri čemu kombinacija kao celina implicira krajnju, rezultirajuću poziciju (na primer, *pull up*). Naravno, postoje mnogi frazni glagoli koji nemaju doslovno direktivno značenje, a često podrazumevaju krajnji rezultat (na primer, *pile up*). Uz to, treba reći da doslovna i apstraktnija, idiomatizovana značenja čine kontinuum sa nijansama koje nije uvek lako gradirati. Naravno, i ovaj autor konstatuje da su potpuno idiomatizovane kombinacije one čije se značenje ne može izvesti iz značenja pojedinačnih reči koje ulaze u datu kombinaciju. Uz to, Palmer konstatuje da jedan isti frazni glagol može da iskaže različite stepene idiomatičnosti u zavisnosti od konteksta i kao primer navodi glagol *make up a bed/a story*, pri čemu samo objekatska dopuna *a story* dovodi do

apstraktnog, potpuno idiomatizovanog značenja. Konačno, Palmer piše da stepen idiomatizovanosti utiče i na sintaksičko ponašanje glagola, na primer na mogućnost razdvajanja glagola i partikule.

Kada se radi o predloškim glagolima, Palmer navodi (1989: 231) da osnovni glagol takođe spada u glagole kretanja, a predlog ima slično značenje kao i priloška partikula kod fraznih glagola, pa je ukupno značenje kretanje + krajnja pozicija u tom kretanju (na primer, *run up*).

2.3. Kognitivistički pristup

U kognitivnoj lingvistici (up. Lejkof [Lakoff] 1992) često se obrađuje i proširivanje značenja glagola. U jednom od starijih radova, L. Janda [Janda] (1985: 28-29) pišući o ruskim glagolskim prefiksima, razmatra moguće kognitivne konfiguracije. Naime, kognitivni prostor obuhvata domen, prostor unutar datih granica, i ekstradomen, van tih granica, a trajektor počinje u domenu, prelazi granicu i ulazi u ekstradomen, koji je kvalitativno drugačiji od domena. Ovaj opšti teorijski okvir može se primeniti i na višečlane glagole.

U jednom od mnogobrojnih novijih članaka, R. Dirven (Dirven (2001) analizira engleske višečlane glagole u okviru kognitivističkih postavki. Između ostalog, pominjući da frazni glagoli poseduju izvestan stepen idiomatičnosti, autor konstatuje da je sa tim povezano pitanje „doprinosu“ partikule celini značenja glagola. Komentarišući kognitivnu analizu značenja partikule uz korišćenje pojma metaforizacije, on navodi primere sa partikulom *out*: leksički glagol se posmatra kao posuda (engl. *container*), a metaforizacijom tog pojma dobijaju se pojmovne metafore poput IZVORI SU POSUDE (odnosi se na frazne glagole poput *sing out*), NIZOVI SU POSUDE (*pick out*), GRANICE SU POSUDE (*line out*). Ilustrujući takvu analizu glagolom *figure out*, autor piše da leksički glagol znači 'stići do rešenja razmišljanjem', a partikula 'ne unutar granica neke posude', pa se preko metafora PROBLEM JE POSUDA, VIDLJIVO JE NAPOLJU (*OUT*) i ZNATI JE VIDETI, dolazi do toga da *figure out* znači 'učiniti da nešto postane poznato razmišljajući o tome' (Dirven 2001: 45).

Na kraju ovog odeljka pomenućemo i noviji članak S. Jasude o učenju fraznih glagola uz pomoć pojmovnih metafora (Yasuda 2010: 250). U članku se naglašava da se i idiomatske strukture mogu smatrati kompozitnim, odnosno da se u osnovi idiomatskih izraza nalaze pojmovne metafore pomoću kojih se značenje takvih izraza može i protumačiti. Rad poučava upotrebu pojmovnih metafora prilikom učenja fraznih glagola od strane izvornih govornika japanskog; između ostalih, navode se metafore VIDLJIVIJE/DOSTUPNIJE JE GORE (*UP*) (na primer,

show up), SMANjIVANjE JE DOLE (*calm down*), PORAZ/POTISKIVANjE JE DOLE (*knock down*), SPOLJA JE UKLANjANjE (*leave out*) i druge (Yasuda 2010: 257). Ovakve pojmovne metafore koristeće se prilikom tumačenja idiomatizovanih dvočlanih glagola iz korpusa.

3. ANALIZA KORPUSA

Centralni deo rada podeljen je na tri odeljka koja odgovaraju stepenu idiomatičnosti dvočlanih glagola, počevši od neidiomatičnih kombinacija.

3.1. Neidiomatizovane jedinice

Kao što je već pomenuto, stručna literatura navodi da neidiomatizovane kombinacije tipično sadrže glagol kretanja, a da partikula označava pravac ili lokaciju tog kretanja. Ovakvih kombinacija je u korpusu bilo najviše - 75 primera ili 51%. Navešćemo nekoliko tipičnih primera (i srpski primeri su upisani latinicom, kao i u objavljenom prevodu pomenutog engleskog romana):

- 1) a) a) He tries to explain that he has just got up. (5)
b) On pokušava da joj objasni da je tek ustao. (22)
- 2) a) She turns back to him. (8)
b) Opet se okreće prema bratu. (25)
- 3) a) Morgan takes out his purse. He puts down coins: chink, chink, chink, with enticing slowness. (11)
b) Morgan vadi novčanik. Vadi novčiće – zvec, zvec, zvec – usporenim pokretima. (27)

U engleskom romanu *Wolf Hall* često se opisuju pokreti likova, a za te opise koriste se i frazni glagoli, te se čini da je to razlog znatnog broja tih glagola sa osnovnim značenjem kretanja i pravca tog kretanja. Takvi su i podvučeni frazni glagoli u primerima (1a), (2a) i (3a). Tako u primeru (1a) srećemo glagol *get* iz čijeg opšteg značenja 'doći u određenu situaciju' izvodi se značenje 'pomeriti se, pokrenuti se' da bi se došlo u određeni položaj koji je ovde naznačen osnovnim značenjem partikule *up* 'viši vertikalni položaj'. Srpski prevod glagolom *ustati* (2b) pokriva sadržaj engleske frazne lekseme, pri čemu glagolski prefiks *u-* takođe ukazuje na smer kretanja.²³ Primer (2a) obuhvata glagol *turn* u njegovom doslovnom značenju

²³ Uz to, treba navesti komentar I. Klajna (Klajn 2002: 249) o nemogućnosti da se motivišu pojedini glagoli sa osnovom *stati*: „*ustati* nije 'stati u nešto', nemoguće je odrediti

kružnog pokreta, a partikula *back* ovde dodatno specifikuje taj povratak u prethodni položaj, na šta ukazuje i srpski prevod (2b) u kojem je glagol *okretati se* modifikovan adverbijalom *opet* (koji, za razliku od engleskog *back*, ne označava povratak u prethodno stanje, već novi početak iz ranije navedenog stanja). Primer (3a) sadrži dva frazna glagola koja takođe upućuju na osnovni semantički sadržaj glagola kretanja *take* odnosno *put*: u oba slučaja to je pokret rukom, a partikule preciziraju da je to pokret iz nekog unutrašnjeg prostornog domena u spoljašnji ekstradomen (*out*) ili pokret od višeg ka nižem vertikalnom položaju (*down*). Srpski prevod semantikom glagolske lekseme *vaditi* pokriva prvo značenje pomeranja uz unutrašnjosti ka spoljašnjosti, ali se isti srpski glagol koristi i za prevod drugog engleskog fraznog glagola, čime se gubi pokret odvajanja datog entiteta od domena i njegovo stavljanje na površinu ekstradomena iz engleskog originala (*put down*).

Navešćemo još dva neidiomatizovana primera:

- 4) a) But she's turned her face away and she's crying. (12)
b) Ali Ketu gleda u stranu i plače. (28)
- 5) a) Down came the Scots; they were well beaten, and at Flodden the head of their king cut off. (29)
b) Krenuli su sa severa Škoti; i behu potučeni, kralju njihovom na Flodenskom polju odrubljena je glava. (43)

I ovi primeri ilustruju upotrebu glagola kretanja sa direkcionim partikulama. Tako primer (4a) sadrži već pomenuti glagol *turn*, ali ovog puta sa partikulom *away* koja označava prostorno udaljavanje od date tačke. Kao što pokazuje srpski prevod (4b, *gledati u stranu*, mada bi doslovniji prevod bio *okrenuti glavu od*, jer se nije pomerilo samo pogled već celo lice), bitna komponenta za tumačenje ovog glagola je objekatska dopuna u engleskom (*her face*) koja pomaže da se specifikuje vrsta pokreta. U primeru (5a) prokomentarišaćemo fraznu leksemu *cut off* čiji glagol podrazumeva specifičan pokret da bi se postigao određeni cilj, a prati ga partikula *off* koja implicira prostorno odvajanje ili udaljavanje. Pošto u pasivnoj konstrukciji subjekat (*the head of their king*) predstavlja imeničku frazu sa konkretnom upravnom reči (a ne apstraktnim pojmom koji se takođe može pojaviti uz ovaj frazni glagol, na primer *troškovi*), srpski prevod glagolom sa prefiksom *od-* (*odrubiti*) dobro odražava

funkciju prefiksa u *zastati, postati...*”. Klajn piše da se radi o glagolima starog postanja i da bi njihovu semantičku evoluciju trebalo da objasni istorijska gramatika.

tu sliku fizičkog odvajanja²⁴. Naime prefiks *od-* podrazumeva ablativno značenje udaljavanja ili odvajanja (Klajn 2002: 265), u ovom slučaju odsecanja.

3.2. Poluidiomatizovani spojevi

U poluidiomatizovane frazne lekseme ubrajane su one kombinacije kod kojih je došlo do proširenja značenja partikule, pri čemu je glagol očuvao svoje osnovno značenje. U korpusu je pronađena 51 takva leksema (34%), a najviše je bilo kombinacija sa partikulom *up*. Navedimo nekoliko tipičnih primera:

6) a) ... his eyes are turned towards the gate, as if someone might arrive to help him out. (3)

b) ... pogled mu je uperen ka kapiji, kao da bi otuda mogao da stigne neko ko će da mu pomogne. (21)

7) a) He hears Morgan forming up this theory and would like to speak about the boot... (7)

b) On sluša kako Morgan gradi teoriju, i želeo bi da mu kaže za čizmu... (24)

8) a) He'll be good to do the heavy work, when he's healed up. (8)

b) Dobro će poslužiti za težak rad, kad prezdravi. (25)

Primeri (6a), (7a) i (8a) dobro ilustruju proširenje semantičkog sadržaja partikule; tako *help out* zadržava osnovno značenje glagola *help*, a partikula gubi prostornu implikaciju 'u spoljašnjem prostoru'; ona preko pojmovne metafore VIDLJIVO/UPOTPUNJENO JE SPOLJA stiče značenje 'potpuno, kroz ceo proces, do kraja' i time intenzivira značenje osnovnog glagola. Srpski prevod to potvrđuje, jer sadrži perfektivnu leksemu *pomoći* bez dodatne modifikacije – što ukazuje na to da engleski frazni glagol čini semantičku celinu. Naredni frazni glagol (*form up*) ilustruje proširenje značenja partikule kroz pojmovnu metaforu SVRŠENOST JE GORE (*COMPLETION IS UP*). Međutim, pošto glagol *form up* u primeru (7a) ima oblik sadašnjeg participija (*forming up*) podrazumeva se ciljani proces koji je u toku (bez naznake da je cilj i dostignut), pa u srpskom prevodu srećemo imperfektivni glagol *graditi* (a ne *izgraditi* ili neki srodan glagol). Poslednji primer iz ove grupe (8a) sadrži istu partikulu (*up*) sa implikacijom dovršenosti procesa označenog leksičkim glagolom *heal*. U ovom slučaju svršenost je u srpski jezik preneti perfektivnim glagolom *prezdraviti*. Prefiks *pre-* označava kretanje od jedne do druge tačke, ali i obavljanje radnje do kraja koliko je potrebno (Klajn 2002: 270); u primeru

²⁴ Klajn (2002: 297) piše da *odrubiti* verovatno podrazumeva prefiksaciju, mada veza sa imenicom *rub* nije semantički jasna.

(8b) to bi značilo preći put do tačke koja označava kraj jedne faze u procesu ozdravljenja.

Pogledajmo još sledeća dva primera:

9) a) Have him breaking their doors down? (11)

b) Pa da i njima ide da razvaljuje vrata? (27)

10) a) King Henry strode through the rooms, looking as if he had in mind to tear back the bedclothes. (29)

b) Kralj Henri je promarširao kroz odaje , kao da je naumio da pocepa posteljinu. (42)

Frazna leksema *break down* u primeru (9a) zadržava osnovno značenje glagola *break* 'polomiti, srušiti, prekinuti', a partikula *down* pomera značenje od prostornog ka apstraktnijem značenju dovršenosti, potpunosti. Pre komentara o srpskom ekvivalentu treba objasniti engleski kontekst: naime, frazni glagol je obuhvaćen takozvanom kauzativnom konstrukcijom (u kojoj neko podstiče nekog da nešto uradi); međutim, iza glagola *have* i zamenice *him* ne sledi infinitiv, već sadašnji particip (*breaking down*), pa se situacija prikazuje kao proces u toku, ne kao potpuno izvršena. Ovo nije tipična upotreba fraznog glagola koji treba da implicira završenost, ali je moguća jer se dostizanje cilja nagoveštava, bez eksplicitne informacije o tome da li će se do njega i stići. Upravo zbog takve upotrebe, srpski glagol u prevodu je imperfektivan (*razvaljivati*, ne *razvaliti* kako bi se očekivalo), a postoji i naznaka iterativnosti. U svakom slučaju, prefiks *raz-* označava kretanje od centra ka periferiji, uz grananje značenja, na primer 'ponišćavanje kompaktnosti', 'deljenje ili rasturanje' (Klajn 2002: 277, Klikovac 1998), što se može povezati sa proširenjem značenja engleske partikule *down*. Poslednji primer (10a) sadrži dvočlani glagol *tear back*: osnovni glagol *tear* u ovom spoju zadržava svoje doslovno značenje, ali partikula *back* nema prostorno značenje 'unazad', nego apstraktnije značenje 'vratiti u prethodno stanje'. Imajući u vidu kontekst, precizniji prevod bio bi *istrgnuti* ili *otrgnuti*; u svakom slučaju prevodni ekvivalent je perfektivni glagol sa prefiksom *po-* koji implicira potpuno okončanje povratka u prethodno stanje. Klajn (2002: 267) ovaj glagol *pocepati* označava kao perfektivni i finitivni, što podrazumeva implikaciju da je dovršena i poslednja faza događaja označenog glagolom.

3.3. Idiomatizovani spojevi

Kao što je već napomenuto, korpus sadrži relativno mali broj potpuno idiomatizovanih jedinica – 22 primera (15%). U ovom odeljku razmotrićemo neke od njih, na primer:

- 11) a) I shall not give up my project. (21)
b) Neću odustati od plana. (35)
- 12) a) ... an inscription of his virtues will be picked out in gold. (21)
b) ... zlatnim slovima biće ispisane sve njegove vrline. (36)
- 13) a) The old king freezing her out, keeping her in the kingdom and keeping her poor... (29)
b) Stari kralj ju je isključio iz društva, nije joj dao nikud da mrdne, a držao ju je pri tom u siromaštvu... 42)

U primeru (11a) nalazimo često navođen visoko idiomatizovan frazni glagol *give up*. Ukoliko se uzme u obzir značenje te frazne lekseme, partikula *up* je očito izgubila svoje doslovno prostorno značenje i može se objasniti pomoću pojmovne metafore. Već je napomenuto da se *up* metaforički povezuje sa vidljivim, dovršenim, svršenim; u ovom slučaju spoj sa leksičkim glagolom *give* implicira prepuštanje (odnosno davanje, ustupanje) nečega što je na višoj tački vertikale (*up*), pri čemu je uobičajena pojmovna metafora GORE JE BOLJE. Dakle, u ovom spoju glagol *give* više ne označava fizički pokret pružanja nečega nekome, već apstraktniji, mentalni proces - ustupa se nešto što je subjektivno gledano povoljno, poželjno, obećavajuće (ali to ne mora biti i objektivno bolje, up. *give up smoking*). Srpski prevod ukazuje na taj apstraktni koncept glagolom sa prefiksom *od-* uz sliku odvajanja, poništavanja: Klajn (2002: 264) navodi da prefiks *od-* u *odustati* označava metaforičko odvajanje. Primer (12a) sadrži frazni glagol koji u ovom kontekstu znači 'uneti natpis na kameni nadgrobni spomenik', uklesati, odnosno *ispisati* kako glasi i srpski prevod – glagol sa prefiksom *iz/is-* sa osnovnim značenjem kretanja ka spoljašnjoj strani, a ovde uz implikaciju 'u potpunosti, do kraja' (Klajn 2002: 255). Osnovno značenje glagola *pick* (uzeti u ruku da bi se nešto postiglo), ovde je modifikovano tako da označi specifičnu aktivnost, dok se partikula *out* može povezati sa pomenutom pojmovnom metaforom VIDLJIVO JE NAPOLJU, ali i sa metaforom NAPOLJU JE DOVRŠENO; dakle, ova partikula implicira potpunu izvedenost, vidljive rezultate. Poslednji primer iz ove grupe (13a) slikovito ilustruje proširenje značenja: glagol *freeze* se od osnovnog fizičkog značenja 'hladiti, zamrznuti' pomera preko implikacije HLADNO JE NEPRIJATNO/NEPOŽELJNO do apstraktnijeg 'zamrznuti odnose, isključiti nekoga iz okruženja'. Kao što je već pomenuto, prisutna

partikula *out* implicira potpunu izvršenost, dovedenost do spoljašnjih granica. Srpski prevod perfektivnim glagolom sa prefiksom (*isključiti*) ukazuje na to novo značenje, jer i glagol i prefiks stiču apstraktnije značenje izostavljanja ili sprečavanja.

Za kraj navedimo još tri idiomatizovana primera:

14) a) The cardinal says, it's all very well, this business of holding the king off and angling after presents, but he will have her in his bed this summer, for sure, and by the autumn he'll be tired of her, and pension her off; if he doesn't, I will. (35)

b) Kardinal kaže, sve ide kao po loju, dobro je da se kralj nečim zanima, da juri poklone, ali koliko ovog leta imaće je on u svojoj postelji, a do jeseni će mu već dosaditi, i on će je poslati u penziju; ne učini li to sam, ja ću. (48)

15) a) When he got back to London he knew he could turn the business around. (43)

b) Kad se vratio u London, znao je da bi umeo da pokrene posao. (53)

16) a) Wykys stumped away after he showed him the figures. (43)

b) Kad mu je pokazao brojke, Vajkis se zabezeknuo. (53)

Primer (14a) sadrži fraznu leksemu *hold off* čiji glagol *hold* pomera značenje od fizičkog držanja ili pridržavanja nekog predmeta, preko zadržavanja nekog u pritvoru, do apstraktnijeg značenja odvlačenja pažnje ili zadržavanja podalje od nečega, što je slučaj u ovom kontekstu. Partikula *off* označava fizičko odvajanje, udaljavanje, ali i mentalno udaljavanje, gubitak interesovanja (ODVOJENO JE DALEKO), na šta ukazuje i srpski primer sa prevodom koji prenosi značenje engleskog izraza, donekle ga modifikujući (*neko se nečim zanima*). U primeru (15a, *turn around*) glagol *turn* se od fizičkog kretanja (učiniti kružan ili polukružan pokret) pomera do apstraktnog značenja 'promeniti, pokrenuti', a partikula *around*, koja takođe doslovno znači 'u krug', ovde poprima slično značenje 'preokrenuti, odnosno pomeriti u drugačiju, povoljniju poziciju'. Srpski prevod (*pokrenuti*) upravo ukazuje na to ingresivno značenje (Klajn 2002: 266). Poslednji primer (16a) sa fraznim glagolom *stump away* ilustruje proširivanje značenja još jedne partikule - partikule *away*. Naime, ona od doslovnog direcionog značenja 'prostorna udaljenost, izmeštenost u odnosu na datu tačku', proširuje značenje u 'uzmak, iznenađenje', što posebno dolazi do izražaja u kombinaciji sa glagolom *stump*. Naime, taj glagol u fizičkom smislu znači 'teturati se, teško hodati', a iz tog značenja izvodi se značenje 'mentalno se zateturati, pokolebati, iznenaditi'. Srpski prevod slikovito prenosi to apstraktnije značenje kao rezultirajuće mentalno stanje (*zabezeknuti se*).

4. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

U ovom radu proučen je korpus koji se sastoji od engleskih fraznih glagola, dvočlanih fraznih leksema koje iskazuju semantičku koherentnost, ali i različit stepen idiomatizovanosti. Uz te lekseme, komentarisani su i njihovi srpski prevodni ekvivalenti. Na osnovu stavova i kriterijuma iz relevantne literature, koja je sažeto prikazana u uvodnom delu rada, engleski frazni glagoli su prema stepenu idiomatičnosti podeljeni na tri grupe, na neidiomatične, poluidiomatične i idiomatične. Među zabeleženim engleskim fraznim glagolima, najfrekventniji su spojevi sa leksičkim glagolom *come*, a zatim sa glagolima *get* i *take*. Od zabeleženih partikula ubedljivo su najfrekventnije partikule *up* i *out*, a zatim slede partikule *down*, *back*, *away* i *off*.

Analiza primera je pokazala da su engleski frazni glagoli iz korpusa većinom neidiomatični (nešto više od polovine primera ili 51%), a da je najmanje bilo potpuno idiomatičnih (15%). Kao što je u centralnom delu rada naznačeno, neidiomatizovane frazne lekseme označavale su pokrete u fizičkom prostoru, pri čemu su glagoli specifikovali vrstu pokreta, a partikule implicirale usmerenje ili završnu poziciju (na primer, *come away*, *fall off*, *get up*, *go back*, *lie back*, *look up*, *sit down*, *stand back*, *step back*). Srpski prevodni ekvivalenti većinom su glagoli sa prefiksom (*ustati*, *ispustiti*, *odmaći se*, *uzmaći*) pri čemu prefiks ima značenje fizičke usmerenosti u prostoru. U pojedinim primerima glagol bez prefiksa prenosi celokupno značenje engleske frazne lekseme (*sesti*, *vaditi*, *prići*, *vratiti se*) i u tom slučaju glagol označava pokret. U nekoliko slučajeva, prevodni ekvivalent je proširen predložkom frazom ili objektom (*turn one's face away* - *gledati u stranu*, *look up* – *dići pogled*) kojima su prenete specifične semantičke komponente engleskog izraza.

Poluidiomatizovane engleske frazne lekseme čine grupu u kojoj leksički glagol zadržava svoje značenje, ali partikula svoje proširuje. Tako, na primer, partikula *up* u spoju *mess up* očito upućuje na potpunost događaja, pošto dostizanje krajnje gornje tačke implicira dovršenje, sezanje do krajnje granice. Slično, ali suptilnije pomeranje značenja zapažamo u fraznoj leksemi *grow up*: naime, i dalje je glavna komponenta značenja pomeranje po vertikalnoj dimenziji, ali se ne radi samo o fizičkom rastu, već se podrazumeva i mentalni, emotivni razvoj. Od poluidiomatizovanih kombinacija sa drugim partikulama može se pomenuti frazni glagol *sleep off*: glagol u ovom spoju zadržava svoje osnovno značenje, a partikula naznačava da animatni subjekat treba da dođe do tačke koja je izvan određenog mentalnog prostora, odnosno da zaboravi ili preboli nešto. Navedimo primer sa još jednom partikulom, frazni glagol *leave out*: u ovom spoju partikula više ne označava

ostavljanje date osobe izvan nekog fizičkog domena, već izvan odabrane grupe osoba.

Kada se radi o partikulama u poluidiomatizovanim kombinacijama, najčešće se sreće najbrojnija partikula *up* (u oko 48% slučajeva), a zatim partikula *out* (oko 28%). Kod obe ove partikule najčešće prošireno značenje je potpuna izvršenost situacije označene leksičkim glagolom, do krajnjih granica (na primer *add up*, *heal up*, *help out*, *pick out*).

Konačno, u najmanjoj grupi u korpusu sa potpuno idiomatizovanim spojevima, i osnovni glagol i partikula proširuju značenja, pa celokupno značenje postaje sasvim nekompozitno²⁵ i netransparentno. Tipični primeri su *bring up*, *give up*, *fox out*, *freeze out*, *hold off*, *take up*, *storm in*, *turn around*. I u ovoj grupi najčešće se sreću partikule *up* (oko 32%) i *out* (oko 27%), dok se ostale partikule javljaju do četiri puta, pa čak i samo jednom. Primeri iz ovog dela korpusa (ukupno 22 primera) pokazuju da partikule u ovom stepenu idiomatizovanosti nemaju samo implikaciju potpune završenosti situacije (kao u slučaju poluidiomatizovanih kombinacija), već u spoju sa leksičkim glagolom zajedno stiču apstraktnije značenje koje se može povezati sa određenom pojmovnom metaforom. Na primer, u fraznoj leksemi *pick out (a word)* koja znači *razumeti*, *razabrati*, leksički glagol *pick* iskazuje pomak od konkretnog fizičkog preuzimanja do apstraktnijeg mentalnog poimanja ili preuzimanja informacija, a partikula *out* implicira dostizanje stadijuma potpune vidljivosti, pa stoga i razumljivosti (GORE JE VIDLJIVO/JASNO). Zbog potpune idiomatizacije značenja srpski prevodni ekvivalenti predstavljaju glagolske lekseme i izraze koji prenose taj apstraktniji semantički sadržaj, na primer: *get after somebody - krenuti (na nekog)*, *cut somebody out that way - stesati (nekoga) takvim*, *storm in - navaliti*.

Prokomentarisani opšti rezultati istraživanja mogu se rezimirati u narednoj tabeli:

Tabela 1: Opšti rezultati istraživanja

Broj	Nivo idiomatičnosti	Procenat	Tipična značenja
1	Neidiomatični	51%	fizički pokret u prostoru
2	Poluidiomatični	34%	potpunost, dovršavanje
3	Idiomatični	15%	metaforizacija

²⁵ Uslovno nekompozitno, jer se prema postavkama kognitivne lingvistike nekompozitnost može prevazići pojmovnim metaforama.

Na samom kraju treba naglasiti da prikazana analiza odražava stanje u sakupljenom korpusu, dakle britanskoj varijanti engleskog jezika određenog registra (istorijski roman), pa bi ove rezultate svakako trebalo uporediti sa rezultatima drugih istraživanja i upotpuniti ih analizom na širem korpusu.

PARTIKULE *UP*, *OFF* I *DOWN* U ENGLISKIM FRAZNIH GLAGOLIMA I SRPSKI GLAGOLSKI PREFIKSI: PROSTORNA I PROŠIRENA ZNAČENJA

1. UVOD

Brojne monografije i radovi o engleskim fraznim glagolima svedoče da ti glagoli predstavljaju vrlo složenu tematiku i da se kao celina ili njihove pojedine komponente mogu izučavati sa različitih teorijskih osnova. Naime, kod ovih fraznih leksema koje se sastoje od leksičkog glagola i partikule, može se proučavati status partikule i njeno sintaksičko ponašanje, kao i semantika celokupne frazne lekseme, odnosno komponentata koje u nju ulaze. Kada se radi o semantici, značenje fraznih glagola se u starijoj literaturi najčešće sagledavalo kao celina, dok se u novije vreme razmatra njegova moguća kompozitnost, a u okviru kognitivne lingvistike se različita značenja jedne frazne lekseme povezuju pomoću pojmovne metafore. U ovom radu upravo se proučava semantika fraznih glagola, i to značenje cele frazne lekseme, a posebno značenja komponentata koje ulaze u nju, uz primenu postavki kognitivne lingvistike. S druge strane, pošto se kao srpski prevodni ekvivalenti engleskih fraznih glagola često javljaju glagoli sa prefiksom, u ovom istraživanju glagolski prefiksi se upoređuju sa engleskim glagolskim partikulama, posebno kada se radi o zadržavanju osnovnog prostornog ili sticanju novog metaforizovanog značenja. Naime, relevantna stručna literatura (na primer, Klikovac 2004) pokazuje da i engleske adverbijalne partikule i srpski glagolski prefiksi podrazumevaju osnovno prostorno značenje koje se najčešće pomoću metafore proširuje u apstraktnija značenja, što je glavna tema ovog rada.

2. KORPUS, METODOLOGIJA I CILJEVI

Ovaj rad podrazumeva kontrastivno sinhrono proučavanje u kojem se porede engleski primeri sa fraznim glagolima i njihovi srpski prevodni ekvivalenti. Izvor za korpus je savremeni britanski roman *Wolf Hall* autorke Hilari Mantel (Mantel), te njegov prevod na srpski *Vučje leglo* (prevodilac: Vladimir D. Janković). Primeri su preuzeti iz prvog i drugog dela romana (str. 3-158) elektronskom pretragom, a odabrani su frazni glagoli sa sledeće tri engleske adverbijalne partikule: *up*, *down* i *off*. Ove partikule su odabrane jer spadaju u najfrekventnije partikule koje ulaze u sastav fraznih glagola, a pokazuju i veliki opseg različitih značenja. Naravno, u korpus su uključeni samo spojevi glagola i partikule koji čine leksičku jedinicu, a ne glagoli iza kojih sledi adverbijalna partikula koja je deo naredne sintagme (na

primer, *The old king rode down the country, determined to meet her*, strana 28). Tabela 1 prikazuje brojčane podatke o engleskom delu korpusa:

Tabela 1: Brojčani podaci o engleskom delu korpusa.

Broj	Partikula	Broj primera	Procenat
1	<i>up</i>	134	58%
2	<i>off</i>	52	22%
3	<i>down</i>	46	20%
	UKUPNO	232	100%

Korpus sadrži i 242 rečenice sa srpskim prevodnim ekvivalentima, pa dakle ukupno ima 464 primera.

U istraživanju će biti primenjena analitička i deskriptivna metoda, uz osnovnu početnu pretpostavku (zasnovanu na ranijim istraživanjima, up. Novakov 2018) da se mogu uspostaviti paralele između engleskih adverbijalnih partikula i srpskih glagolskih prefiksa kada se radi o proširivanju osnovnih prostornih značenja u apstraktnija značenja. Dakle, glavni cilj proučavanja je da se u primerima iz korpusa sagledaju proširivanja značenja partikula i prefiksa, te da se ustanove eventualne sličnosti i razlike između engleskog i srpskog dela korpusa. Početna pretpostavka je da će se značenja proširena pomoću pojmovne metafore moći povezati sa osnovnim prostornim značenjem, ali da će se pojmovne metafore samo delimično preklapati u engleskom i srpskom delu korpusa. U vezi s tim treba naznačiti i da se u okviru jednog rada ovog obima ne mogu izučiti niti proširivanja značenja svih partikula i prefiksa, niti svi pravci proširivanja značenja, pa će se analizirati samo značenja partikula i prefiksa koja se uoče u korpusu.

3. TEORIJSKE POSTAVKE

U ovom odeljku razmotriće se semantičke odlike engleskih fraznih glagola, zatim postavke kognitivne lingvistike o pojmovnoj metafori i njihova primena u analizi fraznih glagola, te srpski glagoli sa prefiksom kao česti prevodni ekvivalenti engleskih fraznih glagola.

3.1. Engleski frazni glagoli i njihova semantika

U radu se polazi od tipične definicije engleskih fraznih glagola kao fraznih leksema koje se sastoje od leksičkog glagola i adverbijalne partikule (up. Prčić 2008:164); neće se analizirati kombinacije koje se ponekad nazivaju predložki

glagoli (leksički glagol i predložka partikula) niti tročlane kombinacije (frazno-predložki glagoli, leksički glagol sa adverbijalnom i predložkom partikulom). Uz termin frazni glagoli, za prvopomenutu kombinaciju sreću se i termini glagoli sa partikulom (engl. *particle verbs*), dvočlani glagoli (engl. *two-word verbs*), složeni glagoli (engl. *compound verbs*) i drugi. Za temu ovog istraživanja bitna je semantika fraznih glagola, pa će se ona detaljnije prikazati u ovom odeljku.

Kao što se konstatuje u stručnoj literaturi, celokupno značenje spoja između engleskog leksičkog glagola i partikule može biti doslovno, odnosno transparentno, a u tom slučaju se najčešće radi o glagolu kretanja i partikuli koja označava pravac tog kretanja (Palmer 1989: 224). Međutim, prostorna značenja se često proširuju, na šta ukazuju i starije studije poput Bolindžerove (Bolinger 1971). Naime, Bolindžer (1971: 85-90) piše da adverbijalna partikula označava dve komponente: kretanje kroz lokaciju, odnosno krajnju tačku ili rezultat, što isključuje adverbijale za način i vreme iz spojeva koji čine frazne glagole. Isto tako, stativnih glagola nema među fraznim glagolima jer ne podrazumevaju kretanje i rezultat, a mogu se javiti samo u drugačijem, nestativnom značenju (na primer, *hear out*). Dakle, po Bolindžeru i Palmeru osnovno značenje fraznog glagola je prostorno kretanje u određenom pravcu ili ka određenoj tački. Razmatrajući proširena značenja fraznih glagola, Bolindžer (1971: 113-114) navodi dva nivoa: a) metafore prvog nivoa (engl. *first-level metaphors*) kod kojih je značenje partikule prošireno; na primer, doslovno *up* u *go up* postaje figurativno *up* u *load up*; i b) metafore drugog nivoa (engl. *second-level metaphors*) kod kojih je celokupno značenje (i glagola i partikule) figurativno prošireno, kao u *rub out an adversary* (prema doslovnom *rub out a mistake*). Značajna je i Bolindžerova napomena da su metafore prvog nivoa semantički aditivne (engl. *semantically additive*), odnosno da predstavljaju kombinaciju značenja glagola i partikule. Uz ova dva nivoa, postoji i treći nivo koji sadrži fiksne, idiomatizovane fraze poput *let off steam*.

Uz značenje fraznih glagola, literatura razmatra i da li partikule prenose vidsko (aspektualno) ili telično značenje (up. Brinton 1985). Bolindžer (1971: 96-107) smatra da partikule maju vidsko značenje jer impliciraju rezultirajuće stanje, aktivnost koja vodi ka okončanju (engl. *the action leading to a conclusion*), što on označava kao perfektivnost. Ostavljajući po strani stav da se u ovom slučaju pre radi o teličnosti nego o perfektivnosti, navešćemo značenja koja Bolindžer naziva vidska, a koja ilustruju proširivanje značenja pojedinih partikula (na primer, od rezultativnog značenja do značenja dostignutog rezultata: *He wrote up his report* prenosi istu poruku kao *He wrote-finished his report*). Ipak, Bolindžer piše da ne postoji jasna granica između vidskih i nevidskih upotreba partikule, već da se pre radi o

gradijentnosti, te da se termin *vid* ovde može zameniti terminom *akcionsart* (Bolinger 1971: 98). Bolindžerova zapažanja o značenjima partikula značajna su i zato što sadrže stavove koji su se kasnije razvili u okviru kognitivne lingvistike. Navedimo njegovu analizu značenja engleske partikule *up*. Primarno značenje smera (viša vertikalna pozicija) vodi ka apstraktnijim značenjima preko pokreta koji podrazumeva veliki broj aktivnosti koje se dovršavaju tako što se nivo podiže nagore, ka oku posmatrača (ili nekoj drugoj višoj orijentacionoj tački), kao na primer punjenje čaše – nivo je viši nakon dolivanja tečnosti, što povezuje viši nivo sa dovršavanjem i zaustavljanjem u toj višoj tački, odnosno sa popunjavanjem vertikalnog ili horizontalnog razmaka između početne tačke i nivoa oka posmatrača; horizontalni pokret, između ostalih, ilustruje i primer *By hurrying we were able to catch up* (Bolinger 1971: 98) u kojem kretanje napred implicira približavanje cilju i njegovo dostizanje. Sumirajući značenja partikule *up*, Bolindžer (1971: 99) navodi sledeće slučajeve: a) osnovno značenje smera (engl. *primitive directional meaning*), kao u rečenici *He pushed up the windows*; b) prošireno značenje smera (engl. *extended directional meaning*) koje podrazumeva asocijaciju ‘ono što je na višoj lokaciji je vidljivo (na primer, *Has he turned up?* ili *They brought up a different argument*); c) rezultirajuće stanje (engl. *resulting condition*), na primer *Vermont freezes up in winter*; d) dovršavanje ili započinjanje (engl. *completion or inception*), na primer *We can't just give up* ili *She took up dancing*, i e) dostizanje visokog intenziteta (engl. *attaining a high intensity*), kao u primeru *Speed up the engine*. Treba navesti i Bolindžerovu napomenu da je *up* isto u primerima *to make up a bed*, i *to make up one's mind*, s tim što je u drugom primeru zajedno sa glagolom poprimilo neprozirno značenje *to decide*. Ovaj autor razrađuje i značenja drugih partikula (Bolinger 1971: 99-110) uz niz napomena koje su vrlo korisne za analizu semantike fraznih glagola, na primer da partikula *away* označava udaljavanje od određene tačke, ali i bez prepreke ili ograničenja (*They sang away their blues*), a partikula *out* proširuje prostorno značenje u značenje rezultirajućeg stanja, u potpunost realizacije.

Uzimajući u obzir ove i slične postavke iz literature o semantici fraznih glagola, u ovom radu će se razmotriti proširenja osnovnog prostornog značenja tih fraznih leksema, pri čemu se će se ta značenja tretirati kao deo leksičkog aspekta ili tipa glagolske situacije, a ne gramatičkog aspekta – što je u skladu sa tipološkom definicijom glagolskog vida koju navodi Komri (Comrie 1976) i nekim drugim istraživanjima (Brinton 1985). Uz to, frazni glagoli iz korpusa u kojima i glagol i partikula zadržavaju značenje kretanja i pravca kretanja klasifikuju se u grupu leksema sa osnovnim prostornim značenjem, a frazni glagoli kod kojih glagol i/ili partikula stiču apstraktnije značenje u grupi sa proširenim značenjem.

3.2. Engleski frazni glagoli i kognitivni pristup

Engleski frazni glagoli proučavani su i analizirani u različitim teorijskim okvirima, pa i u okviru kognitivne lingvistike. Naime, kognitivna lingvistika, između ostalog, polazeći od pretpostavke da se u jeziku apstraktniji koncepti sagledavaju pomoću konkretnijih koncepata, odnosno da se tako uspostavlja veza između izvornog i ciljnog domena, pri čemu je izvorni domen konkretniji, a ciljni apstraktniji. Takva veza se uspostavlja pomoću pojmovne metafore, pa se kategorije metaforično poimaju kao ograničene zone ili sadržatelji, a različiti entiteti mogu biti unutar sadržatelja, izvan njega ili se pomerati u odnosu na njega (up. Lakoff 1993: 9). Uz to, količina se takođe metaforički povezuje sa entitetima, na primer veća vrednost implicira višu poziciju, manja vrednost nižu. Dakle, metaforičko mapiranje povezuje entitete iz izvornog domena sa entitetima iz ciljnog domena preko neke odlike suštinske za strukturu oba domena (Lakoff 1993: 10).

Navedene postavke kognitivne lingvistike pokazale su se kao korisne u izučavanju značenja engleskih fraznih glagola, najviše zato što se različita značenja jednog fraznog glagola povezuju pomoću pojmovne metafore i tako postaju motivisanija, sistematičnija. Uz to, istraživanja uz korišćenje kognitivnih postavki (Geld 2011, Geld i Maldonaldo 2011) pokazala su da neizvorni govornici tako povezana značenja lakše uče i lakše predviđaju značenje nepoznatog fraznog glagola u kontekstu. Dakle, kognitivni pristup poučavanju fraznih glagola pretpostavlja da oni nisu arbitrarne kombinacije glagola i partikule, te da se može analizirati doprinos partikule celokupnom apstraktnijem značenju frazne lekseme. Na primer, Rudzka-Ostin (Rudzka-Ostyn 2003) piše o prostornim ili osnovnim značenjima i metaforičkim ili proširenim značenjima partikula, od kojih su prva prozirna i obično označavaju kretanje, a druga su apstraktnija i manje prozirna; tako partikula *out* označava izlazak iz sadržatelja, *in* postojanje unutar sadržatelja ili ulazak u njega, uz proširivanje tih značenja putem metaforizacije. Konačno, pomenimo i doktorsku disertaciju I. Miloševića (2016, napisanu pod mentorstvom dr Katarine Rasulić) koja analizira engleske frazne glagole sa partikulama *in*, *out*, *on* i *off* u okviru kognitivnolingvističkog pristupa, odnosno njihova prostorna značenja i značenja u apstraktnim domenima uz odgovarajuće sheme sadržavanja i nošenja. Prema tome, relevantna literatura pruža dobar teorijski okvir za polaznu pretpostavku da osnovno značenje fraznih glagola po pravilu označava fizički prostor, te da se iz tog značenja mogu izvesti ostala, proširena značenja.

3.3. Srpski glagolski prefiksi i njihova značenja

Već je naznačeno da srpski glagoli sa prefiksima predstavljaju čest prevodni ekvivalent engleskih fraznih glagola, te da se oni zato u ovom radu upoređuju sa engleskim partikulama koje ulaze u sastav fraznih glagola. Naravno, srpski prefiksi i engleske partikule nemaju istu funkciju u glagolskom sistemu ta dva jezika, jer srpski glagolski prefiksi uz modifikciju značenja imaju i ulogu vidskog perfektivizatora, pa se ovaj rad usredsređuje na značenje samih partikula i prefiksa i njihovo modifikovanje značenja glagolskih leksema. U tom okviru, paralela se može povući i kada se radi o osnovnom prostornom značenju prefiksa/partikula i proširivanju tog značenja najčešće putem metafore, što je centralna tema ovog rada.

Značenja srpskih glagolskih prefiksa bila su tema mnogih studija, a ovom prilikom se prikazuju značenja koja navodi Klajn (2002) i kognitivistički pristup koji primenjuje D. Klikovac (2004). Klajn piše (2002: 246-249) da su trinaest od šesnaest tipičnih glagolskih prefiksa i predlozi, te da se njihova značenja mogu podeliti na više načina, na vrste i podvrste; on se opredeljuje za taksonomski pristup koji izdvaja karakteristična značenja svakog prefiksa i deli ih u grupe, napominjući da neki prefiksi imaju brojna značenja sa mnogo nijansi koja se mogu različito tumačiti. Opisujući značenja pojedinih prefiksa, Klajn piše da oni imaju osnovno prostorno značenje (na primer, prostorno značenje prefiksa *do-* odgovara prostornom značenju predloga *do*, prefiks *od-* ima ablativno značenje udaljavanja ili odvajanja, up. Klajn 2002: 250, 264). Kao primer obrade značenja prefiksa u ovoj studiji navedimo prefiks *od-*; uz osnovno ablativno značenje, Klajn (2002: 264-265) konstatuje da neprelazni glagoli sa ovim značenjem prefiksa uglavnom predstavljaju glagole kretanja, a da uz prostorno značenje odvajanja/udaljavanja postoje i značenja poništavanja radnje ili suprotnosti u odnosu na drugu radnju, uzajamne ili uzvratne radnje, kao da postoje i slučajevi kad prefiks ima samo funkciju perfektivizacije. Slična značenja za ovaj prefiks navodi i *Rečnik srpskoga jezika* (2007, u daljem tekstu RSJ): a) odvajanje, udaljavanje, izdvajanje, odstranjivanje; b) suprotnost, uzvraćanje, odaziv, c) izvršenje, završetak, okončanje.

D. Klikovac u svom radu (2004, prvi put objavljenom 1998) postavlja za cilj opis značajske strukture glagolskog prefiksa *raz-* u svetlu kognitivne lingvistike. U tom okviru, značenja i podznačenja prefiksa *raz-* grupisana oko centralnog prototipskog značenja. Kako autorka naglašava (Klikovac 2004: 169), važna komponenta ovog pristupa jeste bazičnost konkretnih, prostornih značenja od kojih se izvode apstraktnija značenja. Analizirajući značenja pomenutog prefiksa, autorka konstatuje da glagoli s ovim prefiksom podrazumevaju dve situacije ili stanja: početnu (pre realizacije radnje označene glagolom) i završnu (posle realizacije te

radnje), a sam prefiks precizira ono što se u međuvremenu događa. Opšte značenje, kao i podznačenja prikazuju se shemama koje opisuju procese koji se odvijaju između početne i završne situacije uz pomoć pojmovne metafore. Ipak, autorka zaključuje da jedna opšta shema koja bi obuhvatila sva podznačenja prefiksa *raz-* ne postoji, pa neka podznačenja nemaju ništa zajedničko. U svakom slučaju, apstraktna značenja se u ovom radu povezuju sa konkretnim značenjima pomoću pojmovne metafore.

4. ANALIZA PRIMERA IZ KORPUSA

U ovom centralnom odeljku navode se tipični primeri iz prikupljenog korpusa uz analizu njihovog celokupnog značenja i značenja partikule, kao i uz analizu njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata koji sadrže glagolski prefiks. Teorijski okvir za analizu biće kognitivnolingvistički pristup, odnosno povezivanje osnovnih i proširenih značenja pomoću pojmovne metafore. Odeljak je podeljen na pododeljke prema engleskim glagolskim partikulama, počevši od najfrekventnije.

4.1. Engleski frazni glagoli sa partikulom *up* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

Frazni glagoli sa partikulom *up* najbrojniji su u prikupljenom korpusu sa 133 engleska primera. Od tog ukupnog broja, 42 primera ima osnovno prostorno značenje (31%), a 92 prošireno (69%). Kao što je već pomenuto, u prvu grupu ubrajaju se frazne lekseme u kojima i glagol i partikula zadržavaju prostorno značenje, a u drugu lekseme u kojima glagol i/ili partikula proširuju značenje. Prema rečniku *Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs* (u daljem tekstu CCDP), osnovno značenje ove partikule je pokret sa niže pozicije ili nivoa ka višoj poziciji ili nivou. Navedimo prvo nekoliko tipičnih primera iz grupe fraznih glagola sa tim osnovnim značenjem:

- 1) a) ‘Come on, boy, get up. Let’s see you get up. (4)
b) Ajde, dečko, ustaj. (22)
- 2) a) He stands up. (11)
b) Tom ustaje. (27)
- 3) a) He picks up the money. (12)
b) Uzima novac. (28)
- 4) a) He held up a finger. In warning. (25)
b) Podigao prst. U znak upozorenja. (39)

5) a) Roused by the warmth, he put up small frozen fingers and tentatively began to unpick, to unravel himself. (130)

b) Oživeo od toplote, ispružio je smrznute prstiče i, obazrivo, počeo da se otkopčava. (126)

U ovih pet primera subjekat je animatan, glagoli označavaju kretanje, preciznije pokret (3a) *pick*, (5a) *put* ili položaj koji se dostiže nakon pokreta (1a) *get*, (2a) *stand*, (4a) *hold*, a partikula vertikalno kretanje od nižeg ka višem položaju. Srpski prevodi u primerima (1b) (*ustati*), (4b) (*podići*) i (5b) (*ispružiti*) su perfektivni, što je očekivano uz prefikse i implikaciju teličnosti, odnosno dostizanja cilja u trenutnim situacijama ili uz izvesno trajanje u primeru (5b). Klajn piše (2002: 284) da glagol *ustati* ostaje van klasifikacije u okviru prefiksa *u-*, ali označava dizanje; taj glagol se javlja kao prevodni ekvivalent glagola *get up* i *stand up*, u oba slučaja u značenju ‘stati na noge, doći u uspravni položaj iz sedećeg’. Glagoli *ustajati* (2b) i *uzimati* (3b) su imperfektivni, jer je u rečenici trebalo upotrebiti narativni prezent, pri čemu *uzimati* u primeru (3b) podrazumeva prihvatanje u ruku i pokret nagore (ili pokret u nekom drugom pravcu, u zavisnosti od konteksta). Klajn navodi (2002: 242) da glagol *uzeti* (perfektivni oblik glagola *uzimati*) danas spada u proste, mada ga je Belić navodio kao glagol sa vezanom osnovom. Glagol *podići* (4b) obuvata prefiks *po-* dodat na već perfektivan glagol, a Klajn i za njega piše da se ne uklapa ni u jednu podgrupu tog prefiksa (Klajn 2002: 267). Konačno, upoređivanje engleskog glagola *put up* sa srpskim prevodom *ispružiti* (5b) pokazuje da oba označavaju pokret u fizičkom prostoru, s tim što srpski glagol sa prefiksom *iz-* (*is-*) naznačava pokret od date tačke koji ne mora biti samo vertikalan.

Navedimo još tri primera sa osnovnim značenjem:

6) a) He comes up behind you, right, Thomas? (6)

b) On ti pride s leđa, je l’ da, Tomase? (23)

7) a) People are lining up to tell you things. (8)

b) Ljudi se baš sjatili da ti kažu... (24)

8) a) The merchants of the Hanse would rather their own men brought the ships up to Gravesend:... (42)

b) Trgovci iz Hanze radije bi da njihovi sopstveni ljudi doteraju bodovlje do zatona Grejvsend... (52)

Ova tri primera, takođe sa animatnim subjektima, ilustruju upotrebu partikule *up* za kretanje u fizičkom prostoru po horizontalnoj osi. Tako engleski primer (6a) *come up* podrazumeva približavanje sa dalje tačke ka tački bližoj subjektu, što dobro odražava i srpski prevod (6b) *prići* koji sadrži prefiks *pri-* sa značenjem približavanja (Klajn 2002: 273). Isto tumačenje važi i za primer (8a): horizontalno pokretanje neživog entiteta do

određene tačke uz ljudski agens (*bring up*); srpski prevod sadrži glagol sa prefiksom *do-* (*doterati*), pri čemu prefiks zadržava prostorno značenje predloga *do* (Klajn 2002: 250). U primeru (7a) subjekat je grupa ljudi (*people*), pa taj primer podrazumeva višestruki centripetalni horizontalni pokret, na šta ukazuje i glagol u prevodu (*sjatiti se*) – ‘skupiti se’, ‘navaliti na nekoga’ (RSJ).

Naredna grupa primera obuhvata prošireno značenje engleskih fraznih glagola sa artikulom *up*:

9)a) But he doesn't want to mess her up, get blood all down the front of her. (5)

b) Ali ne želi da je uneredi, da je svu okrvavi. (23)

10)a) He'll be good to do the heavy work, when he's healed up. (8)

b) Dobro će poslužiti za težak rad, kad prezdravi... (25)

11)a) They are rolled up, the woollen monarchs, Solomon and Sheba; (49)

b) Urolali tapiserije, a s njima i vunene monarhe, Solomona i kraljicu od Sabe... (58)

Kao što se i navodi u literaturi, vrlo čest pravac proširivanja značenja partikule *up* je preko pojmovne metafore GORE JE DOVRŠENO, pošto se mnoge aktivnosti (na primer gradnja) dovode do kraja povećanjem u visinu. U dva od tri navedena primera subjekti su animatni agensi koji realizuju situaciju: (9a) *mess up*, (11a) *roll up*, a u primeru (10a) subjekat prolazi kroz proces (*heal up*). U sva tri slučaja engleski glagol zadržava osnovno značenje, a partikula ga proširuje i označava potpuno završavanje događaja. Glagoli u srpskim prevodima prenose značenje engleskih glagola (*unerediti*, *prezdraviti*, *urolati*) i imaju dva prefiksa; prvi prefiks *u-* (u *unerediti* uz negativni prefiks *ne-*, *up*. Klajn 2002: 290) ima osnovno značenje ulaska u fizički prostor uz glagole kretanja, a zatim označava ulazak u sadržatelj (*uvrstiti*), kao i potpuno obuhvatanje radnjom, sa svih strana (*uprljati*, *umastiti*, Klajn 2002: 283), što podrazumeva drugačiju pojmovnu metaforu sa pokretom ka sredini sadržatelja, ne nagore kao *up*: UNUTRA JE OBUHVACENO. Drugi prefiks je *pre-* u (10b) *prezdraviti*; Klajn (2002: 269) piše da se raznovrsna značenja ovog prefiksa mogu izvesti iz prostornog značenja izraženog predlogom *preko*: kretanje po površini ili iznad nekog prostora od jedne do druge tačke. On zatim navodi da se iz potpunog prelaska razdaljine razvija značenje celog zahvata radnje, obavljanje radnje do kraja, koliko je potrebno, istrajavanje u pasivnom stavu. Takva promena značenja može se povezati sa pojmovnom metaforom PREMOŠĆAVANJE JE RAZREŠAVANJE/POBOLJŠAVANJE, što predstavlja drugačiji pravac kretanja u odnosu na engleski *heal up* (kretanje ka višoj poziciji kao dostizanje boljeg, povoljnijeg stanja).

Poslednja četiri tipična primera iz korpusa sa partikulom *up* ukazuju na drugačija proširena značenja:

12)a) Stephen is supposedly some sort of semi-royal by-blow: brought up for payment, discreetly, as their own, by discreet people in a small town. (17)

b) A Stiven je, navodno, polukraljevsko kopile: nekim diskretnim ljudima u nekoj varošici diskretno su plaćali da ga podizū kao svoje dete. (32)

13) a) ...who proposed to send the head in a bag by the first crossing, to cheer up her husband in his camp. (30)

b) ...predložila da se glava škotskog kralja pošalje preko mora, prvim brodom, u torbi, da razgali srce mužu koji tamo preko taboruje. (43)

14)a) His hair is dark, heavy and waving, and his small eyes, which are of very strong sight, light up in conversation... (31)

b) Kosa mu je tamna, gusta i talasasta, a sitne oči - krasi ga, ineče, vrlo dobar vid – zablistaju dok razgovara... (43)

15) a) I've dressed up so many times. (138)

b) Koliko sam se ja puta presvlačila. (133)

U prva tri primera engleska partikula *up* označava intenziviranje situacije označene osnovnim glagolom ili varijante tog značenja. Primer (12a) sadrži frekventnu leksemu *bring up* u kojoj i glagol i partikula napuštaju svoje osnovno prostorno značenje; partikula u ovom spoju ukazuje na promenu na bolje, intenziviranje željenog stanja u okviru pojmovne metafore GORE (VIŠA POZICIJA) JE INTENZIVNIJE/UOČLJIVIJE/POŽELJNIJE. U ovom slučaju i srpski prevodni ekvivalent *podici* (12b, uz prefiks *po-*) ima osnovno značenje fizičkog pomeranja nagore, ali u proširenom značenju implicira istu metaforu dovođenja u viši vertikalni položaj koji označava razvoj i dostizanje novih faza u tom razvoju. U primerima (13a) i (14a) partikula *up* ukazuje na povećanje intenziteta situacije: *cheer up/light up* pokazuju povećanje jačine određenog stanja (raspoloženja, blistavosti) kod datog entiteta (*her husband/eyes*) po metafori GORE JE INTENZIVNIJE. Prevodni ekvivalent *razgaliti* takođe ukazuje na intenziviranje, odnosno ulaženje u stanje označeno osnovnim glagolom, dovođenje objekta u neko raspoloženje (Klajn 2002: 279); ili, kako ovo značenje prefiksa *raz-* tumači D. Klikovac (2004: 175-176), ono implicira početak intenzivnog stanja/emocije (INTENZITET JE VELIČINA, EMOCIJA KAO MATERIJU U POKRETU) uz implikaciju povećanja u prostoru u svim pravcima. Prevodni ekvivalent (14b) *zablistati* podrazumeva početak situacije označene osnovnim glagolom, ingresivno značenje; Klajn piše (2002: 252-253) da prefiks *za-* ima prostorno značenje predloga *iza*, ali i prostorna značenja umetanja, uvlačenja, obuhvatanja, zalaženja ili delimičnog prodiranja u predmet radnje. Ovog poslednje navedeno značenja

može se protumačiti kao ulazak entiteta u sadržatelj koji podrazumeva određeno stanje (*blistati*) ili ULAZAK JE POČETAK/INTENZIVIRANJE. Poslednji primer (15a) *dress up* takođe implicira intenzitet ili viši kvalitet (obući se bolje nego obično, doterati se), što se delimično gubi u prevodu *presvlačiti se*. Kao što je već navedeno u vezi sa prevodom (10b) *prezdraviti*, prefiks *pre-* naznačava potpuni prolazak kroz radnju (*svlačiti se*), dakle dovršenost, okončanost.

4.2. Engleski frazni glagoli sa partikulom *off* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

Engleski primeri sa partikulom *off* takođe su podeljeni na one sa osnovnim i proširenim značenjem. Prva grupa obuhvata 19 primera (37%), a druga 33 primera (63%) od ukupno 52 primera. Prema rečniku CCDP, osnovno značenje ove partikule je udaljavanje od nekog entiteta, ili odvajanje od njega. Počnimo primerima u kojima ova partikula ima takvo prostorno značenje:

16a) He is shivering from head to foot, exactly like Bella did when she fell off the boat that time. (4)

b) On se trese, od glve do pete, kao što se Bela tresla onomad kad je ispala iz čamca. (22)

17) a) He backs off. (6)

b) Odmiče se. (23)

18a) By way of diversion, More takes his hat off, and absently folds it up in his hands... (122)

b) Tek da mu skrene pažju na nešto drugo, Mor skida šešir i odsutno ga prevće po rukama... (119)

U navedenim primerima svi frazni glagoli sadrže dinamične glagole kretanja ili pokreta (*fall, back, i take*) uz animatne subjekte koji su agensi (17a, 18a) ili pacijens (odnosno iskusitelj) (16a). Partikula *off* ima upravo ono prostorno značenje koje navodi CCDP: neželjeno odvajanje (16a) ili voljno udaljavanje (17a) od nekog entiteta, kao i pomeranje datog entiteta dalje od subjekta (18a). Srpski prevodni ekvivalenti sadrže glagole sa različitim prefiksima, ali svi ti prefiski impliciraju fizičko odvajanje. Glagol *ispasti* (16b) upravo prenosi sliku napuštanja datog fizičkog prostora; glagol *odmaći se* (17b) ima ablativno značenje, pokret udaljavanja koje može biti odvajanje entiteta od date tačke, a može označiti i odvajanje dela od celine (na primer, *odliti*, up. Klajn 2002: 264). Prefiks *s(a)* može imati dva suprotna prostorna značenja: socijativno

(približavanje, sastavljanje, na primer, *sklopiti*) i ablativno (Klajn 2002: 280-281), kao u primeru iz korpusa *skinuti* (18b).

Naredni primeri ilustruju proširena značenja ove grupe fraznih glagola:

19)a) ... but he will have her in his bed this summer, for sure, and by the autumn he'll be tired of her, and pension her off; (36)

b) ... ali koliko ovog leta imaće je on u svojoj postelji, a do jeseni će mu već dosaditi, i on će je poslati u penziju; ... (48)

20) a) And if you don't want the Butler marriage called off... (69)

b) I ako ne želite da taj brak s Batlerom bude otkazan... (75)

21) a) ...while the old wife is cast off and the new wife brought in... (80)

b) odbacivši staru ženu da bi doveo novu... (84)

22) a) He thinks of calling in her father, Sir Thomas, and telling him off again...

(85)

b) Pada mu na pamet da njenog oca, ser Tomasa, da ga opet izgrdi... (88)

Primer (19a) sadrži frazni glagol *pension off* u kojem osnovni glagol (*to pension*) zadržava primarno značenje, a partikula *off* proširuje značenje od prostornog ka implikaciji izlaska iz kognitivnog prostora sadržatelja, odnosno pozicioniranost izvan njega, što bi se moglo izraziti pojmovnom metaforom IZVAN JE ISKLJUČENO. Ovaj frazni glagol preveden je dekomponovanim predikatom *poslati u penziju* (19b), koji odražava shemu pomeranja nekog entiteta (*poslati*) iz jednog u drugi domen. Primer (20) *called off* takođe ilustruje proširivanje značenja partikule, upućujući na verbalno izmeštanje izvan sadržatelja (IZVAN JE NEGIRANO), a u prevodu srećemo prefiks *od-* (*ot-*) koji menja značenje po istom obrascu kao i engleska partikula: izjavom se negira nešto ranije rečeno. Već je pomenuto da je osnovno značenje ovog prefiksa ablativno, a Klajn navodi i poništavanje radnje ili suprotnost u odnosu na drugu radnju (Klajn 2002: 264). Za partikulu *off* u primeru (21a) *cast off* važi isto tumačenje kao za *pension off* (19a), a u prevodu opet nalazimo prefiks *od-*: glagol *odbaciti* (21b) u osnovnom značenju implicira prostorno pomeranje od date tačke, a u prenesenom izostavljanje iz sadržatelja (IZVAN JE ISKLJUČENO). Poslednji primer (22a) *tell off* takođe ukazuje na pomak od prostornog značenja ka značenju da je entitet izvan sadržatelja, što ga postavlja u nepovoljnu situaciju (IZVAN JE NEPOVOLJNO). Prevod, ovog puta, sadrži glagol sa prefiksom *iz-*, sa prostornim značenjem kretanja izvan sadržatelja. Ni osnovni glagol u tom primeru (22b) (*grditi*) nije glagol kretanja, a ni prefiks ne podrazumeva fizičko kretanje. Klajn piše da glagol *izgrditi* spada u grupu glagola sa ovim prefiksom u kojima se radnja vrši u potpunosti, do kraja, koliko je moguće, ponekad uz neprijateljske akcije

(Klajn 2002: 255). Dakle, to pomeranje značenja može se povezati sa pojmovnom metaforom IZVAN JE NEPOVOLJNO.

4.3. Engleski frazni glagoli sa partikulom *down* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

U korpusu je zabeleženo 46 fraznih glagola sa partikulom *down*, od kojih 9 (19%) ima prostorno, a 37 (81%) prošireno značenje. Prema rečniku CCDP osnovno značenje ove partikule podrazumeva pokret sa više na niži poziciju.

Navodimo prvo tipične primere sa prostornim značenjem:

23) a) ...and then, when he falls down, almost takes out his eye,, (11)

b) ... a onda, kad Tom padne, umalo mu ne iskopa oko... (27)

24) a) ...he picks up a wax seal from the desk, turns it over, turns it over, puts it down... (72)

b) ... on uzima voštani pečat sa stola, i vrti ga, vrti u šaci, pre nego što će ga ponovo spustiti... (77)

25a) His mother and father knelt down and patted him. (130)

b) Majka i otac klekli su ispred njega i milovali ga. (126)

Sva tri primera sadrže glagole kretanja (*fall, put, kneel*) sa animatnim subjektom koji je ili agens (24a, 25a) ili pacijens (23a), a partikula *down* ukazuje na nižu lokaciju od početne, bilo subjekta (23a, 25a) bilo objekta koji subjekat pokreće (24a). Prevodni ekvivalenti su dva perfektivna glagola bez prefiksa (*pasti, kleknuti*) i jedan sa prefiksom (*spustiti*). Klajn (2002: 281) za glagol *spustiti* navodi ablativno značenje, dakle udaljavanje i odvajanje.

Poslednja grupa primera sadrži frazne glagola sa partikulom *down* koji imaju prošireno značenje:

26) a) From time to time he notes down a figure that he is given. (20)

b) S vremena na vreme zabeleži neku brojku koju je upravo čuo.

27) a) By now they are, this long-married couple, dragged down by the bewildered consciousness of sin. (81)

b) Sada je taj par, koji je već dugo u braku, opterećen zbujujućom sveću o počinjenom grehu. (85)

28) a) The fever breaks out there among the Boleyn family and the lady's father goes down first. (131)

b) Groznica izbija u kući Bolenovih; prvi u krevet pada Anin otac. (127)

29) a) ... because I will go down with the cardinal... (156)

b) ...zato što ću i ja pasti kad padne kardinal ... (147)

U primeru (26a) aktivnost pisanja se povezuje sa pokretom nadole (*down*), odnosno sa postavljanjem entiteta unutar sadržatelja, čime se taj entitet ostavlja u domenu, biva dostupan (DOLE JE DOSTUPNO). Srpski prevod sadrži glagol sa prefiksom *za-*; Klajn piše (2002: 254) da u glagolu *zabeležiti* prefiks *za-* ima funkciju perfektivizacije trajnih glagola, ali da perfektivost ne isključuje i druge semantičke sadržaje. Ako se ovaj prefiks poveže sa prostornim značenjem predloga *iza*, može se pretpostaviti da se napisano ostavlja iza i tako sagledava kao završeno (IZA JE ZAVRŠENO), što je različit pravac od engleske pojmovne metafore. U sledećim primerima (27a, 28a, 29a) partikula *down* jasno ukazuje na pojmovnu metaforu DOLE JE LOŠIJE/NEPOVOLJNIJE, ne na fizički pokret, pri čemu osnovni glagoli (*drag*, *go*) označavaju kretanje, pa cele frazne lekseme podrazumevaju metaforičko kretanje nadole, u lošije stanje. Primer (27a) implicira neprijatno mentalno stanje, što odražava i prevod *opteretiti* (27b) sa prefiksom *ob-*(*op-*) sa značenjem obuhvatanja, okruženja (Klajn 2002: 263). Dakle, u srpskom prevodu pojmovna metafora ne podrazumeva pad, već obavijenost neprijatnim stanjem. Primer (28a) označava pad u bolest (*go down*), a prevod *pasti u krevet* (28b) dosledno prenosi sliku kretanja nadole, uz mogućnosti upotrebe i glagola sa prefiksom *razboleti se*. Konačno, primer (29a) *go down* implicira pad sa političkog položaja, uz prevod glagolom *pasti* (29b) koji nema prefiks, ali označava i fizički i metaforički pad.

5. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

U ovom radu polazi se od postavki kognitivne lingvistike o pojmovnoj metafori kao sredstvu pomeranja značenja od konkretnijih ka apstraktnijim, a koje postavljaju teorijski okvir za proučavanje engleskih fraznih glagola i srpskih glagola sa prefiksom kao njihovih prevodnih ekvivalenata. Naime, polazi se od relevantne literature koja navodi da partikule u okviru engleskih fraznih glagola i srpski prefiksi u okviru glagola s prefiksom označavaju osnovna prostorna, ali i proširena apstraktnija značenja. Tako se u radu upoređuju glagoli iz paralelnog englesko-srpskog korpusa; engleski korpus čine frazni glagoli sa partikulama *up*, *off* i *down*, a srpski korpus prevodni ekvivalenti tih engleskih glagola. Glavni cilj istraživanja je da se sagledaju pomeranja značenja u oba jezika, te da se ustanove sličnosti i razlike između tih pomeranja. Kao i uvek u ovakvoj vrsti istraživanja sa prevodilačkim ekvivalentima, zaključci odražavaju situaciju u korpusu (stil prevodioca, konkretna prevodilačka rešenja), ali se može pretpostaviti da ukazuju na određene opšte tendencije. Uz to, treba naglasiti da ovo istraživanje nema za cilj da ustanovi sva proširenja značenja analiziranih engleskih partikula i srpskih glagolskih prefiksa, već samo da analizira proširenja prisutna u korpusu, jer je za takvu širu analizu potreban sveobuhvatan korpus koji prevazilazi propisane okvire ovog rada.

Kada se radi o engleskom delu korpusa, većina primera sadrži frazne glagole sa proširenim značenjem (oko 71%), a znatno manje sa osnovnim prostornim značenjem (oko 29%). Najbrojnija partikula u korpusu (*up*) označava fizičko vertikalno kretanje (*stand up, hold up*), ali i horizontalno (*come up, line up*), kako se i beleži u stručnoj literaturi. Proširenja značenja fraznih glagola sa partikulom *up* podrazumevaju glavne pojmovne metafore kao što su GORE (misli se na višu poziciju) JE DOVRŠENO/VIDLJIVO/UPADLJIVO, GORE JE INTENZIVNIJE, koje su zasnovane na vertikalnom pokretu, te PREMOŠĆAVANJE JE REŠAVANJE za horizontalni pokret. Partikula *off* podrazumeva fizičko odvajanje ili udaljavanje, a prenesena značenja zasnivaju se na pojmovnim metaforama IZVAN JE ISKLJUČENO, IZVAN JE NEGIRANO, IZVAN JE NEPOVOLJNO. Konačno, partikula *down*, koja označava fizički pokret sa više lokacije na nižu, najčešće proširuje značenja putem pojmovne metafore DOLE JE LOŠIJE/NEPOVOLJNIJE.

Analiza srpskih glagola sa prefiksom kao prevodnih ekvivalenata pokazala je da jedna engleska partikula obično nema jedan dominantan prefiks kao svoj ekvivalent, već više njih – što je i očekivano ako se ima vidu veliki broj značenja koje engleske partikule mogu da imaju (na primer CCDP beleži 12 različitih značenja za partikulu *up*). Glagolski prefiksi zabeleženi kao prevodni ekvivalenti takođe su imali osnovno prostorno i proširena značenja, a povezivanje tih značenja sa pojmovnim metaforama predstavlja nastavak i proširivanje takve analize iz ranije literature, što je glavni doprinos ovog istraživanja. Ustanovljeno je da proširena značenja srpskih prefiksa koja se navode u literaturi (na primer, Klajn 2002) uglavnom mogu da se sagledaju u okvirima pojmovne metafore i tako povežu sa osnovnim prostornim značenjem prefiksa. Na primer, prefiks *pre-* može se preko metafore premošćavanja povezati sa značenjima razrešavanja ili poboljšavanja, prefiks *za-* preko metafore ulaska sa značenjima početka ili intenziviranja, prefiks *od-* preko metafore odvajanja sa značenjima isključenosti, a prefiks *ob-* preko značenja obuhvatanja sa značenjem obavijenosti nekim stanjem.

Konačno, ovakva kontrastivna analiza omogućava i poređenje engleskog i srpskog jezika, odnosno pravce proširivanja značenja od osnovnog prostornog značenja kod engleskih partikula i srpskih prefiksa. U meri u kojoj to korpus omogućava, može se konstatovati da se u oba jezika mogu primeniti iste ili slične pojmovne metafore, ali da se ponekad proširena značenja kod partikula i prefiksa postižu drugačijim metaforama. Na primer, *healed up* i *prezdraviti* proširuju značenja preko pokreta nagore i po horizontali, a *cast off* i *odbaciti* preko odvajanja entiteta. U vezi sa poslednjim navedenim parom primera može se konstatovati da osnovno prostorno značenje prefiksa *od-* u znatnoj meri odgovara prostornom značenju partikule *off*, te da ta partikula i taj prefiks koriste i slične pojmovne metafore za proširivanje pojedinih značenja (prostorno

udaljavanje implicira neprihvatanje osoba). Upoređivanje pojmovnih metafora pomoću kojih se značenja proširuju kod engleskih partikula i srpskih prefiksa lingvistički je intrigantna komponenta proučavanja u ovom radu, pa bi je svakako trebalo dalje istražiti sa sveobuhvatnijim korpusom koji bi obuhvatio partikule i glagolske prefikse.

ENGLESKI VIŠEČLANI GLAGOLI SA GLAGOLIMA KRETANJA *COME*, *FALL*, *WALK* I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

U obimnoj literaturi, engleski višečlani glagoli (engl. *multi-word verbs*) najčešće se definišu kao spoj leksičkog glagola i adverbijalne ili prepozicione partikule koji predstavlja leksičku jedinicu, odnosno fraznu leksemu (Prčić 2008: 164) sa semantičkom koherencijom. Ovi glagoli, koji se u novijoj literaturi nazivaju još i glagoli sa partikulom (engl. *particle verb*, up. Geld 2011) tradicionalno se dele na frazne, predložke i frazno-predložke glagole u zavisnosti od vrste i broja partikula: tako se frazni (engl. *phrasal*) glagoli sastoje od leksičkog glagola i adverbijalne partikule, predložki (engl. *prepositional*) od leksičkog glagola i prepozicione partikule, frazno-predložki (engl. *phrasal-prepositional*) od leksičkog glagola iza kojeg slede adverbijalna i predložka partikula. U ovom radu proučiće se dvočlane kombinacije (frazni i predložki glagoli) i za njih će se koristiti termin višečlani glagol.

Kada se radi o značenju elemenata koji ulaze u sastav višečlanih glagola, jedna grupa sadrži leksički glagol sa osnovnim značenjem fizičkog kretanja, a partikula označava pravac ili krajnju poziciju tog kretanja. Kao što je poznato, takvo osnovno značenje leksičkog glagola i partikule može se proširiti u apstraktnija značenja, pa ovaj rad proučava upravo takve promene u značenju u okvirima postavki kognitivne lingvistike, prvenstveno pojmovne metafore.

1.1. Ciljevi istraživanja i korpus

Osnovni cilj proučavanja u ovom radu jeste da se sagledaju promene značenja od osnovnih prostornih ka proširenim, apstraktnijim značenjima engleskog višečlanog glagola kao celine, ali i njihovih komponenti (leksičkih glagola i partikula). Teorijski okvir koji omogućava takvo izučavanje jesu postavke o pojmovnoj metafori pomoću kojih se upravo objašnjavaju proširivanja značenja od osnovnih prostornih ka apstraktnijim. Uz to, srpski prevodni ekvivalenti engleskih primera omogućavaju da se analiziraju jezička sredstva koja se u srpskom jeziku koriste za izražavanje prostornih i prenesenih značenja, posebno glagolski prefiksi, što pruža priliku i za upoređivanje relevantnih engleskih partikula i srpskih prefiksa.

Proučavanje je zasnovano na paralelnom englesko-srpskom korpusu. Engleski primeri preuzeti su elektronskom pretragom iz savremenog britanskog romana *Wolf Hall* (2009) autorke Hilari Mantel (Mantel), a srpski prevodni

ekvivalenti iz njegovog prevoda *Vučje leglo* (2013, prevod: Vladimir D. Janković). Engleski roman obuhvata 653 strane i iz njega su preuzeti višečlani glagoli koji u sebi sadrže osnovne leksičke glagole kretanja koji ne impliciraju prevozno sredstvo (dakle, ne i glagoli tipa *ride out*); zabeleženi su višečlani glagoli sa pet takvih leksičkih glagola: *come*, *fall*, *go*, *turn* i *walk*. Zbirni brojučani podaci o primerima iz engleskog dela korpusa prikazani su u Tabeli 1. Kao što ta tabela pokazuje, najbrojniji višečlani glagoli su oni sa leksičkim glagolom *come* (188 ili oko 40%), te oni sa glagolom *go* (124 ili oko 27%), dok je znatno manji broj primera zabeležen sa glagolima *turn*, *walk* i *fall*, što je uglavnom i očekivano ako se uzme u obzir frekventnost tih glagola i njihovo učešće u formiranju višečlanih glagola. Uz to, primeri zabeleženi sa glagolom *come* velikom većinom (oko 79%) imaju doslovno značenje kretanja (ulaska, dolaska), a slično je i sa glagolom *go*: sa osnovnim značenjem kretanja zabeleženo je oko 75% primera. Glagoli *fall* i *walk* zabeleženi su gotovo samo u kombinacijama sa osnovnim značenjem, dok glagol *turn* zadržava značenje kretanja u oko 84% primera. Dakle, u korpusu preovlađuju višečlani glagoli sa osnovnim prostornim značenjem (81%), a postoji 19% višečlanih glagola sa prenesenim značenjem. Detaljniji podaci za svaki leksički glagol prikazuju se u centralnom delu rada. Korpus sadrži i isti broj srpskih prevodnih ekvivalenata.

Tabela 1: Zbirni brojučani podaci za engleski deo korpusa

Broj	Glagol	Osnovno značenje	Prošireno značenje	Ukupno
1	<i>come</i> + partikula	149 (79%)	39 (21%)	188 (40%)
2	<i>fall</i> + partikula	20 (84%)	4 (16%)	24 (5%)
3	<i>go</i> + partikula	93 (75%)	31 (25%)	124 (27%)
4	<i>turn</i> + partikula	68 (84%)	14 (16%)	82 (18%)
5	<i>walk</i> + partikula	47 (98%)	2 (%)	48 (10%)
	UKUPNO	377 (81%)	89 (19%)	466 (100%)

Kada se radi o kriterijumima za podelu višečlanih glagola iz korpusa u grupe sa osnovnim i proširenim značenjem, na osnovu postavki D. Bolindžera (koje su prikazane u odeljku 2.1) u prvu grupu svrstani su oni višečlani glagoli kod kojih i glagol i partikula zadržavaju svoje prostorno značenje, a u grupu sa proširenim značenjem višečlani glagoli kod kojih su jedna komponenta (glagol ili partikula) ili obe komponente poprimile apstraktnije značenje.

U okviru propisanog obima rada nije moguće detaljnije analizirati svih pet engleskih glagola kretanja, pa će se prikazati analiza tri glagola - *come*, *fall* i *walk*, kao i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata.

2. TEORIJSKI OKVIR

U ovom odeljku biće prikazane tri celine relevantne za proučavanje u ovom radu: značenje engleskih višičlanih glagola, postavke o pojmovnoj metafori u okviru kognitivne lingvistike i postavke o glagolima kretanja uopšte.

2.1. Značenje engleskih višičlanih glagola u starijim izvorima

Već i starije studije višičlanih glagola konstatuju da ovi glagoli iskazuju kako osnovna, tako i proširena apstraktnija značenja. Tako Palmer (Palmer 1989: 224-237, prvo izdanje 1965. godine) piše da ovi glagoli obuhvataju neidiomatske i idiomatske spojeve, pri čemu kod fraznih leksema sa doslovnim značenjem postoji glagol kretanja, a partikula označava smer kretanja ili rezultirajuću poziciju (na primer, *run up a flag*). Uz to, partikula implicira i završenost, odnosno da je kretanje dovedeno do završne pozicije. Ipak, znatan broj višičlanih glagola nema doslovno ili transparentno značenje smera, ali sa doslovnim kombinacijama deli implikaciju konačnog rezultata (na primer, *break up*). Na kraju, ovaj autor konstatuje da nije uvek lako razgraničiti doslovne i idiomatične višičlane glagole, jer postoje stepeni značenja od doslovnih (implikacija smera) do najapstraktnijih.

Sledeća studija koju svakako treba pomenuti je monografija D. Bolindžera (Bolinger 1971: 96-102, 113), jer se u njoj značenja višičlanih glagola (konkretno fraznih glagola) razmatraju na način sličan kognitivnom pristupu. Takođe se navodi da partikula sadrži dve odlike – kretanje kroz lokaciju i krajnju tačku ili rezultat, pa je pojam rezultirajućeg stanja bitan za celokupno značenje višičlanih glagola. Sumirajući nivoe značenja ovih kombinacija, Bolindžer smatra da postoji osnovno direkciono značenje (Bolinger 1971: 98) koje se modifikuje u apstraktnije. Tako ovaj autor u slučaju partikule *up* konstatuje da se prvobitno značenje fizičkog kretanja ka gornjem nivou poistovećuje sa dovršenošću. Na osnovu toga, Bolindžer (1971: 99) razlikuje osnovno direkciono, doslovno značenje (engl. *primitive directional meaning*) i prošireno direkciono značenje (engl. *extended directional meaning*), na primer: ono što je *up* je vidljivo. Razmatrajući značenje još nekih partikula, Bolindžer navodi i sledeće: a) partikula *away* u osnovnom značenju implicira udaljenost od date pozicije, a u proširenom *izbeći, uskratiti, prikriti*; b) partikula *out* proširuje značenje povezivanjem stanja *spolja* sa izloženoću pogledu, sa određenim učinkom; c) partikule *on* i *along* označavaju horizontalnu dostupnost pogledu, što se proširuje u *ostajanje u vidokrugu, nastavljanje*. Sumirajući značenja višičlanih glagola, ovaj autor konstatuje da postoji semantička gradijentnost od konkretnih značenja smera i pozicije, do apstraktnih značenja, a da su ta dva pola povezana, jer

postoji veza između pojmova aktivnosti, napredovanja, dovršavanja s jedne, i pojmova smera, pozicije s druge strane (Bolinger 1971: 110). U skladu s tim, uz osnovno značenje, kod višičlanih glagola postoje i metafore prvog nivoa (engl. *first-level metaphors*) kod kojih je prošireno značenje partikule, metafore drugog nivoa (engl. *second-level metaphors*) kod kojih višičlani glagol kao celina ima prošireno značenje i metafore trećeg nivoa (engl. *third-level metaphors*) kod kojih je ceo glagolski izraz fiksiran, idiomatizovan zajedno sa imeničkim izrazom u dopuni (na primer, *put on airs*).

2.2. Značenje višičlanih glagola i postavke kognitivne lingvistike

Kao što je poznato, kognitivna lingvistika sagledava konceptualizaciju, stvaranje pojmova kao proces koji se zasniva na metaforizaciji, odnosno na zapažanju sličnosti između konkretnih fizičkih i apstraktnijih koncepata u čovekovom okruženju. Pri tome se smatra da postoje dva osnovna domena – izvorni i ciljani: prvi je konkretniji, drugi apstraktniji, a apstraktniji se može objasniti pomoću prvog, konkretnijeg domena (Lakoff 1993:1-3). Instrument tog prenosa značenja je osnovna pojmovna metafora **IZVORNI DOMEN JE CILJNI DOMEN** iz koje se izvode druge, konkretnije pojmovne metafore. Tako se, na primer ljubav upoređuje sa putovanjem (pojmovna metafora **LJUBAV JE PUTOVANJE**), pa se o ljubavi govori uz pomoć znanja o putovanju (Lakoff 1993: 4). Ili, kako to formuliše D. Klikovac (Klikovac 2004: 169), iz bazičnih, konkretnih, prostornih značenja izvode se apstraktna značenja, najčešće pomoću mehanizma metafore, odnosno apstraktnosti oblasti (emocije, intelektualne aktivnosti i drugo) predstavljaju se kroz konkretne oblasti (prostor, kretanje i drugo). Na primer, jedna pojmovna metafora glasi **NIŽE JE MANJE VREDNO** (Klikovac 2004: 188).

Pojmovna metafora se primenjuje i u analizi engleskih višičlanih glagola, o čemu postoji i obimna literatura (up. Dirven 2001, Geld 2011, Geld i Maldonado 2011; Novakov 2017). Na primer, u svom članku R. Dirven (2001), polazeći od činjenice da višičlani glagoli (Dirven koristi termin frazni glagoli) pokazuju izvestan stepen idiomatizovanosti, razmatra njihova značenja kao metaforička pri čemu leksički glagol označava sadržatelj (engl. *container*), a partikula ima prostorno ili prošireno značenje; tako u fraznoj leksemi *pick out* i glagol i partikula imaju metaforičko značenje. Na primeru *figure out* Dirven detaljnije opisuje metaforizaciju: glagol *figure* u osnovnom značenju označava *računati, proračunavati*, a u apstraktnijem *naći rešenje razmišljajući*; partikula *out* doslovno implicira prostorni odnos *izvan sadržatelja*, a u proširenom značenju *dostupnost, rešivost*. Tako se pomoću pojmovnih metafora **RAČUNANJE JE RAZMIŠLJANJE**

i PROBLEM JE (ZAKLJUČANI) SADRŽITELJ može izvesti metaforičko značenje višechlanog glagola *figure out*: naći rešenje problema razmišljanjem odnosno učiniti da se zatvoreni sadržatelj ispolji i postane rešiv. Na ovakav način pojmovne metafore primenjuju se u analizi primera iz korpusa.

2.3. Glagoli kretanja kao posebna leksička grupa

Glagoli kretanja, primarno ljudskog kretanja, predstavljaju jednu od osnovnih semantičkih grupa glagola. Oni tipično podrazumevaju glagole sa animatnim subjektom pri čemu taj animatni subjekat menja poziciju i pomera se od jedne do druge date tačke, horizontalno ili vertikalno, u odnosu na neki orijentir. Međutim, „glagol kretanja može biti svaki onaj glagol koji opisuje prelazak iz jednog stanja u drugo, bilo da se radi o njegovoj fizičkoj ili apstraktnoj manifestaciji” (Stamenković 2017: 19); dakle glagoli kretanja javljaju se i uz neanimatne entitete, na primer kada animatni subjekat pomera neanimatni objekat. Uz to, može se napraviti i razlika između glagola čije je osnovno distinktivno obeležje kretanje i glagola kod kojih je kretanje samo propratno, nedistinktivno obeležje, poput *raditi, crtati*; zatim, može se pokretati celo telo ili deo tela dok celo telo ostaje na istom mestu, a kretanje je moguće samostalno ili pomoću prevoznog sredstva (Stamenković 2017: 19).

Pomenimo još i semantičku klasifikaciju engleskih glagola koju je sačinila B. Levin (Levin 1993), a u kojoj glagoli kretanja čine jednu grupu sa nekoliko klasa; na primer, to su sledeće klase: a) inherentno usmereno kretanje (*climb, enter*), b) glagoli odlaska (*abandon, leave*), c) glagoli sa određenim načinom kretanja (*float, glide*), d) glagoli koji podrazumevaju prevozno sredstvo (*skate, raft*), e) glagoli plesanja (*dance, jive*) i f) glagoli pratnje (*accompany, guide*).

Uzimajući u obzir navedene postavke i kriterijume, u ovom radu se proučavaju engleski glagoli horizontalnog i vertikalnog kretanja sa animatnim i nenanimatnim subjektima, kao i glagoli koji podrazumevaju pomeranje neanimatnog objekta od strane animatnog subjekta. Nisu obuhvaćeni glagoli koji podrazumevaju prevozno sredstvo, jer bi se u tom slučaju u analizu moralo uključiti još jedno obeležje koje bi znatno proširilo korpus i zahtevalo dodatnu analizu.

3. ANALIZA KORPUSA SA GLAGOLIMA KRETANJA

Kao što je već pomenuto, u centralnom delu rada analiziraće se primeri iz paralelnog englesko-srpskog korpusa tako što će se pomoću pojmovne metafore razmotriti proširivanje doslovnog prostornog značenja engleskih višechlanih glagola.

Raniji, tradicionalniji pristup nije povezivao različita (doslovna i apstraktna) značenja višočlanih glagola, već ih je samo nabrajao od osnovnih prema onim izvedenim – zbog toga je L. Janda taj pristup nazvala atomističkim (Janda 1985: 26). Tako, na primer, jednojezički englesko-engleski rečnik višočlanih glagola *Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs* nabraja značenja za fraznu leksemu *come back*: a) značenje povratka subjekta na neku lokaciju, b) vraćanje određene prakse poput običaja ili mode, c) vraćanje sećanja itd. Prvo navedeno značenje je doslovno, sa odlikama fizičkog pokreta, a ona navedena kasnije već ulaze u područje metaforizacije i mogu se na taj način povezati sa prethodnim značenjima, što se u ovakvom pristupu ne čini. Kognitivni pristup omogućava da se različita značenja povežu i prikaže kako se apstraktnija izvode od doslovnih značenja, što je i jedan od ciljeva ovog proučavanja.

U uvodnom delu već je pomenuto da se analiziraju tri glagola kretanja koja u korpusu učestvuju u građenju fraznih leksema sa partikulama – to su glagoli *come*, *fall* i *walk*.

3.1. Višočlani glagoli sa glagolom *come* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

Engleski glagol kretanja *come* u prikupljenom korpusu gradi spojeve sa partikulom u 188 primera i najzastupljeniji je glagol kretanja u korpusu. U Tabeli broj 2 prikazne su sve frazne lekseme sa ovim glagolom i njihova frekventnost. Najfrekventniji višočlani glagoli su *come in* (24%) i *come back* (23%), a odmah iza njih su *come out* i *come down*, svi gotovo potpuno u osnovnom značenju kretanja, na šta je po svemu sudeći uticao narativni stil romana iz kojeg su preuzeti primeri. Tabela 2 takođe pokazuje da su zabeležene kombinacije sa čak 13 partikula (*about*, *after*, *away*, *by*, *back*, *down*, *in*, *round*, *off*, *on*, *out*, *over* i *up*), što ukazuje na veliki kombinacioni potencijal glagola *come*. Od zabeleženih partikula, najveći potencijal za povezivanje sa leksičkim glagolom pokazuju partikule *in* (23%) i *back* (24%). Uz to, partikule *about*, *after*, *round*, *on* i *over* javljaju se samo u kombinacijama sa prenesenim, apstraktnijim značenjem.

Tabela 2: Višečlani glagoli sa glagolom *come* u korpusu

Broj	Višečlani glagol	Osnovno značenje	Prošireno značenje	Ukupno
1	come about	0	1	1
2	come after	0	2	2
3	come away	4	0	4
4	come by	1	0	1
5	come back	41	4	45
6	come down	20	8	28
7	come in	43	1	44
8	come round	0	1	1
9	come off	1	4	5
10	come on	0	8	8
11	come out	25	6	31
12	come over	0	1	1
13	come up	14	3	17
	UKUPNO	149 (79%)	39 (21%)	188

Konačno, u Tabeli 2 primeri su podeljeni i po značenju: znatno je veći broj osnovnih značenja (79%), a manji proširenih značenja (21%).

Kao što je već objašnjeno, primeri sa osnovnim značenjem, koji prevladavaju, podrazumevaju da i glagol i partikula zadržavaju svoje osnovno prostorno značenje. Navodimo nekoliko tipičnih primera i njihove prevode na srpski:

- 1) a) At the end of the summer, when the girls come back to London... (131)
 b) Devojčice se krajem leta vraćaju u London... (127)
- 2) a) Old John More – who must be eighty now – has come in for supper... (231)
 b) Stari Džon Mor, kome sad mora biti da je osamdeseta, došao je na večeru... (211)
- 3) a) Afterwards, when the queen has made her statement – a few men have been seen to cry – they come out into the sunshine. (144)
 b) Kasnije, pošto je kraljica dala izjavu, - nekoliko njih u publici nije moglo da ne zaplače – njih dvojica izlaze napolje. (138)

U primerima (1a), (2a) i (3a) subjekat je animatan, svesni agens koji izvodi određeni pokret, a partikule preciziraju prostor u koji se ulazi (2b), iz kojeg se izlazi (3a) ili u koji se vraća (1a). Srpski prevodi (1b, 2b, 3b) sadrže glagole kretanja *vratiti se*, *doći*,

izaći iza kojih slede priloške odredbe koje označavaju mesto (*u London*, 1b, *napolje*, 3c), ili svrhu (*na večeru*, 2b). Očekivano, i glagolski prefiks (*iz-*) takođe zadržava prostorno značenje koje odgovara značenju partikule *out*.

U grupu sa osnovnim značenjem svrstano je i nekoliko primera sa neanimatnim subjektom, na primer:

- 4) a) ‘The sun to come out?’ (19)
b) – Da izađe sunce? (33)
- 5) a) ... but the stories that come back are different. (238)
b) ... ali odande stižu drugačiji glasovi. (217)

Primeri poput (4a) i (5a) predstavljaju posebnu podvrstu u grupi sa osnovnim značenjem: u (4a) *sunce* nije voljni agens, ali po ljudskoj percepciji čini pokret i izlazi iza horizonta: glagol označava pokret, a partikula lokaciju. Primer (5a) je kompleksniji, jer subjekat (*stories*) ne omogućava fizičku percepciju pokreta, ali se pretpostavlja da te priče donose osobe koje se vraćaju na određenu početnu tačku, na šta upućuje prostorno značenje partikule *back*. Na takvo tumačenje upućuju i prevodi (4b) i (5b) glagolima kretanja *izaći* i *stići*.

Grupa koju čine višestlani glagoli sa prenesenim značenjem pruža priliku za primenu pojmovne metafore. Sledi nekoliko primera:

- 6) a) I am sure he will come over to my way of thinking. (101)
b) Siguran sam da ću ga pridobiti za svoj način mišljenja. (102)
- 7) a) Tynedale will not come out in favour of Henry’s divorce... (303)
b) Tindejl se neće založiti za Henrijev razvod... (270)
- 8) a) ‘I am sorry the marriage with my nephew did not come off. (470)
b) - Žao mi je što nije prošla ona ideja da se udaš za mog sestrića. (411)
- 9) a) ‘Get me a divorce, Cromwell, will you? You and my lord archbishop, come up with some grounds. (548)
b) Pomozi mi da se razvedem, Kromvele, je l’ bi hteo? Ti i gospodin nadbiskup naći ćete već valjane razloge... (478)
- 10) a) ‘I knew your father would come round, once he had seen her.’ (650)
b) Znao sam da će tvoj otac aminovati taj brak čim nju vidi. (563)

Kontekst ukazuje na metaforičko značenje frazne lekseme *come over* (6a), jer se kretanje u fizičkom prostoru zamenjuje kretanjem, odnosno promenom u mentalnom prostoru. Partikula *over* od prostornog značenja *preko*, *prostorno dalje* poprima značenje

prelaska preko date razlike, ulaska u mentalni sadržatelj i prihvatanja stava, uz pojmovnu metaforu PRILAZAK JE SAGLAŠAVANJE. Srpski prevod *pridobiti* (6b) konceptualizuje upravo to značenje, bez komponenti koje ukazuju na kretanje. Primer (7a) ilustruje metaforizaciju prostornog značenja partikule *out*: ona implicira izlazak izvan datog prostora sadržatelja da bi se izneo stav (IZVAN JE VIDLJIVO/ČUJNO), na šta ukazuje i prevod *založiti se* (7b). I u preostalim engleskim primerima partikula prolazi kroz proces metaforizacije: *off* (8a) ima kompleksno prostorno značenje *odvojenost od sadržatelja*, pri čemu ostvarena odvojenost može da se shvati kao sprovedenost do kraja, dovršen proces; *up* (9a) podrazumeva izražavanje rezultata mentalnog procesa (VIŠE JE VIDLJIVO), a *round* (10a) pridruživanje u stavu (OKRET JE PRIDRUŽIVANJE). Srpski prevodni ekvivalenti jasno ukazuju na apstraktnije značenje: *proći* (8b), *naći* (*razloge*) (9b) i *aminovati* (10b).

3.2. Višečlani glagoli sa glagolom *fall* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

Korpus sadrži relativno mali broj fraznih leksema sa glagolom *fall*, samo četiri od njih imaju prošireno značenje (16%), dok ostale kombinacije zadržavaju osnovno značenje kretanja. Tabela 3 pokazuje da je zabeleženo sedam partikula (*away, back, down, in, off, out* i *over*), od kojih samo partikule *back, in* i *out* učestvuju u fraznim leksemama sa proširenim značenjem. Ovi brojevi podaci ukazuju na manji kombinacioni potencijal glagola *fall* u korpusu, a posebno na tendenciju da se kombinacije odnose na domen fizičkog kretanja, bez proširivanja značenja u apstraktniji domen. Tabela 3 sadrži detaljne brojčane podatke:

Tabela 3: Višečlani glagoli sa glagolom *fall* u korpusu

Broj	Višečlani glagol	Osnovno značenje	Prošireno značenje	Ukupno
1	fall away	1	0	1
2	fall back	2	1	3
3	fall down	6	0	6
4	fall in	2	1	3
5	fall off	5	0	5
6	fall out	3	2	5
7	fall over	1	0	1
	UKUPNO	20 (84%)	4 (16%)	24

Spojevi sa osnovnim značenjem čine 84% primera:

11) a) 'Sit down before you fall down.' (5)

- b) - Sedi tu dok nisi pao. (22)
- 12) a) ... and the crowd shrieked and fell back, and then came on again... (354)
- b) ... a masa je cičala i uzmicala, pa opet kidisala.. (313)
- 13) a) ...till someone saw that he was about to fall over: (550)
- b) ... ili dok, doslovce, nije pao. (479)
- 14) a) Do you see how her cheeks have fallen in? (302)
- b) Jesi li video kako su joj obrazi upali? (269)

U dva navedena primera (11a, 13a) glagol *fall* je tipičan glagol kretanja sa animatnim subjektom (koji zbog semantike ovog glagola nije svesni agens, već pre iskusitelj ili pacijens), a partikule (*down*, *over*) pokazuju smer kretanja. U primeru (12a) glagol *fall* nema osnovno značenje prostornog pomeranja sa više na nižu tačku, već zajedno sa partikulom *back* ukazuje na pokret unazad, koncept koji prenosi srpski prevod *uzmicati*. Isto kao kod višočlanih glagola sa glagolom *come*, poslednji primer (14a) sadrži situaciju sa neanimatnim subjektom (*cheeks*), ali ostaje glagol kretanja, odnosno fizičkog pomeranja pri čemu partikula *in* izražava smer. Svi prevodi na srpski podrazumevaju kretanje (*pasti*, *zastati*, *upasti*), a prefiks *u-* (*upasti*, 14b) ima značenje predloga *u* (up. Klajn 2002:282).

Frazne lekseme sa proširenim značenjem su malobrojne, na primer:

- 15) a)... if only I fall in with their wishes, and put myself out of the estate of queen and wife.' (290)
- b) ... jedino još ostaje da se ja povinujem njihovim željama i odreknem se statusa kraljice i supruge. (259)
- 16) a) He has fallen out with his brothers... (607)
- b) Posvađao se s braćom... (527)

Primeri (15a) i (16a) pokazuju da partikule *in* i *out* i u proširenim značenjima impliciraju suprotne koncepte: UNUTRA JE BLISKO/SAGLASNO i IZVAN JE UDALJENO/NESAGLASNO; uz te partikule glagol *fall* označava mentalno približavanje, odnosno udaljavanje. Prevodni ekvivalenti (15b, 16b) ne sadrže glagole kretanja već označavaju mentalno stanje ili stav.

3.3. Višočlani glagoli sa glagolom *walk* i njihovi srpski prevodni ekvivalenti

Višečlani glagoli sa glagolom *walk* iz korpusa gotovo svi su upotrebljeni u osnovnom prostornom značenju (98%); zabeleženo je sedam različitih fraznih leksema sa partikulama *away*, *back*, *in*, *off*, *on*, *out* i *up*. Od zabeleženih partikula, najveći kombinacioni potencijal ima partikula *away* (50% primera iz korpusa), a jedino se ona javlja i u prenesenom značenju, i to samo u jednom primeru. Sve ostale partikule (njih šest) zabeležene su u fraznim leksemama sa prostornim značenjem, što pokazuje da leksički glagol *walk* u korpusu ne pokazuje tendenciju za promeranje značenja ka apstraktnijim domenima. Svi broježani podaci upisani su u Tabelu 4:

Tabela 4: Višečlani glagoli sa glagolom *walk* u korpusu

Broj	Višečlani glagol	Osnovno značenje	Prošireno značenje	Ukupno
1	walk away	23	1	24
2	walk back	2	0	2
3	walk in	12	0	12
4	walk off	1	0	1
5	walk on	2	0	2
6	walk out	2	0	2
7	walk up	5	0	5
	UKUPNO	47 (98%)	1 (2%)	48

Navedimo prvo tipične primere sa prostornim značenjem:

17) a) As he walks away he thinks, that's a conversation I shouldn't have had. (171)

b) On odlazi i razmišlja: ovaj razgovor mi uopšte nije bio potreban. (161)

18) a) He walks up to the scarlet mound. (268)

b) Kromvel prilazi skreletnoj gomilici koja leži na patosu. (242)

19) a) Leaving Mass, against all advice he walks out among the crowds... (396)

b) Odlazeći s mise, oglušivši se o savete, on ušeta u svetinu... (348)

U navedenim primerima (17a, 18a, 19a) glagol *walk* zadržava svoje osnovno značenje, kao i partikule: udaljavanje (*away*), kretanje do određene tačke (*up*) i izlazak izvan datog sadržatelja (*out*). Očekivano, srpski prevodni ekvivalenti takođe su glagoli kretanja: *odlaziti* (17b) sa ablativnim značenjem prefiksa *od-* dodatim na glagol kretanja (Klajn 2002: 264), *prilaziti* (18b) sa prefiksom *pri-* sa značenjem

približavanja (Klajn 2002: 273) i *ušetati* (19b) sa prefiksom *u-* uz glagol kretanja *šetati* (Klajn 2002: 282) koji je direktni ekvivalent engleskog glagola *walk*. Ipak, engleski izraz u (19b) implicira izlazak na otvoreni prostor među ljude, a srpski ulazak u grupu ljudi.

Jedini primer sa proširenim značenjem sadrži partikulu *away*:

20) a) Today, because of his office, he walks away, but tomorrow, who knows? (352)

b) Danas, zbog položaja na kojem je, još može da se izvuče, ali sutra – ko zna? (311)

Kontekst (*his office/položaj*) implicira da se ne radi o prostornom značenju, odnosno doslovnom izlaženju iz određene lokacije; naime, i glagol *walk* i partikula *away* proširuju značenje: fizičko udaljavanje prerasta u izbjavljenje iz nepovoljne situacije preko pojmovne metafore DALJE JE BEZBEDNO. Osnovno značenje glagola u srpskom prevodu (*izvući se*) jeste aktivnost koja podrazumeva pokret, a prefiks *iz-* ima prostorno značenje predloga *iz* (Klajn 2002: 254) koje se može povezati sa značenjem partikule *away*. Dakle, u oba jezika postoji situacija povezana sa kretanjem i prostorni prefiks, odnosno partikula, koji su proširili značenje ka apstraktnijem značenju izlaska iz nepovoljne situacije.

4. ZAKLJUČAK

Engleski višočlani glagoli često sadrže glagol kretanja i partikulu koja označava pravac tog kretanja, ali se to značenje fizičkog kretanja može proširiti metaforizacijom, pomoću pojmovne metafore. U ovom radu je zato proučen korpus sa engleskim višočlanim glagolima koji u osnovi imaju glagol kretanja (i to glagole *come*, *fall* i *walk*), kao i sa srpskim prevodnim ekvivalentima tih višočlanih glagola. Polazeći od postavki u stručnoj literaturi, u proširena značenja ubrojana su značenja kod kojih su glagol, partikula ili oba ta elementa poprimili apstraktnije značenje. Takva pomeranja u značenju povezivana su sa osnovnim značenjem pomoću pojmovne metafore. Naravno, svi zaključci odnose se na situaciju u korpusu i zapažene trendove trebalo bi proveriti na većem broju raznovrsnijih primera.

U ukupnom korpusu preovlađuju višočlani glagoli sa značenjem fizičkog kretanja (oko 81%), dok je kombinacija sa apstraktnijim značenjem bilo samo oko 19% - na to svakako utiče i narativnost istorijskog romana u kojem se frazne lekseme često koriste za opis kretanja likova. Kao što je već pomenuto u radu, u osnovna prostorna značenja ubrojana su i značenja pojedinih engleskih višočlanih glagola sa

neanimatnim subjektom ukoliko njihov glagol i partikula podrazumevaju kretanje; ova podgrupa u okviru šire grupe fraznih leksema sa doslovnim značenjem svakako zaslužuje dodatno proučavanje sa većim uzorkom.

Od tri analizirana leksička glagola kretanja, glagol *come* se javlja u najvećem broju primera, a pokazuje i najveći potencijal za proširenje značenja, posebno sa partikulama *down*, *on* i *out*. Naime, sa prve dve partikule ponaosob povezuju se produktivne pojmovne metafore DOLE JE LOŠIJE, NAPOLJU JE VIDLJIVO/UPADLJIVO, a treća (*on*) ima prostorno značenje horizontalnog prisustva koje se asocira sa apstraktnijim značenjem nastavljanja/produžavanja (up. Bolinger 1971: 107).

Korpus sadrži znatno manje primera sa druga dva analizirana glagola (*fall* i *walk*), koji iskazuju i manji potencijal za proširenje značenja (naročito *walk*). U korpusu, glagol *fall* metaforična značenja gradi u spoju sa partikulama *back*, *in*, *out*: prostorno značenje *unutar* (*in*) povezuje sa sa bliskošću i usaglašavanjem, a suprotno prostorno značenje *izvan* (*out*) sa nerazumevanjem i razmiricama. Sa glagolom *walk* zabeleženo je samo jedno prošireno značenje i to uz partikulu *away*: prostorno značenje udaljavanja preko pojmovne metafore prošireno je u značenje prevazilaženja teškoća ili nepovoljnih okolnosti.

Srpski prevodni ekvivalenti u korpusu očekivano obuhvataju dve grupe glagolskih leksema: engleske frazne lekseme sa osnovnim značenjem prevedene su glagolima kretanja, od kojih neki imaju i prefikse, takođe sa prostornim značenjem (*iz-*, *u-*); prostorna značenja tih prefiksa, osim u nekim specifičnim prevodilačkim rešenjima, uglavnom odgovaraju prostornom značenju engleskih partikula. Druga grupa obuhvata srpske glagolske lekseme sa apstraktnijim značenjima koja odgovaraju metaforizovanim značenjima engleskih fraznih leksema. Ti srpski prevodni ekvivalenti uglavnom ne spadaju u glagole kretanja (na primer, *pridobiti*, *založiti se*, *posvađati se*), ali u nekoliko slučajeva je i srpski glagol sa komponentom kretanja (koji je odabrao prevodilac) proširio značenje poput engleske frazne lekseme (na primer, *izvući se* – *walk away*).

ENGLESKI FRAZNO-PREDLOŠKI GLAGOLI I NJIHOVI SRPSKI EKVIVALENTI

1. UVOD

Engleski višočlani glagoli (eng. *multi-word verbs*) predstavljaju često razmatranu i kompleksnu temu za analizu, kako sa aspekta morfosintakse, tako i sa aspekta semantike i pragmatike. Za ove višočlane glagole različiti autori ponekad koriste različite termine (npr. *two-word verbs*, *verb-adverb combination*, *separable/inseparable combinations*, *discontinuous verbs*, *compound verbs*, up. Brinton 1988), a u ovom radu poći će se od terminologije koju navodi Palmer (1989).

Kao što je poznato, višočlani glagoli su vrlo frekventne i produktivne kombinacije leksičkog glagola i jedne ili dve partikule (priloške i/ili predloške), a prema nekim autorima (Palmer 1989: 215-239) obuhvataju dve dvočlane kombinacije (frazni i predloški glagoli) i jednu tročlanu kombinaciju - *frazno-predloške glagole*²⁶ koji se sastoje od glagola, priloške partikule i predloške partikule. U ovom radu analiziraće se ta tročlana, manje proučavana kombinacija koja obuhvata kako spojeve koji su u većoj meri idiomatizovani, pa su morfosintaksički i semantički koherentniji (kao *put up with*), tako i spojeve koji imaju transparentnije značenje i podrazumevaju manji stepen morfosintaksičke i semantičke koherencije.

Od mnogobrojnih tema koje se mogu razmatrati u vezi sa ovim glagolima, na primer od funkcije partikule u tim kombinacijama pa do nivoa njihove idiomatičnosti (up. Bolinger 1971, Anastasijević 1968, Rudzka-Ostyn 2003, Novakov 2008), ovom prilikom postaviće se pitanje koherentnosti strukture *frazno-predloških glagola* - da li je predloška partikula povezana isključivo sa glagolom koji joj prethodi ili i sa imeničkom frazom koja sledi, odnosno da li se u nekim od takvih slučajeva radi o dvočlanom fraznom glagolu iza kojeg sledi predloška fraza. Dakle, može se postaviti pitanje da li ove tročlane kombinacije zaista čine jednu leksičku jedinicu i da li je opravdano izdvajati ih pod imenom *frazno-predloški glagoli*.

Upravo zbog kompleksne sintaksičke i semantičke strukture *frazno-predloških glagola* empirijsko proučavanje na korpusu savremenog engleskog jezika može da doprinese dodatnom razjašnjavanju njihove strukture i klasifikovanju ovih

²⁶ Termin *frazno-predloški glagol* se u celom radu ispisuje kurzivom da bi se naznačilo da je to doslovan prevod engleskog termina (eng. *phrasal-prepositional verb*), pošto može delovati pleonastično.

glagola u podgrupe prema stepenu morfosintaksičke i semantičke koherencije. Da bi se ti ciljevi proučavanja realizovali, u ovom radu analizira se engleski korpus sa primerima iz romana *Girl with a Pearl Earring* Trejsi Ševalije (Tracy Chevalier); uz to, proučavaju se i srpski ekvivalenti tih glagola u prevodu pomenutog romana (*Devojka sa bisernom mindušom*, prevodilac Nenad Dropulić). Naime, uz registrovanje srpskih prevodnih ekvivalenata, ovakvo kontrastivno proučavanje može da pomogne da se morfosintaksička i semantička koherentnost engleskih *frazno-predložkih glagola* sagleda i kroz konkretna prevodilačka rešenja.

2. ENGESKI VIŠEČLANI GLAGOLI

U ovom odeljku prikazaće se tretman engleskih višečlanih glagola u dve gramatike, jednoj studiji i jednom rečniku uz poseban osvrt na terminologiju, definicije i primere koje ti izvori daju. Uzimajući u obzir propisani obim ovog rada, prikazaće se tretman u nekoliko odabranih, starijih i novijih relevantnih izvora. Sveobuhvatniji prikaz dodatne, posebno novije literature svakako bi pružio uvid u još neke pristupe ovoj tematici i u rešenja koja ti izvori nude; međutim, pošto bi on zahtevao znatan dodatni prostor, takav prikaz će biti biti predmet nekog narednog rada.

2.1.F.R. Palmer, *The English Verb* (1989, prvo izdanje 1965. godine)

U ovoj starijoj studiji o engleskom glagolu, autor određuje višečlane glagole kao kombinacije glagola i partikule koja može biti prilog ili predlog. Palmer zastupa podelu ovih glagola na frazne, predloške i *frazno-predloške* (Palmer 1989: 215-239) pri čemu su prvi kombinacija leksičkog glagola i priloške partikule, drugi glagola i predloške partikule, a treća kombinacija je tročlana – leksički glagol, priloška i predloška partikula. U vezi sa trećom kombinacijom on konstatuje da je treba razlikovati od kombinacije frazni glagol + predlog i navodi sledeće primere (Palmer 1989: 238):

- 1) a) I can't put up with her.
b) You can put up with Mrs Brown when you visit Bristol.
- 2) a) The thief got away with her purse.
b) He can get away with anything.

Naime, primer (1a) sadrži tročlanu kombinaciju *put up with* koja čini fraznu leksemu, a (1b) frazni glagol *put up* (u značenju 'odsesti') iza kojeg sledi „slobodni

predlog'' (eng. *free preposition*), odnosno predložka fraza *with Mrs Brown*. Dakle, Palmer u primeru (1b) ukazuje na činjenicu da ista tri konstituenta (*put, up, with*) mogu da se pojave jedan uz drugog i kada ne čine tročlanu jedinicu sa značenjem *tolerisati, trpeti*, već čine dvočlani frazni glagol sa značenjem *odsesti* iza kojeg sledi predložka fraza kao poseban konstituent. I primeri (2a) i (2b) ukazuju na razliku u strukturi u kojoj postoji frazni glagol *get away* i predložka fraza *with her purse* (2a) i *frazno-predložki glagol get away with* sa specifičnim značenjem kao celina (2b).

Navodeći karakteristike ove tročlane kombinacije koje dokazuju da se radi o jednoj leksičkoj jedinici sa semantičkom koherencijom, Palmer pominje test odvajanja i test pasivizacije (Palmer 1989: 238-239):

- 3) a) *The woman up with whom I cannot put.
b) She can't be put up with.

Naime, negramatičnost odvajanja (3a) i gramatičnost pasivizacije (3b) dokazuju da se radi o jednoj jedinici. Mada se ovi argumenti mogu uvažiti, treba konstatovati da je situacija kompleksnija, na šta ukazuje i sledeći primer koji navodi isti autor (Palmer 1989: 239):

- 4) He robbed me off with a feeble excuse.

Taj primer se, po proceni Palmera, može sagledati kao prelazni *frazno-predložki glagol rob off with*; međutim, predložka fraza *with a feeble excuse* u stvari predstavlja celinu (adverbijal), pa se predlog *with* ne mora analizirati kao deo eventualne tročlane glagolske kombinacije. Dakle, već na osnovu ovih nekoliko primera može se konstatovati da pomenute tročlane kombinacije pokreću određena pitanja, posebno pitanje o tome da li zaista čine jednu leksičku jedinicu ili ne.

2.2. Thomson i Martinet, *A Practical English Grammar* (1992, prvo izdanje 1960. godine)

Kao drugu referencu navodimo stariju pedagošku gramatiku koja, kao što njen naslov i govori, nema pretenzije da razrađuje teorijsku osnovu gramatike engleskog jezika, već da razjasni njegovu upotrebu.

Autori ove gramatike jedno poglavlje posvećuju fraznim glagolima (Thomson i Martinet 1992: 315-352), konstatujući samo da se određeni glagoli povezuju sa predlozima ili prilozima da bi se dobila specifična značenja; oni smatraju da za one koji uče engleski jezik nije neophodno da utvrde da li je drugi elemenat predlog ili

prilog, već da treba da sagledaju izraz kao celinu (Thomson i Martinet 1992: 315). Nakon toga autori navode neke od odlika ovih kombinacija (prelaznost i položaj objekta, moguća različita značenja iste kombinacije), a zatim sledi spisak konkretnih kombinacija sa primerima i značenjima. Mada za sve primere koriste termin frazni glagol, autori navode i sledeće tročlane kombinacije: *carry on with, catch up with, do away with, fall in with, be fed up with, get away with, get out of, go in for, keep up with, look forward to, make up for, run away with, run up against, watch out for* i druge, koje bi očitno spadale u Palmerove *frazno-predloške glagole*. Dakle, ova gramatika ne pravi terminološku razliku između dvočlanih i tročlanih kombinacija, ali uvštava i tročlane kombinacije u svoj opis.

2.3. Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs (1990)

Da bi se ilustrovala obrada višečlanih glagola u engleskim specijalizovanim jednojezičnim rečnicima prikazaće se nekoliko primera iz rečnika fraznih glagola *Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs* (u daljem tekstu *Rečnik*). U ovom *Rečniku* koristi se opšti termin frazni glagoli za sve višečlane glagole, a u uvodnom tekstu napominje se da se radi o kombinacijama glagola i priloške ili predloške partikule, te naznačava da postoje i kombinacije sa dve partikule. I u uvodu ovog *Rečnika* komentariše se prelaznost ovih glagola, položaj partikule, a konstatuje se i da iza predloške partikule sledi predložki objekat. Između ostalih, *Rečnik* obrađuje i sledeće tročlane kombinacije: *bear down on/upon, beat up on, boil down to, bump up against, burst out of, call down on, call down for, come down to, do away with, get away with, keep out of, pick up with, run away with, run off with, stand up for, turn away from, watch out for*, a navode se i primeri poput

- 5) a) The question boils down to one of social priorities.
- b) ...stores that had done so much to turn people away from processed food...

2.4. Huddleston i Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language* (2002)

Poslednja referenca odnosi se na noviju obimniju gramatiku engleskog jezika koja ima potpuno drugačiji pristup višečlanim glagolima. Naime, Huddleston i Pullum navode da neće koristiti termin frazni glagol, jer taj izraz implicira da se radi o jedinici koja spada u kategoriju glagola (Huddleston & Pullum 2002: 274). Oni smatraju da podvučen izraz (koji se obično tretira kao frazni glagol) u *He put in his*

application ne predstavlja sintaksičku jedinicu kao ni podvučen izraz (koji predstavlja glagol i predložku frazu) u primeru *He flew to the capital* (Huddleston & Pullum 2002: 274).

Autori ove gramatike koriste termin predložki glagol (eng. *prepositional verb*) za glagole koji selektuju predložku frazu (PP) sa određenim predlogom koji ima svoj komplement; oni napominju da strukturu *glagol + predlog* ne analiziraju kao jednu jedinicu, pa se termin *predložki glagol* odnosi samo na glagol u toj strukturi (Huddleston i Pullum 2002: 274). Dakle, radi se o kombinaciji glagola i predložkog komplementa, pri čemu je važno da je predlog specifikovan (eng. *specified*) za datu kombinaciju, te je reč o predložkim glagolima, dok se nespecificovan (eng. *unspecified*) predlog javlja u običnoj kombinaciji glagola i predložke fraze. Autori to ilustruju sledećim primerima (Huddleston i Pullum 2002: 275):

- 6) a) I referred to her book.
b) I flew to Boston.

Naravno, primer (6a) sadrži specifikovan predlog i predložki glagol, a primer (6b) sadrži nespecificovan predlog i predstavlja običnu kombinaciju glagol + predložka fraza.

Dalje, autori prave razliku između dve vrste specifikovanog predloga: mobilnih (eng. *mobile*) i fiksiranih (eng. *fixed*), od kojih prvi dozvoljavaju promenu položaja predloga u odnosu na glagol, a drugi ne, kao u primeru (7) (Huddleston i Pullum 2002: 275):

- 7) a) the book to which I referred/To which book did you refer?
b) *the letters across which I came/*Across which letters did you come?

Očito je da primer (7a) sadrži mobilni, a primer (7b) fiksirani predlog.

Haddleston i Pullum zatim iznose stav da predlog iza kojeg neposredno sledi imenička fraza (NP) predstavlja prelazni predlog koji sa tom NP čini prelaznu predložku frazu (eng. *transitive PP*), odnosno da nema osnova za uobičajeno stanovište po kojem specifikovani predlozi čine jedinicu sa glagolom, na primer (Huddleston & Pullum 2002: 277):

- 8) a) I [referred] [to her book].
b) I [referred to] [her book].

Dakle, prema ovim autorima, uglaste zagrade u primeru (8a) na ispravan način dele ovu klauzu na konstituente, pa glagol i predlog ne čine jednu jedinicu; u primeru (8b) prikazana je klasifikacija u kojoj su glagol i partikula jedan konstituent.

Nakon razmatranja konkretnih struktura sa glagolima i specifikovanim predlozima, autori navode i tročlanu strukturu sa konstituentima *glagol – predlog – prelazna PF*; ta struktura obuhvata neprelazni predlog koji ima funkciju komplementa glagola, a iza njega sledi prelazna predložka fraza, na primer (Huddleston & Pullum 2002: 286):

9) We look forward [to your visit].

Dakle, u primeru (9) *forward* je neprelazni predlog, a *to your visit* je prelazna PF koja se sastoji od prelaznog predloga i imeničke fraze; tako glagol *look* ima dva komplementa – neprelazni predlog i prelazni predlog sa njegovim objektom (Huddleston & Pullum 2002: 287). Uz ovaj primer, navode se i *cash in on, cut down on, get along with, keep up with, look out for, stand up to* i drugi.

Prema tome, autori ove gramatike prikazuju drugačiju analizu engleskih višočlanih glagola, pa i tročlane kombinacije glagola i dve partikule. Neki od njihovih argumenata uzeće se u obzir u analizi korpusa u centralnom delu ovog rada.

3. KORPUS I ANALIZA PRIMERA

U ovom delu rada prvo se prikazuju podaci o korpusu, a zatim se analiziraju tipični primeri iz tog korpusa. U analizi se polazi od struktura koje bi mogle predstavljati tročlane frazno-predložke glagole (glagol + adverbijalna partikula + predložka partikula) uz pretpostavku da neke od njih zaista čine tročlane konstituente, a neke su samo kombinacija fraznog glagola i predložke fraze.

3.1. Korpus

Već je pomenuto da se korpus sastoji iz primera iz engleskog romana *Girl with a Pearl Earring* i njegovog prevoda na srpski jezik (*Devojka sa bisernom mindušom*). Autorka romana Trejsi Ševalije je rođena u SAD, ali živi i radi u Engleskoj, pa se može smatrati da tekst pripada britanskoj varijanti engleskog jezika. Engleski tekst obuhvata 233 strane sa narativnim, dijaloškim i deskriptivnim delovima i iz njega je izdvojeno 85 struktura glagol + dve partikule kao moguće tročlane kombinacije (*frazno-predložki glagoli*). Mada prevodni ekvivalenti ne moraju sadržati istu strukturu kao engleski original, srpski ekvivalenti ipak mogu da

pomognu u proceni da li se zaista radi o jednoj leksičkoj (i sintaksičkoj) jedinici; naime, barem u nekim slučajevima, prema tome da li prevodi sadrže samo glagol ili glagol sa predložkom frazom može se posredno izvesti zaključak i o strukturi konstituenata u engleskom tekstu.

3.2. Analiza primera

Primeri iz korpusa navodiće se onim redom kojim se javljaju u engleskom originalu. Prva dva primera sadrže sledeće tročlane kombinacije:

10) a) When I was ready to leave the next morning, my father shuffled out to the front step, feeling his way along the wall. (10)

b) Kada sam se sledećeg jutra spremila da krenem, otac je polako izašao na prednje stepenice, pipajući usput. (16)

11) a) I walked away from our house, carrying my things tied up in an apron. (11)

b) Izašla sam iz kuće noseći stvari svezane u keclju. (16)

Tročlani nizovi u navedenim engleskim primerima *shuffled out*²⁷ *to* i *walked away from* sadrže glagol iza kojeg slede dve partikule, ali se s pravom može postaviti pitanje da li sva tri elementa čine zaseban konstituent. Naime, ukoliko se neki od pomenutih testova²⁸ primene na modifikovani primer (10a), dobija se sledeći rezultat (12):

12) a) Where did his father shuffle out?

b) He shuffled out to the front step.

c) To the front step.

Prvi test (adverbijalno pitanje, 12a) pokazuje da predlog *to* nije povezan sa dvočlanom kombinacijom *shuffle out* u jednu leksičku jedinicu, a odgovor na to pitanje (12b) pokazuje da se radi o fraznom glagolu *shuffle out* i predložkoj frazi u funkciji adverbijala koja se može navesti i samostalno kao skraćeni odgovor (12c).

²⁷ U ovom, kao i u nekim od narednih primera, može se postaviti pitanje odabira glagolske lekseme u prevodu; umesto izraza *polako izaći* prevodilačko rešenje bi mogla biti i leksema *odgegati se*. Pošto prevodni ekvivalenti sami po sebi nisu centralni deo analize, oni će se komentarisati samo ako su relevantni za proučavanu temu.

²⁸ Ovdje se navodi samo test sa pitanjem i odgovorom; naravno, mogu se primeniti i drugi relevantni testovi koji se pominju u literaturi, na primer test akcentovanja partikule, pomeranja partikule u odnosu na direktni objekat, pasivizacija; te testove navodi Palmer (1988), a detaljno ih komentariše i K. Anastasijević (1968).

Kada se radi o primeru (11a), prvo treba konstatovati da *Rečnik* navodi tročlanu frazu *walk away from*, ali u idiomatizovanom značenju i u kombinaciji sa imeničkim frazama *a difficult or unpleasant situation*, dakle u apstraktnijem, prenesenom značenju. U primeru iz korpusa radi se o konkretnom, fizičkom kretanju, pa predložka fraza *from our house* ni u ovom slučaju nije deo tročlane kombinacije, već čini samostalan konstituent. Na isti zaključak navode i srpski prevodi: engleski tročlani nizovi nisu prevedeni jednom glagolskom leksemom, već glagolom sa predložkim frazama *na prednje stepenice* i *iz kuće*. Prema tome, polazeći od navedene postavke iz literature (Palmer 1988) da pojedine tročlane kombinacije (glagol + priloška+predložka partikula) mogu predstavljati *frazno-predložke glagole* ukoliko iskazuju semantičku koherentnost i određeno sintaksičko ponašanje, na osnovu navedenih karakteristika može se konstatovati da engleske analizirane strukture ne predstavljaju frazno-predložke glagole, već frazne glagole iza kojih sledi predložka fraza.

Naredni primeri iz korpusa ukazuju na kompleksniju strukturu:

13) a) Cornelia jumped up and ran ahead of her older sister, leaving me alone with the two quieter girls. (15)

b) ... skoči Kornelija i otrča ispred svoje starije sestre, ostavivši me samu s dve ćutljivije devojčice. (20)

14) a) I looked around for a stick to fish it out with but could find none. (22)

b) Potražila sam okolo štap da ga upecam, ali nisam našla nijedan. (27)

Primer (13a) u stvari sadrži glagol *run* i složeni predlog (eng. *complex preposition*, up. Quirk et al. 1985: 45) *ahead of* u značenju 'ispred', na šta ukazuje i srpski prevod *otrča ispred*. Tročlani niz u primeru (14a) zabeležen je u *Rečniku* u varijanti *look round for* u značenju *tražiti*; u ovom slučaju zaista se može pretpostaviti da sva tri elementa čine jedan konstituent, što se može dokazati pitanjem (15a) i odgovorom (15b):

15) a) What did she look around for?

b) A stick to fish it out.

Srpski prevod, koji ne mora biti merodavan argument, ukazuje na razdvojenost niza: *potražiti* i *okolo*, što je možda rezultat nepostojanja odgovarajuće srpske glagolske lekseme koja bi prenela komponente značenja engleskog originala.

Još nekoliko primera:

- 16) a) ... when she came back down. (43)
 b) Sišla je kasnije, dok sam... (47)
- 17) a) ...I felt proud to hand over to my mother the few coins in my hand. (46)
 b) ...bila sam ponosna da dam majci ono malo novčića. (50)
- 18) a) "I will find out for you," Pieter stated. (67)
 b) "Saznaću nešto za tebe", reče Piter. (70)

Primer (16) je specifičan jer iza druge partikule ne sledi imenička fraza, odnosno kombinacija je neprelazna. Međutim, i u ovom slučaju ta struktura može se analizirati kao vrlo frekventni frazni glagol *come back* i adverbijal *down*, jer se u širem kontekstu pominje silazak ženske osobe sa sprata u prizemlje. Srpski prevod sadrži jednu leksemu koja pokriva i značenje kretanja i pokreta nadole (*sići*), mada ne i značenje povratka, pa ne pruža dodatni argument za navedenu analizu. Druga dva primera (17 i 18) očito sadrže frazne glagole iza kojih slede predložke fraze; tako *hand over* i *to my mother* ne čine jedan konstituent, kao ni *find out* i *for you*. I srpski prevodi pokazuju opravdanost takve analize: (17b) sadrži dativ *majci* koji je ekvivalent gorepomenute engleske predložke fraze, a (18b) je doslovan prevod engleske predložke fraze *za tebe*.

Još tri primera koja navode na slične zaključke:

- 19) a) ... stepped away from the bed, and he and Maria Thins kneeled. (78)
 b) ...i odmakao se od kreveta, pa su on i Marija Tins klekli. (81)
- 20) a) I turned back round. (81)
 b) Okrenula sam se. (84)
- 21) a) ...and to cover up how clumsily I moved away from her question.
 (134)
 b) ... i da neće primetiti kako sam nespretno izbegla odgovor na njeno pitanje. (135)

Struktura *step away from* (primer 19a) sasvim jasno predstavlja frazni glagol *step away* iza kojeg sledi samostalna predložka fraza *from the bed*. Uz srpski prevod *od kreveta*, na takav zaključak navodi i negramatičnost testa pomeranja, u ovom slučaju pasivizacije (**The bed was stepped away from*) koji pokazuje da imenička fraza nije direktni objekat tročlanog glagola. Primer (20a) sadrži neprelaznu kombinaciju kao i prethodni primer (16a); naime, ta kombinacija se može analizirati kao frazni glagol *turn back* i prilog *round*, na šta ukazuje i širi kontekst – glavna junakinja romana čini kružni pokret unazad da bi pogledala drugu osobu. Prevod i u

ovom slučaju sintetizuje komponente značenja u jednu leksemu *okrenuti se*. Poslednja engleska rečenica iz ove grupe (21a) donosi apstraktnije, preneseno značenje: ne doslovno značenje fizičkog kretanja, udaljavanja od date tačke (*move away*), već upravo značenje koje navodi i *Rečnik* za kombinaciju *move away from*: udaljavanje od određene ideje, navike i sličnog. Prevod sadrži izraz *izbeći odgovor na pitanje* koji ukazuje na apstraktnije značenje date strukture; prema tome, u ovom slučaju *move away from* zaista implicira izvestan stepen semantičke koherentosti i može se sagledati kao konstituent.

Prokomentarišimo i sledeća dva primera:

22) a) "You go about your duties, stay out of her way..." (149)

b) "Idi obavljaj svoje dužnosti, kloni joj se s puta..." (149)

23) a) In the meantime, you will have to put up with the rumors. (157)

b) U međuvremenu, privikavaj se na glasine. (58)

Kombinacija iz primera (22a) *stay out of* može se analizirati kao glagol *stay* iza kojeg sledi složeni predlog *out of* kao u izrazima *out of date*, *out of work*. Prevod takođe upućuje na takav zaključak: iza glagola *kloniti se* sledi predloška fraza *s puta*. Primer (23a) sadrži jedan od najčešće navođenih *frazno-predloških glagola put up with*; ta kombinacija podrazumeva idiomatizovano značenje, odnosno semantičku koherentnost sva tri elementa; prevod jednom glagolskom leksemom to i potvrđuje.

Naredna dva primera ilustruju različit stepen idiomatičnosti:

24) a) ... and, remembering when I stood in for the baker's daughter...(179)

b) Setivši se kako je bilo kad sam pozirala umesto pekarove kćeri... (179)

25) a) "You watch out for yourself, my dear." (185)

b) "Pazi na sebe, draga moja." (185)

Stand in for iz rečenice (24a) podrazumeva preneseno značenje, pomerenost od osnovnog značenja fizičkog položaja u prostoru glagola *stand*; dakle, taj niz znači, kako beleži *Rečnik*, 'zauzeti nečije mesto, uraditi nečiji posao umesto nekog ko je odsutan' i podrazumeva veću idiomatizovanost. Prevod je to značenje dekomponovao u *pozirati umesto nekoga*, pa ne nudi dodatni argument za takav stav. Primer (25a) ipak podrazumeva niži stepen idiomatizovanosti; *Rečnik* beleži kako dvočlanu kombinaciju *watch out*, tako i tročlanu kombinaciju *watch out for*, ali uz razliku u značenju. Naime, tročlana kombinacija se u *Rečniku* navodi uz neanimatni objekat (*usmeriti pažnju na nešto značajno, određene znake ili pokazatelje*) ili uz objekat koji označava životinje, u značenju *paziti se/čuvati se*; dvočlana označava

upozorenje zbog moguće konkretne opasne situacije. Imajući u vidu tu razliku u značenju, primer (25a) bi se mogao shvatiti kao tročlana kombinacija *watch out for*, odnosno kao jedna leksička jedinica.

Poslednja dva primera koja će se prokomentarisati su:

26) a) I took the needle out of the flame and let the glowing red tip change to dull orange... (201)

b) Izvukla sam iglu iz plamena i sačekala da jarkocrveni vrh postane narandžast... (200)

27) a) I glanced at the stairs leading up to his studio and stopped... (228)

b) Pogledala sam uz stepenice koje vode u njegov atelje i zastala... (227)

Primer (26a) se razlikuje od ostalih po tome što obuhvata imeničku frazu kako neposredno iza glagola (*the needle*), tako i iza dve partikule (*the flame*). Premeštanje prve partikule (*out*) neposredno iza glagola nije moguće (28a), kao ni premeštanje obe partikule (28b):

28) a) *I took out the needle of the flame....

b) *I took out of the flame the needle...

Negramatičnost ove dve strukture navodi na zaključak da se radi o kombinaciji glagola *take* i složenog priloga *out of* koji čini konstituent sa imeničkom frazom *the flame*. Ista takva struktura postoji i u prevodu na srpski: *izvući iglu iz plamena*. Konačno, primer (27a) sadrži već komentarisani tip kombinacije: frazni glagol (*lead up*) iza kojeg sledi predložka fraza (*to his studio*).

4. DISKUSIJA

Imajući u vidu teorijske postavke navedene u prvom delu rada, može se konstatovati da tradicionalni pristup tematici engleskih višečlanih glagola (na primer, Palmer 1989) razlikuje tri vrste ovih kombinacija (frazne, predložke i *frazno-predložke*), dok jedan od novijih pristupa (Huddleston & Pullum 2002) takve kombinacije sagledava kao nizove glagola, predloga i komplemenata predloga. S tim u vezi, pošto su u ovom radu u centru pažnje *frazno-predložki glagoli*, treba ponoviti da se ti glagoli tradicionalno sagledavaju kao kombinacije glagola, predložke partikule i priloške partikule, da čine jednu leksičku, semantičku celinu i da nisu samo kombinacije fraznog glagola i predložke fraze. S druge strane, Hadlston i Pulam tročlane kombinacije analiziraju kao strukturu koja ne predstavlja jedan sintaksički i leksički konstituent, već se sastoji od leksičkog glagola, specifikovanog predloga i predložke fraze koja predstavlja komplement tog specifikovanog

predloga. Dakle, bitna pitanja o kojima se može raspravljati jesu povezanost druge partikule sa glagolom, odnosno povezanost imeničke fraze sa drugom partikulom: ukoliko imenička fraza sa drugom partikulom čini jedan konstituent, dovodi se u pitanje postojanje tročlane kombinacije koja se naziva *frazno-predložki glagol*. Prema tome, nakon analize primera iz korpusa, u zaključku ovog rada prokomentarišaće se da li postoje osnove za uvođenje te tročlane kombinacije ili ne.

Da bi se proučila struktura tročlanih kombinacija glagola i dve partikule, odnosno stepen povezanosti druge partikule, glagola i imeničke fraze, u ovom radu analiziran je korpus od 85 engleskih tročlanih kombinacija i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata. Analiza je pokazala da se tročlani nizovi iz engleskog korpusa prema značenju mogu podeliti na dve veće grupe: na kombinacije koje zadržavaju osnovno značenje (poput konkretnih prostornih odnosa) i na kombinacije u kojima predložka partikula (a i cela kombinacija) ima preneseno, apstraktnije, idiomatizovano značenje. Prve kombinacije su u korpusu znatno brojnije, što pokazuje i sledeća tabela:

Tabela 1: Podela engleskih tročlanih kombinacija u korpusu prema stepenu idiomatizovanosti

Br.	Značenje tročlane kombinacije	Broj	Procenat
1	Osnovno značenje		
	prostorno značenje	66	77%
	ostala značenja	10	12%
2	Preneseno, idiomatizovano značenje	9	11%
	UKUPNO	85	100%

Brojčani podaci iz Tabele 1. pokazuju da predložka partikula u gotovo 90% tročlanih nizova iz korpusa podrazumeva osnovno značenje (76 tročlanih kombinacija ili 89%). Dakle, samo 9 tročlanih nizova (11% u ukupnom korpusu) podrazumeva apstraktno, preneseno značenje.

Kada se radi o grupi nizova sa osnovnim značenjem, Tabela 1. pokazuje da u znatnoj meri preovlađuju prostorna značenja (66 tročlanih kombinacija ili 89% od ukupno 76 kombinacija iz te grupe) koja velikom većinom podrazumevaju fizičko kretanje i pravac kretanja (na primer, *shuffled out to the front step, walked away from our house, moved back into the shadowy interior*) ili u svega nekoliko slučajeva lokaciju (na primer, *sat down in the great hall, had left out in the street, holding on to her husband's arm, held on to the table*). Kretanje na osnovu primera iz korpusa predstavlja fizičko pomeranje u prostoru celog datog agensa, pomeranje dela tela ili pogleda, kretanje glasa (*called out to me* je upotrebljeno dva puta). Tročlane

kombinacije u korpusu označavaju i pravac pružanja neanimatnih subjekata bez pravog pomeranja tih subjekata u prostoru, ali uz pomeranje perspektive animatnog posmatrača. Neka od tih značenja ilustruju sledeći primeri:

- 29) a) The washing kitchen led out to a tiny courtyard full of drying white laundry. (18)
- b) She took my hand and looked up at me. (21)
- c) The man leaned over, fished out the pot, dumped the water from it and held it out to me. (23)
- d) Tanneke did not look up from her sewing. (176)
- e) I glanced at the stairs leading up to his studio and stopped... (228)

Naime, primeri (29a) i (29e) označavaju pravac prostiranja neanimatnih subjekata, primeri (29b) i (29d) pravac pomeranja pogleda, a primer (29c) pravac pomeranja dela tela.

Druga, manja grupa nizova sa osnovnim značenjem (10 primera ili 12% od ukupno 76 primera iz te grupe) sadrži kombinacije u kojima je druga (predložka) partikula *for* ili *with*. Kako navode Kverk i dr. (Quirk et al.1985: 321-326), adverbijalne predloške fraze *for* + *NP* tipično označavaju cilj, svrhu (eng. *purpose, intended destination*) sa neanimatnim imenicama, odnosno recipijenta ili cilj (eng. *recipient, goal, target*) sa animatnim, što je slučaj i sa primerima iz ovog dela korpusa; kada se radi o adverbijalnim predloškim frazama sa *with* iz ovog dela korpusa, one tipično impliciraju način ili pratnju (sa animatnim učesnikom), odnosno prateću komponentu (sa neanimatnim učesnikom) (eng. *manner, accompaniment*). Na primer:

- 30) a) Tanneke puffed up with pride at her own industry. (20)
- b) I looked around for a stick to fish it out with but could find none. (22)
- c) "I will find out for you," Pieter stated. (67)
- d) "Mama doesn't like it that you are locked up with her jewelry all night," she said at last. (144)
- e) The grinding table was clear – nothing had been laid out for me. (168)

Dakle, u ovoj maloj grupi primera predloške partikule sa imeničkom frazom impliciraju gorepomenuta značenja: (30a) značenje načina, (30b) cilja, (30c) i (30e) recipijenta i (30d) prateće komponente. Uz to treba naznačiti da, mada navedeni primeri sadrže kontinuirani niz od tri člana (glagol + partikula + partikula), druga (predložka) partikula u ovim slučajevima nije sintaksički neposredno povezana sa

glagolom i prvom (adverbijalnom) partikulom, pa se s pravom može postaviti pitanje da li ovi nizovi uopšte čine jedan konstituent.

Preostala grupa tročlanih nizova sadrži mali broj kombinacija sa idiomatizovanim značenjem (samo 9 primera u korpusu) i to su nizovi (upisani onim redom kojim se javljaju u korpusu) *look forward to*, *stand in for* (dva puta), *make up for*, *be up to*, *move away from* (a question), *speak up for*, *put up with* i *bring back into* (good humor). Uz primere sa ovim nizovima navešćemo i prevode na srpski koji takođe mogu da ukažu (ili bi barem trebalo da ukazuju) na visok nivo semantičke koherencije. Na primer:

31) a) ...and asked me to stand in for the baker's daughter, who had taken ill...
(98)

b) ...i zatražio od mene da stanem umesto pekarove kćeri koja se razbolela... (101)

32) a) The colors themselves made up for the troubles I had hiding what I was doing. (108)

b) Boje su mi bile nadoknada za sve nevolje koje sam imala krijući šta radim. (110)

33) a) When I thanked him for speaking up for me, he shook his head...
(151)

b) Kada sam mu zahvalila što se zauzeo za mene, zatresao je glavom...
(151)

34) a) It was not always so easy to bring him back into good humor. (174)

b) Nije uvek bilo ovako lako popraviti mu raspoloženje. (174)

U navedenim srpskim prevodima prevodilac je (s punim pravom) iskoristio različite mogućnosti za prenošenje značenja engleskih tročlanih nizova, pa ovi prevodi samo delimično potvrđuju idiomatizovanost tih nizova. Tako se u primeru (31b) u prevodu mogla naći leksema *zameniti*²⁹, a u primeru (32b) glagol *nadoknaditi* umesto imenice *nadoknada*. U svakom slučaju, prisutna i moguća prevodilačka rešenja uglavnom govore u prilog semantičkoj koherenciji datih nizova.

5. ZAKLJUČAK

Kada se uzme u obzir sve što je napomenuto, postoji osnova da se dovede u pitanje postojanje *frazno-predložkih glagola* kao jedne sintaksičke i leksičke jedinice. Naime, pregled korpusa i analiza konkretnih primera iz njega (naravno, svi

²⁹ U primeru (24b) prevodilac je ovaj engleski glagol preveo kao *pozirati umesto*.

zaključci odnose se samo na stanje u proučenom korpusu) pokazali su da velika većina tročlanih kombinacija podrazumeva osnovno, a ne preneseno značenje (89% primera iz korpusa), odnosno da stepen njihove idiomatizacije nije visok i da se mogu analizirati i kao dve, a ne jedna celina: kao frazni glagol iza kojeg sledi predložka fraza kao dopuna. Argument više za tu tvrdnju jeste i činjenica da u grupi primera sa osnovnim značenjem većina predložkih fraza ima osnovno prostorno značenje (89%), odnosno da predložka partikula i imenička fraza iza nje zadržavaju visok stepen sintaksičke samostalnosti. Isto tako, i kod ostalih primera sa osnovnim značenjem (sa značenjima koja nisu prostorna) predložka fraza ne pokazuje visok stepen povezanosti sa glagolom, već pre sa imeničkom frazom koja sledi.

Vrlo mali broj tročlanih nizova u korpusu (samo 11%) iskazuje viši stepen idiomatizacije, pa se može zaključiti da oni ne predstavljaju tipičan primer tih nizova. Osim toga, čak i u ovom slučaju tročlani niz se može analizirati kao frazni glagol iza kojeg sledi specifikovan ili selektovan predlog sa sopstvenim komplementom, kao što to čine Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum 2002), što je pomenuto u prvom delu ovog rada; međutim, treba imati u vidu da ti autori ne prihvataju termin frazni glagol, pa bi i kombinaciju glagol + adverbijalna partikula analizirali drugačije.

Srpski prevodni ekvivalenti proučavanih tročlanih nizova, naravno, predstavljaju posredan i relativan argument, jer prevodilac ima punu slobodu da odabere rešenje koje smatra najboljim, a različiti jezici mogu na različite načine leksikalizovati pojedine koncepte. Ipak, kada se radi o primerima iz korpusa, prevod je vrlo često ukazivao na činjenicu da engleski tročlani nizovi ne čine jedan konstituent, već da se razlažu na frazni glagol i predložku frazu.

Dakle, na samom kraju, može se zaključiti da je proučavanje tročlanih kombinacija iz ovog korpusa pokazalo da bi prednost trebalo dati pojedinim stavovima iz analize koju zastupaju Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum 2002); možda se ne mora prihvatiti njihova drugačija analiza prve (adverbijalne) partikule i poricanje postojanja fraznih glagola, ali je svakako prihvatljiva interpretacija koju predlažu za drugu partikulu: da ona predstavlja selektovan/specifikovan predlog koji zahteva dopunu u obliku imeničke fraze. Konačno, može se zaključiti i da proučavani engleski tročlani nizovi uglavnom nisu pokazali visok stepen idiomatizacije, već su, naprotiv, velikom većinom zadržavali osnovna značenja.

IDIOMATIČNOST ENGLSKIH *FRAZNO-PREDLOŠKIH* GLAGOLA I NJIHOVIH SRPSKIH EKVIVALENATA

1. UVOD

Engleski višečlani glagoli (engl. *multi-word verbs*), već proučavani u okviru različitih teorijskih postavki, i dalje predstavljaju relevantnu temu za izučavanje; posebno su zanimljive ređe sistematski proučavane tročlane kombinacije leksičkog glagola i dve partikule koje se najčešće nazivaju *frazno- predložki glagoli* (engl. *phrasal-prepositional verbs*, up. Palmer 1989: 238). Nakon proučavanja strukture i sintaksičkog statusa tih tročlanih kombinacija (Novakov 2014), ovaj rad usredsređuje se na njihove semantičke odlike, odnosno na nivo idiomatičnosti. Tako se u teorijskom delu rada razmatraju pojedine karakteristike višečlanih glagola i sam koncept idiomatičnosti, a u centralnom delu se analiziraju primeri iz korpusa i izvode odgovarajući zaključci. Termin *frazno-predložki* u radu se ispisuje kurzivom kako bi se naznačilo da je to doslovni prevod izvornog engleskog termina.

1.1. Korpus

Da bi se idiomatičnost engleskih *frazno-predložkih* glagola proučila na konkretnom jezičkom materijalu, sastavljen je korpus sa primerima iz novijeg britanskog romana *Girl with a Pearl Earring* autorke Trejsi Ševalije (Chevalier) koji je objavljen 1999. godine, a preveden na srpski kao *Devojka sa bisernom mindušom* 2002. godine (prevod: Nenad Dropulić). Izvorni engleski tekst obuhvata 233 strane i sadrži kako opise, tako i dijaloge i narativne delove.

Ciljna struktura u engleskom tekstu bio je niz *leksički glagol + partikula + partikula*, mada se tokom analize pokazalo da svi takvi registrovani nizovi ne predstavljaju *frazno-predložke* glagole, odnosno ne čine fraznu leksemu sa semantičkom koherencijom, već se razlažu na dva konstituenta. Dakle, u korpusu je registrovano 85 takvih nizova koji mogu predstavljati tročlane kombinacije, odnosno engleske *frazno-predložke* glagole.

Detaljniji pregled korpusa pokazuje da se u registrovanim tročlanim nizovima nalazi 37 leksičkih glagola i to:

Tabela 1: Leksički glagoli u engleskim tročlanim nizovima

Broj	Glagol	Broj javljanja
1	look	12
2	come, go, step	6
3	hold	5
4	run	4
5	climb, find, keep, stand	3
6	call, lead, move, push, put, take, watch	2
7	back, be, bring, get, glance, hand, jump, lay, leave, lock, make, peek, puff, shuffle, sit, slip, speak, stay, turn, walk	1

Ubedljivo je najfrekventniji glagol *look*, što se može objasniti situacijama koje se opisuju u romanu, ali i različitim značenjima koje taj glagol stiče u kombinaciji sa partikulom. Manja frekventnost od očekivane zabeležena je za glagole *get*, *make* i *turn*, koji se javljaju samo jednom, a veoma su česta komponenta u višočlanim glagolima.

Kada se radi o partikulama, situacija je sledeća: na poziciji prve partikule javilo se 12, a na poziciji druge 10 partikula:

Tabela 2: Prva partikula u engleskom korpusu

Broj	Partikula	Broj javljanja
1	up	24
2	out	22
3	back	15
4	away	8
5	down	7
6	in, over	3
7	on	2
8	ahead, around, forward, off	1

Tabela 3: Druga partikula u engleskom korpusu

Broj	Partikula	Broj javljanja
1	to	25
2	from	16
3	at, for	12
4	of	7
5	with	3
6	down, in, into, round	2

Prva partikula je po definiciji adverbijalna, druga predložka, ali se u engleskom pojedine partikule mogu koristiti i kao adverbi i kao predlozi, što je u ovim primerima slučaj sa partikulama *in* i *down*. U korpusu su prisutne sve ključne partikule, a i njihova frekventnost je uglavnom u skladu sa opštim trendovima koji se navode u literaturi.

Uz engleske primere, korpus čine i njihovi srpski ekvivalenti koji mogu poslužiti kao dodatni, posredan (dakle samo relativan) pokazatelj nivoa idiomatičnosti engleskih konstrukcija – u zavisnosti od toga da li se u prevodu sreće jedna glagolska leksema ili glagolska leksema sa predložkom frazom. Naravno, prevodni ekvivalenti odražavaju i stil prevodioca, kao i specifičnu rekciju srpskog glagola, pa se zato navode samo kao moguća potpora procene idiomatičnosti engleskih izraza.

Konačno, na kraju ovog odeljka treba naglasiti da se primeri iz dva dela korpusa (engleskog i srpskog) proučavaju i komentarišu u okvirima kontrastivne analize, pri čemu je uobičajeno da se približno jednaka pažnja posveti kako prvom jeziku, tako i prevodnim ekvivalentima iz drugog jezika. Međutim, pošto je izučavanje idiomatičnosti engleskih *frazno-predložkih* glagola postavljeno kao osnovna tema ovog rada, primeri iz srpskog jezika imaju ulogu pomoćnog, kontrolnog jezičkog izvora, odnosno služe kao dodatni argument za zaključke o engleskim primerima. Iz tog razloga se u radu ne ulazi u detaljniju analizu struktura iz srpskih prevodnih ekvivalenata, niti se u zaključku sumiraju strukture iz tog dela korpusa.

1.2. Ciljevi istraživanja

Glavni cilj u ovom proučavanju jeste određivanje nivoa idiomatičnosti *frazno-predložkih* glagola u primerima iz korpusa, odnosno određivanje njihove semantičke koherencije. Naime, semantička koherencije jedan je od kriterijuma za analizu ove tročlane strukture kao jedne leksičke jedinice ili ne: kao celovitog *frazno-predložkog* glagola ili kao dvočlanog glagola iza kojeg sledi predložka fraza.

2. ENGESKI VIŠEČLANI GLAGOLI

Dobro je poznato da engleski višečlani glagoli obuhvataju dvočlane i tročlane kombinacije leksičkog glagola i jedne, odnosno dve partikule. Tročlane kombinacije se tradicionalno nazivaju *frazno-predložki* glagoli (kao što je već napomenuto, zadržava se doslovan prevod engleskog termina), a obuhvataju leksički glagol iza kojeg slede dve partikule - adverbijalna i predložka. U relevantnoj

literaturi postoje različiti pristupi ovoj kombinaciji; naime, uz navođenje njenih odlika, ona se ponekad tretira kao jedna leksička jedinica, a ponekad ne. U pododjelicima koji slede prikazaće se osnovne postavke nekoliko pristupa.

2.1. Tradicionalni pristup

Tradicionalni pristup tretira ovu tročlanu kombinaciju kao jednu leksičku jedinicu, dakle kao fraznu leksemu i za nju koristi termin *frazno-predložki* glagol (na primer, Palmer 1989: 238-239). Palmer smatra da se ne radi o dvočlanom fraznom glagolu iza kojeg sledi predložka fraza (u daljem tekstu PF) i to ilustruje sledećim primerima:

1) a) He can get away with anything.

b) He got away with her purse. (Palmer 1989: 238)

Tako je struktura *get away with* u primeru (1a) frazna leksema sa jednim značenjem, dok je kombinacija istih elemenata u (1b) frazni glagol (*get away*) iza kojeg sledi PF. Međutim, naredni primer istog autora pokazuje koliko treba biti pažljiv prilikom analize ovakvih nizova:

2) He robbed me off with a feeble excuse. (Palmer 1989: 239)

Naime, mada je Palmer naziva prelazni *frazno-predložki* glagol, ova struktura u stvari nema semantičku koherenciju i obuhvata frazni glagol i PF, pri čemu PF predstavlja adverbijal za način. Dakle, postoje valjani razlozi da se preispita stanovište o ovoj tročlanoj kombinaciji kao jednoj fraznoj leksemi (up. Novakov 2014).

1.1. Noviji pristup: Hadlston i Pulam (2002)

U novijoj obimnoj gramatici (*The Cambridge Grammar of the English Language*) autori Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum 2002: 272-288) imaju potpuno drugačiji pristup analizi ovakvih struktura. Naime, oni koriste samo termin predložki glagol, pri čemu termin predlog u toj strukturi pokriva i predloge i priloge (adverbe). Prema ovoj gramatici, glagol selektuje predlog sa kojim se javlja i samo u tom slučaju čini predložki glagol – dakle, samo specifikovani (engl. *specified*) predlozi su relevantni za ovu strukturu, dok nespecificovani (engl. *unspecified*) nisu. Međutim, čak ni takvi predložki glagoli ne čine jedan konstituent već se sastoje od glagola koji selektuje PF kao svoj komplement (koji se, opet, sastoji od specifikovanog predloga i komplementa tog predloga). Osim dvočlanih, u ovoj gramatici se navode i tročlane kombinacije koje imaju strukturu glagol + predlog + prelazna PF (Huddleston & Pullum 2002: 286), na primer:

3) They look forward to your visit.

Prema tome, ovi autori smatraju da u ovakvim tročlanim strukturama postoji glagol sa dva komplementa: u ovom slučaju glagol *look* + neprelazni predlog *forward* + prelazni predlog *to* sa svojim komplementom *your visit*. Osim navedene tročlane kombinacije, autori pominju i nizove *cut down to*, *get along with*, *keep up with*, *make up for*, *put up with*, i druge.

2.2. Kognitivni pristup

U okviru novijeg kognitivnog pristupa već postoji znatna literatura o engleskim višičlanim glagolima. U nekim od tih radova (na primer, Geld 2011, Geld i Maldonado 2011) koristi se termin glagoli sa partikulom (engl. *particle verbs*) za kombinacije glagola iza kojih sledi partikula koja je semantički više povezana sa glagolom, a ne sa imenicom koja sledi, pri čemu ta partikula nije predlog (Geld 2011: 49). Neki autori u kognitivnom pristupu (Dirven 2001: 39) koriste termin *frazni glagol* za kombinacije koje imaju određeni stepen idiomatičnosti i sastoje se od glagola i predloga ili glagola i neodvojive partikule, kao i od glagola sa partikulom i predlogom (*face up to*) - dakle, ova poslednja tročlana kombinacija bi činila tradicionalni *frazno-predložki* glagol. Naime, pišući o metaforičkom sagledavanju te konstrukcije glagola i partikula (*face up to*), Dirven (Dirven 2001:45-46) piše da prilikom formiranja te tročlane kombinacije glagol *face* već predstavlja glagol sa prenesenim značenjem, pri čemu deo osobe (lice) putem metonimije označava celu osobu, odnosno dati entitet koji se nalazi pred nekom situacijom i suočava se s njom kao da ona fizički stoji ispred njega. Međutim, i partikule prolaze kroz proširivanje značenja: partikula *up* ukazuje na gornju granicu vertikalne ose i uz pozitivnu konotaciju implicira završenost (eng. *completion*); druga partikula (*to*), koja primarno označava fizički cilj u prostoru, u ovoj kombinaciji implicira pokret ka apstraktnom entitetu poput problema ili teškoće. Neki drugi autori iz ovog pristupa (Geld 2011: 53) razmatraju značenje višičlanih glagola u okviru preslikavanja konceptualne strukture na sintaksičku strukturu, odnosno procenjujući da li se centralna shema izražava primarno glagolom ili pomoću njegovih pratilaca (engl. *satellites*), u ovom slučaju partikule. Naime, ti autori pišu da može postojati deleksikalizovani glagol sa partikulom koja ima glavnu semantičku snagu ili situacija može biti obrnuta i tada glagol nosi centralnu shemu. Ove postavke mogu biti relevantne za razmatranje nivoa idiomatičnosti *frazno-predložkih* glagola.

2.3. Zaključak

Već i ovi sažeti prikazi nekoliko pristupa tematici engleskih *frazno-predloških* glagola (a u izvesnom smislu i višičlanih glagola uopšte) ukazuju na svu kompleksnost njihove analize. Naime, jedno ranije, već pomenuto istraživanje strukture *frazno-predloških* glagola (Novakov 2014) pokazalo je da vrlo mali deo tročlanih nizova iz datog korpusa zaista predstavlja leksičku jedinicu, a da se većina njih razlaže na frazni glagol i PF. Stoga proučavanje njihove idiomatičnosti predstavlja još jedan način da se utvrdi u kojoj meri oni impliciraju određeni nivo semantičke koherencije i da se tako pruži dodatni argument za njihovo sagledavanje kao frazne lekseme ili protiv takvog pristupa.

3. IDIOMATIČNOST I NIVOI IDIOMATIČNOSTI VIŠEČLANIH GLAGOLA

Idiomatizovanost određenog izraza ili strukture prvenstveno se povezuje sa semantičkom kompozitivnošću (Prčić 2008: 90), odnosno sa stepenom u kojem komponente datog izraza svojim značenjem učestvuju u značenju izraza kao celine. Tako izrazi mogu činiti predvidljive, odnosno prozirne ili nepredvidljive, odnosno neprozirne kombinacije (Prčić 2008: 93).

Kada se radi o engleskim višičlanim glagolima, oni pokazuju različite stepene idiomatizovanosti – od sasvim prozirnih do potpuno neprozirnih. Relevantna literatura sadrži mnoge komentare o idiomatičnosti ovih glagola; na primer, Palmer (Palmer 1989: 224, 231) konstatuje da oni u doslovnom značenju najčešće sadrže glagol kretanja uz partikulu koja označava pravac tog kretanja, ali da postoje i druga, apstraktnija značenja, pa je idiomatičnost tih glagola stepenovana (Palmer 1989: 226-229). Jedan od autora koji je detaljnije razmatrao nivoe idiomatičnosti engleskih višičlanih glagola je D. Bolindžer (Bolinger 1971). On piše da partikule označavaju pokret kroz prostor ili rezultat, krajnju tačku tog pokreta (1971: 85), i razlikuje metafore prvog nivoa kod kojih je samo značenje partikule prošireno, kao i metafore drugog nivoa kod kojih je značenje višičlanog glagola kao celine figurativno prošireno (Bolinger 1971: 13). Imajući u vidu te postavke, u ovom radu se polazi od trostepene skale idiomatizovanosti višičlanih, odnosno *frazno-predloških* glagola:

- a) neidiomatizovani (kompozitivni): kombinacija u kojoj i glagol i partikule zadržavaju svoje osnovno značenje;
- b) poluidiomatizovani: kombinacija u kojoj glagol zadržava svoje osnovno značenje, a barem jedna od dve partikule proširuje svoje značenje;

- c) idiomatizovani (nekompozitivni): i glagol i barem jedna od dve partikule su proširili svoje značenje.

Dakle, u ovom proučavanju primeri iz korpusa svrstavaju se u jedan od ova tri nivoa idiomatičnosti; imajući u vidu kompleksnu semantiku engleskih višechlanih glagola, procene prilikom te klasifikacije u nekim slučajevima moraće da se zasnivaju i na suptilnim nijansama u značenju, posebno kada se radi o figurativnom proširenju osnovnog značenja. Iz tih razloga gorenavedena određenja tri nivoa idiomatizovanosti predstavljaju opšti početni okvir koji se dodatno specifikuje ukoliko se za to pokaže potreba tokom analize konkretnih primera.

4. ANALIZA PRIMERA IZ KORPUSA

U centralnom delu rada komentariše se stepen idiomatizovanosti tipičnih engleskih primera iz korpusa, a proučava se i da li srpski prevodni ekvivalenti mogu da pomognu u određivanju tog stepena. Primeri iz korpusa se mogu grupisati na više načina; ovom prilikom grupisaće se prema drugoj partikuli, jer ta predložka partikula može biti ključna za određivanje semantičke koherencije tročlane glagolske strukture: ona može biti povezana sa leksičkim glagolom, ali i sa imeničkom frazom koja sledi i tada nije deo *frazno-predloškog* glagola. Dakle, naredni pododeljci obuhvatiće analizu primera sa odgovarajućom drugom partikulom, pri čemu se polazi od najfrekventnije partikule u korpusu i završava najmanje frekventnom; partikule sa istom frekventnošću prikazuju se u okviru istog odeljka.

4.1. Partikula *to*

Počecemo od najfrekventnije druge partikule *to* koja u osnovnom predložkom značenju podrazumeva pravac kretanja, odnosno smer u kome se neki entitet kreće. Ovo su tipični primeri:

4) a) When I was ready to leave the next morning, my father shuffled out to the front step, feeling his way along the wall. (10)

b) Kada sam se sledećeg jutra spremila da krenem, otac je polako izašao na prednje stepenice, pipajući usput. (16)³⁰

³⁰ Već je pomenuto da je glavni cilj ovog proučavanja nivo idiomatizovanosti engleskih *frazno-predloških* glagola, pa se u analizi polazi prvenstveno od anglističke literature i terminologije koja se u njoj koristi u vezi s tim glagolima. Dakle, u komentarima srpskih primera pažnja se usmerava na komponente prevoda koje posredno mogu da ukažu na idiomatizovanost engleskih struktura. Detaljnija analiza srpskih struktura svakako bi zahtevala i upotrebu relevantne terminologije koja se koristi u srbišćici, pošto se u srpskim

5) a) The washing kitchen led out to a tiny courtyard full of drying white laundry. (18)

b) Praonica je izlazila na malo dvorište puno belog rublja koje se sušilo. (23)

6) a) There was other furniture in the room ... a whitewood table pushed up to the windows with several Spanish leather chairs aranged around it. (19)

b) Bilo je drugog nameštaja... sto od svetlog drveta gurnut do prozora, a oko njega nekoliko stolica presvučenih španskom kožom. (24)

7) a) The man leaned over, fished out the pot, dumped the water from it and held it out to me. (23)

b) Čovek se nagnu, upeca lonac, izli vodu iz njega i pruži mi ga. (28)

8) a) ...I did not stop, even when he called out to me. (61)

b) ...nisam se zaustavila, čak ni kad me je pozvao. (65)

9) a) I began to look forward to my daily errand even more than to cleaning the studio... (67)

b) Počela sam da se radujem svakodnevnim odlascima u kupovinu, čak više nego čišćenju ateljea... (71)

Navedeni primeri ilustruju različite stepene idiomatičnosti glagola sa ovom partikulom: to su većinom neidiomatizovane kombinacije u kojima partikula *to* zadržava svoje osnovno značenje smera u kojem se subjekat kreće (4a) ili u kojem subjekat pomera dati entitet (7a); prostorno značenje je i ono koje ukazuje na lokaciju ka kojoj je usmeren ili pomeren neanimatni subjekat (5a, 6a). U tim kombinacijama i prva partikula i leksički glagol takođe ne pokazuju otklon od primarnog značenja, a na takav zaključak posredno upućuju i prevodi (4b, 5b, 6b) koji sadrže glagol i predlog sa prostornim značenjem (*na, do*) ili sam leksički glagol implicira takvo značenje (7b - *pružiti*). Primer (8a) podrazumeva apstraktniji pokret glasa, pri čemu druga partikula *to* opet naznačava smer kretanja; cela kombinacija je poluidiomatizovana zbog pomeranja u značenju prve partikule *out*. Poslednji primer (9a) je idiomatizovan zbog prenesenog značenja leksičkog glagola *look* i druge partikule *to*, zbog čega cela kombinacija nije prosti zbir značenja tri prisutna elementa. Dakle, nivo idiomatizovanosti *frazno-predloških* glagola sa partikulom *to* u korpusu je nizak, uz samo jedan potpuno idiomatizovan primer.

prevodima engleskih *frazno-predloških* glagola uglavnom sreću predlozi, odnosno padežno-predloške konstrukcije, kao i prilozii, a ne partikule. Naravno, do specifičnosti u terminologiji i analizi neminovno dolazi i zbog morfosintaksičkih razlika između engleskog i srpskog jezika.

4.2. 3.2. Partikula *from*

Primeri sa partikulom *from* koji slede većinom su neidiomatizovani:

- (11)
- 10) a) I walked away from our house, carrying my things tied up in an apron.
b) Izašla sam iz kuće noseći stvari svezane u kecelju. (16)
 - 11) a) Maertge ran over from the canal. (25)
b) Marthe dotrča s kanala. (30)
 - 12) a) Maria Thins came in from one of the kitchens... (78)
b) Marija Tins je iz kuhinje donela nešto vina... (81)
 - 13) a) ... stepped away from the bed, and he and Maria Thins kneeled. (78)
b) ... i odmakao se od kreveta, pa su on i Marija Tins klekli. (81)
 - 14) a) ...and to cover up how clumsily I moved away from her question. (134)
b) ... i da neće primetiti kako sam nespretno izbegla odgovor na njeno pitanje. (135)

Naime, u prva četiri primera (10a, 11a, 12a, 13a) *from* zadržava značenje početne tačke od koje se neki entitet fizički udaljava, a leksički glagol je glagol kretanja (*walk, run, come, step*); čak i prva adverbijalna partikula označava fizičko pomeranje (*away, over*) ili prostorno lociranje (*in*), a imenice koje iza njih slede su konkretne (*house, canal, kitchen, bed*). U prevodu ovih primera (10b, 11b, 12b, 13b) uz glagol se javlja i predlog sa prostornim značenjem (*iz, od, pa i s* u značenju pravca). Prema tome, ove strukture u korpusu u kojima je druga partikula predlog *from* neidiomatizovane su i može se pretpostaviti da ne predstavljaju tročlane frazne lekseme već se sastoje od dvočlanog fraznog glagola iza kojeg sledi PF. U poslednjem primeru (14a) komplement predloga *from* jeste apstraktna imenica (*question*), pa samim tim *from* ne implicira fizički prostorni odnos već figurativno odvajanje; ni glagol *move* i ni adverbijalna partikula *away* takođe ne označavaju fizičko kretanje u prostoru. Na apstraktnije značenje ukazuje i prevod glagola (14b: *izbeći*), mada se javlja i predlog *na* koji selektuje imenica *odgovor*. Dakle, struktura u primeru (14a) jeste poluidiomatizovana: još uvek je, predvidljiva, ali je došlo do delimičnog pomeranja značenja sva tri elementa ka apstraktnijem domenu mentalnog odvajanja i zato može predstavljati fraznu leksemu.

4.3. Partikule *at* i *for*

Ove dve partikule se u korpusu javljaju po dvanaest puta. Počnimo tipičnim primerima sa partikulom *at*:

- 15) a) She took my hand and looked up at me. (21)

- b) Ona me ze za ruku i podizhe pogled ka meni. (26)
- 16) a) Peeking down at the street below, I spied Tanneke... (32)
- b) Provirila sam dole na ulicu i spazila Taneke... (37)
- 17) a) He looked down at the paint, the palette knife moving again. (197)
- b) Spustio je pogled na boju, nož se ponovo pokrenuo. (196)

Partikula *at* relativno često se javlja u korpusu zato što predstavlja selektovani predlog glagola *look* (15a) i drugih glagola koji označavaju način gledanja (16a: *peek*), a koji ovde imaju osnovno značenje percepcije. U oba primera prve adverbijalne partikule (*up*, *down*) zadržavaju svoje osnovno prostorno značenje na šta ukazuje širi kontekst, pa i prevod: *podizhe pogled* (15b) i *dole na ulicu* (16b). Čak i druga partikula *at* zadržava jedno od svojih prostornih značenja – usmerenost ka datom entitetu, u ovom slučaju osobi (15a) i objektu (16a). Ni treći niz (17a) ne pokazuje veći nivo idiomatičnosti: glagol *look* i partikula *down* označavaju vizuelnu percepciju i pokret nadole, što se jasno naznačava u prevodu *spustiti pogled na* (17b). Prema tome, sve tri strukture su neidiomatizivane i po toj odlici ne predstavljaju jednu leksičku celinu.

Primeri sa partikulom *for* pokazuju viši nivo idiomatizovanosti:

- 18) a) "We were told to watch out for you," the bright redhead interrupted before I could reply. (15)
- b) "Rekli su nam da te čekamo," upade devojčica svetlocrvene kose pre nego što sam stigla da odgovorim. (20)
- 19) a) ...and asked me to stand in for the baker's daughter, who had taken ill... (98)
- b) ... i zatražio od mene da stanem umesto pekarove kćeri koja se razbolela... (101)
- 20) a) The colors themselves made up for the troubles I had hiding what I was doing. (108)
- b) Boje su mi bile nadoknada za sve nevolje koje sam imala krijući šta radim. (110)
- 21) a) When I thanked him for speaking up for me, he shook his head... (151)
- b) Kada sam mu zahvalila što se zauzeo za mene, zatresao je glavom... (151)

Primeri (19a) i (20a) ilustruju idiomatizovane tročlane kombinacije: *stand in for* i *make up for* iskazuju visok stepen semantičke koherencije, potpuno su nepredvidljivi i imaju specifično značenje kao celina, pa predstavljaju tročlane frazne lekseme. O tome barem delimično svedoči i mogući prevod: *stati umesto* (19b), ili bolje *zameniti*, i (20b)

biti nadonada ili bolje *nadomestiti*. Preostala dva primera (18a) i (21a) sadrže poluidiomatizovane spojeve *watch out for* i *speak up for* u kojima prva, adverbijalna partikula stiče apstraktnije, nespacijalno značenje dok leksički glagol i druga partikula uglavnom ostaju u svom značenjskom domenu. Prevod samo delimično potvrđuje takvu analizu: *čekati* (18b) ili bolje *iščekivati* ukazuju na semantičku koherenciju, za razliku od *zauzeti se za* (21b) koji upućuje na glagol i PF. Prema tome, ove dve poluidiomatizovane strukture mogu se analizirati kao dvočlani frazni glagol iza kojeg sledi PF.

4.4. Partikula *of*

Strukture u korpusu sa drugom partikulom *of* dobro ilustruju sledeća tri primera:

22) a) ‘‘You go about your duties, stay out of her way...’’ (149)

b) ‘‘Idi obavljaj svoje dužnosti, kloni joj se s puta...’’ (149)

23) a) Once I understood this, I kept out of her way as well. (149)

b) Kad sam ovo shvatila, i ja sam se držala podalje od nje. (150)

24) a) Cornelia jumped up and ran ahead of her older sister, leaving me alone with the two quieter girls. (15)

b) ... skoći Kornelija i otrča ispred svoje starije sestre, ostavivši me samu s dve ćutljivije devojčice. (20)

Naime, ove strukture u stvari sadrže leksički glagol (*stay, keep*) iza kojeg sledi kompleksni predlog *out of* (up. Quirk et al. 1985: 301), pa ne čine jednu leksičku jedinicu i ne iskazuju semantičku koherenciju. U navedenim primerima komplement tog kompleksnog predloga, imenička fraza *her way*, upotrebljena je u prenesenom značenju, što odgovara upotrebi ovog predloga koje navode rečnici (na primer, *Collins COBUILD English Language Dictionary* 1990) – označavanje razloga, uzroka, izvora, prestanka (navike) i slično; uz to, leksički glagoli zadržavaju svoje osnovno značenje. Prevodi takođe uz značenje leksičkog glagola navode predloge *s* i *od* (22b, 23b). Rečnici fraznih glagola – čini se neopravdano - navode i takve tročlane kombinacije kao višočlane glagole, na primer *argue out of, grow out of, talk out of* (*Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs* 1990). Ipak, bolje bi bilo analizirati te nizove kao strukturu koja se sastoji od leksičkog glagola, složenog predloga *out of* i komplementa tog predloga, uz napomenu da taj složeni predlog u svojoj primarnoj upotrebi nema samo prostorno, već i apstraktnije značenje. Isti komentar odnosi se na primer (24a): struktura obuhvata leksički glagol *run* i složeni predlog *ahead of* koji čini konstituent sa imeničkom frazom koja sledi (*her older sister*). Prevod (24b) potvrđuje ovakvu analizu: *otrča ispred*.

4.5. Partikula *with*

Ova partikula javlja se u korpusu samo tri puta i to u ovim primerima:

25) a) Tanneke puffed up with pride at her own industry. (20)

b) Tanneke se nadimala od ponosa na svoju sposobnost. (25)

26) a) "Mama doesn't like it that you are locked up with her jewelry all night," she said at last. (144)

b) "Mami se ne dopada što si zaključana noću gore s nakitom", reče najzad. (143)

27) a) In the meantime, you will have to put up with the rumors. (157)

b) U međuvremenu, privikavaj se na glasine. (58)

Navedeni primeri pokazuju različit stepen idiomatičnosti: prvi primer (25a) sadrži idiomatizovani frazni glagol (*puff up*) iza kojeg sledi PF sa predlogom *with*; PF čini posebnu sintaksičku celinu (adverbijal za uzrok), na šta ukazuje i prevod (25b). Primer (26a) takođe ne čini tročlanu fraznu leksemu, već se sastoji od poluidiomatizovanog fraznog glagola (*lock up*) i PF koja ima funkciju adverbijala, kao i u prevodu (26b). Treći primer (27a) se često navodi kao tipičan *frazno-predložki* glagol sa specifičnim značenjem, kao leksička celina. Može se konstatovati da on predstavlja idiomatizovanu kombinaciju u kojoj su leksički glagol i partikule proširili svoja značenja uz apstraktnu imeničku frazu *the rumours*: svi oni pokazuju pomeranje ka apstraktnijem domenu mentalnog odnosa i stava, pa se sva ta tri elementa mogu sagledati kao frazna leksema. Ukoliko se ovaj niz analizira po modelu navedenom u odeljku o kognitivnom pristupu (2.3.) za kombinaciju *face up to*, može se reći da glagol *put* pomera značenje *fizički staviti/postaviti* u apstraktniji domen postavljanja granice ili ograničenja za nečije ponašanje, a partikula *up* implicira visoku tačku na kojoj je to ograničenje locirano – zajedno upućujući na toleranciju. Konačno, druga partikula *with* ne predstavlja predlog koji uvodi animantni entitet u značenju *društvo*, već apstraktnu imenicu koja se odnosi na nečije ponašanje. Izbor prevodilačkog rešenja *privikavaj se na* (27b) ne potvrđuje semantičku koherenciju zbog specifične glagolske rekcije, ali bi prevod *istrpeti/trpeti/podnositi* ukazao na nju.

4.6. Partikule *down, in, into* i *round*

Ove četiri partikule su najmanje frekventne, javljaju se u korpusu samo po dva puta. Sledeći primeri ilustruju stepen njihove semantičke koherencije u tročlanim nizovima:

28) a) ... when she came back down. (43)

- b) Sišla je kasnije, dok sam... (47)
- 29) a) I climbed back down the ladder, feeling foolish. (168)
 b) Sišla sam niz lestve, osećajući se kao budala. (168)
- 30) a) ...while the others sat down in the great hall. (28)
 b) .. a ostale su sele u veliku dvoranu. (33)
- 31) a) She moved back into the shadowy interior so that the doorway was clear. (17)
 b) Ušla je u senovitu unutrašnjost i oslobodila vrata. (21)
- 32) a) It was not always so easy to bring him back into good humor. (174)
 b) Nije uvek bilo ovako lako popraviti mu raspoloženje. (174)
- 33) a) She stood blocking the doorway, so that Maertge and Conrelia had to push their way out round her... (16)
 b) Zatvorila je prolaz stojeći na vratima, pa su Marthe i Kornelija morale da se proguraju pored nje. (21)
- 34) a) I turned back round. (81)
 b) Okrenula sam se. (84)

Primeri sa *down* kao drugom partikulom (28a, 29a) pokazuju da ta partikula ne čini elemenat frazne lekseme. U primeru (28a) *down* je adverbijal, a ne predlog, jer nema imeničku frazu kao komplement; širi kontekst pokazuje da se ženska osoba (subjekat u klauzi) vratila krećući se nadole, pa strukturu čine dve sintaksičke jedinice - frazni glagol i adverbijal. Prevod potvrđuje da se radi o kretanju sa više na nižu tačku (28b: *sišla je*). Ni primer (29a) ne sadrži *frazno-predložki* glagol, već frazni glagol *climb back* i PF *down the ladder*; prevod (29b) takođe razlaže izraz na glagol i PF sa predlogom *niz*. Isto se može reći i za primer sa partikulom *in* (30a): očito je da ta partikula sintaksički, pa dakle ni semantički, ne čini jedinicu sa glagolom i prvom partikulom (*sit down*), već je deo PF. Na to ukazuje i prevodilačko rešenje (30b) – *sesti u*. Potpuno je ista situacija u primeru (31a): *into* je predlog koji čini jedinicu sa imeničkom frazom *the shadowy interior*, a ne sa fraznim glagolom *move back*. Preostala dva primera (33a, 34a) odnose se na partikulu *round* i ni jedan od njih ne podrazumeva tročlanu fraznu leksemu. Naime, primer (33a) sadrži frazni glagol *push out* i PF *round her*, što potvrđuje i prevodilačko rešenje sa predlogom *pored* (33b). Primer (34a) sadrži frazni glagol *turned back* i adverbijal, a ne predlog *round*, jer iza predloga ne sledi komplement u obliku imeničke fraze. Prema tome, ni u ova dva poslednja primera ne može se govoriti o semantičkoj koherenciji između glagola, prve i druge partikule.

5. ZAKLJUČAK

Polazeći od teorijskih postavki iz relevantne literature, u ovom radu je proučen deo kompleksne tematike jedne vrste engleskih višečlanih glagola – *frazno-predloških* glagola. Naime, ova tročlana kombinacija leksičkog glagola, adverbijalne i predloške partikule u literaturi se tretira i kao jedna frazna leksema i kao spoj dvočlanog glagola i predloške fraze. Jedno prethodno istraživanje na korpusu o strukturi i sintaksičkom statusu *frazno-predloških* glagola (Novakov 2014) pokazalo je da ih je adekvatnije tretirati kao dve sintaksičke konstituente – kao spoj dvočlanog glagola i predloške fraze. Ovom prilikom proučena je semantička koherencija *frazno-predloških* glagola koja predstavlja bitan argument za to da se oni svrstaju u jednu leksičku jedinicu (fraznu leksemu) ili ne svrstaju.

Semantička koherentnost ovih tročlanih kombinacija u analizi je povezana sa stepenom njihove idiomatizovanosti, pa su one klasifikovane u neidiomatizovane, poluidiomatizovane i idiomatizovane kombinacije, uz pretpostavku da viši stepen idiomatizovanosti pruža argument za njihovo sagledavanje kao jedne leksičke jedinice. Osim sagledavanja značenja leksičkog glagola i obe partikule, dodatni (mada, treba naglasiti posredan i relativan) dokaz za stepen idiomatizovanosti pružio je i prevod na srpski jezik primera iz engleskog dela korpusa. Naime, analiza je obuhvatila 85 engleskih tročlanih nizova (leksički glagol + partikula + partikula) koji bi mogli predstavljati *frazno-predloške* glagole, a zatim ih je uporedila sa njihovim srpskim prevodnim ekvivalentima. Rezultati analize tih engleskih tročlanih nizova pokazuju da oni većinom ne čine jednu leksičku jedinicu i da je među njima vrlo mali broj idiomatizovanih kombinacija. Naravno, ne treba posebno naglašavati da se svi zaključci odnose na situaciju u proučavanom korpusu, ali mogu ukazati i na neke opštije trendove.

Dakle, proučavanje je pokazalo da registrovani tročlani nizovi iz korpusa većinom uopšte ne čine jednu sintaksičku, pa ni leksičku jedinicu, već se razlažu na dvočlani glagol i PF, mada se slične ili takve iste kombinacije ponekad navode u rečnicima fraznih glagola. Rezimirajući rezultate analize kada se radi o drugoj (predloškoj partikuli) u proučavanom korpusu, mogu se navesti sledeći zaključci:

- a) Predloška partikula *of* na poziciji druge partikule u tročlanom nizu u stvari je deo složenog predloga *out of* ili *ahead of*, pa sa leksičkim glagolom ne pokazuje semantičku koherentnost i ne čini fraznu leksemu, već zajedno sa imeničkom frazom koja sledi čini PF. Takve kombinacije mogu se naći u rečniku engleskih fraznih glagola (na primer *go out of, keep out of, wriggle out of, Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs*), što može imati pedagoško opravdanje, ali nije zasnovano na morfosintaksičkim i leksičkim odlikama.

- b) Pojedine predloške partikule u velikoj meri zadržavaju svoje osnovno prostorno značenje i u tom slučaju deo su PF, pa ne čine fraznu leksemu sa glagolom i prvom partikulom. Na primer, takvi su sledeći nizovi: partikula *to* sa značenjem smera (*shuffle out to*), partikula *from* sa značenjem polazne pozicije (*walk away from*), partikula *into* sa značenjem usmerenja (*move back into*) i partikula *in* sa značenjem lokacije (*sit down in*).
- c) Pojedine partikule na drugoj poziciji u stvari predstavljaju adverbne, nemaju komplemente u formi imeničke fraze i takođe nisu deo tročlane frazne lekseme: *down* u strukturi *come back down* je adverb koji u relevantnom primeru u korpusu (26a) označava kretanje sa više na nižu tačku, a *round* u strukturi *turn back round* implicira okretanje, kružni pokret.
- d) Samo mali broj proučenih tročlanih kombinacija iz korpusa pokazao je idiomatizovanost, odnosno takav stepen semantičke koherencije i otklon u odnosu na osnovna značenja konstituenata da ih to čini nepredvidljivim i nekompozitivnim. Samo takvi tročlani nizovi se mogu tretirati kao frazne lekseme, odnosno kao *frazno-predložki* glagoli. Brojčani podaci o nivou idiomatizovanosti primera iz korpusa prikazani su u sledećoj tabeli:

Tabela 4: Nivo idiomatizovanosti primera u korpusu

Broj	Nivo idiomatizovanosti	Broj primera u korpusu	Procenat
1	Neidiomatizovani	64	76%
2	Poluidiomatizovani	15	17%
3	Idiomatizovani	6	7%
	UKUPNO	85	100%

Prema tome, kada se na samom kraju sumiraju rezultati proučavanja u ovom radu, može se konstatovati da nivo idiomatizovanosti, odnosno semantičke koherencije i kompozitivnosti analiziranih primera iz korpusa ne ide u prilog stanovišta da tročlane kombinacije leksičkog glagola, averbijalne partikule i predloške partikule treba tretirati kao frazne lekseme, kao *frazno-predložke* glagole. Naime, znatno više od polovine primera iz korpusa čine neidiomatizovani nizovi u kojima druga partikula nije konstituent tročlane frazne lekseme, već je deo PF. Malobrojni poluidiomatizovani nizovi takođe ne moraju predstavljati fraznu leksemu, jer se mogu sastojati od idiomatizovanog dvočlanog glagola iza kojeg takođe sledi PF. Konačno, nekoliko idiomatizovanih kombinacija u korpusu zbog svoje nekompozitivnosti i nepredvidljivosti čine semantičku celinu, ali se mogu analizirati kao dvočlani (frazni) glagol sa specifikovanim, odnosno selektovanim predlogom, kao što to predlažu Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum 2002).

III DEO
GLAGOLSKI VID: ENGLISKI I
SRPSKI JEZIK

POJEDINE KOMPONENTE GLAGOLSKOG VIDA U ENGLISKOM I SRPSKOM JEZIKU

1. OPŠTI UVOD

Opštelingvistička kategorija glagolskog vida (aspekta) u aspektološkoj literaturi (na primer, Komri [Comrie] 1976, Riđanović 1976, Filip (Filip 2012), Diki (Dickey 2016, Novakov 2016, Novakov 2021) često se deli na leksički i gramatički vid, pri čemu razgraničenje između ta dva vida nije uvek jasno postavljeno. U ovom radu polazi se od postavke da leksički vid (za koji se u starijim izvorima, up. Komri 1976, koristi i nemački termin i *aktionsart*) obuhvata nekoliko komponenti povezanih sa leksičkim značenjem glagola, a da se gramatički vid odnosi se na opoziciju perfektivnost/imperfektivnost čiji semantički sadržaj takođe treba jasnije specifikovati. Konačno, u ovom radu se razmatra i moguće sadejstvo ta dva vida, odnosno njihova povezanost.

Kao što je poznato (na primer, Comrie, 1976, Novakov 2016, Dickey 2016), kategorija glagolskog vida predstavlja kompleksnu temu u slovenskim, ali i drugim jezicima, posebno ako treba pronaći zajednički imenitelj za jedan slovenski i jedan neslovenski jezik kao što su srpski i engleski. Dakle, u ovom radu se, nakon kraćeg opšteg uvoda, prvo izlažu relevantne teorijske postavke, a zatim se analiziraju srpski primeri s glagolima sa prefiksima i njihovi engleski prevodni ekvivalenti, nakon čega se izvode zaključci i predlaže teorijski okvir koji odslikava odnos između gramatičkog i leksičkog vida. Prema tome, detaljni podaci o korpusu, metodologiji i ciljevima iznose se kasnije u radu, u odeljku 3.1.

2. TEORIJSKE POSTAVKE

Kategorija glagolskog vida predstavlja lingvistički koncept koji se često, posebno u starijim studijama slovenskog vida, povezivao sa pojedinim komponentama glagolskog značenja, pri čemu se ponekad zalazilo i u deo glagolske semantike. U ovom odeljku sažeto se prikazuju značenja koja su pripisivana leksičkom i gramatičkom vidu u stručnoj literaturi, nakon čega se ta dva vida određuju tako da obuhvata oba proučavana jezika, engleski i srpski.

Ako se pozabavimo prvim pojavama relevantnih termina, Semerenji (Szemerényi 1987: 2-3) piše da se termin *aktionsart* (nemački *Aktionsart*), koji se danas povezuje sa leksičkim vidom, javlja krajem devetnaestog veka. Naime, prema istom autoru, K. Brugman (Brugmann) u svojoj gramatici grčkog jezika iz 1885. godine koristi ovaj termin. Međutim, već u to vreme termin *aktionsart* koristi se da

označi i glagolski vid, pa Štrajtberg (Streitberg) 1891. godine navodi termine imperfektivni i perfektivni akcionsart (Szemerényi 1987: 3), a Brugman 1886. godine u svojoj uporednoj gramatici indoevropskih jezika akcionsart povezuje sa nizom specifičnih značenja kao što su kauzativno, deziderativno, inhoativno, deminutivno, iterativno i intenzivno (Szemerényi 1987: 8). O činjenici da su već u to vreme postojale različite upotrebe termina akcionsart i da je dolazilo do njegovog preklapanja sa terminom aspekt, svedoči i studija Agrela (Agrell) iz 1908. godine koji čini pokušaj da se značenja i upotreba ta dva termina jasno razdvoje, tako da se pod terminom glagolski vid ili aspekt u slovenskim jezicima podrazumeva svršenost i nesvršenost, a pod terminom akcionsart pojedine semantičke komponente glagola (Riđanović 1976: 7). U novijoj stručnoj literaturi (na primer, Filip 2012, Novakov 2016, Dickey 2016) dodatno se specifikuju i razrađuju ove komponente glagolskog vida, što se navodi u odgovarajućem kontekstu u ovom radu. Uz pokušaj da se izbegnu ovakve terminološke nepodudarnosti, ovde će se razmotriti gramatički i leksički vid u engleskom i srpskom jeziku – u dva jezika sa izvesnim tipološkim razlikama kada se radi o analitičnosti i sintetičnosti, što utiče i na izražavanje glagolskog vida.

2.1. Gramatički i leksički vid u engleskom jeziku

U starijim tradicionalnim gramatikama engleskog jezika (na primer, Tomson & Martine (Thomson & Martinet 1986) glagolski vid se obično nije razlikovao kao posebna kategorija, već se obrađivao u okviru glagolskog vremena, verovatno zato što se ne izražava na isti način kao glagolski vid u slovenskim jezicima (up. Novakov 2005, Gavrilović 2019). Međutim, kao što piše Belić (1958: 231), koncept koji se izražava slovenskim glagolskim vidom može se iskazati, makar i opisno, i u drugim jezicima³¹, što postavlja semantičku osnovu za upoređivanje srpskog i engleskog vidskog sistema.

Kao što je već implicitno naznačeno, pojedine gramatike engleskog jezika uvrstavaju kategoriju glagolskog vida u opis tog jezika. Na primer, Kverk i dr. (Quirk et al. 1985) navode dva para gramatičkih vidskih opozicija u engleskom jeziku: a) progresivni i neprogresivni vid i b) perfekatski i neperfekatski vid, što je postao uobičajeni pristup u proučavanju engleskog glagolskog vida (na primer Comrie 1976), uz poneki izuzetak – na primer Hadlston i Pulam (Huddleston & Pullum

³¹ „...slovenski glagolski vid ne predstavlja ništa čega ne bi moglo biti i u drugim jezicima jer se i u drugim jezicima, makar i opisno, može iskazati ono što se iskazuje oblicima slovenskog glagolskog vida." (Belić 1958: 231).

2002) engleski perfekatski vid svrstavaju u sekundarna nedeiktička vremena. Kada se radi o prvoj opoziciji (progresivno-neprogresivno), treba imati u vidu da se u engleskim gramatikama engleski progresivni vid povezuje sa više značenja, od kojih je najuopštenije značenje da je određeni proces u toku. Druga opozicija, perfekatski/neperfekatski vid, predstavlja specifičan vid, drugačiji od prvog, jer podrazumeva označavanje povezanosti date situacije sa prethodnim trenutkom, najčešće zbog aktuelnosti ili validnosti date situacije. U ovom proučavanju usredsređićemo se na prvu pomenutu opoziciju, jer se ona može povezati sa vidskom opozicijom u srpskom jeziku.

Uz (ne)progresivni gramatički vid, komponente leksičkog vida u engleskom jeziku sreću se u podeli na dinamične i stativne glagole, kao i u sekundarnoj podeli unutar te dve grupe, poput podgrupe trenutni glagoli (na primer, u gramatici Quirk et al. 1985).

2.2. Gramatički i leksički vid u srpskom jeziku

Tradicionalno, u srpskom (kao i u ostalim slovenskim jezicima) gramatički glagolski vid obuhvata perfektivnost (dovršenost situacije) i imperfektivnost (implikaciju da je situacija u toku, odnosno da se gramatički ne naznačava njeno okončavanje). Tako, na primer, Belić (1924: 3) konstatuje da imperfektivni vid podrazumeva neograničenost vršenja radnje, a perfektivni ograničavanje vršenja glagolske radnje. Slične postavke iznosi i Stevanović (1979: 528-545) koji piše da imperfektivni glagoli označavaju procese neograničenog, a perfektivni ograničenog trajanja. Dodatna značenja, koja spadaju u leksički vid, ovaj autor svrstava u kategoriju glagolski lik (na primer, durativni, učestali, početno-svršeni, ingresivni, završno-svršeni lik).

Međutim, u serbokroatističkoj i srbističkoj literaturi postoje i detaljnija određenja; tako, na primer, Grubor (1953: 136) piše da perfektivnost označava da je određeni deo situacije izvršen do kraja kao celina³², a imperfektivnost da je razvoj situacije u toku. Zatim, Grubor (1953: 10-13) navodi kompleksnu klasifikaciju vidskih značenja u srpskom jeziku koja, po svemu sudeći, spadaju u leksički vid; ta značenja su pantivnost, totivnost, inhoativnost, finitivnost, deminutivnost, augmentativnost, majorativnost, intenzivnost, sativnost.

Donekle drugačije određenje glagolskog vida u srpskom (odnosno srpskohrvatskom) jeziku u komparativnoj studiji razrađuje Riđanović (Riđanović 1976: 83). On piše da je primarno značenje glagolskog vida u srpsko(hrvatskom)

³² „... izvršena sva od početka do kraja, kao jedna celina...” (Grubor 1953: 136).

jeziku deljivost/nedeljivost glagolske situacije, a ne dužina ili svršenost/nesvršenost. Uz to, on umesto tradicionalnih termina perfektivnost/imperfektivnost koristi termine totivnost/netotivnost, pri čemu prvi član opozicije označava nedeljivost situacije, odnosno njeno sagledavanje kao celine, a drugi član opozicije sagledavanje radnje kao deljive. Konačno, ovaj autor (Ridanović 1976: 111-112) navodi i značenja koja spadaju u leksički vid, poput ekstenzivnog, deminutivnog i augmentativnog značenja.

Navedene starije studije postavile su osnove za sagledavanje gramatičkog i leksičkog vida u srpskom jeziku i na tim osnovama su sprovedena i neka kasnija proučavanja. Na primer, koristeći termine glagolski vid da označi gramatički vid i tip glagolske situacije da označi leksički vid, Novakov (2005) upoređuje engleski i srpski jezik analizirajući obeležja stativnost/dinamičnost, cilj (teličnost), i trajanje. Nakon analize korpusa sa deset frekventnih srpskih glagolskih prefiksa i njihovih engleskih prevodnih ekvivalenata, Novakov (2005) konstatuje da se tip glagolske situacije (odnosno leksički vid) u srpskom jeziku određuje na nivou glagolskih leksema, najčešće dodavanjem prefiksa. Naime, pošto glagolska prefiksacija osim perfektivizujuće funkcije ima i funkciju da modifikuje leksičko značenje leksema, ona u leksički vid glagola unosi pojedine semantičke komponente, između ostalih i cilj (teličnost). Konačno, kada se radi o odnosu gramatičkog i leksičkog vida, ovo istraživanje je pokazalo da u srpskom jeziku teličnost stupa u sadejstvo sa gramatičkim perfektivnim vidom stvarajući implikaciju da je cilj koji postoji i dostignut.

2.3. Tipološka određenja gramatičkog i leksičkog vida

Već i kratak prikaz osnovnih postavki o glagolskom vidu u engleskom i srpskom jeziku navedenih u prethodna dva odeljka ukazuje na bitne razlike u vidskim sistemima ta dva jezika. Međutim, tipološke studije zasnovane na opisu i analizi velikog broja jezika obuhvataju i podatke iz relevantne literature o engleskom i srpskom glagolskom vidu, povezuju te podatke sa odgovarajućim podacima iz drugih jezika i tako stvaraju osnovu za formiranje opšteg teorijskog okvira za sveobuhvatno sagledavanje gramatičkog i leksičkog vida u engleskom i srpskom jeziku. Naime, tipološka određenja glagolskog vida podrazumevaju uopštene koncepte zasnovane na empirijskim podacima iz genetički različitih jezika, pa tako i slovenskih i germanskih jezika u okviru indoevropskih jezika. U takvoj studiji o glagolskom vidu Komri (Comrie 1976: 3-4) piše da perfektivni vid podrazumeva sagledavanje glagolske situacije kao celine, bez lingvistički impliciranih unutrašnjih segmenata (mada ta situacija po svojoj prirodi može imati segmente), a imperfektivni prikaz situacije kao segmentirane strukture. Komri konstatuje da uz ove gramatikalizovane komponente vidskih značenja postoje i određene semantičke distinkcije koje su kod glagola leksikalizovane i za koje

se u stručnoj literaturi ponekad koristi termin akcionsart (leksički vid); takva leksikalizacija se u slovenskim jezicima uglavnom realizuje u okviru derivacione morfologije (Comrie 1976: 6-7). Te distinkcije mogu obuhvatati trajnost/trenutnost, stativnost/dinamičnost, teličnost/neteličnost i drugo. Konačno, ovaj autor piše i da između gramatikalizovanog i leksikalizovanog vida postoji međuzavisnost, odnosno da pojedine leksičke odlike blokiraju gramatički vid ili utiču na njegovu upotrebu. Na primer, tu međuzavisnost ilustruje činjenica da se engleski glagoli sa osobinom stativnosti ne javljaju u progresivnom vidu (uz određene izuzetke).

Komparativne i tipološke studije pružaju osnovu i za određivanje značenja leksičkog vida. Vendler u svojoj studiji o semantičkoj klasifikaciji engleskih glagola (Vendler 1967) uzima u obzir komponente trajnosti, stativnosti i teličnosti te klasifikuje engleske glagole u aktivnosti, stanja, ostvarenja i dostignuća.³³ Razrađujući Vendlerovu klasifikaciju, L. Brinton (Brinton 1988: 29) četiri pomenute grupe glagola (dakle, leksički vid koji te grupe predstavljaju) prikazuje pomoću četiri semantička obeležja – stativnost, trajanje, teličnost i voljnost, što pruža osnovu da se ta obeležja postave u centar opšte definicije leksičkog vida, a da im se pridruže specifičnija značenja koja prefiksacija unosi u glagolske lekseme u srpskom (na primer, sativnost, totivnost i slično). Ovakvo određenje semantičkog sadržaja leksičkog vida može se ugraditi u teorijski okvir koji je predložila K. Smit (Smith 1986); naime, ova autorka piše da se rečenični vid (engl. *sentential aspect*) sastoji od dve komponente, situacionog tipa (engl. *situation type*) i aspekta tačke gledišta (engl. *viewpoint aspect*). Situacioni tip odnosi se na semantičke odlike glagolskih leksema koje čine osnovu leksičkog vida, a aspekt tačke gledišta predstavlja gramatički vid. K. Smit konstatuje da između ove dve komponente postoji sadejstvo koje rezultira opštim rečeničnim vidom. Od takvih postavki polazi se i u istraživanju u ovom radu. Dakle, leksički vid se sagledava kao skup nekoliko opštih semantičkih obeležja (poput obeležja dinamičnost/stativnost, trajnost/trenutnost i teličnost/ateličnost) kojima se dodaju specifičnija značenja prisutna kao rezultat prefiksacije (na primer, značenja sativnosti, augmentativnosti, pantivnosti i slična značenja).

Kao što je već naznačeno, teličnost kao naznaka postojanja cilja takođe može da se svrsta u komponente leksičkog vida. Naime, u ovom radu polazi se od postavke da se teličnost može izraziti na sintaksičkom nivou (kao u engleskom jeziku, specifikovanim direktnim objektom ili partikulama u okviru fraznih glagola), ali i morfološki, prefiksacijom (kao u srpskom jeziku). Dakle, uzimajući u obzir navedene opšte tipološke postavke o gramatičkom i leksičkom vidu, te o njihovom sadejstvu, u

³³ Engleski termini su *activities, states, accomplishments, achievements*.

narednom, centralnom odeljku se analiziraju primeri iz manjeg paralelnog srpsko- engleskog književnog korpusa.

3. SRPSKI PRIMERI I NJIHOVI ENGLISKI PREVODNI EKVIVALENTI

U centralnom delu rada proučavaju se načini izražavanja gramatičkog i leksičkog vida u uzorku iz srpskog i engleskog jezika. Naime, analiziraju se relevantni primeri sa srpskim glagolima s prefiksima i njihovi engleski prevodni ekvivalenti.

3.1. Uzorak, metodologija i osnovne pretpostavke

Analiza načina izražavanja gramatičkog i leksičkog vida zasniva se na uzorku sa primerima iz celog romana *Na Drini ćuprija* Iva Andrića i prevodu tog romana na engleski jezik (prevodilac L. F. Edwards (Lovett F. Edwards)).³⁴ Naime, iz ovih izvora preuzeti su srpski primeri sa tri glagolska prefiksa *do-*, *za-* i *pre-* i njihovi engleski prevodni ekvivalenti.³⁵ Ovi prefiksi odabrani su jer su frekventni i obuhvataju veći broj značenja (up. Klajn 2002).

Tabela 1: Brojčani podaci o srpskim glagolima sa prefiksima u korpusu.

Broj	Glagoli sa prefiksom	Broj glagola	Procenat
1	<i>do-</i>	27	16%
2	<i>za-</i>	87	49%
3	<i>pre-</i>	62	35%
	UKUPNO	176	100%

Glagoli su locirani elektronskom pretragom i svaki od njih se u tekstu pojavljuje jednom ili više puta, pa celokupan broj srpskih primera iznosi oko 500, a isto toliko postoji i njihovih engleskih prevodnih ekvivalenata. Kontrastivno

³⁴ Ovdje treba naznačiti da je za korpus iz kojeg su preuzeti primeri odabran roman *Na Drini ćuprija* jer pruža dobru osnovu za proučavanje glagolske prefiksacije i zato što postoji njegov relevantan prevod na engleski jezik. Naime, mada ovaj roman ne odražava savremeni srpski jezik u svim karakteristikama, glagoli sa analiziranim prefiksima iz ovog romana omogućavaju da se prouči centralna tema ovog rada – leksičke i gramatičke komponente glagolskog vida u srpskom jeziku. Svakako da bi za neku drugu tematiku (na primer, upotrebu leksike) trebalo konsultovati novija književna dela.

³⁵ Zbog predviđenog obima ovog rada odabrana su tri prefiksa; analiza celokupne glagolske prefiksacije u srpskom jeziku i obimniji korpus zahtevali bi monografski tekst.

istraživanje podrazumeva analitički i deskriptivni metod, a polazi se od teorijskih postavki strukturalističkih i tipoloških proučavanja.

Polazne pretpostavke u istraživanju su sledeće:

a) gramatički vid u srpskom i engleskom jeziku odnosi se na koncept celine i strukture; perfektivni vid označava ograničenu celinu, a imperfektivni vid neograničenu strukturiranu situaciju;

b) u srpskom jeziku glagolski prefiksi imaju dvojnju funkciju, označavaju gramatički perfektivni vid, ali i značenja leksičkog vida;

c) u engleskom jeziku se značenja leksičkog vida izražavaju analitički, a u manjoj meri glagolskim leksemama;

d) i u srpskom i u engleskom jeziku gramatički i leksički vid podrazumevaju sadejstvo i međusobni uticaj.

Dakle, cilj ovog rada jeste da istraži elemente bitne za određivanje domena gramatičkog i leksičkog vida, te da razmotri sadejstvo ta dva vida da bi se tako formirao opšti teorijski okvir za analizu vidskih značenja u srpskom i engleskom jeziku.

3.2. Srpski glagoli sa prefiksima i njihovi engleski prevodni ekvivalenti

U ovom odeljku analiziraju se reprezentativni primeri za svaki od tri navedena prefiksa.

3.2.1. Srpski glagoli sa prefiksom *do-* i njihovi engleski ekvivalenti

Prva grupa primera koja se analizira sadrži glagole sa prefiksom *do-*. Kao što piše Klajn (2002: 250-251) ovaj prefiks u kombinaciji sa osnovnim glagolom ima prostorno značenje pokreta ka određenoj tački, zatim vremensko značenje trajanja do nekog trenutka, značenje fizičkog kontakta sa ciljem radnje i druga značenja. Navodimo tipične primere:

1) a) Ali svaka svetlost brzo dogori i svaka svečanost prođe. (112)

b) Bur every light quickly burns out and every fest comes to an end. (141)

2) a) Dotrčaše vojnici koji prihvatiše konje i povedoše nekoliko koraka unazad. (103)

b) The soldiers whose duty it was to hold the horses hurried up and led them a few paces back.

(130)

3) a) ... a sam je sa još dvojicom ljudi seo u jedan čamac koji je sa mrakom neopaženo dovukao na levu obalu. (23)

b) ... and he himself with two others sat in a boat which he had drawn unnoticed in the darkness to the left bank. (38)

4) a) ... spor skeledžija, po imenu Jamak, koga je budnog bilo teže dozvati nego drugog iz najdubljeg sna. (9)

b) ...slow old ferryman called Jamak, whom it was harder to summon when awake than any other man from deepest sleep. (21)

Navedeni srpski primeri sa prefiksom *do-* ukazuju na komponente gramatičkog i leksičkog vida koje u osnovne glagolske lekseme unosi prefiks. Podvučeni glagoli u svim primerima su perfektivni, što znači da se prema tipološkoj definiciji perfektivnog gramatičkog vida (ili sličnoj gorepomenutoj definiciji koju navodi Stevanović) situacija sagledava kao celina, odnosno kao ograničena. Uz takvo značenje gramatičkog vida, prefiks *do-* u podvučenim glagolima *dogoreti*, *dotrčati*, *dovući*, *dozvati* (1a, 2a, 3a, 4a) naznačava i određene komponente leksičkog vida. Prvo, tri glagola su trajna jer podrazumevaju fizički pokret do date tačke: u slučaju glagola *dotrčati* i *dovući* realizovanje situacije zahteva izvesno vreme, pri čemu se agens ili sam kreće ili pomera dati entitet (čamac). Kada se radi o glagolu *dogoreti* postoji trajanje dok se ne dostigne određeno stanje. Glagol *dozvati* je trenutni u značenju 'zovući stupiti u kontakt s nekim' (*Rečnik srpskoga jezika* 2007). Osim ovih komponenti, leksički vid trajnih glagola sa prefiksom *do-* podrazumeva kompletnost, dovršavanje radnje do kraja (Klajn 2002: 250); trenutni glagol *dozvati* sadrži dodatnu komponentu završne-svršenosti. Konačno, komponenta leksičkog vida svih ovih perfektivnih glagola je i teličnost, jer prefiks postavlja krajnju tačku, granicu do koje se situacija realizuje: to je prostorna tačka kod glagola kretanja *dotrčati* i *dovući*, a kod glagola *dogoreti* dostizanje određenog stanja nakon kojeg se situacija okončava i ne može se nastaviti.

Kao što je i očekivano, engleski prevodni ekvivalenti su svi u neprogresivnom (engl. *nonprogressive*) ili prostom obliku koji je tipični eksponent perfektivnog gramatičkog vida, odnosno engleski glagolski izraz prikazuje se kao celina, bez ukazivanja na strukturirani proces (što se implicira progresivnim oblikom). Prevodni ekvivalenti su u sadašnjem (1b, *burns out*) ili prošlom vremenu

(2b, *hurried up*) kao i prošlom perfektu (3b, *had drawn*) i infinitivu (4b, *to summon*); prva tri (kao i srpski izvornici) impliciraju trajanje, a poslednji trenutnost. Kada se radi o komponentama leksičkog vida, njih naznačavaju partikule *out* i *up* u engleskim fraznim glagolima *burn out* i *hurry up*; naime, te partikule postavljaju cilj i uvode teličnost u glagolske lekseme *burn* i *hurry* koje su neodređene kad je u pitanju teličnost i u zavisnosti od konteksta mogu biti telične ili atelične. Uz to, partikule dodaju i značenje kompletivnosti koje se javlja kod srpskih izvornih leksema. I glagol *draw* (3b) van konteksta je neodređen kad je u pitanju teličnost, pa tek uz argument (direktni objekat *a boat* koji prethodi relativnoj klauzi) poprima komponentu teličnosti. Preostali prevodni ekvivalent u infinitivu (4b) u svom osnovnom značenju, bez dodatne modifikacije podrazumeva trenutnost.

3.2.2. Srpski glagoli sa prefiksom *za-* i njihovi engleski ekvivalenti

Prefiks *za-* spada u semantički najsloženije i najneodređenije, sa mnogo značenjskih nijansi; on ima prostorno značenje, značenje obuhvatanja, početka radnje, faktivno značenje i druga (Klajn 2002: 251-254). Primere sa prefiksom *za-* ilustruju sledeće rečenice:

5) a) Ako su mirna i bezbrižna vremena, obredaju se rakijom i zapevaju, povedu kolo... (6)

b) If the times were peaceful and carefree they would hand the plumbrady around, sing, dance the kolo... (18)

6) a) ...stari neimari, za koje se u pričama priča da su se nosili sa vilama i svakojakim čudima i da su morali da zaziđuju živu decu... (7)

b) ... the old masons, who according to the old tales had struggled with vilas and every sort of wonder and had been compelled to wall up living children... (18)

7) a) Fata se zakikotala prigušeno. (81)

b) Fata gave a stifled giggle. (107)

8) a) Ispočetka su još govorili poneku reč, ali kako je igra rasla, zaćutaše potpuno. (117)

b) At first they still exchanged an occasional word, but as the game grew faster they fell silent. (146)

9) a) Kao da mu je zavirio u stisnutu šaku. (38)

b) ... as if the Gipsy had been able to see into his closed fist. (56)

10) a) Onaj grč koji se uvek stegne u Glasičaninu pri pomenu njegovog položaja zabole ga naročito. (211)

b) That spasm of anger which always gripped Glasičanin at any mention of his position made him suffer. (250)

Navedeni srpski primeri (5a, 7a, 8a, 9a, 10a) su perfektivni, osim glagola *zaziđivati* (6a) koji osim prefiksa sadrži i sufiks, pa predstavlja sekundarni imperfektivni vid. Kao i u prethodnoj grupi primera, perfektivni glagoli označavaju celovitost situacije, dok imperfektivni glagol *zaziđivati* u datom kontekstu (direktni objekat u množini, *decu*) implicira ponavljanje više puta. Svi perfektivni glagoli su trenutni, a nakon dodavanja prefiksa oni stiču i određene komponente leksičkog vida. To su inhoativnost kod početno-svršenih glagola *zäpevati* (5a), *zakikotati se* (7a), *zaćutati* (8b) i *zaboleti* (10b), te značenje produžne svršenosti kod glagola *zaviriti* (9a); naime, Stevanović ovakve glagole naziva svršeno-produžni (Stevanović 1979: 537), jer označavaju početni trenutak i manji ulazak u realizaciju date radnje. Konačno, perfektivni glagoli su telični, a imperfektivni glagol *zaziđivati* (6a) je ateličan, jer sekundarni imperfektivni oblik ne podrazumeva ograničenje nakon kojeg se situacija završava; međutim, zbog implicirane iterativnosti ovaj glagol podrazumeva da se ne postavlja granica do koje se može ponavljati pojedinačni čin zaziđivanja.

Engleski prevodni ekvivalenti i ovoj grupi primera su u neprogresivnom, prostom gramatičkom vidu, što znači da označavaju celovitost situacija. Početno-svršeni glagol *zäpevati* preveden je glagolom *sing* (5a) pri čemu se izgubila inhoativnost³⁶; engleski glagol je trajan i ateličan bez specifikovanog objekta, a u ovom kontekstu naznačava uobičajenu situaciju. Slično je i sa prevodom glagola *zaviriti* (9a); preveden je glagolom *see* (9b) koji ne prenosi inhoativnost i ateličan je. U ovom slučaju na raspolaganju su i bolja prevodilačka rešenja, prevod nekim trenutnim glagolom vizuelne percepcije, na primer *glance*. U primeru (6b) prevodni ekvivalent je frazni glagol *wall up* čija partikula unosi teličnost i značenje kompletivnosti. Engleski dekomponovani predikat *give a giggle* (7b) sarži implikaciju inhoativnosti i trenutnosti kao i srpski izvornik *zakikotati se*. Preostala dva prevodna ekvivalenta su izrazi *fall silent* (8b) i *make suffer* (10b) koji ukazuju na analitičnost engleskog jezika nasuprot sintetičnosti srpskog. Prvi izraz dosledno prenosi inhoativnost i trenutnost srpskog glagola sa prefiksom *zaćutati*, dok drugi unosi komponentu kauzativnosti koja nije naglašena u srpskom glagolu *zaboleti*.

³⁶ Termin inhoativnost se u ovom radu koristi u značenju početka dinamične radnje.

3.2.3. Srpski glagoli sa prefiksom *pre-* i njihovi engleski ekvivalenti

Prefiks *pre-* obuhvata raznovrsna značenja, od prostornog kretanja, do vremenskog značenja i značenja ponovljene radnje, zatim ekscesivnog značenja (Klajn 2002: 269-271). Navodimo relevantne primere sa prefiksom *pre-*.

11) a) ... kad je Kraljević Marko tamnovao gore u Starom gradu pa pobjegao iz njega, spustio se niz brdo i preskočio Drinu... (5)

b) ...when Kraljević Marko himself was in prison up there in the Old Fortress and escaped, flying down the slope and leaping the Drina... (16)

12) a) ...da ga je ona bela, široka hartija švapskog proglaša presekla po polovini kao bezglasna eksplozija... (96)

b) ... that this white paper of the proclamation had cut it in half like a silent explosion... (122)

13) a) Cele te duge i studene noći Plevljak je preležao u čamcu, pokriven ovčijim kožama ... (23)

b) All that long cold night the man from Pljevlje lay in the boat covered in sheepskins... (39)

14) a) Seljak zatim mahnu dvaput iznad mrtvacu rukom kao da ga preliva iz prazne ruke nevidljivim vinom... (39)

b) The peasant then made a movement with his hands over the dead man as if pouring from his empty hand the unseen wine... (57)

15) a) ... zevajući i protežući se, težak, krmeljiv i dobroćudan, kao prestareo torni pas rundov. (69)

b) ... yawning and stretching himself heavy, reummy-eyed and good-humoured, like an ageing sheepdog. (91)

Prema očekivanju, svi navedeni srpski glagoli sa prefiksom *pre-* osim jednog su perfektivni i upućuju na celinu, zaokruženost situacije. Imperfektivni glagol *prelivati* (14a) sadrži i sufiks, pa predstavlja sekundarnu imperfektivizaciju, a situaciju iskazuje kao strukturirani proces. Uz takvo značenje gramatičkog vida postoji i nekoliko komponenti značenja koja se povezuju sa leksičkim vidom. Tako glagol *preskočiti* (11a) označava teličnost, jer razdaljina koju treba premostiti skokom predstavlja prostorni cilj; uz to, ovaj glagol je i trenutani. Glagol *preseći* (12a) takođe je teličan i trenutani (za razliku od osnovnog glagola *seći* koji je ateličan i trajan). Za razliku od glagola *preseći*, glagol *preležati* (13a) jeste trajan, ali takođe teličan pošto prefiks *pre-* u sprezi sa osnovnim glagolom *ležati* implicira cilj –

određeni vremenski segment koji treba provesti ležeći. Kao što je već naznačeno, u primeru (14a) glagol *prelivati* podrazumeva trajan proces i nije teličan pošto ne sadrži lingvistički označenu granicu do koje se situacija može realizovati i okončati, bez mogućnosti za njen produžetak. Glagol iz poslednjeg primera *prestarteti* (u primeru u obliku participskog modifikatora *prestarteo*, 15a) teličan je, trajan uz augmentativnost (up. Grubor 1953) kao komponentu leksičkog vida.

Kada se radi o engleskim prevodnim ekvivalentima, u ovoj grupi primera prevodilac je osim ličnih glagolskih oblika u neprogresivnom gramatičkom vidu koristio i jedan bezlični oblik, odnosno engleski particip prezenta. Lični glagolski oblici sadrže glagole *cut* (12b) i *lie* (13b); oba ova glagola kao lekseme neutralni su u odnosu na teličnost, odnosno mogu se prevesti i kao *seći/ležati* (atelično) i kao *preseći/preležati, leći* (telično), u zavisnosti od konteksta. Pošto u primeru (12b) iza glagola *cut* sledi zamenički objekat (*it*) u glagolskom izrazu postoji cilj, kao i kod srpskog glagola sa prefiksom (*preseći*), a postoji i komponenta trenutnosti (početno-svršeni ili inhoativni glagol). U preostale tri rečenice prevodilac je upotrebio participske bezlične klauze. Primer (11b) sadrži particip prezenta *leaping* pri čemu je osnovni glagol *leap* trenutani, početno-svršeni. Glagol *pour* (upotrebljen u participu prezenta *pouring*, 14b) u osnovnom značenju *sipati* je trajan i ateličan. Konačno, primer (15b) sadrži prevodni ekvivalent *ageing* upotrebljen kao premodifikator imenice *sheepdog*. Glagol *to age* kao leksema je neutralan u odnosu na teličnost, odnosno može se prevesti i kao *stariti* i kao *ostariti* u zavisnosti od konteksta. Uz to, glagol je trajan, ali nema implikaciju augmentativnosti kao srpski izvorni glagol *prestarteti*.

4. ZAKLJUČAK

U ovom radu učinjen je pokušaj da se razdvoje gramatički i leksički glagolski vid koji se često prepliću i nije ih jednostavno razlučiti. Na osnovu relevantne literature (na primer, Comrie 1976, Filip 2012, Dickey 2016, Novakov 2016) pošlo se od opšte tipološke definicije glagolskog vida (čiji se elementi mogu naći i u srbističkoj aspektologiji) da perfektivni gramatički vid prikazuje glagolsku situaciju kao nedeljivu celinu, kao zbir svih njenih delova, a imperfektivni kao strukturirani proces koji teče. Uz ovako određeni gramatički vid, leksički vid obuhvata pojedine komponente glagolskog značenja kao što trajnost/trenutnost, teličnost ili dodatna značenja koja nastaju nakon dodavanja prefiksa osnovnom glagolu. Ta značenja Stevanović (1979) naziva glagolski lik (na primer, početno-svršeni ili durativni lik), dok Grubor (1959) navodi detaljniji spisak takvih aspektnih značenja (na primer, pantivne, totivne, augmentativne, majorativne i druge glagole).

Zatim se, takođe na osnovu relevantne literature (Comrie 1976, Smith 1986, Novakov 2016), polazi od pretpostavke da između gramatičkog i leksičkog vida postoji međuzavisnost, odnosno da oni zajedno čine rečenični aspekt (Smith 1986). Nakon ovakvih određenja, u radu se proučava izražavanje gramatičkog i leksičkog vida u engleskom i srpskom jeziku kao jezicima sa različitim vidskim sistemima.

Ovakav teorijski okvir primenjen je u analizi primera iz manjeg paralelnog srpsko-engleskog korpusa, sa srpskim glagolima sa tri prefiksa (*do-*, *za-*, *pre-*) preuzetim iz književnog teksta i njihovim engleskim prevodnim ekvivalentima. Analiza je potvrdila početne pretpostavke da se gramatički vid u oba jezika može definisati pomoću opozicije celina/struktura, a da srpski glagoli prefiksacijom stiču dodatne komponente značenja koja se mogu svrstati u leksički vid – u analiziranim primerima to su bila značenja inhoativnosti, augmentativnosti, trenutnosti, trajnosti. Kada se radi o povezanosti gramatičkog i leksičkog vida, srpski primeri su prefiksacijom, uz značenje celine, sticali i značenje teličnosti, postojanja cilja, krajnje tačke nakon koje se situacija okončava i ne može se nastaviti, samo početi iz početka. Tako, na primer, glagol *dogoreti* u odnosu na osnovni glagol *goreti* uz perfektivnost stiče i implikaciju cilja: radnja gorenja dostiže određenu tačku nakon koje se ta situacija može označiti glagolom *dogoreti*, odnosno *goreti* dok ne izgori i preostali deo. Prema tome, srpske glagolske lekseme su već na leksičkom nivou nakon prefiksacije sticale obeležje teličnosti zajedno sa perfektivnim vidom, pa je ta kombinacija obeležja potom uticala na njihovo sintaksičko ponašanje (na primer, nemogućnost upotrebe u značenju pravog prezenta koji se realizuje u trenutku govora).

Za razliku od srpskih leksema, engleski prevodni ekvivalenti sadržali su glagolske lekseme koje su većinom neutralne u odnosu na komponentu teličnosti. Naime, u skladu sa analitičnošću engleskog jezika, teličnost se najčešće naznačava tek na sintaksičkom nivou, tipično dodavanjem specifikovanog direktnog objekta koji označava cilj (što se u srpskom jeziku najčešće postiže prefiksacijom). Ipak, u engleskom jeziku (kao i u srpskom) pojedine lekseme impliciraju teličnost već na leksičkom nivou ukoliko predstavljaju trenutne glagole (poput glagola *leap*). Uz to, partikule u engleskim fraznim glagolima (na primer, *burn out*, *wall up*) takođe unose elemenat teličnosti, što u svom članku dokazuje i Brinton (Brinton 1985).

Prema tome, može se konstatovati da su potvrđene postavke od kojih se pošlo u ovom radu i da se prikazani opšti teorijski okvir zasnovan na relevantnoj literaturi (Comrie 1976, Filip 2012, Dickey 2016, Novakov 2016, Novakov 2021) može primeniti na dva različita vidska sistema kao što su engleski i srpski. Naime, istraživanje je pokazalo da se striktnom primenom datih određenja mogu razlučiti

gramatički i leksički vid, a da zatim ta dva vida u međudejstvu čine celokupni rečenični vid. Istraživanje je takođe, prema očekivanjima, pokazalo da se engleski i srpski jezik razlikuju kada se radi o tom međudejstvu, posebno u odnosu na komponentu teličnosti kao jedno od obeležja leksičkog vida. U engleskom, kao primarno analitičkom jeziku, glagolske lekseme na leksičkom nivou nisu vidski markirane, pa gramatički vid (progresivni i neprogresivni) stiču u ličnom glagolskom obliku; uz to, engleske glagolske lekseme (uz izuzetak pojedinih trenutnih glagola) nisu markirane ni za obeležje teličnost, te se teličnost naznačava na nivou glagolskog izraza ili klauze, najčešće direktnim objektom ili partikulom u fraznim glagolima. S druge strane, srpske glagolske lekseme (uz izuzetak dvovidskih glagola) već na leksičkom nivou definišu gramatički vid, a poprimaju i pojedine komponente leksičkog vida (poput ingresivnosti, kompletivnosti i sličnih značenja). Kada se radi o teličnosti, ta komponenta u srpskom jeziku stupa u međudejstvo sa perfektivnim gramatičkim vidom pa su perfektivni glagoli istovremeno i telični.

GRANICE ZNAČENJA: GLAGOLSKA SEMANTIKA I GLAGOLSKI VID

1. UVOD

Jedan od bazičnih, a istovremeno i najkompleksnijih lingvističkih koncepata je koncept značenja. Naime, taj koncept se sa jezikom može povezati na dva bitna načina: s jedne strane, kroz prenos značenja koji predstavlja suštinu, svrhu komunikacije koja se realizuje kroz jezički sistem, a s druge kroz načine kodiranja različitih vrsta značenja u jeziku. Pri tome, kompleksnosti ovog koncepta svakako doprinosi i dobro poznata činjenica da u sferi značenja postoje mnoga preklapanja, da postoji takozvana *fazi (fuzzy)* zona u kojoj se ivični delovi koncepata prožimaju i prepliću. Takvo prožimanje sreće se među konceptima istog tipa (na primer, imeničkim značenjima), ali i među različitim vrstama značenja, što će biti i centralna tema ovog rada, sa primerima iz engleskog i spskog jezika.

Naime, značenje kao opšti pojam u lingvistici obično se deli na nekoliko vrsta, a jedna od tih podela podrazumeva leksičko i gramatičko značenje. Prema tome, značenja mogu da se odnose na same koncepte iz konkretnog fizičkog ili idejnog sveta, pa čine konceptualna značenja ili denotaciju jezičkih jedinica; s druge strane, pojedina značenja su gramatikalizovana i upućuju na koncepte unutar jezičkog sistema – gramatičke kategorije. Dakle, gramatikalizacija podrazumeva integrisanje datog koncepta u gramatički sistem datog jezika, a leksikalizacija integrisanje u leksikon tog jezika (Comrie 1986: 10). Kao što je već pomenuto, granice između ove dve vrste značenja (leksičkog i gramatičkog) takođe nije uvek moguće jasno postaviti, pa isti koncept može biti i leksikalizovan i gramatikalizovan, na primer koncept vremena, odnosno temporalna determinacija predikacije, kroz temporalne adverbe i glagolsko vreme.

Uz ove polazne postavke, u radu će se razmotriti prožimanja i moguća razgrničenja leksičkog vida, gramatičkog vid i teličnosti u odnosu na osnovnu glagolsku semantiku.

2. LEKSIČKO ZNAČENJE GLAGOLA I GLAGOLSKI VID

Glagolska semantika predstavlja jedno od polja u kojima dolazi do znatnog prožimanja i prelamanja značenja. Naime, u sintaksičkom kontekstu finitne klauze na denotativna značenja glagola se obično dodaju gramatikalizovane oznake za temporalnu determinaciju (glagolsko vreme), lice, broj i još eventualno druge gramatikalizovane koncepte. Jedan od takvih koncepata (koji u različitim jezicima može biti leksikalizovan i gramatikalizovan) jeste glagolski vid, koji opet može biti

vrlo tesno povezan sa glagolskom semantikom. Naime, u literaturi se obično pravi razlika između gramatičkog i leksičkog vida (za ovaj drugi se tradicionalno koristi i naziv akcionsart), pri čemu i ta distinkcija ostavlja znatan prostor (neku vrstu „sive zone”) za prožimanja. Konačno, ovde u raspravu treba uključiti i pojam teličnosti, koji je takođe relevantan za prožimanje značenja u ovom kontekstu i čini deo te „sive zone”. Počecemo prikazom nekoliko odabranih stručnih izvora kako o gramatičkom i leksičkom vidu uopšte, tako i o vidu u engleskom i srpskom jeziku.

2.1. Glagolski vid i glagolska semantika u relevantnoj literaturi

Kategorija glagolskog vida tradicionalno (posebno u starijoj literaturi) povezuje se tipično sa slovenskim jezicima, ali se u novijoj aspektologiji sagledava kao opštelingvistička kategorija koja se u genealoški ili tipološki različitim jezicima može izražavati na različite načine, uz različit stepen gramatikalizacije i leksikalizacije.

Koncizan prikaz literature počecemo opštelingvistčkim studijama koje se bave glagolskim vidom kao opštelingvističkom kategorijom. Prvo će biti pomenuta studija o glagolskom vidu B. Komrija (Comrie 1976) u kojoj se navodi opšte određenje aspekta kao untrašnjeg temporalnog ustrojstva glagolske situacije (*internal temporal constituency of a situation*, Comrie 1976: 3). Takvo određenje s jedne strane odražava suštinu ove kategorije, a s druge je dovoljno uopšteno da obuhvati različite tipove jezike, pa i slovenske (ne poričući tradicionalna slovenska vidiska određenja); naime, tradicionalno određenje slovenskog vida se u stvari može sagledati kao podvrsta ili specifikacija ovog opšteg određenja, potpuno u skladu sa njim. Dalje, Komri aspekt deli na uobičajene dve vrste: perfektivni i imperfektivni, uz takođe uopštena određenja; prvi označava sagledavanje situacije kao celine, bez ukazivanja na njene segmente (holistički pristup aspektu), a drugi sagledavanje situacije kao strukture sa segmentima (Comrie 1976: 4). Dakle, i ovom slučaju navedena određenja su samo uopšteniji načini izražavanja koji obuhvataju tradicionalne slovenske pojmove svršeno/nesvršeno i ne podrazumevaju njihovu zamenu. Kada se radi u međusobnom uticaju glagolske semantike i aspekta, Komri vrlo eksplicitno konstatuje da taj uticaj postoji, jer pojedine semantičke odlike glagola ulaze u interakciju sa glagolskim vidom, a u engleskom jeziku mogu dovesti i do negramatičnih kombinacija (dobro poznata kombinacija stativnih glagola i progresivnog vida) (Comrie 1976: 41). Konačno, ovaj autor komentariše i semantičku komponentu teličnosti (Comrie 1976: 44-48) navodeći da telična situacija podrazumeva proces koji vodi ka jasno definisanoj krajnjoj tački posle koje se taj proces ne može nastaviti (o tome više u odeljku 4).

Druga studija koju ćemo navesti prikazuje obimnije empirijsko proučavanje (Dahl 1987), odnosno tipološko upoređivanje relevantnih podataka iz jezika iz različitih porodica uz oslanjanje na pojedine elemente kognitivne lingvistike (prototip). Važno je naglasiti da je istraživanjem obuhvaćemo 64 jezika proporcionalno zastupljenih iz različitih jezičkih porodica (na primer, semitski, altajski, austronežanski, kavkaski, eskimsko-aleutski, nigerijsko-kongoanski, kinesko-tibetanski, uralski i drugi jezici; od indoevropskih jezika zastupljeni su engleski, hindi, grčki, francuski i drugi neslovenski jezici, a od slovenskih bugarski, češki, poljski i ruski). Prema tome, ovako koncipirano istraživanje omogućava da se aspekt sagleda nepristrasno, bez perspektive povezane sa samo sa određenom grupom jezika. Ovo istraživanje pokazalo je da je u proučavanoj grupi jezika slovenski tip glagolskog vida sa tipološke tačke gledišta po mnogo čemu idiosinkratičan (Dahl 1987: 69). Dakle, kada se radi o prototipskom ili preovlađujem određenju perfektivnosti, perfektivan glagol tipično označava pojedinačni događaj (jedan prelazak od jednog stanja do drugog) koji se sagledava kao celina, sa jasno definisanim rezultatom ili završnim stanjem, a najčešće je lociran u prošlosti (Dahl 1987: 78). U vezi sa odnosom leksikona i gramatike, Dal piše da se radi o kompleksnom međuodnosu (Dahl 1987: 26); naime, u nekim jezicima pojedina aspektualna značenja izražavaju se morfološki, ali se glagolske lekseme u nekim jezicima razlikuju i po svom aspektualnom potencijalu, što se odražava na kontekst u kojem se javljaju; te razlike među leksemama spadaju u akcionsart. Međutim, tu razliku između morfoloških aspektualnih oblika i inherentnih aspektualnih značenja ponekad je vrlo teško jasno odrediti u konkretnom jezičkom materijalu (Dahl 1987: 26-27). Konačno, Dal konstatuje da se ta inherentna aspektualna značenja klasifikuju na različite načine, najčešće na dinamične i stativne situacije, kao i na ograničene i neograničene (*bounded/unbounded*) (Dahl 1987: 29).

U ovom kratkom pregledu svakako treba pomenuti studiju Aleksandra Belića *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku* (Belić 1958: 231-236) u kojoj on iznosi vrlo značajan stav da slovenski glagolski vid ne predstavlja ništa što se ne može naći u drugim jezicima ili što se ne bi moglo razumeti sa stanovišta nekog drugog jezika. Prema tome, koncept koji se označava terminom glagolski vid je opšti semantički pojam koji se na različite načine može izraziti u različitim jezicima; tako je on u nekim jezicima fakultativna sintaksička odlika, a u nekima je leksikalizovan. Čini se da posebno treba istaći Belićev stav da u slovenskim jezicima postoji primarni i sekundarni (ili izvedeni) glagolski vid; primarni postoji kod glagolskih leksema koje ne sadrže derivativne afikse, pa su samo imperfektivne ili perfektivne. Sekundarni, izvedeni vid postoji kod glagolskih leksema sa derivativnim afiksima (odnosno

prefiksima i infiksima) i u tom slučaju se uz osnovno vidsko značenje javljaju i dodatne semantičke komponente koje impliciraju prisutni afiksi (na primer, terminativnost, ingresivnost i slično). Ta dodatna značenja ponekad se nazivaju glagolski likovi; imperfektivni likovi su durativni i iterativni, a perfektivni trenutno-svršeni, početno-svršeni, svršeno-produžni, završno-svršeni (Stevanović 1979: 528-539).

Još jedna relevantna studija za ovu temu jeste monografija Đure Grubora *Aspektna značenja* (Grubor 1953). Naime, Grubor raspravlja o čitavom nizu vidskih značenja kod srpskih glagola koja nisu striktno deo glagolske denotacije već su povezana sa glagolskim vidom. On prvo navodi dva opšta kriterijuma za podelu glagola, količinu izvršenosti i vrstu radnje, a zatim glagole dalje deli unutar ta dva kriterijuma. Tako se po količini izvršenosti radnje glagoli dele na pantivne, totivne, inhoativne, finitivne, deminutivne, augmentativne, majorative, intenzivne, sativne, supstitutivne i slepe glagole, a po vrsti radnje na kreativne, transformativne i motivne glagole. Utisak je da druga podela više seže u samu glagolsku semantiku, a da prva obuhvata značenja koja su povezana sa glagolskim vidom i prefiksacijom. Pored toga, Grubor pravi i opštu razliku između razvojnih glagola i glagola stanja (odnosno između dinamičnih i stativnih glagola), koja takođe predstavlja specifičnu semantičku komponentu koja se barem delimično prožima sa glagolskom denotacijom.

I drugi autori izlažu slične semantičke podele glagola (na primer, Vendler 1967, Riđanović 1976, Novakov 2005), pa se može zaključiti da u aspektološkoj literaturi postoji preovlađujući stav o postojanju gramatikalizovanog (gramatičkog) i leksikalizovanog (leksičkog) aspekta koji se u različitom stepenu prožimaju sa osnovnom glagolskom semantikom.

3. SEMANTIČKA I GRAMATIČKA MEĐUZAVISNOST

Kao što je već pomenuto, glagolska semantika (ili barem neke njene komponente) mogu da stupe u interakciju sa aspektualnm opozicijama i da utiču na njihov izbor ili na njihovo značenje, što jezgrovito konstatuje i Komri:

„...inherent aspectual (i.e. semantic aspectual) properties of various classes of lexical items... and see how these interact with other aspectual

oppositions, either prohibiting certain combinations or severely restricting their meaning.” (Comrie 1976: 41)³⁷

Sličnu konstataciju iznosi i K. Smit kada u svom članku (Smith 1986) piše da se rečenični aspect (*sentential aspect*) sastoji od aspekta kao tačke gledišta (*viewpoint aspect*) i tipa situacije (*situation type*) o kojoj se govori; interakcija te dve komponente čini celokupni rečenični aspekt. Naime, u procesu formiranja rečenice govornik/pisac prvo određuje tip situacije glagolske lekseme koju želi da upotrebi upoređujući tu leksemu sa idealizovanim situacionim tipovima koji (po mišljenju K. Smit) nisu specifični za pojedine jezike, već predstavljaju bazičnu kategorizaciju situacija zasnovanu na percepciji i kogniciji – drugim rečima predstavljaju prototipove pohranjene u ljudskom umu. Te apstrakne predstave dele glagolske lekseme na nekoliko tipova, na primer na dinamične aktivnosti i na stanja, na trenutne i trajne situacije, na telične i netelične situacije. Jedna od često navođenih podela ove vrste (a koju navodi i K. Smit) jeste Vendlerova podela (Vendler 1967) na aktivnosti, stanja, ostvarenja (*accomplishments*) i dostignuća (*achievements*). Govornik zatim projektuje odgovarajući morfosintaksički kontekst za dati situacioni tip pri čemu treba da uzme u obzir i aspektualne opozicije (u engleskom su to progresivni i neprogresivni vid), ali može da se odluči i za nestandardni izbor glagolskog vida, na primer:

- 1) a) John was really liking the play.
- b) The birds were in flight. (Smith 1986:98)

Tako se u primeru (1a) stativan glagol nestandardno koristi u progresivnom vidu, a u primeru (1b) situacija je prikazana kao stativna (*were in flight*), umesto uobičajene upotrebe dinamičnog glagola *fly*.

Dakle, kao što je već pomenuto, po K. Smit govornik/pisac nakon izbora situacionog tipa bira odgovarajuću aspektualnu tačku gledišta – perfektivni ili imperfektivni vid. Perfektivno gledište prikazuje datu situaciju kao celinu posmatranu spolja, pri čemu su i početna i završna tačka (ivične tačke – *endpoints*) situacije uključene u taj prikaz. Nasuprot tome, imperfektivni vid posmatra situaciju iznutra, a početna i završna tačka nisu uključene. Konačni, rečenični vid, predstavlja kombinaciju ove dve komponente (leksičke i gramatičke). Tako, na primer,

³⁷ „... inherentne vidske (tj. semantičke vidske) odlike različitih klasa leksičkih jedinica ... i videti kako one ulaze u međudejstvo sa drugim vidskim opozicijama, bilo sprečavajući određene kombinacije bilo strogo ograničavajući njihovo značenje” (Comrie 1976: 41).

aktivnosti i stanja kao situacioni tipovi ne podrazumevaju završnu tačku, dok je ostvarenja i dostignuća podrazumevaju:

- 2) a) James fixed the clock.
- b) Mr. Ramsey reached the lighthouse.
- c) Lily strolled along the beach.
- d) The visitors lived in London.
- e) Prue always swam in the pond. (Smith 1986: 102)

K. Smit ovim primerima ilustruje osnovne situacione tipove: (2a) predstavlja ostvarenje koje ima cilj i završnu tačku, (2b) je trenutno dostignuće, (2c) aktivnost koja nema cilj niti prirodnu završnu tačku, (2d) stanje koje takođe ne obuhvata ivične tačke, a (2e) predstavlja iterativnu situaciju, dakle situaciju sa ponavljanjima. Da bi pokazala prisustvo ili odsustvo ivičnih tačaka, autorka navodi sledeći test:

- 3) a) *James fixed the clock and he still may be fixing it.
- b) *Mr. Ramsey reached the lighthouse and she still may be reaching it.
- c) Lily strolled along the beach and she still may be strolling.
- d) The visitors lived in London and they still may be living there.
- e) Prue always swam in the pond and she still may be swimming there.

Naime, nastavak rečenice „and X still may be Ving” daje gramatične strukture samo sa situacijama koje ne podrazumevaju cilj (koje nisu telične) i koje se mogu nastaviti; u suprotnom implicirani cilj postavlja granicu nakon koje se situacija samo može početi iz početka.

Dakle, u ovom članku autorka naglašava interakciju situacionog tipa i aspektualne tačke gledišta, jer ta interakcija utiče na konačno tumačenje situacije u rečenici: perfektivni vid po definiciji obuhvata ivične tačke, ali samo ukoliko ih situacioni tip podrazumeva. Prema tome, ovakvo sadejstvo situacionog tipa i perfektivnog vida dovodi do dva moguća slučaja:

- a) tip situacije podrazumeva ivične tačke i perfektivni vid ih naznačava;
- b) tip situacije ne podrazumeva ivične tačke, pa ih ni perfektivni vid ne podrazumeva (mada predstavlja situaciju kao celinu).

Ovakvo sadejstvo se dalje razrađuje u narednom odeljku o teličnosti.

4. TELIČNOST I PERFEKTIVNI VID

Prvo pitanje koje se postavlja u vezi sa pojmovima teličnosti i perfektivnosti jeste da li su to dva potpuno odvojena koncepta ili između njih postoji delimična ili potpuna podudarnost. U literaturi teličnost se tipično određuje kao implikacija o

postojanju cilja kojem data situacija teži. Međutim, taj pojam je kompleksan što pokazuju i sledeći stavovi iz relevantnih izvora. Već je pomenuto da Komri (Comrie 1976: 44-46) sagledava teličnost kao semantičku aspektualnu odliku, krajnju tačku ugrađenu u situaciju nakon koje se ta situacija definitivno okončava, postaje završena; drugim rečima, takva situacija predstavlja proces koji vodi ka jasno određenoj završnoj tački nakon koje se on ne može nastaviti. Uz to, autor teličnost razmatra ne samo kao odliku glagolske lekseme, već i kao odliku šireg konteksta koji čine pojedini argumenti glagola, a naglašava i činjenicu da sintaksičke strukture nisu uvek nedvosmisleno isključivo telične ili netelične. Konačno, on navodi i povezanost teličnosti i glagolskog vida: tako perfektivni vid uz teličnu situaciju implicira i dostizanje prisutnog cilja.

U novijoj srbističkoj literaturi teličnost se detaljnije obrađuje u *Sintaksi savremenoga srpskog jezika* (Piper i dr. 2005; odeljak „Teličnost” napisao je P. Piper, str.803-812). Konstatujući da teličnost, odnosno postojanje cilja, pripada kompleksu kauzalnosti, autor navodi da se radi o situaciji čije se ostvarenje želi, da postoji određenu uslov za to ostvarenje i da se naznačava da li je on ispunjen. Uz to, pojam cilja je složen po svojoj semantičkoj strukturi: on podrazumeva animatnost, agentivnost, vreme, modalnost i ima strukturu X želi Y, pri čemu je X čovek ili drugo živo biće (Piper i dr. 2005: 804). Dakle, cilj se sagledava kao posledična situacija uzrokovana ili omogućena drugom situacijom i ta situacija je jednosmerno orijentisana u vremenu, a lokalizacija podrazumeva kognitivnu percepciju cilja kao dostizanja krajnje prostorne tačke (Piper i dr. 2005: 804). Kada se radi o načinu izražavanja teličnosti u srpskom jeziku, autor napominje da se za to koriste padežno-predložke konstrukcije, prilozi s ciljnim značenjem, infinitiv i druga sredstva. Prihvatajući stavove iz ove sintakse, može se postaviti pitanje da li teličnost uvek mora da podrazumeva animatnost i svesnog agensa; naime, cilj može postojati i bez intencionalnosti subjekta, ako se shvati kao rezultat okolnosti u datoj situaciji, na primer:

- 4) a) Grom je pogodio antenu na krovu kuće.
- b) Vetar je razbio prozor.

U dva navedena primera neanimatni subjekat dovodi do određene dinamične situacije i rezultata te situacije koji se mogu sagledati kao vrlo široko shvaćeni cilj, mada očito nema intencionalnosti da se taj cilj dostigne, jer subjekat nije animatan.

Doprinos raspravi o teličnosti i perfektivnosti svakako je dao R. Deklerk u starijem članku (Declerck 1979). Naime, on u ovom članku razmatra određenja ograničenosti (*boundedness*), odnosno teličnosti, i glagolskog vida, pri čemu pravi razliku između ograničenosti/teličnosti i neograničenosti/neteličnosti. Teličnost

definiše kao usmerenost ili težnju situacije ka cilju ili završetku uz dostizanje tog cilja koji predstavlja krajnju tačku, klimaks koji treba dostići da bi situacija imala dati kvalitet, odnosno granicu naznačenu u samoj situaciji koja se i realizuje zbog dostizanja te granice.

Razvijajući dalje odlike teličnosti, Deklerk konstatuje da su netelične situacije kompatibilne sa durativnim adverbijalima tipa *koliko dugo*, a telične sa za *koliko dugo*; uz to, postoji i test sa strukturom kondicionala *ako neko bude prekinut tokom situacije V, da li je on V (If one was verb-ing and was interrupted while verb-ing, has one verb-ed?)* (Declerck 1979: 763); ovaj drugopomenuti test ukazuje na homogenost neteličnih situacija, kod kojih svaki segment može da prikaže kvalitet cele situacije, odnosno nehomogenost teličnih situacija kod kojih postoji kumulacija zbog kretanja ka cilju, pa se one ne mogu prekinuti uz očuvanje kvaliteta cele situacije.

Nakon ovog uvodnog dela, Deklerk ukazuje na činjenicu da u literaturi obično postoji binarna podela na +/- ograničeno (odnosno telično), dakle na dve vrednosti koje se međusobno isključuju. Međutim, u engleskom jeziku postoje rečenice sa situacijama koje nisu inherentno ni ograničene ni neograničene, na primer (Declerck 1979: 767):

- 5) a) The endless procession walked by the church.
- b) The insect crawled through the tube.
- c) John filled the tank with water.

Ranije pomenuti testovi pokazuju da primeri (5) mogu imati i ograničeno i neograničeno tumačenje:

- 6) a) For how long did the procession walk by the church?
- b) The insect crawled through the tube for hours.
- c) All afternoon John filled the tank with water.
- 7) a) How long did it take the procession to walk by the church?
- b) The insect crawled through the tube in two hours' time.
- c) John filled the tank with water in 13 minutes.

Naime, u testovima su primenjeni takozvani neinkluzivni i inkluzivni temporalni adverbijali i pitanja (Declerck 1979: 779), od kojih prvi podrazumevaju samo trajanje u vremenu, a drugi trajanje uz dostizanje cilja. Svi engleski primeri (5) su dvosmisleni kada se radi o teličnosti: ukoliko se jave uz neinkluzivne adverbijale i pitanja (primeri 6) dobijaju netelično tumačenje, a ako se jave uz inkluzivne adverbijale i pitanja (primeri 7) impliciraju teličnost, odnosno ostvarenje cilja. Zbog toga Deklerk (Declerck 1979: 770) predlaže trodelnu (a ne binarnu) podelu na

- a) + ograničeno/telično
- b) – ograničeno/telično
- c) 0 ograničeno/telično (neutralno, bitan je kontekst).

Nakon ovih razmatranja, Deklerk (Declerck 1979: 777) definiše ograničenost/teličnost na sledeći način:

- a) situacija je ograničena/telična ako predstavlja dinamičnu durativnu situaciju koja se sastoji od ograničenog broja podsituacija (uz moguće ograničeno ponavljanje) i podrazumeva kumulativnost, na primer *Ben kicked the ball ten times*;
- b) durativna dinamična situacija je neograničena/netelična ako se sastoji od neograničenog broja podsituacija, na primer *Ben was working in the garden*.

Na kraju prikaza Deklerkovog članka treba konstatovati da on termine ograničeno/neograničeno i telično/netelično koristi kao istoznačne, mada postoji mogućnost da se oni razgraniče, što će se i učiniti u narednom delu rada.

Polazeći od stavova koje iznosi Deklerk, kao i ostalih pomenutih stavova iz relevantne literature, uz izvesne modifikacije može se sastaviti opšta slika kada se radi o odnosu glagolske semantike i glagolskog vida, odnosno leksičkog i gramatičkog vida. Naime, moguće je pojmove ograničenost (*boundedness*), teličnost i perfektivnost dovesti u drugačiju vezu tako da čine dva parametra u odnosu na glagolsku semantiku: teličnost se može uopšteno odrediti kao postojanje cilja čije ostvarenje dovodi do određenog rezultata (pozitivnog ili negativnog). S druge strane, ograničenost bi trebalo razdvojiti od teličnosti i ne povezivati je direktno sa ciljem/rezultatom, već sa prikazivanjem situacije kao celine, odnosno sa perfektivnošću – sa obuhvatanjem ivičnih tačaka date situacije, odnosno realizacijom cilja koji je prisutan jer je naznačen teličnošću. Taj teorijski okvir sa dva parametra daje sledeće moguće kombinacije:

- a) telično i perfektivno: cilj je prisutan u situaciji i dostignut je, postoji rezultat;
- b) telično i imperfektivno: cilj je prisutan u situaciji, ali nije naznačeno da je dostignut;
- c) netelično i perfektivno: cilj nije prisutan u situaciji pa perfektivni vid ne može ni da naznači da je on dostignut;
- d) netelično i imperfektivno: cilj nije prisutan u situaciji, a imperfektivni vid ni ne naznačava da li je on dostignut.

Naravno, ove kombinacije predstavljaju teorijske mogućnosti i pružaju precizniju aparaturu za opis eventualnih varijacija u glagolskim situacijama u različitim kontekstima. Imajući u vidu znatne varijacije (pre svega tipološke) koje postoje među jezicima sveta, može se pretpostaviti da neki jezici neće realizovati sve ove kombinacije, odnosno da će se u konkretnom jezičkom materijalu nekih jezika javljati samo neke od tih kombinacija. U ovom radu zadržaćemo se na primerima iz engleskog i srpskog jezika.

Počaćemo sa primerima iz engleskog jezika koji se zasnivaju na već prikazanim primerima iz komentarisane literature:

- 8) a) Sarah filled the red stocking with paper balls.
- b) Sarah was filling the red stocking with paper balls.
- c) They ran.
- d) They were running.

Primer (8a) implicira teličnu situaciju zbog prisustva objekta *the red stocking* koji označava cilj, odnosno rezultat koji treba postići. Uz to, sam glagol *filled* je u neprogresivnom, perfektivnom obliku koji označava ograničenost, odnosno dostizanje postojećeg cilja. Jedina razlika između ovog primera i narednog primera (8b) je u glagolskom vidu: u primeru (8b) vid je imperfektivan, progresivan, pa i pored postojanja istog cilja kao u (8a) situacija ne pokazuje da li je taj cilj dostignut ili ne. Preostala dva primera (8c i 8d) ilustruju neteličnu situaciju u perfektivnom (neprogresivnom) i imperfektivnom (progresivnom) vidu; ni jedan od ta dva primera ne podrazumeva cilj, pa se kombinacijom pomenutih parametara (teličnosti i glagolskog vida) može ukazati na razliku u tumačenju: primer (8c) podrazumeva ograničenost, uključenost ivičnih tački situacije, dok drugi (8d) samo beleži proces u toku, bez naznake obuhvata krajnje završne tačke. Dakle, perfektivni vid implicira ograničenost čak i kada sama situacija nije telična.

Kada se radi o srpskom jeziku, prokomentarišaćemo nekoliko tipičnih primera koji su strukturisani po modelu pominjanih engleskih primera:

- 9) a) Ona je punila bocu vodom.
- ("She was filling a bottle with water")
- b) Ona je napunila bocu vodom.
- ("She filled a bottle with water")
- 10) a) Pauk je mileo kroz cev.
- ("Spider was crawling through the tube")
- b) Pauk je promileo kroz cev.
- ("Spider crawled through the tube")

U primerima (9) i (10) uz srpske rečenice u zagradi dati su engleski dubleti koji predstavljaju njihove prevodne ekvivalente. Kao što se može zapaziti, srpski primeri (pa samim tim i engleski ekvivalenti) razlikuju se po glagolskom vidu; primer (9a) je teličan i imperfektivan, cilj postoji, ali situacija ne pokazuje da li je on (tj. završna tačka situacije) i dostignut; primer (9b) je teličan i perfektivan, dakle ograničen ivičnim tačkama, što implicira obuhvaćenost cilja. Primeri (10a i 10b) odgovaraju ranije citiranoj engleskoj rečenici koja je bez dodatnog konteksta neutralna u odnosu na parametar teličnosti; zbog srpskog leksikalizovanog aspekta ta neutralnost se gubi i moguća su dva srpska ekvivalenta koja nisu neutralna u odnosu na teličnost: glagol sa prefiksom (10b) je perfektivan, a situacija ograničena svojim ivičnim tačkama, a primer (10a) je imperfektivan i samim tim neograničen.

5. ZAKLJUČAK

Polazeći od kompleksnosti i višeslojnosti koncepta značenja u sistemu prirodnih jezika, u ovom radu se ukazuje na prožimanja pojedinih tipova značenja, odnosno na izvesne nedoumice u njihovom razgraničenju, posebno kada se radi o preplitanju glagolske semantike i glagolskog vida u engleskom i srpskom jeziku. U prvom delu rada prikazuju se pojedini stavovi iz literature o značenjima prisutnim u glagolskoj sintagmi, počevši od osnovnih denotativnih leksikalizovanih koncepata do gramatikalizovanih značenja koja se dodaju glagolu u finitnom predikatu. Tako se u vezi sa značenjem glagolskog vida u literaturi (na primer Comrie 1976) konstatuje da postoji leksički i gramatički aspekt; leksički aspekt delimično zalazi u glagolsku denotaciju, modifikujući osnovno značenje. Ta modifikacija se u srpskom jeziku sreće u slučajevima koje Belić naziva sekundarni ili izvedeni vid (Belić 1958), kada se osnovnom glagolu dodaju prefiksi i infiksi koji unose čitav niz nijansi u osnovno značenje. U literaturi se takve nijanse, grupisane u leksički vid, zbirno nazivaju akcionsart ili glagolski lik; detaljno ih obrađuje Grubor (Grubor 1953) navodeći pantivne, totivne, sativne, majorativne i druge glagole. Dakle, jedan sloj leksičkog značenja glagola, tesno povezan za osnovnom semantikom glagolskih leksema, može se izdvojiti u posebnu kategoriju – leksički aspekt; taj sloj barem delimično zadire u glagolsku semantiku i barem donekle zavisi od nje – koja se nijansa javlja nakon afiksacije svakako zavisi i od interakcije sa osnovnom glagolskom semantikom.

Osim ovih značenja, koncept teličnosti izgleda da predstavlja vrlo važnu komponentu u semantičkoj strukturi glagolske sintagme. Naime, u literaturi o aspektu teličnost se često prepliće sa perfektivnošću i to u tolikoj meri da se ponekad izjednačava sa njom. Međutim, imajući u vidu pojedine stavove iz literature iznete

u prvom delu ovog rada (Declerck 1979, Smith 1986) moguće je povući koliko-toliko jasnu granicu između ta dva koncepta: teličnost bi, naravno, predstavljala postojanje široko shvaćenog cilja ili rezultata koji treba ostvariti, a perfektivnost (leksikalizovana ili gramatikalizovana) ograničavanje situacije, obuhvatanje ivičnih tački (posebno one završne). Sadejstvom ta dva parametra dolazilo bi se do potpunijeg tumačenja glagolske sintagme kada se radi o prisustvu cilja i njegovom dostizanju.

Na samom kraju može se konstatovati da razmatrani segment kompleksnog koncepta značenja – deo glagolske semantike i glagolski vid – predstavlja dobru ilustraciju neuhvatljivosti linija koje bi se mogle postaviti između pojedinih vrsta značenja, ilustraciju njihovog prožimanja i međusobnog dopunjavanja ili uslovljavanja. U ovom radu ta prožimanja razmatrana su na materijalu iz engleskog i srpskog jezika, a svakako ih treba dalje proučavati na odgovarajućem korpusu sa primerima iz tih i drugih jezika.

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA

Radovi iz ove monografske publikacije prvobitno su objavljeni u sledećim zbornicima i časopisima:

I deo – Engleski modali i njihovi srpski ekvivalenti

- 1) Engleski modal *can* – promene i tendencije: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XXXVII-2*, 2012, str. 187-200.
- 2) Engleski modal *could* – distribucija i srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru II/2* (urednice: S. Gudurić i M. Stefanović), Filozofski fakultet, Novi Sad, 2013, str. 85-94.
- 3) Upotreba modala u savremenom engleskom jeziku i njihovi srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru I* (urednica S. Gudurić), Filozofski fakultet, Novi Sad, 2012, str. 175-166.
- 4) Modalni glagoli u engleskom i srpskom naučnom diskursu: tematski zbornik *Jezik, književnost, diskurs. Jezička istraživanja* (urednice B. Mišić Ilić i V. Lopičić), Filozofski fakultet, Niš, 2015, str. 435-448.
- 5) Značenje u kontekstu – engleski modali i njihovi srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezik, književnost, kontekst* (urednice V. Lopičić i B. Mišić Ilić), Filozofski fakultet, Niš, 2020, str. 247-260.

II deo – Engleski višočlani glagoli i njihovi srpski ekvivalenti

- 1) Od fizičkog do kognitivnog prostora – engleski višočlani glagoli i njihovi srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezik, književnost, prostor* (urednice V. Lopičić i B. Mišić Ilić), Filozofski fakultet, Niš, 2018, str. 535-547.
- 2) Idiomatizovanost engleskih fraznih glagola i njihovih srpskih prevodnih ekvivalenata: zbornik radova *Nauka i stvarnost* 11/1, Filozofski fakultet, Pale, 2017, str. 255-271.
- 3) Partikule *up*, *off* i *down* u engleskim fraznim glagolima i srpski glagolski prefiksi: prostorna i proširena značenja: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 8/1* (urednice S. Gudurić i B. Radić Bojanić), Filozofski fakultet, Novi Sad, 2019, str. 223-235.

- 4) Engleski višičlani glagoli sa glagolima kretanja *come, fall, walk* i njihovi srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 7/2* (urednice S. Gudurić i B. Radić Bojanić), Filozofski fakultet, Novi Sad, 2018, str. 335-344.
- 5) Engleski *frazno-predložki glagoli* i njihovi srpski ekvivalenti: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru III* (urednice S. Gudurić, i M. Stefanović), 2014. str. 523-534.
- 6) Idiomatizovanost engleskih frazno-predložkih glagola i njihovih srpskih ekvivalenata: tematski zbornik *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 4/1* (urednice S. Gudurić i M. Stefanović), Filozofski fakultet, Novi Sad, 2015, str. 351-362.

III deo – Glagolski vid: engleski i srpski jezik

- 1) Pojedine komponente glagolskog vida u engleskom i srpskom jeziku: neobjavljeni rad koji se zasniva na saopštenju sa naučnog skupa *Nauka i stvarnost* održanog onlajn 22.05.2021. na Filozofskom fakultetu na Palama.
- 2) Granice značenja: glagolska semantika i glagolski vid: tematski zbornik *Jezik, književnost, značenje. Jezička istraživanja*. (urednice: B. Mišić Ilić i V. Lopičić), Filozofski fakultet, Niš, 2016, str. 31-41.

LITERATURA

- Anastasijević, K. (1968). *Dvočlani glagol u savremenom engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Belić, A. (1924). Prilozi istoriji slovenskih jezika. *Južnoslovenski filolog* IV, 1-10.
- Belić, A. (1958). *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku I*. Beograd: Nolit.
- Blagojević, S. (2008). *Metadiskurs u akademskom diskursu*. Filozofski fakultet: Niš.
- Blagojević, S. (2012). *O engleskom i srpskom akademskom diskursu*. Filozofski fakultet: Niš.
- Coates, J. (1983). *The Semantics of Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Bolinger, D. (1971). *The Phrasal Verb in English*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Brinton, L. (1985). Verb Particles in English: Aspect or Aktionsart?. *Studia Linguistica* vol. 39, No. 32: 157-168.
- Brinton, L. (1988). *The Development of English Aspectual Systems*. Cambridge: CUP.
- Comrie, B. (1976), *Aspect*, Cambridge: CUP.
- Comrie, B. 1986. *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1991). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, O. 1987. *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell.
- Declerck, R. 1979. Aspect and Bounded/Unbounded (Telic/Atelic) Distinction. *Linguistics* 17/7-8: 761-794.
- Dickey, S. (2016). Lexical and Grammatical Aspect. In: Riemer, N. (ed.). *The Routledge Handbook of Semantics*. London: Routledge: 338–353.
- Dirven, R. (2001). The Metaphoric in Recent Cognitive Approaches to English Phrasal Verbs. Access: www.metaphorik.de/files/journal-pdf/01_2001_dirven.pdf. [2017, August 20]
- Đurović, T. (2017). *Engleski jezik ekonomske nauke i struke u svetlu kognitivne lingvistike*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Filip, H. (2012). Lexical Aspect. In: Binnick, R.I. (ed.). *The Oxford Textbook of Tense and Aspect*. Oxford: Oxford University Press: 721-751.

- Gavrilović, Ž. (2019). *Aspektualno-temporalni odnosi u engleskom jeziku*. Pale: Filozofski fakultet.
- Geld, R. (2011). Topological vs. Lexical Determination in English Particle Verbs. *Language Value* vol. 3, No. 1, 49-75.
- Geld, R. & Maldonado, R. (2011). Strategic Construal of *in* and *out* in English Particle Verbs (PVs). *Language Value* vol. 3, No 1: 76-113.
- Goodwin, Ch. & Duranti, A. (1992). Rethinking Context: an Introduction. In: Duranti, A. & Goodwin, Ch. (eds). *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grubor, Đ. (1953). *Aspektna značenja*. Zagreb: JAZU.
- Huddleston, R. & Pullum, G. K (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janda, L. (1985). The Meaning of Russian Verbal Prefixes. In: Flier, M.S. & Timberlake, A. (eds), *The Scope of Slavic Aspect*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers: 26-40.
- Klajn, I. (2002). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Prvi deo. Slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva/Institut za srpski jezik SANU.
- Klikovac, D. (1998). O značenju srpskog prefiksa *raz-* (kognitivnolingvistički pristup). *Naš jezik*, XXXII, 153-167.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit: Beograd.
- Krug, M. G. (2000). *Emerging English Modals: A Corpus-Based Study of Grammaticalization*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Lakoff, G. (1993). The Contemporary Theory of Metaphor. In: Ortony, A. (ed.), *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press: 202-251.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Leech, G. (2003). Modals on the Move: The English Modal Auxiliaries 1961-1992. In Facchinetti, R., Palmer, F.R. and Krug, M.G. (eds). *Modality in Contemporary English*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter: 223-240.
- Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations: a Preliminary Investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lyons, J. (1977). *Semantics II*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Millar, N. (2009). Modal Verbs in TIME, Frequency Changes 1923-2006. *International Journal of Corpus Linguistics* 14:2: 191-220.
- Milošević, I. T. (2016). *Frazni glagoli sa partikulama in, out, on i off*. Doktorska disertacija. Beograd, Filološki fakultet.
- Mrazović, P. & Vukadinović, Z. (1990). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci/Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića/Dobra vest.
- Novakov, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Novakov, P. (2008). *Anglističke teme*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Novakov, P. (2012a) Engleski modal *can* – promene i tendencije, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sad* XXXVII-2: 187-200.
- Novakov, P. (2012b). Upotreba modala u savremenom engleskom jeziku i njihovi srpski ekvivalenti. U: Gudurić, S. (ured.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru I*, tematski zbornik, Filozofski fakultet, Novi Sad, 157-166.
- Novakov, P. (2013). Engleski modal *could* – distribucija i srpski ekvivalenti. U: Gudurić, S. & Stefanović, M. (ured.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru II/2*. Filozofski fakultet: Novi Sad: 85-94.
- Novakov, P. (2014) Engleski *frazno-predložki* glagoli i njihovi srpski ekvivalenti, U: Gudurić, S. & Stefanović, M. (ured.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru III*. Filozofski fakultet: Novi Sad, 523-534.
- Novakov, P. (2015). Idiomatizovanost engleskih frazno-predložkih glagola i njihovih srpskih ekvivalenata. U: Gudurić, S & Stefanović, M. (ured.), *Jezici i kulture u vremenu i prostoru IV/1*, 367-378. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Novakov, P. (2016). Granice značenja: glagolska semantika i glagolski vid. U: Mišić Ilić, B. & Lopičić, V. (ured.), *Jezička istraživanja. Jezik, književnost, značenje*. Niš: Filozofski fakultet: 31-41.
- Novakov, P. (2017). Idiomatizovanost engleskih fraznih glagola i njihovih srpskih ekvivalenata. *Nauka i stvarnost* knjiga 11, tom 1. Pale: Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Novakov, P. (2018). Od fizičkog do kognitivnog prostora – engleski višičlani glagoli i njihovi srpski ekvivalenti. U: Lopičić, V. & Mišić Ilić B, (ured.). *Jezik, književnost, prostor*. Niš, Filozofski fakultet, 535-547.
- Novakov, P. (2021), English Progressive Aspect: Trends, Uses and Serbian Translation Equivalents, *Nasleđe* 48: 151-165.

- Palmer, F. R. (1989). *The English Verb*. London: Longman.
- Palmer, F. R. (1990). *Modality and the English Modals*. London: Longman.
- Piper, P. (2001). *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Piper, P. – Antonić, I. – Ružić, V.- Tanasić, S.-Popović, Lj. & Tošović, B. (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika Prosta rečenica*. Intitut za srpski jezik SANU/ Beogradska knjiga/Matica srpska: Beograd.
- Prčić, T. (2008). *Semantika i pragmatika reči*. Zmaj: Novi Sad.
- Prtljaga, J. (2008). *Kontrastivna analiza modalnih glagola can i will*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Quirk, R.– Greenbaum, S.- Leech,G. & Svartvik, J. (1985). *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
- Rasulić, K. & Klikovac, D. (ured.) (2014). *Jezik i saznanje. Hrestomatija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Riđanović, M. (1976). *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge, Mass: Slavica.
- Rudzka-Ostyn, B. (2003). *Word Power: Phrasal Verbs and Compounds*. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Smith, C. (1986). A Speaker-based Approach to Aspect. *Linguistics and Philosophy* 9/1, 97-115.
- Stamenković, D. (2017). *Jezik i kretanje. Kognitivnolingvistički ogleđi*. Niš: Filozofski fakultet.
- Stevanović, M. (1979). *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- Szemerényi, O. (1987). The Origin of Aspect in the Indo-European Languages. *Glotta* LXV 1-2, 1-18.
- Thomson, A. J. & Martinet, A. V. (1992). *A Practical English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Trbojević-Milošević, I. (2004). *Modalnost, sud, iskaz. Epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Yasuda, S. (2010). Learning Phrasal Verbs through Conceptual Metaphors: a Case of Japanese EFL Learners. *Tesol Quarterly* 44 (2), 250-273.
- Zvekić-Dušanović, D. (2011). *Modalnost, motivaciona modalnost u srpskom i mađarskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

REČNICI

Collins COBUILD Dictionary of Phrasal Verbs (1990). London and Glasgow: Collins.

Collins COBUILD English Language Dictionary. (1990). London and Glasgow: Collins.

Rečnik srpskoga jezika. (2007). Novi Sad: Matica srpska.

IZVORI ZA KORPUS

Andrić, I. (s.a.). *Na Drini ćuprija*. skolasvilajnac.edu.rs/wp-content/uploads/Ivo-Andric-Na-Drini-cuprija.pdf. Preuzeto 25. 8. 2021.

Andrić, I. (1960). *The Bridge on the Drina*. archive.org/details/in.ernet.dli.2015.149540/page/n1/mode/2up. Preuzeto 25. 8. 2021. (Prevod: Lovett F. Edwards).

Braun, D. (2009). *Izgubljeni simbol*. Novi Sad. Solaris. (Prevod: Radmila B. Šević i Aljoša Molnar).

Brown, D. (2009). *The Lost Symbol*. London: Bantam Press.

Chevalier, T. (2001). *Girl with a Pearl Earring*. Harmondsworth: Plume Books.

Ševalije, T. (2002). *Devojka sa bisernom minđušom*. Beograd: Laguna. (Prevod: Nenad Dropulić).

Mantel, H. (2009). *Wolf Hall*. London: Fourth Estate.

Mantel, H. (2013). *Vučje leglo*. Beograd: Mladinska knjiga (prevod: Vladimir D. Janković).

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET NOVI SAD
21000 Novi Sad
Dr Zorana Đinđića 2
www.ff.uns.ac.rs

Elektronsko izdanje

<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-783-3>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.163.41'367.625
811.111'367.625

НОВАКОВ, Предраг, 1959-

Studije iz englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola [Elektronski izvor] /
Predrag Novakov. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2023

Dostupno i na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-783-3>. -
Opis zasnovan na stanju na dan 19.4.2023. - Nasl. sa naslovnog ekrana. -
Napomene i objašnjenja u beleškama uz tekst. - Bibliografija.

ISBN 978-86-6065-783-3

а) Српски језик - Граматика - Глаголи б) Енглески језик - Граматика -
Глаголи

COBISS.SR-ID 114319369

IZVODI IZ RECENZIIJA

Ova knjiga predstavljaće stoga značajan doprinos domaćoj teorijskoj i primenjenoj lingvistici, i to u onom njenom nedovoljno i nepotpuno istraženom segmentu. Njenim objavljivanjem, domaća, ali ne samo domaća, kontrastivna englesko-srpska aspektologija dobiće kompetentnu, dobro napisanu, odličnim primerima potkrepljenu i nadasve korisnu i upotrebljivu monografiju.

Prof. dr Tvrtko Prčić

Pisane konciznim naučnim stilom, sa dobro odabranim i komentarisanim ilustrativnim primerima, studije u ovoj knjizi, kako pojedinačno, tako i u celini, predstavljaju korisno štivo za one koji detaljnije žele da se upoznaju sa gramatikom, semantikom i upotrebom konkretnih tipova glagola i glagolske kategorije vida u engleskom jeziku i njihovim prevodnim ekvivalentima u srpskom. U tom smislu, knjigama kako teorijsku tako i praktičnu vrednost i može predstavljati značajan doprinos ne samo kontrastivnom proučavanju gramatike glagola engleskog i srpskog jezika, već i englesko-srpskim kontrastivnim proučavanjima uopšte.

Prof. dr Biljana Mišić Ilić

Knjiga Predraga Novakova, koja je predmet ove recenzije, prvenstveno će biti korisna ovdašnjim anglistima, studentima engleskog jezika za problematiku engleskog glagolskog sistema i semantičku analizu uopšte, leksikolozima i leksikografima, studentima prevođenja i aktivnim prevodiocima, svakako može biti dobra inspiracija i srbistima, a naravno i svima onima koji se bave kontrastiranjem jezika u drugim jezičkim relacijama.

Prof. dr Ivana Antičić

